

STAMPFEL-FÉLE
TUDOMÁNYOS ZSEB-KÖNYVTÁR.

MYTHOLOGIA.

ÍRTA:

Dr LOSONCZI LAJOS,
FÖGYMN. TANÁR.

POZSONY. 1901. BUDAPEST
STAMPFEL KÁROLY KIADÁSA.

Ezen könyv a német Minckwitz-féle mythologia formájában, de jobb források alapján készült. Hogy ára túlságosan magas ne legyen, kénytelen voltam a művet már nyomatása közben, mikor nagy terjedelméről meggyőződtem, sok helyen, különösen a cultusra vonatkozó részleteiben rövidíteni, kevésbé fontosat teljesen elhagyni. Ennek következménye volt azután, hogy főleg a más czikkekre való utalásoknál a leggondosabb utánjárás mellett is néhány-szor a mű eredeti kidolgozására vonatkozó utalások maradtak meg. Ezek kiigazítása a könyv végén olvasható.

Rövidítések.

egy. = egyptomi

ész. = északi (germán): német, dán, skandináv, angol-szász, islandi.

ind. = indiai

L., 1. = lásd

m. = magyar

p. = perzsa

r. = római

szí. = szláv

Azon czikkek, melyeknél a név után ily zárójelbe telt rövidítés nincsen, a görög mythologiába tartoznak.

Helyesírás. A görög szavakat eredeti helyesírá-sukban és nem latin átírásukban közlöm: ai -ae, ei = i, ritkán e; oi = oe: k=c. Csak oi és ai végű városneveknél Írtam a szokottabb-i és -ae végzetet. — A hol azonban szükségesnek találtam, a neveket latin helyesírásukban is közlöm. — Az északi mythologai neveknek lehetőleg minden szokottabb formáját jegyeztem fel.

Bevezetés.

A mythologia azon regék (mythosok) gyűjteménye, a melyek az ókori népek isteneiről, hősei-ről és más hasonló lényeiről szólnak. Ezekben kívül tartalmazza mindenből, a mit ezen lényekről hittek, ismerteti e népek vallását és istentiszteletét (cultusát) is. A tudományos mythologia e vallás és mythosok eredetét, keletkezését is kutatja. A mythologia legismertesebb és legszebb része a görög mythologia. A mit a régi görögök isteneikről és hőseikről regéltek, azt ők igaznak, valónak tartották. Ma már senki sem hisz bennük, de mindenkorban elismerjük, hogy a mythosok a világirodalom legszebb regéi közé tartoznak. Épen szépségük miatt szívesen olvassuk, s a művészük: a szobrászok, festők és költők még ma is gyakran merítik tárgyukat a görög mythologiából.

A régi népek, különösen pedig a görögök vallásának és mythosainak keletkezésére vonatkozólag már az ókorban is háromféle nézet volt elterjedve. Az egyik szerint a régi bölcsök az embereknek javítása és kormányzása végett találták fel. A másik szerint a mythologia alkotói közölni akarták a néppel nemely természeti tények ismeretét vagy a természetbölcselők némely nézeteit s ezt a koruknak sajátos kifejezésekben tették; e szerint tehát a mythosok mindenkorban allegoriák. A harmadik nézet szerint, mely a Nagy Sándor korában élt Euhemeros nevéhez fűződik (innen: euhemerismus), az istenek eredetileg az óskorban élt kiváló királyok és hősök voltak, a kiket a későbbi nemzedékek mindenkorban nagyobb mérvben dicsítettek és végre istenekként tiszteltek.

Ma a legtöbben azon nézetnek hódolnak, hogy a régiek vallása alapjában természetvallás, isteneik a természet erőinek (a napnak, holdnak stb.) meg- személyesítései, a róluk szóló mythosok pedig ezen erőkre vonatkozó egyszerű mondásokból, elbeszélések ből eredtek, az elbeszéléseket pedig a költői képzelettel megáldott nép és még inkább a költők vál-

toztatták és alakították át úgy, a hogy mi ismerjük. — E nézet kiindul azon, ma már általános igazságnak tartott téTELből, hogy az egész emberiség fejlődése, különösen értelmi és erkölcsi tekintetben olyan, mint ma az egyes emberé. A legrégebb emberek tehát egész életükben sok tekintetben hasonlítottak a mi kis gyermekünkhez. E szerint az őskori emberek először saját énjük és azok érdekeltek, a kik és a mik körülöttük voltak. Mindenekelőtt felkelhette figyelmüket a halál, mivel az élet rendes lefolyását megszakítja s kutatták ennek okát. Az őskorban, a mikor csak kevesen laktak együtt egy helyen, sokkal ritkább lehetett az az eset, hogy valaki természetes halállal halt meg, semhogy magától értetődőnek vették volna. Észrevették, hogy a halál beálltával megszűnik a lélekzés, a szív dobogása, hogy a holt-test lassanként elpusztul, az erőszakos halálesetknél (háborúban, gyilkosságnál) pedig azt, hogy, a vér-folyás megszűntével ér véget az ember élete. Almaikban, visióik alkalmával gyakran megjelentek előttük az elhaltak, a mit ők nem káprázatnak, hanem valónak vettek. Ha hozzáveszszük még az emberrel veleszületett azon vágyat is, hogy a halál után is tovább kivan élni, feltehetjük, hogy könnyen juthattak azon következtetésre, hogy az élet alapja a lélekzés, a levegőhöz, az ember árnyékához hasonló lélek, a mely az ember utolsó leheletével láttatlanul távozik eddigi székhelyétől: a szívből — vagy a vérből. A vallás tehát a legrégebb időben a lelkek hitében, az animismusban nyilvánult. Hitük természetesen ellenmondásokba ütközött. Így pl. bizonyos, hogy nemcsak halottakról, hanem élő emberekről is álmodtak, olyanokról is, a kik tőlük távol laktak; már pedig ezek lelke hitük szerint nem hagyhatta el testüket. Erre az egyiptomiak úgy feleltek, hogy az ember lelke több részből áll, és hogy az élő ember lelkének egy része jelenik meg az álmodó előtt; a görögök pedig — legalább abban a korban, mikor már istenekben is hittek — azt mondtaK, hogy egy istenség vette fel az illető ember alakját.

A lelkek vagy árnyak tartózkodó helyéről három különböző nézet terjedt el. Az egyik, a legrégebb nézet az volt, hogy bizonyos fokig minden testükhöz vannak láncolva; kóborolhatnak ugyan, de rendes lakóhelyük mégis a sír; e szerint tehát a lelkek az

egész világon vannak elterjedve. — A másik nézet szerint közös hazájuk van, a hol mindenkorban együtt laknak. (L. Alvilág.) — A harmadik nézet szerint a lélek, miután a testet elhagyta, más lénybe: emberbe, állatba, növénybe vagy más tárgyba megy át (lékvándorlás). E nézetek közül egy népnél, egy időben gyakran kettő, sőt mind a három is el volt terjedve, bár mekkora ellenmondás is van köztük. — A lékvándorlás tanán alapszik a fétisek imádása, a fetisizmus (1.) is. A fetisizmus egy faja az állatok imádása is, amely különösen az egyipt. mythologiában (l.i játszik nagy szerepet. A görögök és rómaiak vallásában csak egy állat részesült mindenkorban nagyobb tiszteletben: a kígyó (1. Genius); különben csak mint az istenek kedvenczei szerepelnek. — A lelkekről azt hitték, hogy szükségleteik ugyanazok, mint a milyenek az embernek életében voltak. Az ásatások is kiderítették, hogy régente a halottak, illetőleg lelkeik táplálására egy üvegen át, a mely a halott szájához vezetett, kedvencz ételeiket és italaikat bocsátották a sírba. Később csak a halott sírjára vitték az ételeket és italokat, mint áldozatot*) és ezt megtették akkor is, mikor már régen megszűnt az a hit, hogy a halott lelke a sírban van, épúgy'mint misem hiszünk már a kísértetekben, de azért éjjel épúgy kerüljük a temetőt, mint ahogy a régiek kerülték.

A ki a lelkek szükségleteit kielégíti, jót tesz velük és arra bírja őket, hogy legalább ne ártsanak. Ha elhanyagolják őket, avval boszulják meg magukat, hogy betegségeket és halált küldenek. Azért nevezik őket a görögök Kereknek (vészesek), a rómaiak Lárváknak v. Lemuroknak (ijesztő szellemek). Hogy tehát baj ne érje a lelkek részéről az élőket, áldozatot hoztak nekik. De gondoskodtak mulatlatásukról is: halotti játékokat rendeztek. Ha látlak, hogy minden nem használ, hogy a halottak továbbra is megjelentek álmaikban, vagy kérésük, a melyet ima alakjában terjesztettek hozzájuk, nem teljesítették, akkor hírvágyukat ingerelték. Ez a fogadalom alapja: ha nekem ezt adod, akkor én azt adom. — A fogadalmat meg kellett tartani,

*) Az emberáldozat a kannibalizmusból eredhetett.

különben a lelkek haragját idézték fel, de azért megcsalhatták őket.

De nem sokkal később felkelthette a gyermekkorát élő emberiség figyelmét a külső világ, a természet is. A kis gyermekhez hasonlóan az őskori ember is élőnek gondolt minden, a miben valami erőt, fejlődést, mozgást, valami életet vett észre. Élőnek képzelte a napot, holdat és csillagokat, a növényeket, a forrásokat, folyókat stb. Nem sokkal később már úgy gondolkodhattak, hogy ezen természeti erők tevékenységét rejtvé levő lények okozzák: nem a napot magát tartották élő lénynek, hanem megette képzelték egy lényt, a mely a napot mint valami világító gömböt viszi. — A képzelet ilyformán a természetet, hegyeket, erdőket, ligeteket, forrásokat, folyókat stb. számtalan élőlénnyel, u. n. daemonokkal népesítette be. A láthatatlan lelkeken kívül most már hasonlóképen láthatatlan daemonokban is hittek. Ha a természetben nyilatkozó tevékenység erősebb és tartósabb, semhogy közönséges embertől származhatnék, az azt okozó daemont is az embernél hatalmasabb és hosszabb életű lénynek képzelték. A szerint, a mint működése barátságosnak vagy ellenségesnek, szelídnek vagy durvának tűnik fel. a daemonnak is barátságos vagy ellenséges érzületet, nő- vagy férfinemet tulajdonítottak. Ilyen daemonok a görögöknel a nymphák, kentaurok, nereidák, satyrok stb. — Az ókori népek, különösen a görögök az anthropomorphismus kényezsere alatt állván, ezeket is emberalakuaknak képzelték; de valami emlékezettel eredetükre. Minthogy pdl. a fa ágait szarvakkal, kérgét vagy a rajta levő mohot hajjal hasonlították össze, daemonát is gyakran ábrázolták szarvakkal és zöld hajjal (L. Satyrok.)

A daemonok azonban a tulajdonképeni istenektől még lényegesen különböznek. Daemon, pl. *nympha* annyi van, a hány fa, forrás, folyó van. Istenekként a természet azon erőit imádták, a melyeknél nem lehet tudni, vájjon ugyanazon erő nyilatkozik-e újra, a melyik már nyilatkozott. Kérdés pl., hogy a szelet, a felhőket ugyanazon erő támasztja-e, a napot és holdat ugyanazon erő mozgatja-e. a mely előbb támasztotta vagy mozgatta. — Ilyformán benépesítették az egész mindeniséget daemonokkal és istenségekkel: a mennyet, légkört, földet és az

alvilágot. Mindegyik daemonnak és istennek más a gondja a természet háztartásában. Egy részük fenn az égen igazgatja a napot, holdat, vagy zivatart támaszt, mások a levegőben a szelek urai, ismét mások a földön működnek, tüzet élesztenek vagy vízzel látják el az embereket, teremtik a fákat, gabonát, virágokat stb.. ismét mások a föld belsejében, az alvilágban, a halottak otthonában laknak. Alig volt hely. a hol daemon vagy isten nem lett volna. A legrégebb időben tehát az isteneket és daemonokat a természetet igazgató hatalmaknak tartották; a vallás tehát természetvallás (samanismus) volt.

Mikor azonban az emberek a miveltség terjedésével az ész és értelelem műveit már jobban megbecsülték és a jót is a rossztól jobban meg tudták különböztetni, vagyis értelmesebbek és erkölcsösebbek lettek, az istenekről is azt hitték, hogy a természet kormányzásán kívül arra is van gondjuk, hogy az emberek értelmesebbek és jobbak legyenek, a jókat megjutalmazzák, a gonoszakat megbüntetik. Így aztán az istenek szellemi hatalmakká és az erkölcsiség öreivé és fejlesztőivé is lettek, sokszor annyira kizárolag ilyenekké, hogy helyüket a természet kormányzásában mások foglalták el. Így pl. Apollón eredetileg napiisten volt, később az állami és erkölcsi rend istenévé lett, a nap kormányzását pedig Helios vette át. — Idők múltával még mindig maradt emberi tevékenység, az emberi élet egyik-másik nyilvánulása, a melynek istene, külön istene nem volt. Ekkor személyesítettek meg tiszta fogalmakat is, pl. az igazságosságot, győzelmet, békét. Így okoskodhattak: ha minden egyes fának van daemonia, a mely megvédi a pusztulástól, hogyan volna védő istensége annak, aki igazságot keres. Egy istenség, egy daemon jelenléte okozza az emberek között az egyetértést, czivódást, békét, háborút stb.

— Hogy milyeneknek képzelték az isteneket, arra nézve 1. Istenek ez. a. — Az isteneket kezdetben képek nélkül és nem templomokban imádták, hanem a szabad ég alatt: forrásoknál, ligetekben, hegyeken stb., — fa vagy szent kő jelképében, a melyről azt hitték, hogy az istenség benne lakik. Mint a lelkeknek, úgy a daemonoknak és isteneknek is mutattak be áldozatot kérés, ima kapcsolatában; alázatosan, tiszta ruhában és tiszta testtel fordultak ilyenkor

feléjük. (Ez a lustratio, tisztítás, később engesztelő áldozat alapja.) Fogadalmakkal is iparkodtak az isteneket megnyerni; akaratukat pedig különböző jeleikből: a villámból és más égi jelekből s álmokból, állatok beleiből magyarázták meg. E jelek magyarázatával a jósok foglalkoztak. A jóslás eredetét az enthusiasmusban keresik. Az animismus minden betegséget úgy magyaráz, hogy idegen lélek szállta meg az embert. Így magyarázták a lelki betegséget is. Észrevették, hogy az őrült gyakran csodálatos testi erőt fejt ki, mintha idegen erő segítené; hogy egészen más hangon beszél, mint azelőtt; gyakran ő maga is állítja, hogy magasabb lény. Ezt valamikor el is hitték és úgy képzelték, hogy valamely daemon szállta meg. Ezért az őrültnek jósló tehetséget is tulajdonítottak és tiszteletben tartották. De úgy hitték, hogy mesterséges módon is juthatni ily exstasisba. A jósok különbözőképen, pl. böjtöléssel, testük sanyargatásával törekedtek ugyanazon cél elérésére, épügy mint a középkor askétái. Az ókorban azonban az istenek jeleit nem annyira isteni ihlet alapján magyarázták, hanem többnyire csak bizonyos szabályok szerint, a melyek elsajátítását tanulmány és gyakorlat tette lehetővé.

Hátra van még az a kérdés, honnan valók azok, a görögök és a többi népek előtt is nagy részben érthetetlen istennek és az istenekről és a hősök-ről szóló regék. Az összehasonlító nyelvészeti kiderítette, hogy e nevek nagy részét őshazájukból hozták magukkal. A görög Zeus, a r. Jupiter (Genitivus Jovis), a germán Ziu egyeredetük az ind Dyausszal. Több isten pedig eredetileg egy másik istennek csak jelzője volt és csak később lett külön istenséggé. (L. Hekate.) — Arra is van akárhány adatunk, hogy ugyanazon istenséget egy állam különböző városaiban más-más név alatt tisztelték; idővel azonban az egész országban az istenek egy neve, még pedig azon városé terjedt el. a melyben az isten működése legálidásosabban nyilvánult; a többi városok ugyanazon istenei pedig herosokká lettek. Ilyenné lett pl. Herakles, ki eredetileg napisten volt. — A mythosok keletkezését hadd magyarázza a következő példa. A napot Phoibosnak (fénylőnek) is nevezték. Róla mondjuk mi is, hogy felkel és lenyugszik; régente azt is mondta, hogy levetkőzik

és ágyába tér pihenni. A helyett, hogy azt mondta volna, hogy Daphne az esthajnal, követi a nap nyugtát, azt beszéltek, hogy a nap az előtte járó hajnal kedvese, vagy hogy üldözi és nyilaival, azaz ragyogó sugaraival meg akarja ölni. Később elfejtették, hogy Phoibos a nap neve, Daphne a hajnalé: isteneket értettek alattuk és róluk mondta e regéket, a melyeken sokat módosítottak, míg véglegesen elfogadott tartalmukat nyerték. — Több mythos azonban máskép keletkezett. Akárhány csakis a képzelet alkotása; a képző tehetség működése egyáltalában minden mythosnál érvényesül. Néhány mythos alapja történeti tény; ezt mondják a troiai háború mythosáról is. A görög vallás és mythologia végleges alakulására minden esetre nagy hatással voltak Homeros, Hesiodos és általában a görög költők.

A legtöbb és legszebb mythosok görög eredetűek. Ezeket a görögök sok istenével együtt átvették a rómaiak is. A görög és római mythologiát, mely úgy, mint ránk maradt, több ezer év alkotásának eredménye, oly forrásművekből ismerjük, melyeknek szerzői maguk is az egész görög és római néppel együtt — hittek a régi vallásban. A mythosok részleteiben nem egyeznek meg: majdnem minden író máskép adja elő azokat: ók maguk is változtathattak azokon, de minden esetre különbözőképen ismerték az egyes görög államok népei is. — A XIX. század óta ugyancsak eredeti forrásokból ismerjük az indiai mythologiát (1.) is, hasonlóképen az egyiptomi mythologiát (1.) — A többiekre nézve 1. Perzsa —, északi - . finn , magyar mythologia.

A régi vallásban való hitet már a Kr. e. IV. században megingatták Görögországban a sophisták; Rómában már maga az az egy tény, hogy az istenek száma végtelenül elszaporodott, sem lehetett alkalmas az istenekben való hit fentartására. Mindinkább terjedt a keresztenység, mely a Kr. u. X. század óta majdnem az összes európaiak vallása. Ázsia és Afrika lakosainak nagyobb része azonban még ma is pogány vallású és hitük gyakran emlékezhet a régi népekére.

A rendszeres mythologia részei a következők: 1) a világ és istenek teremtése (kosmogonia és thcogonia), 2) az istenekről és 3) a hősökről szóló mondák. Tartalma tehát látszólag csak kevés; de a

valóságban egy egész kor, az emberiség gyermek- és ifjúkorának világnézetét foglalja magában. Előadja mindenkor teremtését, keletkezését, magyarázatát, a mi a régiek előtt ismeretes volt. Igy pl. elmondja nemcsak az ember, hanem az állatok, növények és ásványok teremtését, illetőleg keletkezését; a természeti tünenmények (eső, zivatar, szivárvány, szélolvás földren-gés, visszhang stb.) mythologai magyarázatát, városok keletkezését, a tudományok és művészletek eredetét, stb.

A következőkben a mythologia szótári rendben van tárgyalva.

**

Abas 1) argosi király, Lynkeus és a danaida Hypermnestra fia. Az ő fia Akrisos, ennek leánya Danaé volt, Danae fia pedig Perseus. 2) Egy Demeter által gyíkká változtatott fiú neve.

Abderos, Hermes fia, Herakles (1.) egyik kísérője, kit Diomedes lovai megettek.

Aborigines r.) Italia őslakói, kik Saturnus és Janus istenek és királyok idejében paradicsomi életet éltek. A görögök autochtonoknak hívták az őslakókat.

Absyrtos, Apsyrtos, Aletes kolchisi király f.a., kit nővére, Medea, megölt.

Abuitad (p.) ősbika. az első élő lény, a melytől a föld minden élő lénye: ember és állat származott.

Abundantia (r.), a bőség istennője, kit Ubertas név alatt is tiszteleztek. Virágokkal koszoruzva ábrázolták. baljában gabonakével, melyet a földre szór, jobbjában pedig virággal és gyümölccsel telt, lefelé nyíló szarvval (*cornu copiae*).

Abydos, a Hellenpontos ázsiai partján lévő város, Leander és Hero szomorú történetének helye.

Acca Larentia (r.) Romulus nevelő anyja, Faustulus pásztor neje, eredetileg talán a föld termékenységének istennője.

Achates (r.) Aineias (Aeneas) hű utitársa.

Acheloos, az Akarnania és Áitolia határán lévő folyó és a benne lakó isten neve. Heraklesszel Deianeira kezéért versenyzett; a győztes hosszú küzdelem után Herakles lett. E mythost tartalmazza Sophokles Tracbisi nők ez. tragoediája. — Acheloos Helios cs Gaia fia, mások szerint Okeanos és Tethys legifjabb fia.

Acheron (= jajgatás) alvilági folyó neve. Eredetileg Helios és Gaia fia volt, aki az Olympost

támadó titánoknak szomjuk enyhítésére vizet adott; ezért Zeus folyová változtatta és az alvilágba sújtotta.

Acherusia, egy mocsár neve. mely a rajta keresztül folyó Acheronnal együtt az alvilágba került, így neveztek egy barlangot is, a melyen keresztül Herakles lement az alvilágba.

Achilleus, Achilles. Peleus phthiai király és a nereida Thetis fia, a Troiát ostromló görög hadsereg legdicsőbb, leghősiesebb és legszebb vízéje. Születésekor anyja azt a jóslatot kapta, hogy fiára vagy hosszú, de dicstelen, vagy pedig rövid, de dicső élet vár. Thetis az utóbbit választotta, de hallha-, tatlanná is akarta tenni fiát. Ezért először tűzben égette testét; mikor azonban férje ebben megakadályozta, haragosan elhagyta és visszatért testvéreihez a tenger mélyébe. Később fiát a Styx vizébe mártotta s így legalább sebezhetetlenné tette, kivéve sarkát, melynél fogva kezével tartotta. — Achilleus Cheiron és Phoinix kentaurosok nevelése mellett kitűnő, bátor ifjúvá lett és jól játszott a lyrán is. Mikor a görögök megkezdték Troia ellen való hadi készületeiket, Kalchas megjósolta, hogy A. nélkül Troiát nem fogják elfoglalni. Thetis erre fiát, kinek életét féltette, női öltözetben Lykomedes skyrosi király leányai közé rejtette. Odysseus csele azonban kicsalta rejtekéből; t. i. kereskedőnek öltözve megjelent a leányok között és különféle női szerek mellett egy kardot is mutatott nekik; mikor a távolban megfuvatta a harczi tárogatót, A. rögtön a fegyverhez kapott. Evvel elárulta magát, de szívesen indult 50 hajójával a háborúba, Troia ellen, ahol híres barátságot kötött Patroklossal. Szerepét a háborúban 1. Troiai háború — Páris ölte meg egy nyíllal, melyet egy későbbi monda szerint Apollón úgy irányított, hogy megsebezhető sarkába hatolt. — A haláláról szóló másik mondát 1. Polyxena. — Troia mellett a Sygeon hegyen temették el. Félisten, heros gyanánt tiszttelték egész Görögországban.

Atimetus, Pheres thessaliai király fia, részt vett a kalydoni vadászaton és az Argonauták vállalatában. Kedvencze volt Apollón istennek, ki nála tartózkodott. mikor az Olvmposból egy évre száműzték. Admetos Alkestist, Pelias leányát kérte nőül. Pelias odaígérte neki azon feltétel alatt, ha egy oroszlántól és vadkantól vont kocsin jön hozzá. Apollón segített

neki e két állat szelidítésében, nővérét, Artemist is kiengesztelte, aki, minthogy Admetos a nászéjjelen neki nem áldozott, haragiában sárkányokat küldött a fiatal házasok lakásába. — A sors határozata szerint azonban Admetos nem sokáig élhetetl. Itt is Apollón segített. Arra hívta fel Admetos rokonait és barátait, hogy áldozza fel magát valamelyikük érte. Azonban csak neje, Alkestis volt erre hajlandó és meg is halt beteg férjéért. Admetos erre felgyögyült, de kétségebesett, mikor neje haláláról értesült. Ez ekkor érkezett hozzá régi vendégbárátja, Herakles, ki lement az alvilágba, felhozta Alkestist és így újra boldoggá tette Admetost. Eurípides Alkestis ez. tragediája tartalmazza e mythost.

Adonis (= úr), Thias asszír királynak és saját leányának, Myrrhának (Smyrna) fia. Myrrha ugyanis oly szép vol, hogy Aphrodité haragiát vonta magára; az istennő természetellenes szerelmet gyullasztót benne saját atyja iránt. Myrrha sokáig küzdött ezen szerelme ellen, de végre dajkája rábeszélésére engedett szíve vágyának. Mikor azonban atyja észrevette, hogy saját leánya esedezik szerelméért, dühében fegyverrel üldözte az előle menekülő leányt. Az istenek a segítségükért könyörgő Myrrhút örökké könnyező fává változtatták; e könnyekből eredt a myrrha-gyanta. — A monda szerint ezen fa héjából származott Myrrha csodaszép fia, Adonis is, akit nymphák neveltek. Aphrodité, a mennyire gyűlölte anyját, úgy szerette Adonist. Folyton féltette a vadászni szerető ifjút a vadaktól; de hiába intette, hogy vigyázzon magára: egy vadkan halálra sebezte. Az istennő már csak haldokolva láta viszont kedvesét, életét nem adhatta vissza. Megkönnyezte; könnyeiből az anemone nevű virág. Adonis vér-cseppjeiből pedig rózsák fakadtak. Az istennő fájdalmának enyhítésére Zeus elrendelte, hogy Adonis csak az év egyik felében legyen az alvilágban, másik felében, nyáron, az Olymposban lakjék. — E szerelem emlékét az Adonis-Unnepen ünnepelték: ennek első napján különösen a nők gyászolták Adonis halálát, második napján pedig vigan ünnepték az ő visszatérését. — Eredetileg a syria Bvhlosban és Kypros szigetén tisztelték.

Adrastea. Nemesis egyik neve: Adrastos építette tiszteletére az első templomot.

Adrastos. L. Oidipus, Amphiaraus.

Ae . . . A görög neveket, melyeket latinosán Ae-vel is szoktak írni, 1. Ai . . . alatt.

Aedon (= fülemile), Polytechnos kolophoni művész neje volt, kivel kezdetben oly boldog családi életet élt, hogy elbizakodottságában úgy nyilatkozott, hogy jobban szeretik egymást, mint Zeus és Héra. Az e miatt haragvó Héra megbízásából Eris istennő viszályt szított a házastársak között. — Polytechnos rab zolganót Igért nejének és maga indult érte, hogy nejének kedveskedjék vele. A valóságban azonban apósához, Pandereushoz utazott, kit arra kért, engedje meg, hogy másik leánya, Chelidonis (= fecske) meglátogathassa Aedont. Pandareusnak nem volt ellenvetése. Útközben azonban Polytechnos megbecstelenítette a leányt, levágta haját, rabszolgaruhát öltött reája és halállal fenyegette, ha Aedon előtt elárulja kilétét. Aedon nem ismerte meg különben is rég látott nővérét és rabszolganőnek nézte. Chelidonis hallgatott; de Aedon egy napon véletlenül meghallotta panaszait és megtudta, hogy nővére van előtte. Iszonyú boszúra határozta el magát. Meggyilkolta fiát, Ityst, és feltálalta Polytechnosnak. Az iszonyú lakoma után megmondta férjének, kinek húsát ette meg, aztán nővérével együtt atyjához menekült. — Pandareus helyeselte leánya eljárását, a hozzájövő Polytechnost bilincsekbe verte, mézzel bekente és kivetette a mezőre, hogy a szúnyogok halára kínozzák. Ekkor azonban Aedonban feléledt férje iránt való régi szerelme, megmentésére sietett, miért atya meg akarta ölni. De közeléptek az istenek és az egész családot madarakká változtatták át: Aedont fülemilévé, ki folyton Itys nevét kiáltja, Polytechnost pelikánná, Chelidonist fecskévé, Pandareust sassá és nejét jegesmadárrá, fiukat pedig bankává. Azért panaszos minden a fülemile és fecske hangja, azért üldözi őket a banka. Hasonló monda szól Proknéról. Homeros szerint azonban Aedon Zethos király neje, ki irigylí, hogy Amphionnak, férje testvérenek, hat fia van; ezek egyike helyett 'tévedésből saját fiát Itylost ölte meg; bujában halálát óhajtva, fülemilévé változott és folyton hangszerelte az Itylos nevet.

Ageir. Agir, Ögir (ész) a tenger jóságos istene, az ősanyag fia, a Levegő és a Tűz testvére. Neje

Ran, egy vad óriásnő. Aegir a nyugodt, Ran a háborgó tengert jelképezi. — Kilencz leányuk van: ezek a különböző nevek alatt szereplő hableányok. — Aegirről elmondja az Edda, hogy mikép vendégelték meg egyszer az istenek az Asgardban és hogy lepte meg viszont őket egy fényes lakomával a saját palotájában.

Aéllo, az egyik Harpyiának neve.

Aélope Katreus krétai király leánya, Pleisthenesnek, Atreus mykenaei király fiának, neje, Agamemnon és Menelaus anyja. Férje korai halála után apósa, Atreus, neje lett. Azért mondják Agamemnonról és Menelaust Atreus fiainak.

Aesculapius (r.) 1. Asklepios.

Agamedes, Erginos minyai király fia. híres építész, ki testvéreivel Trophoniosszal, a delphii templomot építette. Mikor ezért Apollontól jutalmat kértek, azt mondta nekik, hogy várjanak hét napig. A nyolcadik nap reggelén azonban holtan találták őket. Félistenekként imádták.

Agamemnon, Mykenae királya, Menelaus testvére, a troiai háborúban a görögök fővezére. Az elátkozott Tantalos-család tagja, anyja Aélope-(1.), atyja Pleisthenes, Homeros szerint Atreus. Azért nevezik a két testvéről Atreidáknak. Agamemnon neje Klytaimnestra, Tyndareus leánya, Helena mostoha nővére. Négy gyermekük volt: Iphigeneia, Elektra, Chrysothemis és Orestes. — Mikor Agamemnon a troiai háborúból visszatért, neje, ki e közben hűtlenné lett férjéhez és Aigisthossal élt, kedvesével együtt orozva megölte. L. Orestes.

Agannippe. 1) a Helikon hegynek egy a műzsáknak szentelt forrása, melynek vize költői ihletet adott, 2) a forrásban lakó nympha neve 3) Danaö anyja, kit küb nben Eurydikenek is neveznek.

Agaue, Agave. Kadmos és Harmónia egyik leánya, Echion neje, megölte saját fiát, Pentheust, Thebae kirlányát. Pentheus ugyanis nem akarta elismerni Bakchost, Zeusnek és Semelenek, Agaue nővérének, fiát, istennek; Agaue még azt sem, hogy nővére Zeust lássa volna. — Bakchost már mindenfelé imádták, csak Thebaeben nem, hol szemfénysesztőnek tartották; sőt Agaue és Pentheus már arra gondoltak, hogy kísérőivel, a bachansnőkkel együtt megölök. Ki is mentek a Kithairon hegyre, a

hol Bakchos tartózkodott, hogy rátámadjanak. Bakchos haragjában már nem kímélte rokonait: őrültséget küldött rájuk és kíséretükre, mely most Pentheust vadkannak tartotta. Rárohantak valamennyien, édes anyja is azok között volt, a kik darabokra szakgatták Pentheust. Euripides Bacchánsnök ez. drámájában dolgozta fel e mythost.

Agenor, Poseidon istennek és Lybiának, Epaphos leányának, fia, phoinikiai király, egy híres család alapítója. Nejétől, Telephassától született Ivadmos, Thebae alapítója. Európa, kit Zeus megszöktetett, Phoinix és Kilix. Agenor meghagyta fiainak, hogy nővérük keresésére induljanak és csak vele együtt térjenek vissza; de minthogy meg nem találták, mindegyik más országban telepedett le.

Aglaia, a Charisok (Clrat.ák) egyike, mások szerint a Charisok (1.) anyja és Hephaistos neje.

Aglauros!. Ágraulos.

Aglibolos (svr.) a Palmyrában imádott napisten.

Agnaji (ind.), Agni neje, a megszemélyesített égő áldozat.

Agni (ind.), az indiaiak régi tűzistene. Hétnyelvűnek. hétkarunak és háromlábúnak ábrázolják, haja fénysugarakból áll; gyakran ábrázolják kecskebakon ülve, kezében tőrel.

Tisztelete Siváéval szemben háttérbe szörűít.

Ágraulos, Aglauros, Kekrops athéni király leánya, önként feláldozta magát a hazáért, mert egy jóslat szerint csak akkor lehetett megszabadulni egy iszonyú háborútól, ha valaki feláldozza éleiét a hazáért. A hálás nép ezért tiszteletére szentélyt alapított, melyben a IS éves ifjak megesküdtek arra, hogy, ha kell, a. hősönhez hasonlóan életüket is feláldozzák a hazáért. Ovidius szerint, ki máskép mondja el a mondát, Ágraulos fekete kővé változott. Egy harmadik monda szerint Athéné, kit Ágraulos és nővérei megsértettek, megőrzítette a nővéreket.

Ahriaman (p.), a sötétség gonosz istene, ki Persia északi részében, Aheman hegyen trónol, honnan

Agni

gonosz szellemeket az egész világba küldi. Ormuzdnak örököslő ellensége, a világ megrontására törekcszik. Már a világ teremtésekor kezdte küzdelmét, meg-támadta, bár siker nélkül, az egét, azután elpusztította a földet, két gonosz dev által megölette az Ormuzd által teremtett Abudad nevű ősököt. A jó istenek és szellemek azonban, kik az égből vagy az Alborcsi nevű őshegyről indultak ellene, legyőzték Ahrimant összes gonosz szellemivel együtt és a föld alá temették. De Ahriaman újra fellázadt és most az emberekkel vette fel a harczot, legyőzte Kajomorecz ősemberét, utódait rosszra csábította, úgyhogy halandókká lettek. Még a jövőben is küzd majd. de teljesen soh'sem győz, sőt ellenkezőleg az ő pusztulásával végződik harcza, mikor majd az égen és a földön a jó lesz az uralkodó.

Ahuramazda (p.) = Ormuzd (1.)

Aia, a nap keleten lévő országa, a hová Phrixos az arany kos hátán került: a későbbi Kolchis.

Aiaia, Aiae, talán a mai Otoni sziget, Korfu felett, hol Kirke lakott.

Aiakos, Aeacus, Zeus és Európa, mások szerint Aigina fia, Aigina szigetének bölcs-királya. Neje Endeis, Cheiron kentauros leánya volt. Két fia l'eleus és Telamon. az első Achilleus, a másik Aias atya. Harmadik fia, ktnek anyja Psamathe, Nereus leánya, volt, Phokos, kinek unokája. Epeios építette azon falvat, a melynek segítségével a görögök Troiát elfoglalták. — Halála után Minős és Rhadamanthys mellett Aiakos lett a halottak felett ilélio alvilági bíróság harmadik tagja.

Aias, Ajax, két híres homerosi hős neve, termete miatt az egyiket nagyobb, a másikat kisebb Aiasnak neveztek. Mindketten résztyettek és kitűntek Troia ostromában. A kisebb Aias Oi eus lokrosi király fia. Troia bevétele után kegyetlenül bánt Kassandrával, miért e jónő kérésére Poseidon a hazatérő Aiasra szélvészt küldött, minek következtében hajótörést szennedett. Erre egy szirtre kapaszkodott és azt kiáltotta: Megmenekszem az istenek akarata ellenére is. Ezen vakmerő szavaiért Athéné istennő mennykővel sújtotta agyon, mások szerint Poseidon háromágú szigonyával széthasította a szírtet. mire Aias a tengerbe fült. — 2) A nagyobbik Aias Telamon salimisi király fia. Herakles még

mint gyermeket a nemeai oroszlán bőrébe takarta, mire melle egy részét kivéve, sérthetetlenné lett. A troiai háborúban Hektórral egy egész napon át küzdött és a hősök egymás tisztelőiként váltak el egymástól. Achilleus halála után annak fegyvereit követelte abban a hitben, hogy csak őt illetik meg. De Odysseusnak ítélték oda. E megaláztatás őrültté tette. Őrjöngésében a görög tábor nyájában szörnyű öldöklést vitt véghez, de abban a hitben volt, hogy Odysseust öli meg. Mikor magához tért, annyira szégyelte e tettét, hogy öngyilkossá lett. Véréből a jáczintvirág fakadt. Szomorú sorsáról Sophokles Aias cz. tragediája szól.

Aides, Hades v. Plútón egyik neve.

Aietes. kolchisí király. Medea atyja, az Argonauták vállalatából ismeretes.

Aigaion 1. Briareos.

Aigeus, Aegeus, Athén királya, Theseus (1.) atyja, Újabb magyarázat szerint Aigeus (aiges = kecskék = habok) eredetileg Poseidon isten mellékneve volt.

Aigialeus, az epigonok egyike. Adrastos fia.

Aigina. Aegina, Asopos folyóisten leánya, kit Zeus sas alakjában Aigina szigetére vitt s ott tüzzé átalakulva ölelt. Viszonyuk gyümölcse Aiakos volt

Aigipan. a római Silvanus, Zeusnek és Aganak I'an nejének, fia. Némelykor magát I'ant nevezik így. Más monda szerint Zeus orvosa volt, aki megmentette, mikor Typhon átvágta idegeit.

Aegis, Aegis, az isteneknek, különösen Zeusnek és Athénénak a Medusaíövel ékesített paizsa. A kinek birtokában ilyen volt mindenben győzött. Ma: valakinek aegise alatt — oltalma alatt. Eredeti jelen-tését 1. Zeus.

Aiqisthos, Aegisthos, Thyestes fia, Klvtaimnestra második férje, Agamemnon gyilkosa.

Aigle, 1) Phaeton nővére 2) A Hesperidák egyike.

Aigyptos, Aegyptos 1 Danaos.

Aineias, Aeneas, a troiai Anchises és Aphrodité istennő fia, kit erdei nymphák neveltek. A troiai háborúban Hektor után ő volt a troiaiak legnagyobb hőse. ki a várost az utolsó pillanatig védte. Mikor Priamos elesett és a város maga már a tűz mar-taléka lett, atyját vállára vette, fiát. Askaniost. kezénél fogta és a tenger felé menekült velük. Nejét, Kreusát, ki követte, a zavarban elvesztette. — Vergilius Aeneisében olvasható csak Aineias további sora.

Sok hánnyattatás után Sicilia mellől egy vihar az akkor épülő Karthágó felé vetette, hol Didó királyné szívesen fogadta és a szép idegen iránt szerelemre lobbant. Mikor Aineias isteni parancsra elhagyta, Didó öngyilkos lett. Aineiast a vihar most Sicilia felé hajtotta, végre Italiába juthatott, melyet sok jósljal új hazájának jelzett. Cumae partján lépett a szárazföldre. Itt egy híres sibylla lakott, ki megjósolta jövőjét és az alvilágba vezető utat mutatta meg neki. Aztán a Tiber torkolatához hajózott, hol egy jóslat teljesüléséből megtudta, hogy czélt ért. Itt Latinus volt a király, ki szívesen fogadta a jövevényeket, Aineiasnak nőül adta leányát, Laviniát. A két nép egyesült. Előbb azonban Aineiasnak Turnusszal, Lavinia előbbi jegyesével, kemény küzdelmet kellett vívnia. — Fia Askanios azon csatád űsatya lett, melyhez Julius Caesar is tartozott. Laviuiától született fia, Aeneas Sylvius, Álba Donga királyainak őse lett.

Álolos, Aeolus, 1) Hellen és egy nympha fia, thessaliai király, a görögök aeol törzse tőle nyerte nevét. Neje Enarete, Deimachos leánya, kitől 7 fia és 5 leánya született. Fiai közül híresek Kretheus, Athamas és Salmoneus; utódaik közül pedig Phrixos Helle, Jason és Pelias. 2) Egy másik Aiolos egy Sicilia melletti sziget vagy a lipari szigetek királya. A költők szerint a szelek királya. Homeros szerint Odysseust egy hónapig vendégül láttá és aztán kedvező széllel bocsátotta útnak. Hogy útjában biztosítsa a gonosz, viharos szeleket tömlőbe zárva átadta neki. Már Ithaka felé közeledtek, mikor Odysseus társai, kik a tömlőben kincset gyanítottak, felnyitották, mire borzasztó vihar támadt, mely visszavetette őket Aioloshoz, ki most már nem segített rajtuk. L. Odysseus. Vergilius szerint Aiolos a szeleket egy barlangba zárja.

Airope = Aérope (1), Atreus (1.) neje.

Aisa = Moira, az elkerülhetetlen sors.

Aison, Pelias mostoha testvére, Jason atya.

Aither (= a sugárzó fény) Erebos és Nyx fia; Gaia-val a titánokat nemzette. Később az istenek székhelyét, az eget hízik így.

Aithiopok, a Helios védelme alatt álló, boldog életet élő szent nép, melynek hazáját messze keleten és nyugaton képzelték.

Aithra, 2) Pittheus troizeni király leánya, Aigeus neje, Theseus anyja. 2) Atlas neje, Okeanos és Tethys leánya.

Ákamas, Theseus fia, részt vett a troiai háborúban.

Akanthos, Pelops és Hippodamia fia. kit apja lovai szétszakgattak s az istenek Akanthis nevű nővérével együtt hasonnevű virággyá változtattak.

Akarnan, Alkmaion és Kallirrhoü fia, testvéreivel, Amphoterossal együtt még nagyon fiatal volt, mikor atyukat Phegeus király fiai megölték. Ekkor anyuk kérésére az istenek a testvéreket hirtelen erős férifiakká változtatták s így megölték atyuk gyilkosait, aztán Epeirosba menekültek. Akarnania Akarnantól nyerte nevét

Akastos, Pelias fia, részt vett a kalydoni vadászaton és az Argonauták vállalatában: Jasontól Jolkos uralmát vette át. Két leánya volt: Laodameia, Protesilaus neje, és Sterope v. Sthenele, Patroklos anyja.

Akersekomes (= nyiratlan hajú) Apollón egyik jelzője.

Akis (1.) Galateia.

Akrisios,, argosi király, Lynkeus unokája. Leánya Danae.

Aktaion, Aristaiosnak és Autonoenak, Kadmos leányának fia. A bölcs Cheiron kentauros nevelte, különösen vadászszá is. 50 vadászkutyája volt. Egyszer véletlenül fürdeni láttá Artemist és a nymphákat. A szűzies istennő haragjában szarvassá változtatta Aktaiont, kit aztán saját kutyái téptek szét. Kiváló festmény ábrázolja e mythost a római Borghese palotában.

Albordis, az Ormuzdtól teremtett őshegy, mely mindenki által magasabbra nőtt, míg végre a csillagokig ért. A föld középpontja; belőle eredt maga a föld és a többi hegy; csúcsán Ormuzd trónol.

Áldomás (m.) étel-, leginkább italáldozat. A magyar nem csupán ünnepeken, hanem szerződésekben, adás-vevésnél és más hasonló esetekben is kezébe vette az áldomáspoharat. Ősi szokása a libatio: az ivás előtti kilocsicsantás is.

Áldozat. L. Tud. zsebkönyvtár: Görög és római régiségek ez. füzeteit.

Aiekta. az Erinysek (fúriák) egyike. L. Erinys.

Alektryon 1. Ares.

Aletheia, a rómaiaknál Veritas, az igazság istennője. Ivronos vagy Zeus leánya, anyja az Erénynek és Igazságosságnak. Fehér ruhával ábrázolták.

Alexandros, Paris másik neve L. Paris.

Alfadur (= mindennek atyja), (ész). A minden ség atyja. Odin mellékneve.

Alfar (ész), 1. Elfek. Alfheim (ész.) Freyr isten és neje, Gerdr, s az Eltek országa.

Alkeides. Herakles eredeti neve.

Alkesie, Alceste vagy Alkestis, Pelias és Anaxibia leánya, az ókor egyik női ideálja, hires atyja és férje iránt való szeretetéről. L. Admetos.

Alkinoos, a phaiakok (a mai Korfuban lakott nép?) királya Nausikaa atyja, ki a sokat szenvédett, Odysseust villámgyors hajóján hazájába küldte. Homeros Odysseiajának VI. és következő énekei szólnak róla.

Alkmaion, Amphiaraus jós és Eriphyle fia. A delphii jóslóhely meghagyta neki, hogy anyján árulása miatt boszút álljon. Eriphyle ugyanis férje halálának oka volt. L. Amphiaraus. — Alkmaion előbb részt vett az epigonokkal Thebae ostromában, azután hazament és megölte anyját. De alig, hogy véres tettével végzett, már üldözték az Erinysek. Harmóniának ékszereivel Árkádiába menekült, hol Phegeus király nemcsak szívesen fogadta, véres tettétől megtisztította, hanem leányát. Arsinoét is feleségűi adta neki. De hiába; az Erinysek újra kínozták Alkmaiont és a gyilkos befogadása miatt az országot is különböző bajokkal sújtották. Alkmaion ezért ott hagyta Árkádiát, nejét is. Újra a jóslóhelyhez fordult. Ez úgy felelt neki, hogy keressen oly földet, a mely még nem volt meg akkor, mikor haldokló anyja átköt mondott, t. i. azon földre, mely a gyilkost magába fogadja. Alkmaion kétségbesve bolyongott sokáig. Mikor egyszer az Acheloos partján járt. észrevett egy szigetet, mely csak legújabban táradt. Azon letelepedett, mire az Erinysek békében hagyták. Majd elvette Acheloos leányát, Iavallirrhoet. kitől két fia született: Akarnan és Amphoteros. Mikor Kallirrhoé férjétől Harmónia nyakékéről hallott, bírni akarta azt. Alkmaion elment első nejéhez és azon ürügy alatt, hogy a kincset a delphii Apollón oltárán kell feláldoznia, elvitte második nejének. Mikor azonban Phegeus megtudta,

hogy Alkmaion megcsalta leányát, megölte. Alkmaion-ért fiai boszút álltak. L. Akarnan.

Alkmene, Elektryon leánya, Jmphytryon király szép felesége. Zeustól született Herakles fia.

Alkyone, a Pleiadák (1.) egyike.

Alkyoneus, egy szörnynek neve. Herakles megölte.

Alma, (r.) főleg Ceres (Demeter) jelzője, táplálót jelent.

Almos (m) a Csaba nemzetsegéből való Előd és Emes asszony fia, ki nevét onnan kapta, mert születését álon jövendölte meg. L. Magyar történet.

Almweig (ész.) Halfdan király neje, 18 fia született; több híres nemzetseg ősanya.

Aloeus Poseidon és Kanake fia. nőül vette Iphimedieiát, testvérének, Triopsnak leányát, ki azonban nem férjét, hanem annak atyját szerette; gyakran öntött öblébe tengervizet, minek következtében két fia: Otos és Ephialtes született, kiket férje után Aloidaknak neveztek. Már 9 éves korukban óriási nagyságuk volt és Arest is legyőztek, kit 13 hónapon keresztül fogva tartottak. De erejükben elbizakodva az összes istenek ellen is fel merték venni a harcot: a Pelion hegyet az Ossára akarták rakni, hogy így az Olymposba jussanak. Azonkívül Ephialtes Héra, Otos Artemis keze után vágyott. E miatt Apollón lelötte őket nyilaival. Más monda szerint Artemis szarvas alakjában jelent meg előttük. Mindkét testvér lándzsával támadt a köztük lévő szarvasra; de a szarvas elugrott és a testvérek kölcsönösen önmagukat döfték át.

Alpheios, Alpheus, egy elisi folyó istene, Okeanos és Tet'nys fia Megszerette a habjaiban fürdő Arethusa nymphát, aki azonban előle menekült; végre kérésére Artemis forrássá változtatta és mint ilyent Syrakusae mellett helyezte el. De Alpheios a tenger alatt is utat talált hozzá, mire Arethusa megengedte neki, hogy vizeik egyesüljenek.

Alphesibaia = Arsinoé. L. Alkmaion.

Alrunák v.Alraunak(ész)jövendölő asszonyok neve.

Althaia, Thestios és Éurythemis leánya, Oineus neje, Melcager (I.) anyja.

Aithemenes, Katreus krétoi király fia. Elhagyta hazáját, mert egy jóslat szerint atyja gyilkosa lesz. Rhodosban telepedett le, hol nagy tiszteletben részesítették a sziget lakosai. Ezek egy éjjel össze-

vesztek egy a szigetre jött idegennel. Althemenes segítségükre ment és megölte — atyját, mertő volt az idegen, ki azért jött, hogy fiát visszahívja Krétába. Mikor Althemenes az idegenben felismerte atyját, kétségebesésében arra kérte az isteneket, vessenek véget az ó életének is. A föld megnyílt és elnyelte a szerencsétlent. A rhodosiak herosként tisztelték.

Alvilág. A régi népek alvilági, általában másvilági hitéről I. Hades, Elysion, Tartaros, Orcus, (r.) Walhalla. Niflheim és Helheim (ész.) Amentli(egy.) Jama (ind) Dujakh, Gorodman és Hamestan(persa.) Manala (finn).

Alzes (szí.) 1. Holzy.

Amaltheia vagy azon kecske neve, mely Zeust Kréta szigetén táplálta, vagy azon nympháé, ki egy kecske tejével ápolta. Zeus hálából a csillagok közé helyezte. A kecske szarvából származott a bőség szarva (cornu copiae). Mikor ugyanis a kecske egyszer egy fatörzsbe ütődött, letört egyik szarva. Anympha mindenféle gyümölcscsel töltötte meg és Zeusnak adta, ki a bőség szarvává tette. Amaltheiánkivül Herakles és Acheloos birtokában is volt. Tychet (Fortuna) bal kezében a bőség szarvával szokták ábrázolni.

Ámaravati (ind) fndra napisten fővárosa.

Amathos. kyprosi város. Aphrodité tiszteletének egyik főhelye: híres temploma is volt itt.

Amazon. Az amazonok harczias nők voltak, a kik Kisázsia északkeleti részében a fekete tenger mellékén laktak. Az amazon leány csak akkor lehetett férjhez, ha a csatában már legalább három embert megölt, de akkor is csak idegenhez. Ha e házasságból fiú született, vagy megölték, vagy kezén-lábán megcsontkították, hogy csak házi teendőket végezhessen. A leánygyermekeket már korán tanították fegyverforgatásra és lovaglásra. A troiai háború előtti időben hatalmasodtak el különösen és elfoglalták a Fekete-tenger egész déli és nyugati partvidékét. Megküzdöttek az Argonautákkal, Heraklesszel, Theseusszal stb. — Herakles legyőzte őket, királynéjukat, Hippolytát, elfogta és Theseusnak adta rabnőül; tőle született Hippolytos nevű fia. — A troiai háborúban is részt vettek Penthesileia királynőjük vezetése alatt s a troiaiakat sokáig támogatták a görögök ellenében, míg Achilleus nyila a királynőt le nem terítette. A művészet erőteljes, szép nőknek ábrázolja, némelykor a testhez tapadó

ráncznélküli hosszú ruhával, máskor rövid ruhával úgy, hogy egyik válluk és keblük fedetlen; gyakran kettős fejszével is.

Ambarvalia (r.), a Ceres tiszteletére tartott családi és állami tavaszi ünnep.

Ambrosia, az istenek étele, melynek élvezete örök ifjúságot és halhatatlanságot adott. Hogy milyennek képzelték ez ételt, arról a források hallgatnak. Némelykor a nektárhoz hasonlóan üdítő italnak is mondják, üdítő balzsamnak is, mely az isteneket szebbekké és ifjabbakká tette.

Amenth. Amenthes (egy.) a halál országa. Anubis vezeti oda a megholtak lelkeit, hol Osiris mond felettük Ítéletet.

Amerdad (p.) a növények édő szellege, kinek őrizetére Ormuzd az első fát, az élet faját bízta. Ebből a fából eredt az egész növényvilág.

Amícitia (r) a barátság istennője. Fedetlen mellel és a Gratiáktól körülvéve ábrázolták.

Ammas 1. Ma

Ammon (egy.), helyesebben: Amun, a nyájak és legelők istene, a legrégebbi istenek egyike. Különösen az egyptomi Thebe városban és környékén tiszttelték. A görög gyarmatosak Zeusszel hasonlították össze és Z.eus Ammon, a rómaiak pedig Jupiter Ammon név alatt tiszttelték.

Kecskeszarvakkal ábrázolták. Ammon thebei templomának romjai most is meg vannak. Legdíszesebb temploma azonban a libyai sivatag legnagyobb oázisán volt, melyet a rómaiak Ammoniumnak neveztek el; mai neve Sivah. E templom alapítójának Heraklest vagy Bacchost tartják, kiket ütjük ide is vezetett. Nagy Sándor is meglátogatta, kitekkor mondtak Zeus Ammonfiának. — Tisztelete Görögországban és Rómában is elterjedt. — Ezen istenségnek elemei; Net, Nef, Szebak és Szechet, az egy. theologia szerint a négy viágalkító őserő. Egyesülésükből eredt Ammon.

Amazon.

Net istennő az űsanyag istennője; főleg Sais városban tisztelték; nyíllal és íjjal felfegyverezve, fején pedig hajócskával ábrázolták. A görög Athénével hasonlították össze. Nef (Knepf) az űsanyagban élő és működő szellem, főleg Egyiptom felső részében és Aithiopiában tisztelték, a neki szentelt kos fejével ábrázolták. Szebakot. az örökkévalóság istenét, a neki szentelt krokodilus fejével ábrázolták és főleg Ombosban és Piomban tisztelték. Szehet (Pást) istennőt, a végtelen tér istennőjét, mint minden keletkezőnek alapokát a görögök Bubastisnak nevezték, mert főleg Bubastis (Pásti) városban tisztelték. A neki szentelt macska fejével ábrázolták.

Ámor (r.) 1. Erős.

Amphiaraos híres argosi jós, Oikles és Hypernestra fia, mások szerint Apollón fia. ki jóstehetséggel felruházta. Ifjú korában részt vett a kalvdoni vadászaton és az Argonauták vállalatában. A Thebae elleni hadi vállalatban azonban nem akart részt venni, mert előre tudta, hogy a háborúnak szomorú vége lesz és hogy ő is elesik. Elrejtőzött, de neje, Eriptyle (Deipyle) elárulta férje rejtekhelyét az ő apjának, Adrastosnak. Polyneikes ugyanis megvesztegette a nőt Harmónia arany nyakláncának odaigérésével. Amphiaraos kénytelen volt elmenni, de gondoskodott arról, hogy fia. Alkmaion, halálát megboszúljá. Amphiaraos tényleg elesett 'olna Thebae mellett, de Zeus parancsára széthasadt a föld és a jóst szekerestülv, lovastól elnyelte. Thersandros, Polyneikes fia, Eriptylet másodszor is megvesztegette: Harmónia köpenyét hozta neki, hogy most Alkmaiont bírja rá a Thebae elleni második vállalatra (Epigonok). L. Alkmaion.

Amphiktyon, Deukalion és Pyrrha fia. nőül vette Kranaos attikai király egy leányát, majd maga is Attika királya lett. Az Amphiktyonok gyüléisének megalapítója. E gyülesen görög szövetséges államok képviselői jöttek össze és a szövetségeseket általánosan kötelező határozatokat hoztak.

Amphinomos, Penelope legnemesebb kérője.

Amphion, Zeus és Antiope fia, Zethos ikertestvére, Niobe férje. Apollón isteni hanggal és lanttal ajándékozta meg. Mikor Zethossal együtt Thebae birtokába jutott és óriáserejű testvére a falépítéshez hatalmas sziklatömböket hordott össze, e sziklák

Amphion zenéjére önként sorakoztak rendbe. L. Antiope, Niobe. Egy monda szerint az Argonauták vállalatában is résztvett.

Amphitrite, Poseidon neje, Nereus és Doris leánya. Poseidon elől, mielőtt neje lett, elrejtőzött. Az isten mindenfelé kerestette. Végre egy delphin meglátta Atlanál és rábeszélte, hogy Poseidon nejévé legyen. Más monda szerint Poseidon Naxos szigetén rabolta el tánczoló nővérei köréből. Mint tengeri istennő a tenger hullámaival rendelkezik; de különösen a csodászerű tengeri lények állnak védelme alatt. Rendesen ruha nélkül, kocsin állva, gyakran Poseidonnal együtt ábrázolták és kéklábúnak nevezték.

Amphytrion, Alkaios thebaei király fia, Alkmene férje. Az ő fia Iphikles volt, kit neje egy nappal előbb szült, mint Heraklest, kinek atyja Zeus volt.

Amra (ind.), csodaszép fa, melynek virágait Kamanak, a szerelem istenének szentelték, ki a fa ágaiból nyilait készítette.

Amrita, (ind.), a halhatatlanság itala (a görög nektár) mely örökre ifjakká teszi az isteneket.

Amsaspandok, (p.), a hét legföbb tiszta szellem, a kik közül az első Ormuzd, ki hat segédjét azért teremtette, hogy a világ berendezésében segítsék.

Amun (egy.) — Ammon (1.)

Amykleios, Apollón egyik mellékneve Amyklae lakedaimoni város után, hol egy ősrégi szobra volt.

Amykos, a Bosporonlakó bebrykek vad, óriási királya, ki a mai Skutari mellett lévő forrástól távol tartott mindenkit, aki vele ökölvívásban megnem akart mérkőzni. Az Argonauták közül Polydeukes legyőzte.

Amymone, Danaos 50 leányának (a Danaidák) egyike Mikor Danaos Argosba jött, leányait vízért küldte. Amymone ez alkalommal nyilát egy szarvasra dobta, de nem ezt, hanem egy alvó satyrost talált el, aki erre üldözte. Poseidon a leány segítségére jött. elűzte a satyrost; Amymone iránt pedig szerelemre lobbant. Szerelmük gyümölcsé Nauplios. — Amymone kérésére Poseidon megnyitotta szigonyával a földet és forrást fakasztott belőle. E forrás neve is Amymone.

Anadyomene, 1. Aphrodité.

Ananta (ind.), ötfejű óriási kígyó, mely testén a földet tartja.

Anapu (egy.) = Anubis (1.)

Anchises, Aineias atya, a troiai királyi család egyik tagja, Kapys fejedelem és Themis istennő fia. Az égő Troiából fia kivitte, de annak új hazáját már nem láthatta meg, mert útközben meghalt.

Androgeos, Minós fia. L. Theseus

Andromache, Hektornak, a troiai hős királyfinak híres neje. Férje halála és Troia elfoglalása után fiát, hogy rabbá ne legyen, letaszította egy toronyról; maga Pyrrhos rabnőjévé lett. Szabadonbocsátatása után Helenos, Hektor egyik testvérének neje lett, de ekkor is folyton gyászolta első férjét, kit elfelejteni nem tudott.

Andromeda, Kepheus aithiopsi király és a szép Cassiopeia leánya. Cassiopeia azt állította, hogy ő maga is, leánya is szébb, mint a Nereidák. A tengeri istennők e miatt megharagudtak és kérésükre Poseidou az országra embert-állatot pusztító szörnyet küldött. A király az istenek kiengesztelése végett egy jóshelyhez fordult. Azt a választ nyerte, hogy a szörnynek saját leányát, Andromedát. kell felaldoznia. A leányt egy kopár sziklához, lánczolták. A szörny már közeledett feléje, mikor az épen oda-jövő Perseus a Medusa-fővel kővé mereszítette. Így megszabadította Andromedát, kit azután nőül vett.

Andvaranaut (ész.), Andvari (1.) gyűrűje.

Andvari (ész.) a Sigurdmonda egy törpéje, ki kincseket őriz és csukaalakjában halász.

Angerona (r.) talán a szerencsés évkezdet régi istennője, kit deczember 21-én ünnepeltek és bekötött vagy ujjal fedett szájjal (favete linguis!) ábrázoltak.

Angurboda (ész.) óriás nő. Löki neje.

Anilák (ind.) Marut 1. v. Vaju szélisten 49 szolgájának neve.

Ankaios részt vett a kalydoni vadászaton.

Anna Perenna (r.) a bőségadó istenasszon; március 15-én ünnepelték. Ujabk költők egynek vették Annával, Didó nővérével.

Ansok (ész.) = Ások.

Antaios, Antaeus. Poseidon és Gaia óriás fia, ki Lybia egy barlangjában lakott és minden feléje közeledő idegent megölt. Őt meg Herakles ölte meg.

Anteia v. Stheneboia, Proitos neje. L. Bellerophon.

Antenor, Priamos sógora, azon kevesek egyike, ki a troiaiak közül a város pusztulása után életben maradt; Patavium (Padua) alapítója.

Anteros, a viszontszerelem istene. L. Erős.

Anthesteriák (— virágünnep) Bakchos tiszteletére Athénben tartott ünnep.

Antigoné 1) Oidipus thebaei király és Jokaste legidősebb leánya, a görög hősnők egyik ideálja. Vak atyját, kinek Thebaeből menekülnie kellett, bolyongásában mindenfelé kisérte. Mikor Oidipus Kolonosban meghalt, visszatért hazájába és Kreon király tilalma ellenére, az isteni törvényt követve, eltemette testvérét, Polynekest, ki hazáját megtámadta és a testvérével Eteoklesszel vívott párbajban elesett. Tudta, hogy Kreon ezért halálra ítéli, bár fia. Haimon, Antigoné jegyese volt. — Kreon tényleg elevenen befalaztatta. Sophokles két tragoediában szól róla: Antigoneben és OidipusKolonosban. 2. L. Peleus.

Antilochos. Nestor fia, ki atyjával együtt elment a troiai háborúba, hol Memnon kezétől elesett.

Antinoos, Penelope egyik legarczátlanabb kérője.

Antinous, (r) Hadrianus császár szép kedvencze, ki a Nílusba fuladt, A császár az istenek közé vétette fel templomot épített tiszteletére és a Nílus mellett várost is alapított emlékére.

Antiope, Nykteus thebaei király leánya. Titkos szerelmi viszonya volt a satyrmezbe öltözött Zeusszal. Mikor ezt atyja észrevette, meg akarta ölni. de Antiope elmenekült. A Kithairon hegyen született két ikerlia. Arnphion és Zethos, kiket egy pásztor gondjára bízott. De atyja továbbra is üldözte, sőt halálos ágyán Lykos testvérét megesketle. hogy ezután ő üldözze. Lykos Antipopet neje, Dirke, rabnőjévé tette. Mikor Dirke látta, hogy férjében Antiope iránt vonzalom támad, a féltékenység vett rajta erőt és Antipopet kegyetlenül kínolta. Antiope sokáig türt; de mikor már Dirke éleiére is tört, a Kithairon vidékére menekült, időközben felnőtt, de fel nem ismert fiainak elpanaszolta szenvédéseit és kérte, hogy védjék meg. Dirke egy Bakchosünnepre szintén eljött a Kithairon hegyre. Itt látta Antipopet. Mint az ország királynéja ráparancsolt a két ifjúra, hogy Antipopet egy bikához kössék, hadd vonsolja addig, míg el nem pusztul. A fiuk már a parancs teljesítéséhez készülték, mikor nevelő atyuktól megtudták szár-

mazásuk titkát Erre Pirkére rohantak és öt kötötték a bikához, mely halálra hurczolta. Ezt ábrázolja a most Nápolyban lévő farnesi-bika név alatt ismert, a Kr. e. 2-ik századból való márványcsoport, mely Apollonios és Tauriskos műve. Dirke holtteste a monda szerint a hasonnevű forrásá változott.

Anubis, (egy.j Osiris (1.1 és Xebthi (Nephthys) lia, az egyiptomiak egyik legföbb istene. Anyja kitéttette. Isis azonban kutyái által felkerestette és saját fia gyanánt felnevelte. A neki szentelt kutya fejével, némelykor teljesen kutyának ábrázolták.

Aonidák. a múzsák neve Aonia, Boiotia egy vidéke után, hol a Helikon hegyen laktak.

Apáté, a csalódás megszemélyesített istennője.

Apeliothes. a keleti-felfrissítő-szél istenének neve. Szárnyasnak és repülve ábrázolták.

Aphrodité, a rómaiaknál Venus. a szépség és szerelem istennője. Eredetileg nem görög, hanem ázsiai istennő volt. Astarte egy változata. Homeros gyakran nevezi kvprosinak és Zeus és Dione leányának mondja; Hesiodos szerint pedig a tenger habjaiból emelkedett ki. innenAnadyomene (felmerülő) neve; a tenger hullámai először Kylhera, majd Kyprös szigetére vitték: innen Kythereia és Kypris nevei. Pontiának is nevezték tengeri eredete miatt, a miért a hajózókra, keeskedőkre áldást hozó istennőnek is tartották. Innen neve Euploia i = kedvező utat adó). - De főleg mint a szerelem istennőjét ünnepezték. Képviseli a szerelem minden árnyalatát, a legmagasztosabbtól kezdve a legalsóbb érzéki vágyig. Ezek szerint is voltak különböző nevei: Urania(=égi), a tiszta eszményi szerelem; Pandemos, az érzéki szerelem istennője: mint a kéjavág istennőjét a rómaiak Venus Vulgovagának, a tömeg Venusának nevezték. — A szerelmesek hozzáfordultak. mert ő támasztott a szívben hajlamot, vágyat, ő egyesítette is a szerelmes párt s azért a lakodalom és házasság istennőjének és termékenyítő Venusnak (Venus genitrix) is mondták, aki nemcsak a nőket, hanem az egész természetet is virulová, termékenyvé teszi. Azt mondták, hogy az ő ápolásától virágognak a növények, különösen a virágok, főleg a rózsa és a myrthus. Igy lett a tavasz istennőjévé is. — Nemcsak maga volt szép, a legszebb istennő, hanem másokat is szépekké

tett. Hogy varázshatalmát megmagyarázzák, azt mondta, hogy egy szerelmi öv birtokában van, melyet néha halandóknak is odakölcsönöz. Működésében gyámolítja állandó kísérete: a fiának is mondott Erős (Ámor), a megszemélyesített szerelmi sóvárgás, Peilho, a rábeszélés, és a Charisok (Gratiák), a báj istennői — Férfének többnyire Hephaistost Thebaeben azonban Arest mondta. Arestől szülte Harmóniát (összhangzat) és Eróst. De szép halandók iránt is gyulladt szerelemre; így Anchises iránt, kitől Aineiast (Aeneast) szülte; különösen híres azonban a szép Adonis (1.) iránt való szerelme.

A tiszteletére tartott ünnepek neve Aphrodisia volt. — Itáliaiban Yenus (venuslus? szép) eredetileg a tavasz istennője volt és széni hónapjának az áprilist tekintették, mikor a növények újra virágognak, a mythos szerint: minden Adonis visszatér a felvilágra. —

Később azonosították Aphroditével s a hagyomány szerint maga Aineias hozta Itáliába anyja szobrát. — Az állatok közül neki volt szenttelve: a nyúl, bak, kos és a galamb (termékenységük miatt); a deiphin, hattyú és a csiga (a tengerre utalnak, melyből az istennő született); a növények közül a fentemlített rózsa, myrthus és az alma is. — Eredetileg a többi istennőkhöz hasonlóan ruhával fedve ábrázolták: a Kr. e. IV. század óta azonban félig vagy teljesen meztelenül, fürdőzve vagy a tengerből kiemelkedve. A félig meztelen istennő szobrai közül legszebb a milói Venus (1820-ban találták Melos (Milo)

Aphrodite.

szigetén, ma a párisi Louvreben van). Teljesen meztenül Praxiteles ábrázolta a knidosi templom számára.

Apis, Hapi (egy.) egy egész Egyiptomban istenként tisztelt bika, tulajdonképen csak Osiris jelképe, melynek Memphisben egy külön számára épített temploma volt; ennek két kápolnája lakásául, nagy udvara szabad mozgására szolgált. Ellátása királyi volt. Számos pap és szolga volt élelmezésével megbízva, kik minden elővettek, hogy 25 évig eléljen. Különféle jeleiből jósoltak: a szerint jót vagy rosszat, hogy melyik kápolnába lépett, evett-e vagy nem. stb. Tiszteletére minden évben egy hónapig tartó ünnepet ülteken, melynek utolsó napján a bikát a legnagyobb pompával felöltözötték és a nép elé vezették. — A bikának. mely ily tiszteletben részesült, egészen feketének, homlokán pedig lefelé fordított háromszög alakú fehér foltnak és farkán kétféle szörnek kellett lennie.

Apollón Zeus és Leto (Latona) fia, Artemis fivére. Születéséről 1. Leto. Themis istennő mindenjárt születése után ambrósiával és nektárral táplálta, mitől hirtelen gyönyörű ifjúvá serdült, úgy 'hogy már ötödnapra születése után megölte Pitho sárkányt. E tette helyén, Delphiben, jósló szentélyt alapított, hol papnője Pythia háromlábú széken ülve osztotta jóslatait. Ezeknek homályossága és kétértelműsége miatt Loxiasnak, mint jósló istent pythiai Apollonnak neveztek. — Eredetileg a nap és általában a világosság istene volt; később azonban minden szép és jó dolog, főleg pedig az erkölcsiség és állami Tendistenévé lett. Napisten voltára vonatkoznak: Lykios (= fénylező; Phoibos (= ragyogó), Chrysokomos aranyfürtű) és Epoppios (= néző) jelzői; az is, hogy minden ünnepe nyárra esett. — Minthogy a nap a növények fejlődését mozdítja elő, Karneios néven a nyájak oltalmazójává lett; azért ünnepelték Spartában tiszteletére a Karneákat (bakkecske-ünnep); az aratási ünnepeket is az ő tiszteletére tartották: Delosban a Deliákat, Spartában a Hyakinthiákat, Athénben a Thargetiákat és Pyanopsiákat. Spartában a nap sugarai által megért és megölt növényeket Hyakinthosban, a megzemélyesített tavaszi virággal ábrázolták. L. Hyakinthos. — A nap sugarait rendesen nyilaknak képzelték, miért Apollón fegyverek gyanánt nyilakat és ezüst íjjat hord, a melyekkel a távolból is talál és igya csatákból is segít. Zeus-

nek is segített a Titonok és Gigások elleni hatczában. — Mivel azonban a nap hősége nyáron, különösen délen, különböző betegségeket, pestist is okoz, a pestis és a halál istenévé is lett. De áldozatokkal ki lehet engesztelni. A betegségeket nemesak küldi, hanem azoktól meg is véd, miért bajtól megmentőnek (alexikakos), megváltónak (soter) és Paieon név alatt gyógyító istennek is tartották. Asklepiost, az (istenek) orvosát, fiának mondták. — Később Helios lett napistenné és Apollont szellemi istenséggé tették,¹ aki minden testi és lelki bajtól megment s így a tisztlálas, kiengesz-telés istenévé lett (1. Orestes); a bá-bérág, melylyel a bűnöst megtisztították, és a farkas a menekülő gyilkos jelképe, Apollón is-mertető jeleivé lettek. — Idővel, főkép a jóslás istenévé lett és Delphiben tiszttelték leginkább;

Delphi mellett tar-tották az ő tiszte-letére a pythiai játékokat. —

Minthogy a jóslatok versben nyertek ki-fejezést, a költészet, az ének és az ezt kisérő lyratétek

Apollon.

védő istenévé, a múzsák vezetőjévé (Musagetes) lett. — Apollón védi a házak bejáratát, a kapukat is; a hajósok benne látták a tengeri utak és kikötők védő istenét. Innen Delphinios neve, mert a delphinnelc föleg emberszeretétét és zenei hallását magasztalták. — A művészeti Apollont erős, nyúlánk szaka Italan, hosszúhajú ifjúnak ábrázolja: rendesen ruha nélkül, csak chlamys (köpeny) van vállán vagy bal karján; ismertető jelei: az íjj és a nyílak. Mint a múzsák vezetőjét azonban hosszú ruhával, kezében lyrával, fején babérkoszorúval ábrázolták. Ránk maradt

többek között az u. n. belvederi Ápolton és Ápolton Musagetes a Vatikánban. — Szentelt fája a babérfa; az állatok közül neki, mint erős vadásznak: a szarvas, a őz és a farkas, továbbá a hattyú és a delphin volt szentelve. — Rómában már igen régen befogadták Apollont; tiszteletére a ludi Apollinares nevű játékokat tartották és Augustus fényes templomot épített. — Apollón szerelméről Daphne iránt 1. Daphne.

Apotheosis (r.). az elhunyt római császároknak az állam istenei közé való ünnepélyes felvétele.

Apszaraszák (ind.). India paradicsomának nymphái.

Apsyrtos 1. Absyrtos.

Arachne, Idmon kolophoni biborfestő leánya. Mint ügyes szövőnő elbizakodottságában Athéné istennőt is versenyre hívta, bár az istennő öreg asszony képében megjelent előtte és a szomorú következményekre figyelmeztette. Tényleg oly kitűnő volt munkája, mely Zeus szerelmi viszonyait ábrázolta. mint az istennőé. Athéné erre annyira megkínozta Arachnet, hogy ez felakasztotta magát; de az istennő újra életre keltette és púkká változtatta.

Aranygyapjas kos. A thrák Bisaltesnek, Helios és Gaia egyik fiának volt egy Tbeophana nevű szép leánya, kit Poseidon megszeretett és Krinissa szigetére vitt. A leány többi kérői az elrablott nyomait követve, végre a szigetre is értek. Poseidon erre a sziget valamennyi lakosát állattá változtatta, magát Theophaniát pedig kossá. Az ily alakban tőle szült lény is kos volt, neve Chrysomallos (=aranygyapjas): gyapja aranyszínű volt. repülni, úszni, még beszélni is tudott.

Areion, Árion, híres lesbosi költő és lantos, ki Periander korinthosi király udvarán élt. Egyszer Tarentumban kincsekkel megrakva hajóra szállt, hogy Ivorinthosba visszatérjen. A hajósok azonban kincsei miatt megtámadták és meg akarták ölni. Kérte őket, engedjék még egyszer énekelni, a mire majd maga keres a hullámokban sírt. Beleegyeztek. A. énekelt és azután a tengerbe ugrott: egy delphin vette határa és elvitte Ivorinthosig. Oda érkezett a hajó is. A király, kit A. értesített a történtekről, maga elé hivatta a hajósokat és a költő után kérdezősködött. Azt mondタk, még Tarentumban van.

Egyszerre belépett A., kinek csodálatos megmeneküléséről nem tudtak; rögtön bevallották gonosztettüket s Periander keresztre feszítette őket.

Areiopagos (= Ares halma), egy főben járó ügyekben ítélo athéni törvényszék, mely Arestől kapta nevét, mert az istenek őt egy gyilkossága miatt e helyen mentették fel.

Ares, a rómaiaknál Mars, a háború istene, a harczok vezetője, Zeus és Héra fia. Eredetileg a harcias thrákok istene: Thrakia, a téli viharok országa, volt hazája is.

Örül a vad csatajnak, betegségeket, halált, gyászt okozott, miért Zeus nem szereti, anyja is kevésbé. mint többi gyermekeit. — Szépnek képzelték; sok nővel, magával Aphrodité istennővel is volt szerelmi viszonya.

De törvényes neje a görögök szerint nem volt; csak a thebaeek mondták Aphrodítét az ő nejének és magát Arest mint pestist pusztító istent imádták. A rómaiak szerint neje Bellona volt. —

Állandó kísérétéhez tartozott: Eris (=viszály), Deimos ar. Metus (=féllem), Phobos rémület) és a r. Pallor (= sápadtság). Phobos és Deimos, kiket fiainak is mondanak, felszerelték az ő kocsiját. — A troiai háborúban a troiaiak részén állott és a harczokban gyakran személyesen is részt vett. Diomedes Athene segítségével megsebesítette, mire visszatért az Olymposba 20,000 emberhez hasonlóan ordítva. — Más ízben maga Athene egy súlyos követ zúdított nyakára, úgyhogy a földre bukott. — Tehát nem volt mindig szerencséje a harczban, de azért mégis a győ-

Ares — Mars.

zelem atyjának mondják. Görög mellékneve Enyalios, vad csatakiáltásaira vonatkozik. — Sokkal nagyobb tiszteletben állt a harcias rómaiaknál. Szerintük Mars (Mamers, Mavors, Mars páter) Róma alapítóinak, Romulusnak és Remusnak atya. Több ünnepet ültekk tiszteletére. Márciusban az ó 12 papja, a palatinusi Saliusok (= ugrók) egy régi dal éneklése közben fegyvertáncot jártak; az Equirria nevű ünnepen, febr. 27-én és márcz. 14-én lovak mustrálása és kocsiversenyek voltak; a Quinquatrus ünnepen, márcz. 19 és 23-án a fegyvereket és hadi trombitákat tisztították: október 19-én újra tisztították a fegyvereket (armilustrium.) , — minden hadjárat elején áldozatot mutattak be neki s hitük szerint az isten láttatlanul haladt seregük előtt, innen neve: Gradivus. — Több temploma is volt Rómában és a Martius hónapot és a Mars mezőt neki szentelték. — Szentelt állatai: a vérszemjás farkas és a kakas. Az utóbbi azért, mert kakassá változtatta szolgáját Alektryont, ki aludt, a helyett, hogy őrködött volna, mikor ura látogatáson volt Aphroditénél s így meglephette őket a Helios által figyelmessé tett Bephaistos. — Erős, izmos nyakú, rövid, sűrű hajú férfinak ábrázolták, széles mellel, fenyegető arcukfejezéssel: kezdetben szakállasán és teljes fegyverzettel, később csupasz arcukkal és csak sisakkal és chlamysszal (köpenynyel) fedve. A hatalmas testű embert ma is martialisnak nevezik.

Arete, Alkinoos neje, a phaiakok királynéja.

Arethusa, egy nympha és forrás neve Syrakusae mellett. Pásztorköltemények Írására lelkesített. L. Alpheus.

Argentinus, Deus Argentinus (r.) az ezüstpénz megszemélyesített istene.

Arges, egy Kvklops neve.

Argó, az Argonauták Argos által épített híres hajója. Athéné egy dodonai tölgyből készült deszkát tett bele, minek következtében a hajó beszélni és jósolni is tudott.

Argonauták azon görög hősök, kik az Argó hajón elmentek a Fekete-tenger mellett fekvő Kolchisba az arany gyapjúért (1.), mely Aietes király birtokában volt. Körülbelül ötvenen voltak, köztük Jason, a vállalat kezdemémezője, a Dioskurok,

Herakles, Lynkeus, Amphion, Orpheus, Mopsos stb., - Jason Áisonnak, a thessalai Jolkos királynak, fia volt. Aisont mostoha testvére, Pelias, elűzte és kegyetlenül üldözte családját. Jasont atya barátjai megmentették és a bölcs Cheiron Kentauroshoz vitték, ki húsz éves koráig nevelte. Ekkor egy jóslat biztatására hazatért és Pelistől atya trónját követelte. De Pelias is kapott jóslatot, mely szerint, Aison atyjának, Aiolosnak, egy oly ivadéka, ki egy saruval jő hozzá, fogja majd trónjától megfosztani. Ez a jel Jasonra illett, mert útközben átvitte az öreg anyókának öltözött Héra istennőt az Enipeus folyón s eközben egyik saruját elvesztette. Pelias nem tagadhatta meg Jason kérelmét, de csak oly feltétel alatt ígérte oda trónját, ha Kolchisból elhozza az arany gyapjat. Jason erre késznek nyilatkozott és társaival Zeus kedvező előjeleire elhajózott az Argó hajón. Először Lemnos szigetére érkeztek, hol csak asszonyokat találtak, mert férfiakat megölték; a legszívesebben fogadták és új hősi nemzedék alapítói lettek. Aztán tovább folytatták útjukat; a viharokat Orpheus lantjával csitította el. Kvzikosnál a szép Hylast elragadták a nymphák; Herakles kedvencze keresésére indult; az Argonauták végre nélküük folytatták útjukat. Salmydessoiban megmentették a vak Phineus (1.). királyt. Horeas egyik leányának férjét a Harpiáktól (1.). Kalais és Zetes, Boreas szárnyas fiai addig üldözték e szörnyeket, míg elfáradtak és a tengerbe fúltak. Ezért a jós tehetséggel megáldott király hálából elmondta nekik, mikép haladhatnak át baj nélkül a Symplegadokon (1.). Phineus tanácsára egy madarat küldtek maguk előtt a sziklákon keresztül, mely repülésével megmutatta nekik a biztos utat. A gyorsan utána haladó hajó hátsó része az összecsapó szirtektől megsérült ugyan, de mégis szerencsésen megmenekült. Majd az ércztollú, emberevő stymphalisi madarak támadták meg. melyeket erős fegyverzörejjel kellett elriasztaniuk. Végre elérkeztek Aiába, líolchis fővárosába Aites király nem mert annyi hőssel nyíltan ellenkezni, hanem cselhez folyamodott. Azt kívánta Jasontól, hogy két tűzokádó, érczlábú bikáját gyémántekébe fogja, a felszántott földe vesse el egy kígyó fogait és az ezekből támadó harczosoket ölje meg, aztán ölj meg az aranygyapjat őrző sárkányt.

Azt hitte, hogy Jason képtelen lesz e feladatok teljesítésére. De a hőst megszerette Medeia, a király varázserejű leánya: kenőcsöt adott Jasonnak, mely testét megóvta a bikák lánglehelletétől. bűvös követ, melyet a barázdákból kikelt fegyveresek közé dobott, kik erre egymást ölték meg; végre maga Medeia varázsszavakkal elaltatta a sárkányt. Ekkor Jason elragadta a berekből az arany gyapjat. Az Argonauták ekkor az arany gyapjúval és Medeiával együtt gyorsan hajójukra siettek: Aletes azonban csakhamar üldözötte vette őket. Medeia most megölte magával vitt öccsét, Absvrtost s feldarabolt testét szétszórta az utón; míg a kesergő apa összeszedte fia tagjait, a menekülők már elvitel lázhatnak. — Hazájukba való visszatérésük is nagyon kalandos volt. Egy monda szerint ugyanazon az utón tértek vissza, a melybenen jöttek; mások szerint csodás tetteket vittek véghez, mikor a Dunán felfelé vitorlázottak. Voltak az adriai tengerben, a Tritontónál, Egyiptomban, Libyában. a vörös tengernél. Mikor Itália és Sicilia mellett elhajóztak, szerencsésen megmenekültek a Skyllától és Charibdistól, a Szirének csábító éneke elől, kiket Orpheus a maga énekével elhallgattatott. Eljutottak Alkinoos királyhoz Scheria szigetére, hol Jason nőül vette Medeiat. — Végre Jolkosba értek. Itt Pelias, ki már abban bízott, hogy az Argonauták elvesztek, időközben megölte Jason szüleit, miért Medeia boszút állt rajta. Medeia t. i. rábeszélte Pelias leányait, hogy öljék meg ősz atyukat; megígérte nekik, hogy újra megeleveníti s ifjúvá teszi. Egy kost megölt s azon mutatta, hogy erre képes. De Peliant már nem keltezte életre. E miatt aztán Pelias fia. Akastos elől, Jasonnal Korinthosba menekült. Jason és Medeia további sorsát 1. Medeia — E mythos Jolkos, Orchomenos boiotiai város és a messze kelettel már ősrégi idő óta kereskedést űző korinthosiak mondáit egyesít; a mythos magvát már nem lehet megállapítani. - Az arany gyapjú elviteli talán a naptól megaranyozott esőfelhőt, melyet gyakran szörös bőrnek ábrázoltak, jelenti. — Eposban megírta Apollonios Rhodios Argonautika cím alatt.

Argos, Árgus: 1) a tehénnek átváltoztatott Jo százvagy ezerszemű őre. Szemeinek, a melyek egész testén voltak, csak fele volt nyitva, másik fele pihent.

Zeus parancsára Herraes megölte, (innen: Argosölő) száz szemét pedig Héra a pávának, az ő kedvencz madarának, tollára helyezte. 2) Phrixos fia, ki az Argó hajót építette. 3) Odysseus kutyája.

Ariadne, eredetileg Aphroditével rokon jelentésű krétoi istennő, a mythos szerint azonban Minós krétoi király leánya. L. Theseus. Halála után férje, Bakchos isten, kértére Zeus csillaggá változtatta. Mások szerint Bakchos az Olymposba vitte.

Arimaspák, félszemű nép neve. A Iaukasus keleti oldalán, a kászi tenger mellett, laktak, hol aranyukat őrizték.

Árion, 1. Areion.

Aristaios, (= legjobb). Apollón fia. a földmívelés, nyáj- és méhtenyésstés istene.

Arkas, Kallisto nympha fia.
ki medvévé változtatott anyját
nyilával leterítette.

Armilustum

(r.) L. Ares.

Arsinoe

= Alphe-
siboa L.

Alkmaion.

Arsippe,
Minyas or-
chomeno-
si király
léanya, ki
nővérei-
vel együtt,
mert Bak-
chost nem
tiszta, tiszta
denevérré
változott.

Artemis, a r.
Diana. Zeus és
Leto (Latona)

léanya, Apollon ikertestvére. Születéséről 1. Leto. Eredetileg a hold istennője volt, később a vadászat istennőiként imádták, talán azért, mert a hold gyors mozgása az u. n. állatkörön keresztül vadászatra emlékeztetett. Mint a vadászat istennője nymphái kíséretében bezárta az erdőket, de nemcsak ölte a vadakat, hanem fentartásukról is gondoskodott. — Minthogy a hold tiszta szelíd lényével a tiszta, szelíd szűziesség képzetét ébreszti lel, tiszta szűznék hitték és azt mondta róla hogy atyjától kérte,

Ariadne

hogy örökké szűz maradhasson. Nem is győzedelmeskedhetett rajta sohasem Erős (Ámor) nyila. Ezért lett Artemis a szűzies szeméremnek, a jóhírnak istennője. Keményen megbüntette azokat, kik az erény útjáról letértek. Főleg a kíséretében lévő nymphák viselkedésére ügyelt. L. Kallisto. A legnagyobb kegyetlenséggel üldözte szemérménék és szűzinességének megsértőit. L. Orion. Aktaion. De másrészről megjutalmazta a tisztaság erényét. L. Hippolytos.—Egészen más az ephesosi Artemis, kit sokemlőjű istenségnak ábrázoltak. Hihetőleg Ma

vagy Ammas egy változata és Kisáziában azért foghatták fel úgy, mert mint az erdő állatainak védőjét az összes élő lények táplálójának is képzelhették. Ezen Artemis Ephesosban épült, és Herostratéstől felgyújtott templomát a világ hét csodájai közé számították. — Borzasztó istenség volt a taurisi (krimi) Artemis, kinek emberáldozatot hoztak L. Orestes. — Hassonló emberáldozatot kapott hosszú ideig Spartában Artemis Orthia v. Or-

Artemis.

thosia is, kinek tiszteletét oda Orestes hozta Taurisból; más monda szerint az égből hullott le az istennő szobra a bokrok közé, hol két spártai találta: de mindenktől őrült dühöngés szállotta meg, úgyhogy itt A. nem a virulás, hanem a pusztulás isteneként mutatkozott. Az emberáldozatot csak Lykurgos szüntette meg s helyette a fiúk vesszőzését honosította meg. — Artemist, mint Apollont halálthozó istennőnek is mondta, mert nyilaival ölhetett. L. Niobe és Tityos. — A vajúdó nők is segítségül hívták Eileitbyia, a

rómaiak Lucina név alatt. Alig hogy megszületett, már Apollón születésénél segítségére ment anyjának.

Több monda összetéveszti Selenével (Limával), a hold későbbi istennőjével. Athénben ünnepei az Artemisiák voltak. — Rómában Diana eredetileg a termékenység istennője volt és vízben gazdag ligekekben és erdőkben tisztelték; már Servius Tullius király templomot épített tiszteletére. — Csak később azonosították a görög Artemisszel. — Rendesen rövid ruhájú, karcsú szűznek ábrázolják, vállán a tegezzel, kezében az íjjal, mellette kutyával vagy szentelt állatával, a szarvassal.

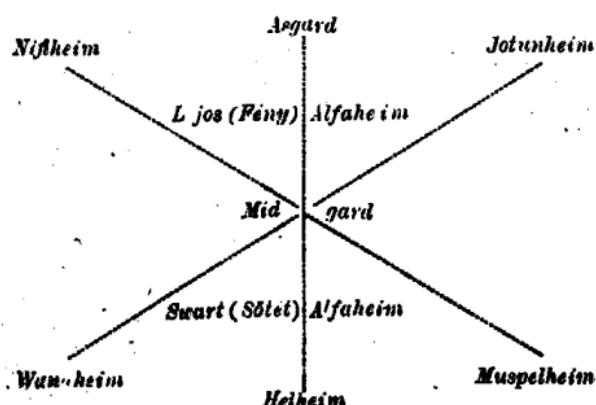
Aruna (ind.), Surya napisten kocsihajtója, a hajnal pír sánta istene.

Arvalis (= mezei), testvérek fratres arvales (r.) egy Dea Dia név alatt tisztelt istennő tizenkét testvéri szövetkezetben élő papja. A monda szerint Acca Larentiának, Romulus nevelőanyjának, 12 fia volt. kik áldozatot hoztak a termésért. Mikor ezek egyike meghalt, helyét elfoglalta Romulus, ki a testvéri szövetséget szervezte és e nevet is adta neki. Fehér szalagot és kalászkoszorút viseltek.

Asaheim (ész.), a Keletnek egy mesés országa, a honnan az Ások eredtek és Skandináviába jöttek.

Ascanius (rt) L. Aineias.

Asgard (ész.) az északi népek isteneinek, az Ásóknak székhelye, melynek örökféle zöld berkeiben

lakomáik és fegyverjátékaik után üdültek. Asgard (== az Ások kertje), a világgyegyetem legmagasabb csúcsa, legmélyebb része pedig a Helheim. Az

emberek a középen, a Midgárdban (= középső kert) laknak. Ezeken kívül és ezek között és mellett a későbbi mondák szerint még hat világ volt, úgyhogy a világegyetem az északi népek hite szerint 9 világból állott. Az Ygdrasil nevű világfa minden világokba terjed és összetartja őket.

Asia. Okeanos és Tethis leánya, Japetos titán neje. Fiai: Prometheus. Atlas és más titánok. Ázsia tőle kapta nevét.

Asirok (ind.) fejnélküli szellemek.

Asklepios. a r Aesculapius, az orvosi tudomány, a gyógyászat istene, Apollón és Koronis királye álnéve. Cheiron kentauros nevelte, különösen a gyógytudományban is. Nemcsak számos embert gyógyított meg a legsúlyosabb betegségekből, hanem holtakat is felelevenített. Hades az alvilág népességének hanyatlása miatt bepanaszolta Zeus előtt, ki az istenek tiszteletét féltvén villámval agyonsujtotta. E villámot készítő kyklopsokat Apollón megölte; ezért az istenek országából száműzték, a miért egy ideig a földön kellett laknia. — Asklepios gyermekei Machaon és Podaleirios orvosok. Hygieia (az egészség), Iaso (a gyógyítás), Panakeia. a r, Panacea (mindent gyógyítószer) és Aigle (fényes). — Homeros és Pindaros csak kiváló orvosnak mondta Asklepiost, később már istenként tisztelték; Rómában 291-ben Kr. e. honosították meg tiszteletét. Zeushoz hasonlóan ábrázolták fedetlen felső testtel, kezében pálczával, a mely körül egy kígyó tekerődzött. Az örködés jelképéül a kakast szentelték neki.

Ások (ész.), az északi népek isteneinek és — Asak név alatt istennőinek neve. Elükön Odin (Wodan) áll. Asaheimból vándoroltak be Skandináviába. Asaheim fővárosa Asgard, melyet később is az istenek székhelyének mondta. Odin mellett főbb isteneik: Thor (Donar), Tyr (Ziu), Baldr, Hodr, Ullr, Widar, Aegir. Ioki; istennőik: Frigg (Frija), Freya, Idun stb. — Az istenek alkonyakor (Götterdiimmerung) mindenkorral elvesznek, csak Alfadur ősístant tartották halhatatlannak.

Asopos, a hasonnevű folyó istene, Okeanos és Tethys fia. Egyik leánya Aigina volt.

Ástaroth (phoinik.), Astarte (babyloni-chaldaeui) a görög Aphroditéhez hasonló istenség. Astartet főleg Tyrusban és Karthágóban imádták.

Asteria. a csillagos ég megszemélyesítése, kinek leánya Hekate.

Astraia, Astraea, az igazságosság istennője, Zeus mások szerint Apollón vagy Astraios titán leánya. Az emberek között élt és felettük uralkodott, a míg kegyesek voltak, az u. n. aranykorszakban; az ezüst-korszakból már csak ritkán mutatta magát. Yékgép elhagyta a földet a vaskorszakban, a mikor az emberek már teljesen megromlottak. Ezóta az égen mint csillag foglal helyet. Hasonlót mondanak Diké-ről is.

Astraios, Kreios titán (ia. Az ő és Hemera — nap) leánya Astraia. Astraios és Eos (Aurorái fiai a szélistenek: Boreas, Notos és Zephyros és a csillagok.

Astyanax Hektor és Andromache fia.

Astydameia, Akastos neje. L. Peleus.

Asurok v. Daitják (ind.), a Titánokhoz hasonló gonosz istenségek.

Atalante, hősies leány. Jasos arkádai király és Klymene leánya. A király mindenkor születése után kitétette, mert haragudott, hogy leánya született. A leányt egy medve táplálta. Mikor felnőtt, a hegység vadászai közé került és szenvédélyes vadásznő lett. Oly szép volt, hogy Rhoikos és Hylaios kentaurosok el akarták ragadni, de A. megmenekült, aztán a kentaurokat agyonnyilazta. Részt vett a kalydoni vadászaton (1.) és a vadkant ő sebesítette meg először. Meleager, nejévé lett, kitől Parthenopaios fia született. — Úgy látszik, egy másik Atalante volt Schoineus boiolai v. argosi király leánya, ki szintén szép hösnő volt. Híres volt gyors futásáról. Kérőit futóversenyre szólította fel. A kit ülöíért, azt lándzsájával átszurta. Végre Hippomenes, Megareus fia, állt ki vele versenyre. Csellel élt. Aphrodité három aranyalmái adott neki; futás közben egymásután a földre hullatta. A leány a gyönyörű almák felszedésével annyi időt vesztett, hogy Hippomenest már nem bírta utolérni. Így A. Hippomenes nejévé lett; de mivel a férj megfeledkezett arról, hogy egy áldozattal háláját nyilvánítsa az istennő iráni, ez egy Ivybeienek szentelt liget megszentségtelenítésére bírta, miért Kybele mindkettőt oroszlánná változtatta és ezóta kocsijába fogta.

Ate, a vész, a kár istennője, ki bűnre csábít, aztán a bűnösöket megbünteti.

Ates a perzsáktól imádott szent tűz, melyet maga Ormuzd gyűjtött meg.

Athamas. Aioios boiotiai királynak egyik fia.

L. Phrixos, Ino.

Athéné, a r. Minerva, eredetileg talán a villám, később a bölcseség istennője. Születése így történt: Mikor ZEUS azon jóslatot nyerte, hogy a Metistől születendő gyermeke meg fogja fosztani trónjától, elnyelte nejét. Egy idő múlva heves főfájást érzett s mikor felszólítására Hephaistos bárójával ketté hasította fejét, ebből teljes fegyverzetben, harczi

Pallas Athene.

riadóval kiugrott Athéné. A villám is a felhőket megsza- kítva ugrik elő. Mint a villám istensége kezében tartja atya aigisét. Innen neve: Pallas (= a villámot lebegtető, szóró). Minthogy a villámot lándzsával is össze- hasonlították a lán- dzsát tartó ezen isten ség régi képeit pal- ládiumoknak *

nevezték. — Szárma- zásának megfelelően mondták a bölcseség, okosság istennőjé- nek, a jólét oltalma- zójának békében és háborúban. — Mint- hogy nem anyától született, nincs is benne semmiféle

gyengédség, látszólag nem is nőies: nem a szív, hanem az ész vezeti tetteiben. — Örökkel hajadon maradt és egy isten hódolatát sem fogadta el. Inkább örvend a háborúnak, de csak a rendes, józan hadakozásnak; állandóan kíséri és oltalmazza az okos és nemes hősöket, mint Achilleust és Odysseust.

* Egy másik monda szerint Poseidon és Tritonis nympha leánya; innen neve Tritogeneia és Tritonia,

— Békében megajándékozta az embereket a tudománynal. művészettel, feltalálta az ekét, szövőszéket, varrást és hímzést. Innen Ergane (munkás) neve. De nőiessége mégis ki-kitör belőle többször. Legszebb akart lenni ő is. mikor Paris előtt megjelent Hérával és Aphroditéval és mivel Paris a szépség istenőjét mondta legszebbnek, hiúságában annyira megsértette, hogy a troiaiak kiengesztelhetetlen ellenségévé lett. Haragiát érezték Teiresias, Arachne és Medusa is.

— Mikor a sima víz tükrében meglátta, mennyire torzítja el arczát a fuvola — mely egy monda szerint szintén az ő találmánya, — eldobta e hangszerét és átköt mondott arra, ki felemeli. Atka Marsyason (1.) teljesült. — Legkedvesebb földje Attika, melynek fővárosa, Athén, tőle nyerte nevét. Ezen ország birtokáért versenyre kelt Poseidonnal s az istenek annak Igérték, kibecsesebb ajándékot ad Attikának. Poseidon a lovát adta, Athéné az olajfát és Kekrops attikai király neki ítélte oda a földet. Az athéni fellegvár csúcsán kivirult az istennő ajándéka, melyről azt hitték, hogy elpusztíthatatlan. Mikor a perzsák Athént felégették, újra, s még dúsabban kihajtott. — Attikában tisztaították is leginkább. Legfőbb ünnepe a Panathenaiak voltak, melyet minden negyedik évben augusztus havában több napon át nagy fénnyel ülte meg.

— Rómában, ahol Minerva eredetileg valószínűleg csak az emberben a gondolkodás által működő isteni erő volt és csak később történt Athénével való azonosítása, ünnepe a Quinquatrus, március közepén volt; temploma a Capitoliumon, egy fedél alatt Jupiterével. — Az olajfán kívül neki volt szentelve a bagoly mint az éberség, a kígyó az okosság, a kakas, a harcziasság jelképe. Jelvényei: a sisak, dárda és paizs a Medusa-fővel. — Pheidiasztól alkotott két szobra az athéni fellegvárban állott: az egyik künn a szabad ég alatt, a másik a Parthenonban. — Komolynak és szigorúnak, hosszú ruhában és a fent említett jelvényekkel ábrázolták.

Athos egyike a gigásoknak, a kik az istenekkel harcadtak és az egét is megostromolták. Maga A. Trakia egyik hegyét vetette az istenek felé: Zeus azonban villámával a hegyet Makedoniába dopta. Ezóta viseli a hegy is Athos nevét.

Atlantidák, Alias hét leánya. L. Pleiadák.

Atlantis. egy mesés sziget, mely egy egyptomi monda szerint messze nyugaton van és nagyobb, mint Afrika és Ázsia együttvéve. Sokáig boldog életet éltek lakosai: de mikor megromlottak, egy földrengés és a tenger 24 óra alatt nyomtalanul elszílyesztette a szigetet.

Atlas, Japetos titán és az okeanida Klymene lia, Prometheus testvére. Afrika északnyugati részein az égboltozatot tartotta vállain. Evvel Zeus azért büntette, mert részt vett a Titánoknak az istenek ellen való harczában. Közelében voltak leányainak, a Hesperidáknak kertjei. Herakles is. Perseus is eljutott egyszer Atlashoz. Herakles egy ideig Atlas helyett tartotta az eget. Perseus vendégszeretetet kívánt tőle. De Atlas megtagadta, a miért a Medusa fejét mutatta neki. mire Atlas kővé, az Atlas hegygvé záltozott.

Atli (ész.), Attila neve az északi Nibelungenmondában.

Atreidák, Atreus fiai. Agamemnon és Menelaus. kik Mykenaiben és Spartában uralkodtak, a tróiai háborúban a görögök fővezérei voltak.

Atreus. Tantalos unokája. Pelops elisi király és Hippodameia fia. Testvérével. Thvestessel együtt Elisből menekülne kellett, mert mostoha testvérüket megölték. Euristheus halála után Mykenae trónját nyerték el. Kezdetben békésen megfértek egymás mellett: Atreus Mykenae északi. Thyestes pedig déli részében uralkodott. De a Homeros utáni költők szerint Thyestes viszonyt kezdett Atreus nejével. Airokeval. Mikor Atreus ezt megtudta. Thyestes két fiát. Tantalost és Pleisthenest megölette, húsukat megsültette és atyjuknak feltálaltába. Az izsonyú lakoma után Atreus megmutatta Thyestesnek fiai tejét és lábat. Thyestes borzadva menekült, de még a nap is elsötétedett e rémes tett láttára. Aigisthos, Thyestesnek később született fia, e miatt nemcsak Atreust. hanem ennek fiát Agamemnont is megölte, miután előbb elcsábította nejét. Kytaimnestrát. L. Tantalos, Pelops.

Atropos. a Moirák i l. egyike, ki a nővérei által font életfonalat a sorstól rendelt időben elvágja. Gyakran ábrázolták öreg anyókának, kezében ollóval.

Attis, Attes, Atys (kisázsiai) 1. Kybele.

Audumbla, Audhumla (ész.) 1. Ymir.

Auge, Aleus vagy Kepheus tegeai' (arkádai) király és Neaira leánya. Bár Athéné papnője volt, mégis szerelmi viszonya volt Heraklesszel. Ennek gyümölcse Telephos volt, ki atyja kiváló tutajdonságait örökölte. Aleus a gyermeket kitétette, de egy Unőszarvas táplálta, míg rá nem találtak; anyját pedig rabszolganőnek adta el. de Teuthras, Mysia királya, feleségül vette. Később anya és fiú egymást csodálatos módon megtalálták és Telephos mostoha atyja trónját örökölte.

Augeias, Augias, az elisi Epeios királya, Phorbas rhodosi hős, mások szerint Helios vagy Poseidon fia. Híres volt istállójáról, melyben 3000 szarvasmarha volt. Ezen istállót éveken keresztül nem tiszították. Herakles (1.) megtette ezt egy nap alatt.

Auaurok (r.) papok, a kik a madarak repülését és a villámot figyelték meg s ezek alapján jósoltak. Mán Cicero idejében a gúnnytárgyai voltak.

Aurora (r.) 1. Eos —.

Auspicium (r.) az auguroknak a madarak repüléséből, evéséből és hangjából vett jóslata.

Auster (r.), a déli szél és annak istene. A görögökönél Notos a neve.

Autochton 1. Aborigines.

Autolykos, Hermes és Chione fia, kitűnt atyjától örökölt ravaszsága által. A Parnassonon élt. Elrabolta Sisyphos nyájait, melyeket azonban ez hasonló ravaszsággal újra visszaszerzett. Azt mondják róla, hogy önmagát is, a lopott dolgokat is képes volt átváltoztatni. Herakles tőle tanulta a birkózást.

Autonoé. Kadmos (1.) leánya, Aktaion anyja.

Auxo(=gyarapító). Athénben azegyik Charisneve.

Avatara (ind.) megtestesülés, egy istennek emberi vagy más alakban való megjelenése. Híresek Visnu (1.) avatarái.

Avernus (r.) 1. Hades.

Axieros, Axiokersa. Axiokersos és Kadmilos, a Kabeirok mystikus neve.,

Baal (kisázsiai) = Úr; a phoeniciaiak. karthagóiak, habylonaiak és syriaik napszertene. Emberaldozalokkaj legtovább Karthágóban tisztelték. Bikafejű szörnyalakját érczből faragták. Áldozatkor a szobrot megtüzesítették, egy pap a szörny karjaiba tette az áldozatra szánt embert, többnyire gyermeket. A

gyermek a tüztől való féltében ide-oda mozgott, míg végre a bálvány belsejébe került. E közben vadul énekeltek a papok, velük énekelt a gyermek anyja is abban a hitben, hogy gyermeke gyönyört érez Baallal való egyesülésekor. A görögök Belos név alatt ismerték és Zeus Belosnak is nevezték. — Mellette női istenség gyanánt Baaltist. az ég és a hold istennőjét tiszttelték, nemelyek szerint Astarte nővére, mások szerint vele azonos.

Bacchanaliak (r.), L. Bakchos.

Backhos. Bacchus vagy Dionysos. általában a termékenység, különösen a bor istene. Zeus és Semele ha. Születéséről 1. Semele és Jno. Más nevei , Jacchos, Bromios, Lyaios (= gondűző). A nysai nymphák és Seilenos nevelték. Mikor felnőtt, felalta a szőlőt, melyet elültetett és levétől maga. nevelője és egész környezete megittasodott. Körülötte ugráló, tánczoló satyrok, nymphák, bakchansok és bakchansnők társaságában hangos ujjongással hejárta az erdőket és hegyeket, majd az egész földet. 0 maga vagy oroszlánon vagy kocsin ült, melyet kentaurosok. tigrisek vagy párduezok vontak: kíséri fején szőlő- vagy borostyánfűzér, kezükben égő fáklya és a venyigével átfont thyrsos (szőlőkaró) volt, testükön pedig szarvasbőr; ujjongásukba és tánczukba a fuvolák, dobok és réztányérok zaja vegyült. — Bakchos eljutott egész Indiáig, mindenütt a bortermelésre tanított, városokat alapított és szelídébb erkölcsöket honosított meg. — Szigorúan megbüntette azokat, kik működésének ellenszegültek s megtagadták tőle az őt megillető tiszteletet. L. Agaue, Pentheus, Lykurgos. — Egyszer tengeri kalózok fogáságába került. Ezek királyfinak nézték és nagy váltságdíjat követeltek érte. Alig kötötték az árboczfához, szőlőlomb vette körül, a láncok maguktól feloldódtak és mindenünnben bor patakzott elő. A kalózok erre annyira megijedtek, hogy a tengerbe ugortak, hol delphinekké változtak. — Másrészt jutalommal és kegyével tüntette ki azokat, kik kedve szerint cselekedtek. L. Midas. — Naxos szigetén jártában a Theseustól ott hagyott Ariadnet nőül vette és halhatatlanná tette. Tőle három fia született: Oinopion (borivó), Euanthes (szépen virágzó) és Staphylos (szőlő). Aphrodítétől való gyermekei: Hymen, a Charisok és Priapos. Gy-

mekei voltak még nympháktól és földi nőktől is. — Mikor befejezte útját, küldetését, lement az alvilágba anyjáért. Semeleért és vele együtt helyet nyert az Olymposban. — Tisztelete, mely Thrakiában*) eredt, elterjedt egész Görögországban és általában mindenütt, hol bortermeléssel foglalkoztak. Attikában tiszteletére novemberben a kis Dionviákat (szüreti ünnepeket), magában Athénben a nagy Dionviákat, Lenaiákat és Anthesteriákat tartották tiszteletére. Kzeken dithyrambosokat énekelték, melyekből az idők folyamán a tragedia és komoedia keletkezett. Ezeket szintén az ő ünnepein adták elő Dionysos színházában. — Mint a tragedia istene Bakchos a múzsákat is kapta kíséretül és a Parnassos egyik csúcsa neki volt szentelve. E csúcson tartották minden harmadik év legrövidebb napján a Thrakiából származott azon ünnepet is, melyen a nők bakchansnőknek öltözve, kezükben fáklyákkal szilaj táncok között zajosan, vadul, ittasan mulattak. Thrakiában orgiának neveztek az asszonyok hasonló ünnepét. — Ennek utánzása volt Rómában a bacchanaliák, melyeket erkölcsstelen voltuk miatt 186-ban Kr. e. betiltottak. — Bakchost eleinte komoly, szakállas férfinak ábrázolták; később ifjúnak, majdnem nőies vonásokkal, hátán szarvasbőrrel, különben meztele-nél; fején rendesen szőlő- vagy borostyánfűzér van. Jelvényei: a thrysos-bot, az ivópohár. Szentelt állatai: az oroszlán, tigris, párducz, bika, bak: növényei: a szőlő, borostyán és repkény.

Baldr, Balder (ész.) Odin és Frigga fia. a jóság rendkívül szép istene. Feje úgy fénylett, mint a nap. A gonosz Lóki orozva megölette Hodr (Hother) által. A gyászoló istenek eltemették nejével, Nannával együtt, ki férje temetése alkalmával elégette magát, hogy sorsában osztozkodjék. Az istenek azonban Hel. az alvilág királynéja, országából vissza kívánták hozni. Testvére, Hermodr, Odin egy másik fia, le is ment s (leitől az Ígéretet nyerte, hogy B. visszamehet, ha igaz. hogy az egész világ kívánja visszatértét. Az istenek meggyőződtek arról, hogy tényleg az egész világ gyászol Baldr miatt, még a kövek is nedvesek könnyeiktől. De az istenek

*) A thrákok rokonai voltak a phrygiaiaknak, kik Smbazios név alatt Ma istenanya fiaként tiszteálták.

utolsó követe azt jelentette, hogy egy félreeső barlangban talált egy óriás-nőt, ki épen nem gyászol. Bár gyanították, hogy Löki vette fel e nő alakját, Halárnak még is lenn kellett maradnia, míg a nagy istenalkony beáll, a mikor az alvilág kapui kinyílnak; akkor Baldr Nannával együtt újra feljön, a többi istennel együtt új Asgardot épít és örökke uralkodik.

Bánya-rém (m. ész.) Hihetőleg német bányászok hozták ma is vallott hitét hozzánk a bányavidékre. Tőle várja abányász szerencsét, mindenét. Szakállas kis emhernek képzelik, ki kezében bányamécset tart.

Basilisk (ész.) kakasalakú iszonyú szörnyeteg, a mely szeme pillantásával is ölhettet.

Battos, Thera szigetén élt. Dadogása miatt tanácsot kért a delphii jósólhelytől. Ettől azt a választ nyerte, hogy Libyáhan gyarmatot alapítson.

— Battos engedelmeskedett. Libya síkságán egy oroszlántól annyira megijedt, hogy kísérőit minden áron érhetően segítségül hívta. Nyelve feloldódott, hangosan kiálthatott, mire a vad elfutott. Battos megmenekült bajától. Azután egy forrás mellett, melynek nymphája Kyrene volt, Kyrene városát alapította.

Baukis, Baucis, Philemon neje. L. Philemon.

Bel-bog (szí.) a nap, a fény istene.

Bellerophon,Bellerophontes (=Belleros gyilkosa), Glaukos korinthosi király fia, Sisyphos unokája. Akarata ellenére megölvén testvérét, egy rokonához menekült, aki a szokásos szertartások szerint a gyilkosságtól megtisztította és udvarában marasztalta. De szerencsétlenségére Proitos neje, Stheneboia v. Anteia, Jobates lykiai király leánya megszerette. Mivel B. nem akarta viszonozni a királyné szerelmét, Stheneboia avval rágalmazta, hogy megsértette női becsületében. Proitos hitt nejének, de vendégétől maga nem akarta bántani, hanem elküldte Jobates-hez egy levéllel, a mely szerint a levél átadóját mindenjárt megérkezése után ki kell végezni. — Jobates azonban a hőskor szokása szerint csak akkor, mikor már kilenc napig láttá vendégül Bellerophont, nyitotta fel a levelet. E közben annyira megszerette, hogy ő sem bírta megölni. E helyett avval bízta meg, hogy ölige meg a Chimaira nevű szörnyeteget, mely akkor Lykiában nagy pusztítá-

sokat lett. Azt hitte, hogy B. maga vész el. De ő az Athéné által küldött istene paripa, a szárnyas Pegasos segítségével a levegőből leszúrta a szörnyet. A Pegasos segítségével legyőzte a harczias sólymokat és amazonokat is. kik ellen szintén Jobates küldte.

Jobates láttá, hogy B. az istenek kedvencze: leányát feleségűi adta neki és utódjává tette. — Bellerophont azonban szerencséje elbizakodottá tette; Pegasosával az Olvmposba akart repülni, de az istenek lelökték a lóról és ezóta bénán és szomorúan bolyongott Kilikiában.

Belleros. korinthosi tekintélyes férfiú, kit Bellerophon megölt; az ismeretesebb monda szerint azonban

testvérét.

Deliadest.

ölte meg.

Bellona

(r.) a gö-
rög Enyo.
a háború
istennője,
Mars neje
vagy nő-
vére és kí-
sérője a
háború-
ban. A ró-
maiak fé-
nyes tem-
plomot
emeltek

Bellerophon és Chimaira.

tiszteletére, melyben a tanács gyakran gyülésezett. Vergilius szerint ostor és égő fáklya van kezében.

Belos, Betűs 1. Baal.

Berchta (ész.) 1. Perchta.

Berenike, Ptolemaios Philadelphos egyiptomi király hőslelkű leánya, ki atyja ellenségeit leverte. E miatt saját testvére, Euergetes megszerette és minthogy az egyiptomi szokás megengedte, nőül is vette. De Euergetesnek harczba kellett mennie. Berenike az isteneknek megfogadta, hogy feláldozza nekik szép haját, ha férje szerencsésen visszatér. Berenike férje visszaérkeztekor be is váltotta fogadását. Másnap azonban haja a templomból már

eltűnt. mindenfelé keresték. Végre Konon csillagász kijelentette, hogy a királyné haját az istenek a csillagokba vitték, ott láttá a maga vizsgálatai közben.

Bestia (ész.) 1. Ymir.

Bhavani (ind.) minden doleg ōsanya, a boldogság adományozója, de egyszersmind boszuló, vészes istenség is. Eredetileg a három főistenség (Brahma, Visnu és Siva) anyja, későbbi nézet szerint Siva (1.) neje.

Bias, Amythaon fia, Melampos (1.) testvére.

Bifröst (ész.) a szivárvány, az Asgardot és Midgardon összekötő hidnak képzelték.

Bilskirnir (ész.) Thor isten palotájának a neve.

Biosuni (szí.) a moskovíták egy ósrégi, tehénfejű, női keblű bálványa: még a Kr. u. 9-ik században

is imád-ták.

Bochuta (szí.) egy Sziléziában talált bálvány, talán a házasság istene. Bogdo Latna (mongol), a mongoloknak fő-

Boreas.

papja. kit egy isten (Xa vagy Fo) megtestesülésének tartanak és isteni tiszteletben részesítenek.

Bolotos, L. Desmontes.

Boldog asszony (m.) máskép Nagyboldogasszony, a Kedd asszonya. Az áldott állapotban lévő nők párfogója, a szülőanyák láthatatlan segítője, ki két angyalt küld az anya és az újszülött őrizésére. A kereszténység óta Máriát nevezik így.

Bona Dea (r.) (— jó istennő). Fauna istennőt Így szólították meg.

Bőr (ész.) 1. Ymir.

Boreas, az északi szél istene, Astraios és Eos fia, ki Thrakiának (onnan fúj az északi szél) egy barlangjában lakik. Esőt, hűvös levegőt, gyakran zivatart és zord időt is hozott. — Erőszakkal vitte

Thrakiába Oreithyát, Erechteus attikai király leányát (a széltől elragadt reggeli köd?); két fia született tőle: Zetes és Kalais, a szárnyas Boreadok, kik részt vettek az Argonauták vállalatában. — Boreas és Aellopos harpyia sarjadékainak mondják Xanthos ménlovat és Podarke kanczát: mindenki től Erechtheusnak ajándékozta, kárterítésképen elrablott leányáért.

Bőség szaruja, 1. Amaltheia.

Boszorkány (m.) a bűvöléshez és varázsláshoz értő gonosz szellemek neve, kik különféle alakokat öltlletnek magukra és másokat is képesek átváltoztatni. Igazi alakjukban csak később képzelték utálatos külsejű, vén banyáknak, vasorru bábáknak, eredetileg fejér-, szép-, czifra asszonyoknak gondolták. Hitük Perzsiából jött hozzánk a török földön át.

Bragi (ész.) Odin és Frigga fia, a költészet, bölcseség és szónoklat istene; öreg embernek ábrázolták. Neje a bájos Idun (1.).

Brahm (ind.) a legföbb isten, a kezdet- és végnélküli őslény, melytől az istenek, emberek és minden létező eredt. Először Maja, a szerelem istennője, a minden ség anyja eredt tőle. Összekelésükön származott a három iőistenség (Trimurti), kikben maga az ősisten nyilvánul: Brahma, a teremtő, Visnu, a megtartó és Siva, a romboló és megsemmisítő isten.

Brahma (ind.), a teremtő isten. L. Brahm. Mindjárt születése után folytatta a Brahm által megkezdett teremtés művét: megteremtette az 5 födelemet: a földet, levegőt, szeleket, vizet és tüzet; továbbá a földet, a levegőt, a csillagos eget stb.; az alvilágokat: Atalam, Bitalam, Satalam, Tatatalam, Mahatalam Rasatalam és Pataiam; az istenek lakásául a magas Meru hegyet, az egész földet bekerítő Lokalokam hegységet, a melyen túl örökös sötétség van; végre az embert, különösen az indok négy kasztját: fejéből a brahmanokat (papokat), karjaiból a ksattriyákat (harcosokat), csípőiből a vaisyákat (kereskedőket) és lábaiból a sudrákat (munkásokat). Mikor a teremtés művét befejezte, útnak indult, hogy Brahmhoz visszatérjen. Ehhez több billió évre volt szüksége. — Tiszteletét papjai, a brahininok terjesztették, de népszerűvé sohasem lelt a bráhmaismus. — Egy Hansa (Famingo-híd) nevű madáron ülve öt vagy négy fejjel, négy

kézzel és pirosszínűnek ábrázolták, mellette nejét Sarasvatit. — Egy monda szerint Siva levágtá ötödik fejét, minthogy nővérét üldözte. Negyedik fejét is leszakította egy óriás. Ezért van az eredetileg öt irányú időnek most csak három iránya: múlt, jelen és jövő.

Brahmanok, Brahminok (ind.) Brahma (1.) papjai, ez isten megtestesüléseinek is tartották, kik egyedül ismerik teljesen a Vedát, az indok szent könyvét.

Briareos v. Aigaion, hekatöncheir (= százkezű óriás), Uranos és Gáia fia. Zeus reá és testvéreire, Kottosra és Gygesre (Gyes) bízta a Hadesbe vetett titánok őrizetét; de megbízatásuknak nem tehettek eleget, mert atyjuk, ki félt tőlük, bilincsekbe verte és barlangokba zárta. — Más monda szerint Zeus, mikor Héra, Poseidon és Athéné lánczba akarták vetni és Thetis figyelmezette a veszélyre, maga mellé állította Briareost, kitől annyira megijedtek az istenek, hogy tervüköről lemondattak.

Brinsingamen (ész.) 1. Freya.

Briseis, Achilleus kedvencz rabnője. L. Trójai háború.

Brontes, a kyklopsol: egyike.

Brunhild, Brynhild (ész.) 1. Nibelungenmonda.

Bubastis 1. Sechet.

Buddha, buddhaismus. — Buddha eredeti neve Sziddhartha, ki Szuddhodananak, a Himalava alján lévő ország királynak fia volt és hihetőleg a Kr. e. VI. századba élt. Származásáról és életéről sokat regálnek, többek között Visnu kilenczedik megtestesülésének (avatara) is mondják. — Folyton a vallás és a lét kérdéseivel foglalkozott és végre mint a brahmaismus reformátora lépett fel. miért a kenyérüket féltő brahmanok üldözték. Tana, a buddhismus, azonban még ma is a legelterjedtebb vallások egyike. Maga a Buddha szó szanszkritul fölbresztettet, fölvilágosodott átiheitettet jelent, azaz olyat, ki a tökéletes tudást (bodhi) elnyerte. Határtalan a már létrejött és még ezután születendő buddhák száma, de csak a vallásreformátor játszik nagyobb szerepet. — Buddha, kit követői isten gyanánt tisztelek, háttérbe szorította az indiaik régi isteneit. — A dogmákat illetőleg jót-rosszat átvett a régi vallásból, még a kaszt-rendszert sem szüntette meg teljesen.

Az ember végcélja szerinte szenvedélyektől, gondktól és vágyaktól megszabadulva, még e földön elérni a nirvánát. Hogy mit értett alatta, még ma is vita tárgya. A szó. szanszkritul megsemmisülést, elhamvadást jelent. — Erkölestana több tekintetben hasonlít a keresztenyhez. — Tanai határozatlansága miatt minden országban más formát öltött a buddhaimus. Khinában Kongfutze erkölcsstana az irányadó és a buddhaismus csak a bálványok számát szaporította egygyel, Buddhával; Japánban is a régi nemzeti vallás az alap; a mongol népeknél szépen megfér a sámánizmussal.

Buri, 1. Ymir.

Busiris (egy., görög) (= Osiris lakása.) Egyiptom királya, Poseidon és Lysianassa fia. hírhedt volt kegyetlenségről. minden idegent, ki országába érkezett, lemeszároltatott. Ennek oka egy éhínség volt. Thrasios kyprosi jós adta ez alkalommal a királynak azt a tanácsot, hogy az istenek kiengesztelésére minden évben fel kell áldozni egy idegent. Busiris először is feláldozta a jóst, ki szintén idegen volt. Később ugyanaz a sors kivétel nélkül minden Egyiptomba érkező idegent ért. Heraklesszel is így akartak cselekedni. Elvezettette magát a vesztőhelyre, megkötözött magát, de azután letépte magáról a bilincseket, megfojtotta a papokat és végre a királyt és fiát, Iphidamost, is feláldozta az isteneknek. Ez volt Herakles parancsából az utolsó emberáldozat Egyiptomban.

C.... L. K betű alatt is.

Cacus (r.) Vulcanus óriásalakú és óriáserejű fia, Itália egyik legfélelmetesebb rablója. Tüzet okadt, kirabolt és megölt mindenkit, aki barlangja mellett elment. Az aventini dombnak egyik barlangja volt a lakása. Ebben halmozta fel áldozatainak fejét és csontjait. Egyszer Heraklesnek is. ki Geryoneus marháit hajtotta el barlangja mellett, elrabolta néhány ökrét, úgyhogy farkuknál fogva vonzolta barlangjába. Herakles gyanította, hogy Cacus a rabló. Az egyik monda szerint Caca, Cacus nővére, mondta meg Heraklesnek, hogy hol vannak ökrei. A másik monda szerint áz ökrök bögése árulta el Cacust. — Erre rettenetes harcz kezdődött Cacus és Herakles között végre Herakles agyonütötte Cacust. — Ezért áldoztak a környék lakosai az Árkádiából bevándor-

rolt Euander kezdeményezésére Heraklesnek; Cacanak is építettek Rómában templomot, melyben szűzleányok örökké égő tűzet ápoltak. — A név más alakjai Kakias és Caeeulus.

Camenák (r.) a Múzsák latin neve.

Canens (r.) (= éneklő) mympha, Picus kedvese.

Carmenta (r.j, Evander anyja, a szülés és jóslás védő istennője.

Ceres (r.) 1. Demeter.

Cerealia (r.) Ceres áprilisben tartott főünnepé.

Chaikeia (= kovácsünnap), a kézműveseknek Hephaistos és Athéné tiszteletére tartott ünnepe.

Chalkiope, Aletes leánya Phrixos neje.

Chaos, L. Világteremtés.

Charisok, a r. tirátiák. a báj, a kellem istennői.

Szép fiatal leányoknak képzelték. Homerosnál vagy csak egy Charisról van szó (neve Pasithea), vagy a Charisok egész nemzetsegéről. Spartában kettőt ismertek: Kletát (hang) és Phaennát (fény); Athénben is kettőt: Auxot (gyarapító) és Hegemonét (vezető); de rendesen hármat említenek, nevük: Euphrosyne (a szív öröme), Thaleia (a viruló) és Agiaia (a csillogó). Többnyire Zeus és az okeanida Eurynome leányainak mondják. Nevük is mutatja, hogy nekik tulajdonítottak minden, a mi az embereket örvendeztető, még az istenek sem lehetnek el nélkülok; különösen Aphrodité, Backhos, Apollón és a múzsák kíséretében vannak. minden báj, kellem, mely az embereken vagy művészeken remekein mutatkozik, tőlük ered. Nélkülik a vigság kicsapongássá, a szerelem közönségessé lesz; a szépség sem lehet el a Charisok adta kellem nélkül. — Minthogy a görögök a szépet együtt képzelték a jóval, az erkölcsössel, a Charisokat egy erény, a hála védő szellemeinek is mondták: az egymást kéznél fogó Charisok egyike jó tetteket gyakorol, a másik elfogadja, a harmadik köszönetét mond értők vagy viszonozza. — Számos templomuk volt Görögországban. — A múzsákhoz hasonlóan hosszú ruhában, rózsakoszorúkkal, kezükben gyümölcssel, egymás megett állva vagy, különösen a Kr. e. V. századtól kezdve, egymást kézen fogva, a III. századtól kezdve összeölkelkezve, ruha nélkül ábrázolták.

Charon, az alvilág révésze, Hades komor, öreg szolgája, ki a holtakat Hermestől átveszi és a Styx,

Kokytos és Acheron folyókon átszállítja, de csak akkor, ha 1—2 obolost talál a halott szájában. Élőket legfellebb az istenek engedélyével vihetett át, a minek jele egy aranyág volt, melyet az élő embernek fel kellett mutatnia Ch. előtt. Herakles e nélkül ment át, miért Charont egy évre elcsukták.

Charybdis 1. Skylla.

Cheiron, Chiron, a bölcseségéről híres kentauros. Kronos és az okeanida Philyra fia. A thessaliai Pelion hegyen lakott. Neje Chariklo. Apollón egy leánya volt; fia: Karystos és leányai: Okyrrhoe, Melanippe, Endeis stb. —

Appollon és Artemis tanították zenére, gyógyászatra, jóslásra, vívásra stb. és ugyanezekre tanította azután ő maga az őskor leghíresebb hőseit.

Prometheust ő mentette meg kínjaitól. Zeus t. i. megesküdött, hogy Prometheus, kit a Kaukázushoz lánczolt, csak akkor szabadul meg, ha más isten megy helyette az alvilágba. Cheiron halhatatlan volt, de a Herakles és a Kentaurosok közti harcban, melynél mint békeszerző jelent meg, gyógyíthatatlan sebet ejtett rajta Herakles negmérgezett nyila. Ez oly fájdalmakat okozott neki, hogy Zeus Prometheus helyett, kérelmére őt küldte az alvilágba.

Más mythos szerint Herakles mentette meg Prometheust (1.) kínjaitól.

Chimaira, egypt. Typhon és Echidna nemzette szörny, melyet Amisodaros lykiai király nevelt. Homeros szerint testének felső része oroszlánra, közepe kecskére, alsó része sárkányra emlékeztetett. Torkából lángot lehelt Hesiodos szerint háromfejű (oruszlán, kecske és sárkányfeje) volt. A Kragos hegység egy sziklaodújában lakott és Lykia földjét pusztította. Belleroption (1.) megölte.

Chloris, a r. Flóra, a virágok védő istensége, Zephyros kedvese, kitől az összes virágokat nász-

Chloris, Flóra.

ajándékul kapta. Különösen Rómában tisztelték. Már Romulus idejében emeltek számára szentélyt; később a Floralia ünnepet ülték tiszteletére április 28-tól május elejéig, virágokkal felkoszoruzva, bohókás játékokkal.

Chriemhild (ész.) a Nibelungenlied (1.) leghíresebb nőalakja.

Chrysaor. L. Gorgok.

Chryseis. L. Troiai háború.

Chrysomallos, 1. Aranygyapjas kos.

Chrysothemis, Elektra és Orestes nővére, Agamemnon leánya.

Clementia (r.) a szelídsg istennője. Csészével és kormánypálczával ábrázolták.

Coelus (r.) L. Uranos.

Compitalia (r.) egy ünnep, melyen az utak mellett lévő Laroknak áldoztak és vigan mulattak.

Concordia (r.), az egyetértés istennője. Komoly matrónának ábrázolták, bal kezében a bőség szaru-jával, jobbjában csészével vagy olajággal, némely-koregymásba font karokkal. Romában több temploma volt; az egyiket, mely a fórumon volt, Camillus dictator építette.

Consivla (r.) Ops istennő neve, mint a vetés istennőjéé.

Consus (r.) az aratás istene. A gabonát eredetileg földalatti helyiségen helyezték el, azért volt C. oltára is a Circus maximusban annak padlója alatt. Csak az augusztus 21 és deczember 15-én ünnepelt Consualiákon, melyeket versenyfutással ültekk meg, ásták fel, a mikor Consusnak áldozatot is hoztak.

Copia (r.) abővelkedés megszemélyesített istennője.

Cornu copiae (r.), a bőség szarúja. L. Amaltheia.

Cumaei Sibylla (r.) Cumae campaniai városban Apollón papnője és jósnő volt. Az ő tanácsára és vezetése mellett ment le Aeneas az Avernus taván keresztül az alvilágba. Mondják, hogy akkor már 700 éves volt és ezután még 300 évig élt. Neve állítólag Deiphobe, Demo vagy Demophile volt. Egy magányos templomban lakott, melyet Daidalos épített Apollón tiszteletére, mikor Itáliába repült. Mondják azt is, hogy Tarquinius királynak felajánlotta a jóslatokat tartalmazó sibylla-könyveket. — Különben több Sibylláról (1.) is megemlékeznek.

Cupido (r.) a szerelmi vágy istene, a görög Pothos, gyakran Ámor (Erős) helyett is mondják.

Cura (r.) a gondok istennője. Következő későbbi időből való mythos szól róla: Cura egy folyó partján ülve, ujjaival az előtte lévő agyagból minden szándék nélkül szilárd alakot formált. — A történetesen odajövő Jupitert arra kérte, adjon az alaknak életet. Jupiter teljesítette kérését, de a maga számára követelte az új lényt. Cura arra való hivatkozással, hogy ő alkotta, megtagadta ezt. Czívódásuk közben megjelent Tellus, a föld istennője, ki szintén a maga számára követelte a lényt, mert ő adta hozzá az anyagot. — Végre Saturnust kérték fel békebírónak, ki így döntött: Te, Jupiter, adtál neki életet: vedd el halálakor testét; te, Cura, alkottad, a tied legyen éltében; te, Tellus, adtad alkotásához az anyagot, a földet (bumus), viselje anyagod nevét, legyen neve: homo (ember).

Czernebog vagy Csernebog (szí.) = a fekete isten. A szlávok (wendek. oroszok) gonosz istene.

Czifraasszony (m.) Gyönyörűen öltözött, szépen éneklő kisérzet.

Daidalos, Eupalamos és Alkippe fia, Erechtheus athéni király rokona, Theseus kortársa. Kiváló szobrász és építőművész volt. Mikor tanítványát, Talost, (Kalost) a fűrész és más hasonló eszközök feltalálóját, művészeti féltékenységből ledobta az Akropolisból és gyilkos tettén rajtakapták, Athénból menekülnie kellett. Fiával, Ikarossal együtt Kréta szigetére Minos királyhoz menekült, ki szívesen fogadta. Itt a Minotauros lakásául a Labyrinthost építette. Mivel a Minotauros szörny megöletésében állítólag Ariadne és Theseus kezére járt, a király őt fiával együtt a Labyrinthosba zárta. Daidalos most madarak tollából és viaszból szárnyakat készített magának is. fiának is; ezek segítségével a levegőbe emelkedtek és elmenekültek. Fia, Ikaros, tilalma ellenére túlságosan magasra merészkezdett; a nap elolvastotta a viaszat, minek következtében beleesett a róla elnevezett ikariai tengerbe. Daidalos azonban szerencsésen elérkezett Italiába Cumae vidékére. L. Cumaei Sibylla. Innen Siciliába Kokalos királyhoz ment és itt lakott élte végéig.

Daimon, eredetileg általában az istenek, majd jó vagy rossz szellemek neve; a romaiaknál hasonló

jelentésű: Genius. — Később, különösen a kereszténység óta csak gonosz szellemet értettek alatta.

L. Bevezetés.

Dairi (japáni), a három nagy Lama (főpap) egyike, a japánok istennek tartott főpapja, kit az embereknek nem volt szabad látniok.

Daitjok (ind) 1. Asurok.

Daksa (ind) Brahma hüvelykéből származott isten, kinek 27 leánya volt.

Daktyli Idaii, Ida hegyén lakó daimonok, kik egy erdőégéskor vasbányára találtak. A kovács mesterség feltalálói, miért isteni tiszteletben részesítették. Rokonaik a Kabeirok, Korybantok és líuretok, kiktől nehéz megkülönböztetni.

Dalai Lama (tibeti) Tibetben Budhha követőinek főpapja, kit egy isten megtestesülésének tartanak.

Damastes (= legyőző, leterítő), Prokrustes (I.) másik neve.

Danaé, Akrisios argosi király és Eurydike szép leánya. Zeus megszerette és aranyeső alakjában szállt le hozzá. L. Perseus, Akrisios.

Danaidák és Danaos. Danaos Belos és Anchinoe fia, Libya királya, Aigyptos egyiptomi király iker-testvére. Danaosnak 50 leánya, a Danaidák. Aigyptosnak pedig 50 fia volt, kik szerelmükkel üldöztek a Danaidákat. E miatt Danaos kénytelen volt leányaival együtt Argosba, ősanyja, Jo, hazájába menekülni. Itt Gelanor, Inachos egy utódja volt a király. Később maga Danaos lett Argos királya és népének jótevője. 0 ásatott ugyanis kutakat, melyek nyáron sem száradtak ki, sűrű csatornahálózattal pedig Argos egész földjét tette termékenyé. — De testvérének fiai szintén átkeltek a tengeren és újra kérők gyanánt léptek fel. Danaos, ki gyűlölte az ifjakat, mert miattok ott kellett hagynia régi hazáját, nem tagadhatta meg többé kérésüket; de leányait megeskette, hogy férjeiket már a nászájjelen öljék meg. Ezek atyjuk kegyetlen parancsát tényleg teljesítették, csak Hypermnestra nem engedelmeskedett neki, mert férjét, Lynkeust szerette. Danaos ezért törvény elé idézte, de a bírák felmentették s így Hypermnestra továbbra is Lynkeus neje maradt; tőle szülte Abast, Akrisios és Proitos atyját. Többi leányai másodszor is férjhez mentek. Danaos nagy versenyt rendezett leányai kezéért, melyekben

sok kiváló hős vett részt. — Egy Danaida, Amymone, még a férjgyilkosság előtt Poseidon neje lett és Naupliost szülte az istennek. A férjgyilkos leányok haláluk után az alvilágban bűnhődtek gonosztéttükért: egy fenecketlen hordóba mindörökké vizet kellett meriteniük. (Danaidák munkája = hiábavaló munka.)

Daphne, egy nympha, Peneus thessaliai folyóisten bájos leánya. Apollón szerette, de viszonzere lemre nem talált. Egyszer az isten üldözte. Mikor Daphne láta, hogy Apollón már utoléri. Zeushez könyörgött segítségért. Ez babérfavá változtatta. Ezóta koszorúzza magát Apollón babérral s e fát neki is szentelték.

Daphnis, a sieiliai pásztordal feltalálója, Hermes és egy nympha szép fia. — Echenais nympha volt a kedvese, de Chimaira kiráyleány is szerette. A nympha avval fenyegette, hogy megvakítja, ha hűlenné lesz. Fenyegéstét be is váltotta, mikor Daphnis boros állapotban a kiráyleányt boldogította. Theokritos költő szerint szerelmi búbánatban halt meg. Atyja csillaggá változtatta.

Daidanos, a troiai királyi család megalapítója, Zeus és a pleiada Elektra fia. a később Troiának nevezett Dardanos város alapítója. Minthogy Aineias is egyik utóda volt, a rómaiak is ősüknek tartották.

Dea Dia (r.), a földmívelés vagy föld egy istennőjének mellékneve. E név alatt tisztezték a fratres arvales.

Dea Muta vagy Tacita vagy Larunda (r.), az alvilági sötétség istennője.

Deianeira, Oineus kalvdoni király vagy Bakchos isten és Althaia leánya, Herakles neje, Sophokles Trachisi nők ez. művének főalakja. L. Herakles.

Deidameia 1) Lykomedes leánya, Achilleus (I.) kedvese és fiának. Pyrrhosnak (Neoptolemosnak) anyja, 2) Hippodameia.

Deimos. a félelem istene, Ares kísérője.

Deino (= aggódás), a Graiak egyike.

Deiphobe i. Cumaei Sibylla.

Deiphobos Priamos és Hekabe (Hecuba) egyik fia.

Deliades, testvére Bellerophonnak, ki akaratlanul megölte.

Oelos sziget. Apollón és Artemis születéshelye L. Leío.

Delphii jóslóhely. Delphi mellett a Parnassos tövében volt Themis, később Apollonnak híres jóslóhelye, a mely hosszú ideig majdnem korlátlan befolyást gyakorolt a görögök állami- és magánéletére. A jóshely egy kivájt barlang szájánál volt; egy szűk mélyedésből kéngőz szivárgott elő; ennek a belehelése ihletbe hozta a jósló Pythia papnőt, ki egy háromlábú széken önkívületében jósszavakat dadogott. Ezeket a szentély papjai versbe (hexameter) foglalták, még pedig úgy, hogy könnyen félreérthették. A jóslás eleinte évenként, később havonként csak egyszer történt, ekkor is csak azon esetben, ha a jóslást megelőző áldozatok kedvező előjellel kecsegtek. — A görögök Delphit a föld középpontjának, a fentemlített barlangot a föld köldökének tartották.

Demeter, (= földanyai, a r. Ceres, Kronos és Rheia leánya, a föld termékenységének, különösen a vetések istennője. Születéséről l. Kronos. — Zeustól Persephonét (Proserpinát) szülté, kit atyja, Demeter tudta nélkül, Hadesnek adott nőül. L. Persephone. — Demeter mindenfelé kereste, végre Heliosról megtudta, hogy hol van leánya. Keresése közben terméketlenséggel átkozta meg a földet. Egyszer öreg anyóka képében Eleusisbe ment, hol akkor Keleos király uralkodott. Egy pálmafa árnyékában kőkoloncra ült, éhezve és szomjazva. Véletlenül arra jöttek a király leányai, kik az idegen nőt atyjuk patotájába vezették. Itt szívesen fogadta Metánéira királyné; nála vidült fel először az istennő, de kilétért nem árulta el. E közben mindenfelé éhínség és betegségek terjedtek el. Az istenek mindenfelé keresték Demetert. Zeus végre megtudta, hogy hol van az istennő, és Irist küldte Eleusisbe. Demeter azonban csak akkor békült ki, mikor Zeus parancsára az év $\frac{1}{3}$ részére visszanyerte leányát. A földön újra minden felvirult. — Demeter azonban nem távozott Eleusisból a nélkül, hogy háláját lerótta volna. Triptolemost, a király fiát, megtanította az eke használatára, buzamagot és sárkányfogatot ajándékozott neki, hogy a földet bevesse; üldözte azokat, kik Triptolemost munkája végrehajtásában gátolták. Így tett Lynkeus skythiai királylyal, kit hiúzzá változtatott, mert a hozzáérkező Triptolemost meg akarta ölni. — Eleusisben alapította az eleusini mysteriumokat (1.) is. Ekkor az asszonyok körmenetet tartottak és

fejükön vitték a hagyományozott törvénytáblákat. — A rómaiak, kiknél Ceres a termékenység és aratás istennője volt, tiszteletére tavaszzal és őszzel a Cerealia nevű ünnepet ültekk áldozatokkal, circusi játékokkal, énekkal és lakomákkal. Kr. e. 496-ban fogadták be az állam istenségei közé; papnői Rómában is csak görög nők lehettek. — L. Pandareus, Erisichthon, Mellissa, Plutos. — Alakja Héráéhoz hasonló, de arcukifejezése szelidebb és jóságosabb. Haját kalászkoszorú veszi körül. Gyakran leányával együtt ábrázolták. Jelképei: a kormánypálca. a mákszemfejű kalászok kezében és koszorúba fonva feje körül, sárkányfogat, a mysteriumainál használt kosár és a leánya keresésénél használt fáklya. Áldozatul a vetéseknek ártó sertések, marhát, gyümölcsöt és mézet hoztak neki. Neki szentelték: a gyümölcsfákat, a fényűt, szilfát, a jáczintot és mákot.

Demo és Demophyle (r.) 1. Cumaei Sibylla.

Oemophrone 1. Phyllis.

Desmontes, a Poseidontól szeretett Melanippe atya; Melanippe viszonyából két fiú született: Boiotos és Aiolos. Desmontes haragiában megvakítatta és bebörtönöztette leányát, két fiát pedig kitétette. Egy tehén táplálta őket, míg egy pásztor elvitte Metapontos király nejéhez, a gyermeketlen Theanohoz, ki saját gyermekéiként mutatta be férjének, hogy szerelmét megőrizze. De később Theanonak születtek gyermekei. Hogy megszabaduljon fogadott fiaitól, felszólította saját gyermekéit, hogy egy vadászat alkalmával öljék meg Boiotost és Aiolost. Poseidon segítségével azonban ezek győztek és megölték Theano fiait; az isten egyszersmind megmondta nekik, hol van 'igazi anyjuk. Erre a testvérek nagyatytukat, Desmontest megölték, anyjukat kiszabadították, aztán visszatértek Metapontoshoz. E közben Theano kétésgbeesésében felakasztotta magát; a király meg tudva a valót nemcsak megbocsátott a két ifjúnak, hanem anyjukat, aki Poseidontól visszanyerte szeme világát, nőül vette s a két ifjút fiává fogadta.

Deukalion. Promethens és Klymene fia, a thessalai Phthia királya. Neje. Pyrrha, Epimetheus és Pandora leánya volt. Életük idejében az emberek igen romlottak voltak, úgyhogy Zeus elhatározta; hogy rvízözönnel megsemmisíti őket. Csak a jámbor

Deukalion és Pyrrha képeztek kivételt. Zeus, mások szerint Prometheus figyelmeztetésére Deukalion bárkát épített és a vizöönkor nejével abba menekült. Kilencz napig tartott az áradás, miközben elpusztult minden ember. Deukalion ekkor párkájával a Parnassos hegyen volt. Az áradás elmúltával Zeusnek háláldozatot mutatott be. Hermes utasítására azután köveket dobtak maguk mögé: Deukalion köveiből férfiak, Pyrrhából nők támadtak. Így lettek az emberi nem újjáalkotói. Deukalion volt ez új emberek első királya; fia, Hellen, a görögök ősatyja lett.

Dévák (ind), az ég istenei.

Devek ip.) gonosz szellemek, Ahriman szüllöttjei, folyton küzdenek Ormuzd, a jó isten, szellemivel, az Amsaspandokkal.

Diana (r.) 1. Artemis.

Didó (r.) eredeti nevén Elissa, Karthágó alapítója. Pygmalion tyrosi király nővére. Testvére elől, ki férjét, Sichaiost, megölte, Afrika északi részébe menekült. A benlakókat kérte, hogy csak annyi földet adjanak neki, a mennyit egy ökör bőrével be lehet vonni. Mikor kérését teljesítették, a bőrt oly finom részekre vágatta, hogy azon nagy város, az általa alapított Karthágó, is elfért. — Szomszédja, Hiarbas király, megkérte kezét; minthogy azonban Didó tagadólag válaszolt, haddal támadta meg az új államot. Didó, ki látta, hogy hiába küzd ellene, csakhogy hazáját megmentse, öngyilkossá lett. Vergilius Aineiassal (1.) kapcsolja össze.

Didymaei jóslóhely, Apollonnak a delphii után leghíresebb jóslóhelye Miletos mellett Kariában (Kiszásiában), melyet Branchos, az isten kedvencze, alapított.

Dike, az igazságosság istennője, Zeus és Themis leánya. Atyja trónja elé mint panaszos járult akkor, ha valamely bíró nem ítélt igazságosan. De maga is átszűrja a gonesztevőt az Aisa sorsistennőtől kovácsolt karddal; a jámbor embereket azonban megjutalmazza. Nővérei Eunomia és Eirene. L. Astraia.

Diomedes. Tydeus és Deipyle fia, a Troiánál küzdő görögök egyik legkiválóbb hőse, Athéné kedvencze, Odysseus barátja.

Dyktis, 1. Perseus.

Dione, Okeanos egyik leánya, mások szerint egy titán leánya, némelyek szerint azonos Aphro-

diíével: Homeros szerint Zeus és Dione leánya Aphrodité.

Dionyos 1. Bakchos.

Dioskurok. Zeusnek és Lédának. Tyndareus nejének, fiai; nevük: Kastor és Polydeukes (Pollux), kik barátságukról és hőstetteikról híresek. Egy jnonda szerint mint ikrek születtek, egy másik szerint velük egyszerre született Helena is. L. Léda. — Léda férje után elnevezték őket Tyndaridáknak is. Tyndareus. más monda szerint Cheiron Kentauros c nevelte őket hősökké és Kastor korán kitűnt a lovak fékezésében. Polydeukes pedig az ökölvívásban. Héra két kiváló harczi ménnel ajándékozta meg őket. Első tettük az volt, hogy a Theseustől Athénbe szöktetett nővérüket Helénát, visszahozták: aztán részt vettek az Argonauták vállalatában, Herakles harczában az amazonok ellen és a kalydoni vadászatban. Közösen indultak el, hogy feleséget szerezzenek maguknak: elrabolták a messeniai Leukippos két leányát: Phoibet és Hilairát, kik már Aphareus messeniai király fiainak. Idasnak és Lynkeusnak arái voltak. E miatt a vőlegények megtámadták a Dioskurokat kik közül Kastor elesett. Polydeukes azonban nyilával lelőtte Lynkeust, Idast pedig Zeus sújtotta le villámával. De a testvére halála miatt érzett fájdalmát e boszú nem enyhítette. Hiába hívta fel Zeus Polydeukest az Olvmposba is; gyászáról csak akkor mondott le, mikor Zeus megengedte neki, hogy saját halhatatlanságát megoszthatta testvérével, így aztán együtt töltettek egy napot azOlymposban, egy éjjelt az alvilágban: későbbi monda szerint azonban felváltva éltek, úgyhogy együtt sohasem lehettek. — Zeus az ikercsillagzatot szentelte neki: a görögök jiedig mindig együtt ábrázolták őket, fejük felett csillaggal. — Már iuen régen részesítették őket isteni tiszteletben. Azt hitték róluk, hogy tisztük a tengert bezárti, a hajótörésekkel elhárítani és a hajót valami kikötőbe vinni. Ezért tisztelték leginkább a tengerparti városokban: a rómaiak Ostia kikötője mellett építettek tiszteletükre templomot s azt hitték róluk, hogy segítségükkel győzték le a latinokat, hogy gyors lovaikon ők vitték a győzelem híret Rómába, sókkal gyorsabban, mint arra ember képes. — Jeleik a csillagon kívül fehér lovak, spártai kalap, kezükben hajító dárda; némelykor lóháton, máskor lovukat

tartva, vagy csak lándzsával ábrázolták őket. Testüket csak chlamis (köpeny) fedи. — Talán Lakonia, Messenia és Argolis régi napistenei voltak, kiknek tisztelete hevosok alakjában azután egész Görögországban elterjedt.

Dirke 1. Antiope.

Discordia (r.), a görög Eris, a viszálly istennője.

Dispater (r.), a görög Hades vagy Plútón, az alvilág istene.

Disek, Díszek (ész.), védő női szellemek, kikhez különösen nehéz szülésnél, segítségért könyörögtek.

Dius Fidius vagy Semo Sancus (sabin, r.), az eskü, rend, vendégarbátság istene, kit a sabinok magukkal vittek Romába.

Djupati (ind.) = a r. Jupiter, az égbolttozat ura, azonos Indrával.

Dodona, Epeiros egy városa, hol Zeusnek egy jóslóhelye volt, mely Delphi mellett a leghíresebb.

A jóslás a szent tölgyfákból történt, melyekről azt mondta, hogy szólni tudnak.

Dolon, a troiaiak kéme; Odysseus és Diomedes megölték.

Domiduca (r.) = hazavezető, Juno mellékneve: Ő vezeti a menyasszonyt vőlegénye házába.

Donar (ész.) 1. Thor.

Doris (= az ajándékozó) Okeanos és Tethys leánya, Nereus neje, kinek 50 leányt szült: a Nereidákat.

Doros, Hellen fia. Aiolos testvére, a dórok ősatyja.

Draupnir, (ész) csodás gyűrű, melyről minden kilenczedik éjjel nyolcz hasonló gyűrű csepegett le. Odin Baldernek adta.

Dryadák. L. Nymphák.

Dryops (= a faember), Spercheios folyóisten és a danaida Polydora fia; egy monda szerint leányának és Hermesnek fia Pan.

Dujakh (p.), a pokol neve, hol az emberek vétkeikért megbűnhődnek.

Dula (m.). L. Hunor.

Duna királynéja (m.) a Dunában élő tündérek királynéja.

Échidna nympha. teste felső részében szép leány hoz hasonlított, alól azonban kígyóban végződött Szülei némelyek szerint Tartaros és Gaia, mások

szerint Chrysaor, Poseidon fia, és Kallirrhoé, Okeanos leánya. Kilikia egy barlangjában lakott: a hajósokat odacsalta, megölte és felfalta. Férje, Typhon óriás volt. Házasságukból az óskor legiszonýúbb alakjai származtak. Gyermekéiknek mondta: Chimaírat, Gorgot, Skyliát és Sphinxet, Kerberost, Orthrost, a Prometheus máját tépő sast, a nemeái Toroszlánt és a legiszonýúbb sárkányokat. — Herodotos szerint Skythiában élt Echidna, hol Heraklesszel találkozott, kitől a skythiai királyok ösanyja lett.

Echion, Agave férje, Pentheus anyja.

Echo, egy boiotiai hegyi nympha, ki eredetileg kitűnően tudott társalogni, mulattatni. Zeus iránt való barátságóból a féltékeny Hérát addig tartotta szóval, míg a nymphák, kikkel Zeus tréfált, ismét elmentek. Így Héra mindig elkésett, mikor azt hitte, hogy férjét tetten éri. De végre észrevette a cselel és avval büntette meg Echot, hogy elvette beszélő képességét. Ezóta a nympha csak a kérdés utolsó szavait birta ismételni. E miatt elrejtőzött az erdőben. Itt látta meg egyszer a szép Narkissost, meg szerette, de viszontszerelemre nem talált. Bújában annyira elhervadt, hogy végre csak hangja maradt meg és az is visszavonult a hegyek csúcsáról a szakadékokba és erdőkbe, hol mint visszhang él tovább.

Edda (ész) = ősanya; L. Északi mythologia.

Eetion, Hektor nejének, Andromachenek atya.

Egeria (r.), egy nympha, Numa Pompilius király jóláshoz értő neje; ő sugalmazta a király bölcs intézkedéseit. A király halála után annyira erőt vett rajta a búbánat, hogy Diana szánalomból forrássá változtatta. Neve közmondásossá vált s a jelentőséges eszmevillanatok sugalmát jelöli.

Egyiptomi mythologia. Az egy. mythologia görög és római írók feljegyzései által, újabban azonban különösen a hieroglyphek megfejtése óta lett ismertessé. Megértését azonban megnehezíti azon körülmény, hogy minden városban más főistenséget tisztelek, a mely mellett még két más istenség is részesült tiszteletben. Magyarázatra szorúl még ma is, hogy miért részesítették az egyiptomiak az állatokat is isteni tiszteletben, miért ábrázolták isteneiket igen gyakran állatfejjel. Régebben az egyiptomiak

által vallott lélekvándorlás tanával magyarázták: e szerint az állatban egy ember lelke lakhatal és ezért kell tiszteletben részesíteni. Újabban e tüinemény okát a képzőművészteknek a képírással, a hieroglyph-fel való benső kapcsolatában keresik. E szerint úgy különböztették még az isteneket, hogy állatokat teltek jelképeikké, még pedig oly állatokat, a melyeknek nevében ugyanazon mássalhangzók vagy legalább ugyanazon kezdőbetűk vannak, mint az istenség nevében. Így lett Amun jelképévé a kígyó. Gyakran ábrázolták is az isteneket az illető állat fejével. — E szerint az állatok tisztelete Egyiptomban eredetileg nem volt fetisizmus. de könnyen lehetett azzá a tudatlan népnél. — Az egy. vallás eredetileg szintén természetvallás volt: különösen a napot, holdat és a Nílus-folyót, a melynek mindenüket köszönték, istenítették. Az eredeti valláson azonban sokat változtattak a papok. — Az istenek közül általánosabb tiszteletben részesült a legrégebb időben Ammon, (Ammun); de sokkal népszerűbb lett már a Kr. e. 13-ik századtól kezdve 0 s i r i s és Isis tisztelete; a Kr. e. 3-ik századtól kezdve Osiris helyébe ikertestvére S a r a p i s (Serapis). Alexandria főistene lépett, kinek tisztelete Isisével együtt Romában is elterjedt. — A mióta az egyiptomiak a lélek halhatatlanságában hittek és úgy vélték, hogy az ember azon alakban támad fel. melyben eltemették, minden elkövettek holttestének fentartására. A halottakat tehát gondosan bebalzsamozták s mumiáikat a gúlákban, koporsókban és sírokban gondosan őrizték.

Eileithya, llithyia, a szülés istennője, Zeus és Héra leánya. Hozzá fohászkodtak a vajúdó nők, kiknek ő okozta a fájdalmat, a melytől azonban meg is szabadította őket. Artemishoz hasonlóan leány maradt. A romaiak Lucinának nevezték.

Éintheriek, Einheriar (ész.). L. Walhalla, Odin.

Eir (ész.), a női gyógytudomány istennője.

Eirene, Iréné, a r. P<x a béke istennője, a legifjabb Hóra. Kezében hegyméretű dárdával, olajvugy pálmafáággal és karján a gyermek Plutóssal ábrázolták. Yespasianus Romában fényes templomot épített tiszteletére, mely azonban már Commodus császár idejében leégett.

Elektra 1) Orestes nővére, kit Aischylos (Choe-

phoroi) és Sophokles (Elektra ez. művében) megénekelt. L. Orestes. — 2) Egy másik Elektra a hét Pteiadák egyike és Zeus fia volt Dardanos, Troia alapítója. 3) Egy harmadik Elektra Okeanos leánya, ki Thaumas tengeri istennek Irist és a Harpiákat szülte.

Elektryon. Perseus és Andromeda fia, Anaxo férje, Alkmene atyja. Alkmenét Amphitryo nyerte nőül, ki Elektryonnak segített a Plerelaus fiaitól elrablott marhák visszaszerzésében. Ugyanekkor azonban Amphitryo véletlenül meg is ölte Elektryont.

Eleusiniak v. eleusini mysteriumok. L. Demeter; mysteriumok.

Eleutheros, (= szabadító.) Bakchos mellékneve;

Elfek (ész.) németül Elbek, északon Alfar, az angolszászoknál Áll a nevük. Részben isteni, részben emberi lények. Szép emberalakuaknak, de rendesen törpéknek képzelték őket. Nevük hihetőleg fehéret, fényeset jelent. Mondták is róluk, hogy fényesebbek mint a nap. Az Eltek egy másik csoporthoz a sötét, fekete Elfek. A fehér Elfek kedves teremtmények; szívesen vaunak együtt istenekkel és emberekkel: legszívesebben holdfénykor mutatkoznak, mikor víg tánezot járnak. Láthatatlanokká egy könnyű sapka teszi; mi helyt ez leesik fejükön, láthatókká lesznek azon ember előtt, ki megtalálja és fejére teszi. — A fekete Eltek csak sötét éjjel jönnek ki alvilági palotáikból, melyeket villogó fémekkel és drágakövekkel világítanak meg. Palotáikat maguk építették; általában ügyes mesteremberek, különösen értik a kovácsmesterséget. Az embereknek azonban csak ártani tudnak: szerencsétlen, ki közelükbe jut, vagy ajándékot fogad el tőlük. — De még éjjel vissza kell tértők a föld belsejébe; az első napsugár kővé változtatná őket. — Az Elfek különféle alakokat is öltettek. Itt-ott „Heimchen“-eknek is nevezték.

Elissa (r.) 1. Didó.

Elysion. Elysium, a görögök és rómaiak földön-túli paradicsoma. Némelyek szerint az alvilág egy külön része, külön nappal és csillagokkal: körös-körül a Lethe, a feledés folyója határolja: aki belőle ivott, elfelejtett minden őt a földi életben ért kínt. — Mások az Elysiont csodás szigetnek képzelték, melyet minden oldalról az Okeanos határol Később több ily szigetről is beszéltek. Háromszor

ért meg rajta évenként a legédesebb gyümölcs, lakói hideget, vihart, esőt, havat nem ismernek; csak az enyhe nyugati szellő fujdogál rajta, hogy a boldog lakosok arczát hűsítse. — E birodalom ura Kronos. mellette van Rhadamanthys. Peleus, Kadmos és Achilleus. Lakosai csak az istenek kedveltjei, a bölcsék, kegyesek és erényesek lehetnek. kiket az alvilág bírái e helyre érdemeseknek tartottak.

Ember-teremtés. Az ember teremtésére vonatkozólag sok mythos van. Általános azonban azon nézet, hogy istenek és emberek egyeredetűek: az anyaföldből származnak. Kisázsia sajáságos hite szerint az emberek fákból származtak. — Kezdetben az aranykorszakban, igen bizalmas viszony volt istenek és emberek között; de ennek következtében az emberek elbizakodottak. gőgösek és végre gónoszakká lettek; az istenek erre (a vaskorszakban) ott hagyták a földet és többé nem látták őket az emberek. L. Prometheus, Pandora, Brahma, Odin. Egy vogul monda szerint Elm-pi, a Levegő fia, hóból gyúrta az embert.

Embla (ész.), az első nő neve. L. Odin.

Empusa, nőalakú kísértet, ki a vámpírféle Lamiákkal együtt éjjel az utcákon és a sírok körül ijesztgette az embereket.

Endymion, egy bájos ifjú. a kit megszeretett Selene (Luna), a hold istennője, mások szerint Artemis. — Némelyek szerint Zeus fia, ki a kariai Latmos hegyen élt és pásztor vagy vadász volt; mások szerint Aethlios elisi király fia volt és az említett istennők egyike vezette a Latmos hegyre. Az istennő éjjelenként meglátogatta az alvó ifjút, a kit csak hű kutyái őriztek. De ezeket is elaltatta Erős, ki az istennőt égő fáklyával elkísérte éjjeli utjain. Selene, illetőleg Artemis gyönyörrel nézte az alvó ifjút, a nélkül, hogy felköltötte volna; búcsuzóul megcsókolta. Endymiont ezek a csókok annyira boldogították, hogy Zeust arra kérte, hogy örök álomban tölthesse életét. Zeus teljesítette kérését és örök itlusággal áldotta meg.

Enosichthon' = földrendítő), Poseidon mellékneve.

Enyalios, Ares mellékneve. L. Ares.

Enyo, a r. Bellona (1.)

Eos, a r. Aurora, a hajnali pír istennője,

Hyperion titán és Theia leánya. Az Okeanosból felkelő napistent megelőzőleg felfmegy az égre a Lampos és Phaethon lovai által húzott hintáján, felnyitja rózsás ujjaival számára az ég kapuját és rózsát hint útjára. Este nyugaton, az égboltozat másik kapuján Heliosszal együtt eltűnik, azután mindenketten egy csodás gyorsaságú hajón a föld keleti szélére eveznek. — Helios napistent, Selene holdistennőt, testvéreinek mondják, a szelek isteneit az ő és Astraios fiainak.

Epaphos, Zeus és Jo fia, ki Egyiptomban született.
L. Jo.

Epeios, a troiai faló építője.

Epigonok (= a később szülöttek). L. Oidipus.

Epimenides, krétai pásztor, egyszer egy elveszett marhájának keresése közben elfáradt és mély álomba merült. Mikor felébredt, teljesen idegen helyen találta magát. Végre kitűnt, hogy 56 évig aludt. Eközben minden megváltozott körülötte. Ennek híre terjedvén, Apollón kedvenczének tartották és jósként tisztelték. Elhívták a büntől megfertőzött Athénbe is, hogy megtisztítsa. 130, mások szerint 300 évet élt.

Epimetheus (= az utólag meggondoló), Prometheus testvére. Mint neve mondja, minden csak utólag, későn gondolt meg. L. Pandora.

Epoptok, 1. Mysteriumok.

Erato, az elegia műzsája. Baljában lyrával, jobbjában a húrokat tüő pálcikával ábrázolták; gyakran Erosszal együtt, kitől nevét is kapta; sokszor tánczoló helyzetben is, mert a mimikus táncz feltalálójának is mondják.

Erebos. Chaosnak önmagától létrehozott fia, a sötétség istene. Nővérével, Nyx (Nox), az Éj istennőjével nemzette Thanatost (a halált), Ilypnost (az álmot), Erist (a viszályt), a Nemesist, a Moirákat stb. Mindezekkel együtt az alvilágban lakott.

Erechtheus v. Erichthonios, Athén őskori királya. Kekropshoz hasonlóan félig embernek, félig kígyónak képzelték. Az Erec h t heionban Athéné és Posoidon mellett, mint herost. őt is tisztelték;

Ergane 1. Athéné.

Ericus (ész.) dán heros, kit az istenek maguk közé fogadlak.

Eridanos, az alvilág egyik folyója, melyben Tantalos szenvedett meg földi bűneiért. Néme-

lyek szerint a mai Po folyó, melybe Phaethon zuhant.

Trigone. Ikarios leánya, ki atyja halála miatti fájdalmában felakasztotta magát.

Trimanthosi vadkan. L. Herakles.

Erinysek, Erinnysék (= haragvók), a r. Fúriák, a Moirák nővérei, a bosszúállás istennői; eredetileg talán vészes viharfelhők megszemélyesítései. Tüzes szemük és lehelletük, valamint a fejük körül levő kígyók a czikázó villámot érzékítik: ugyanezt a lukivá és az ostor. Minthogy a felhők látszólag a földből szállnak fel, lakásukat az alvilágba, közel annak bejáratához, hol fekete palotájuk áll, helyezték. Azért mondják őket Gaia (a föld), mások a Nyx (éj) leányainak, kik Hades és Persephone szolgáltában állanak. — A felhőknek az égen való végig rohanását üldözésnek vagy vadászatnak lógták fel, úgyhogy magukat a felhőket, illetőleg az Erinyseket kutyákkal is összehasonlították. — Mikor erkölcsi istenségekké lettek, a nagy gonosztevők, különösen a családi jog törvényei ellen vétkezők üldözööié tették. L. Orestes. — Mihelyt valami gonosztettet megéreztek, mint a vadászkutyák mentek neki a gonosztevőnek, vérét szívták, üldözték és kínozták nemcsak életében, hanem alvilági palotájukban halála után is. — A villogó szemeikről lehulló mérges cseppek terméketlenné tették a földet, melyre hullottak. — De nemcsak a gonoszak üldözöinek, hanem az erényes emberek, különösen pedig az idegenek, főleg pedig az eskü szentisége védőinek is tartották. Áldozatok és imák által ki lehetőket engesztni. Különösen a tragikus költők hatásának tulajdonítható, hogy később inkább jóakaró istennőkként imádták. Sikvonban és Argosban Eumenidák (jóakarók). Athénben Semnai (tiszteletre méltók) név alatt. — Némelykor csak egy Erinysről emlékeznek meg. de rendesen hármat, három nővert említenek: Alektot.(a folyton üldöző), Megairát (a rosszakaró) és Tisiphonet (a bosszulva gyilkolót). Aischvlos és mások még többről szólnak. — Mint Erinyseket rendesen fekete vadásznőknek ábrázolták, villogó, tüzes szemekkel, hajukban és derekukban kígyókkal, kezükben fáklával, kígyókkal vagy kígyókból font ostorral. Mint jóakaró istennőket komoly szépszüzeknek ábrázoltok rövid vadászruhában.

Eripile, I. Amphiaraos, Alkmaion.

Eris, a r. Discordia, a viszály istennője, Nyx (éj) leánya. L. Troiai háború.

Erős, a r. Ámor, a szerelem istene. Homerosnál még nem szerepel mint istenség. Hesiodos a Chaosból származott nemző őserőnek tartja. Rendesen azonban Aphrodité fiának mondták. Szárnyas ifjúnak, sőt gyermeknek is ábrázolták tegezzel és fályákkal vagy nyilakkal, melyekkel megsebezte azokat, kikben szerelmet ébresztett. Később sok Erosban, az Erntákban (Amorettekben) hittek. Szép mythos szól róla és Psyche-ről. L. Psyche.

Erytheia sziget, a hármas testű Geryoneus óriás lakóhelye. Itt legelésztek Hades nyájai is Menoitos pásztor felügyelete alatt és Geryoneus nyájai is Eurytion és az Orthros nevű kétfejű kutya felügynie alatt. Herakles elrabolta Geryoneus marháit. L. Cacus.

Esem (p.). a devek (daevák) nevű gonosz szellemek vezetője.

Északi mythologia alatt az észak-nyugati Európában lakó germán népek mythologiáját értjük; tartalmazza tehát nemcsak a tulajdonképeni németek, hanem a németalföldiek, dánok, skandinávok, brittek és Island mythosait is. Ezen mythologia forrásai a németre vonatkozólag: Caesar (*de bello Gallico*) és Tacitus (*Germania*) feljegyzésein kívül a régi német mondák. — Sokkal tisztább hagyományok találhatók azonban az északi népek régi isteneire vonatkozólag a régibb és újabb Edda-dalokban, a melyek az istenekről és hősökről szólnak; ezeket a XI. és XII. században Island szigetén jegyezték fel. de csak a XVII. század óta ismeretesek; továbbá Sa.xo Grammaticusnál, ki a XII. század végén História Dániáé ez. a. megírt művében a dán nép között elterjedt dalok alapján jegyezte fel az istenekről és hősökről szóló mondákat. Mindezek azonban már a kereszténység elterjedésének idejéből valók, a minek nyoma bennük gyakran megtalálható. A pogány korból származott régi népdalgyűjteményeket, melyeket Nagy Károly idejében összegyűjtötték, az ő utódai alatt a papok kíméletlenül megsemmisítették. Pogány műemlék sem maradt reánk. E népek nem is tisztelték isteneiket pompás templomokban és díszes szobrokkal, mint a görögök és rómaiak, hanem erdőkben és ligetekben. Isteneiket képek és

szobrok helyett többek között fatörzsökön jelképezték. Ilyen volt pl. az Irminsul (Irmen-oszlop), melyet Nagy Károly döntetett le. — Az északi népek is ázsiai őshazájukból hozták vallásuk alapját. A természeti erőket megszemélyesítő istenekről szóló mythosok a föld és éghajlat hatása miatt azután más alakot öltöttek, mint a görögök nél.

Eteokles. L. Oidipus.

Etzel, Etele, Attila (ész) L. Nibelungenlied.

Euandros, a r. Evander, Hermes és Carmenta nvmptha Árkádiában született fia, ki sok honfitársával Itáliába vándorolt és a későbbi Rómához tartozó Palatínus hegyen várost alapított, a melyben a görög tudományokat, művészeteiket és a betűírást meghonosította. A rómaiak őt is, anyját is féleistenként imádták.

Eulimene (= jó kikötőjű), a Nereidák egyike.

Eumaios, Odysseus (1.) hű kondása.

Eumenidak 1. Erinysek.

Eumolpos. thrakiai király, l'oseidon és Chione fia. híres Erechtheus attikai királylyal való háborújáról, még inkább arról, hogy az eleusini mysteriumok alapításánál részt vett. Ezen ünnepek főpapjait utána Eumolpidáknak nevezték.

Eunike (= a győzelmekben gazdag . egy Xereida neve.

Eunomia L. Horák.

Euphemos. az Argonauták egyik kormányosa. Poseidon fia, Tainaros királya, Battosnak. a libyai Kyrene alapítójának, őse.

Euphrosyne 1. Charisok

Európa. Agenor, phoinikiai király és Telephassa leánya. Zeus kedvese. Zeus hófehér bika alakjában közeledett a barátnőivel a tenger partján játszó leány felé. A leányok a szelíd bikával tréfáltak. Európa még hátára is mert ülni. Ekkor a bika Európával a tengerbe vetette magát: a leány, hogy le ne essék, a bika szarvát fogta. Így vitte Zeus egészen Kréta szigetéig. Mellettük haladtak kezükben égő fáklyákkal, nászdalt énekelve, a szerelem istenei, a delphineken ülő Xereidák. a körülöttük tánczoló Tritonok; maga Poseidon is nejével, Amphitritével együtt felült a maga kocsijára, hogy testvére útját egyengesse; Aphrodité, ki a Tritonok által vitt kagyúkon pihent, virágokat hintett a menyasszony előtt.

— Krétában Zeus újra felvette isteni alakját és a piruló leányt a diktaii barlangba vitte. Egybekelésük-ből három fiú született: Minős, Rhadamanths és Sarpedon. — Európa később Asterion, Kréta királyá-

Orpheus.

Eury-
kleia,
Odysseus
(l.)dajkája
Eurylo-
chos,
Odysseus
egyik tár-
sa, kinek
vezetése
alatt egy
csapatot

nak, neje lett. Már életében is tisztelezte mindenki; halála után Krétában istenként imádták. Földrészünk tőle nyerte nevét. L. Agenor, Kadmos.

Euros, a r. Vulturnus, a keleti vagy délkeleti szél istene, kit vad. dühös istennek tartottak, mert zivatart és vihart hozott.

Euryale 1. Gorgók.

Euryalos, Adrastos unokaöcsese. az Epigonok egyike.

Eurybie (= széleserejű), egy titánnő neve.

Eurydike, nympha, Orpheus lantos neje, L.

Orpheus.

Eurmachos, Penelopenek egyik legszemtelenebb kérője,

Eurynome (= a messzire uralkodó), a Charisok anyja.

Euryipilos, Telephos fia, kit Neoptolemos a troiai háborúban megölt.

Eurytion, Geryoneus pásztorá.

Eurytos, az euboiai Oichalia ura, Jole atya, a nvilvetés mestere. L. Herakles.

Euterpe. a lyrai költészet műzsája. Különösen kedvelte a fuvolajátékot, azért ábrázolták egy vagy két fuvolával. A görögök t. i. különösen a lyrai költészetet nem bírták elkövetni zene nélkül.

Evander (r.) 1. Euandros.

Fama (r.) 1. Pheme.

Farbanti (ész.) más néven Fornjotr, Laufey férje, Löki atya.

Farnesi bika. L. Antiope.

Fatum (r.) 1. Moira.

Fauna (r.). Bona Deá-nak is mondják. A termékenység legfőbb istennője. Leghíresebb szentélye az Aventinus hegy alján volt; fönnnepe, melyen csak asszonyok vehettek részt, deczember elején volt egy praetor vagy consul házában, titkos áldozattal. Teljesen felöltözve kezében a bőség szarujával ábrázolták.

Faunus (r.), a földmivelés és állattenyésztés védő istene, kit a görög Pannal azonosítottak. A mythos szerint Saturnus unokája, Picus fia és Latinus atya. Mint Latium királya népét földmivelésre és törvénytiszteletre tanította. Halála után az erdőkben és mezőkön élő jósisten gyanánt imádták. Később mindenkit mondta róla, a mit a görögök Panról. Minthogy a görögök a Panok egész nemzetsegéről beszéltek, a rómaiak is megtették Faunust a Faunusok atyájává; nejévé pedig Faunát, kit nővérének is. leányának is mondanak. Faunust és fiait úgy ábrázolták, mint a Fanokat: szarvakkal ellátott, görbeorrú, hegyesfülű, kecskekarkú és kecskelábú lényeknek. A satyrokhoz hasonlítottak; azért mondta Bacchus kísérőinek is; Bacchus útján a múzsák társaivá is lettek. Szerették a zenét, szerettek táncolni, általában vigadni. Nemző természetisteneknek is tartották őket: védték és szaporították a nyájakat és maguk is szerették az érzéki élvezeteket. Azért kerülték őket a nymphák, a leányok is az erdőket, hogy egy Faunus el ne rabolja őket. — Faunus az embereket is megáldotta termékenységgel; ép azért buzgón fohaszkodtak hozzá és deczember havában a Faunalia ünnepet rendezték tiszteletére. — Egy másik neve Lupercus (1.) volt.

Favonius (r.) i. Zephyros.

Fejér-asszony (szí.), a szlávoknál Béla, Vila, fejér tündér neve.

Fene. Eredetileg egy nőnek képzelt gonosz szellem, kiről azt hitték, hogy betegségeket úgy okoz, hogy az embert eszi, rágja. („A fene egye meg“).

Fenrir v. Fenris (ész.), egy a tengerben élő szörnyű farkas, a kitől még az Ások (istenek) is félték. Hogy ne bánthassa őket, a fekete Elfektől

készített varázskötéllel lebilincselték, a mi csak úgy történhetett meg, hogy Tyr, az egyik As, feláldozta a kezét, melyet a farkas leharapott. Widar, Odin fia, megölte.

Feronia (r.) a dús aratást adó istennő, kit főleg az etruszai Capena és Tarracena egy ligetjében Ünnepeltek; Rómában pedig november közepén a Mars-mezőn. A rabszolgák szabadonbocsátása ezen istennő templomában történt.

Ferverek, (p.) az Ormuzd egében vagy a boldogok világában élő jó geniusok, kiknek folyton Ahriman ellen kell küzdeniük. Mintájukra készült minden a világban. minden embernek, állatnak és általában természeti dolognak meg van a maga Ferverje, tehát ideális képe. Minél erényesebb valaki, annál inkább hasonlít hozzá. Védő szellemeknek tartották őket, mint a romaiak az ő geniusaikat.

Fetiales (r.) papok társulata, kiknek teendője a háború ünnepélyes megüzenése, szerződések nél pedig az áldozatok végzése volt. L. Tud. Zs. Róma régiségek ez. füzetét

Fétis, fetisizmus. A fétis a természeti vallásokban azon tárgy, melyben a benne hívők szerint valamely istenség vagy szellem állandóan vagy ideiglenesen lakik. Fetisizmus a vallás azon alakja, mely szerint az anyagi világ bizonyos tárgyaiban istenségek élnek: ennél fogva ezen tárgyak imádan-dók. A fétis-imádók hitének alapja az, hogy abban a tárgyban, mely nekik hasznukra vagy kárukra válik, valamely hatalmas szellemnek kell laknia. — Ha azután a fétis nem felel meg várakozásainak, sutba dobják és más hatalmasabb fétissel cserélik fel. Ennél fogva a fétisek száma tömérdek és akárhány vad embernek számtalan fétisé van, melyeket ő és elődei összegyűjtötték. Ezeket nyakukra fűzve éjjel nappal magukkal hordozták vagy kunyhójukban tartják. — A fétisek alakját illetőleg nem a tárgy nagysága vagy szépsége az irányadó: ellenkezőleg inkább visszatetsző külsejű és kicsiny tárgyakat választanak fétisül. Azon fétis számára, melynek kiváló nagy erőt tulajdonítanak, kunyhójukban külön kis asztalt és ágyat állítanak fel és minden nap ételt-italt áldoznak neki. A fetisizmussal rokon bizonyos illatok és növények imádása, melyekben egyes népek hite szerint szellemek és istenek lakoznak.

Fialar v. Fjalar és Galar (ész.), két törpe, kik Quasirt (1.) megölték.

Fides, (r.) a hőség istennője; gyümölcskosárral, és kalászszal ábrázolták.

Finn mythologia. A finnek mythologiájának számos nyoma maradt népdalaikban, mesékben. de különösen a Kalevala-ban (1.). Vallásuk épúgyjj mint a többi ugor népeké, természetvallás, a termék szét erőinek megszemélyesítése volt. Az egyes isteneknek részint jó, részint rossz sajátságokat és tettéket tulajdonítottak, de mythikus története kevésnek: van. Az ég istenét Ukkonak (1.) hívták. Isteneik, közül többen náluk is hősökké lettek és ezekről, csodás tetteket beszéltek a nép énekesei.

Fjorgyn (ész.) = Frigga, Odin neje, Thor anyja..

Fiamén (= fúvó) (r.), Jupiter főpapja; neje, Juno papnője (Flaminica) volt. Mars papját is fiamennek (fiamén Martialisnak) hívták. L. a Tud. Zs. Római régiségek ez. füzetét.

Flóra. Floralia (r.) I. Chloris.

Fo (chin.) Buddha Chinában használatos neve.

Folkwangr (ész.) 1. Freya.

Folyóisten annyi van, a hány folyó és mindegyiket a folyó neve után nevezték el. Ilyen volt Acheloos, Alpheus, a Nílus, kinek egy szép szobra is ránk: maradt. — Különösen a nagyobb és ragadó folyók bögéshez hasonló zaja kelthette azt a gondolatot hogy bennük hatalmas bika él. Ép azért régibb időben a folyóisteneket emberarczú bikáknak ábrázolták;; de már Homeros szerint teljesen emberi alakjuk: van. A későbbi művészet kis szarvakkal jelzi némelykor a régebbi felfogást. Ilyen folyóistenenek, még pedig, ragadozó hegyi patakok istenei lehettek eredetileg a kentaurosok is.

Fons, Fontus(r.), a forrás istene, Janus és Juturna fia.

Fornjotr v. Farbauti (ész.), Löki atya.

Forseti (ész.), a béke és igazságosság istene.. Baldr és Kanna fia. Aranyból való trónusa, a melyen mint a világ legigazságosabb bírája ül Glitnir nevűi palotájában van. Különösen Helgolandban tisztelték.

Fortuna (r.) 1. Tyche

Föld teremtése. A föld teremtésére vonatkozói mythosokat 1. Világteremtés. — Hogy milyennek képzelték a földet, arra nézve I. Okeanost. Brahma,, Ananta, Asgard.

Földindulás. L. Poseidon, Loki. Egy magyar monda szerint az egész világot három czethal tartja; zek minden harmadik évben a másik oldalra fordulnak: akkor van földindulás.

Föld-anya (m.finn). A földet régen általában ős-ayának tartották. A finnek szerint férje a dörgés Stene. — A magyar népmese szerint mélyen a föld dalt egy fényes barlangban lakik; mogorva asszony, jí a hozzá tévedő vándort avval ijesztgeti, hogy oha többé nem lát napvilágot; de mikor jótevő anyának nevezi, szívélyesebb lesz és köinget ad leki, hogy a tűz országának égető hőségét könnyebben kibírja.

Freya, Freyja, Freia (ész.) a szerelem istennője, Njordr és a szép Skadi leánya, Frigga után a legelső istennő. Testvére Freyr, a napisten; Freya íredekileg holdistennő lehetett; később azonban csakis i szerelem és a hűség istenőjekép imádták. Gyönyörűnek és bölcsnek, a virágok és Elfek barátjának is a szerelmesek védőjének tartották. A Walhallában a Walkyrok vezetője és az istenek pohárnoka volt. Férje Odr (Odin?), két leánya: a csodaszépkincs és a kedves Gersemi. — Mikor férje egy útjáról többé nem tért vissza, keresésére indult, de sehol sem akadt reá; e miatt keserű könnyeket hullatott; a könnyekből eredt a borostyánkő. — Búbánatát azok a gyönyörök sem oszlatták el. melyek Folkwangr nevű palotáját az erényes nők és az elesett hősök felének legboldogabb otthonává tették. — Felső testét férfi-, alsó testét női ruha fedte: fején ércsisak, mellén pánczél, kezében íj és kard volt.

Ha kikocsizott, kocsijába két macskát fogott; ha sietős volt az útja, sólyomszárnyakat vett magára. A „freien“ (nőül kérni) és a péntek neve (Freitag) íz ő nevével függ össze.

Freyr, Frey, Freífész.) eredetileg napisten, később az cső és termékenység islene is. Njordr és a szép Skade fia. Freya testvére. — Általában megsegíti azt, a ki bajban van. Visszaadja a leálynak és asszonynak a háborúban elfogott jegyesét, illetőleg férjét.— Neje a szép Gerdr, Gerdur. Gymir óriásnak leánya, kinek szépsége oly ragyogó, hogy csillgó karjától a levegő és a viz is fényes lett. Alfheimrben laknak, hol a Ljosatfar nevű szellemek fellelt uralkodnak. Főleg Islandban és Svédhonban tisztaíték, az upsalai

pompás templom Thor és Odin mellett neki is volt szentelve.

Frigga, Frigg, Frija, Frige, Frea (ész.) Odinnak,; az istenek királyának neje és a legkiválóbb istenségek anyja. Az istenek gyűlése alkalmával férje mellett ül a Hlidskjalf nevű trónuson. Az istennőket a Vingolf, nevű palotában hívja össze tanácskozásra. 0 maga gyakran a Fensalir (= tengerterem) nevű palotában is lakik, mélyen a föld alatt. — Körülötte vannak az első Asak: a szép Fulla, ki úrnője ruháit és ékszereit*) gondozza, egyszersmind benső barátnéja, a németek szerint nővére is; a barátságos Hlin, ki Frigga parancsára a szerencsétlenek segítségére és vigasztalására siet; a hirtelen Gna, Frigga" követe kit, istenekhez és emberekhez küld Hof-warner nevű lován, a mely a szélnél is gyorsabban viszi, tűzön és vizen keresztül is sértetlenül. — Maga Frigga aranykocsin jár, melybe két macska, vagy hiúz van fogva. — Bölcsnek tartották, ki a jövőbe is látott, bár erről nem szolt: magát is, másokat is, különféle alakokba változtathatta át. — A gyermekkel megáldott nők azt hitték, hogy ő áldotta meg őket; a gyermektelen nők hozzá fohászkodtak gyermekékért, épügy a vajúdók is. — Általában a családi boldogságnak istennője, miért fátyollal és orsóval ábrázolták.

Fulla (ész.) 1. Frigga.

Fúriák (r.) 1. Erinysek.

Fylgjur (ész.) női védőszellemek, a melyek az: embereket kísérlik.

Gaia, Ge, Gaea, a r. Tellus. Terra mater, a tápláló' föld istennője. Chaos leánya. Tőle született Uranos, az ég, a világ első kormányzója, Pontos, a tenger ősistene. — Saját fiával, Uranossal kötött házasságából születtek a Hekatoncheirok (1.), a báronn Kyklops (1.) és a Titánok és Titannők (1.) — Gaia tehát a legrégebbi istennők egyike s úgy képzelték, hogy tulajdonképen mindennek a földön: embernek, állatnak és növényeknek tápláló anyja. Azért tisztelték Athénben kurotrophos (gyermek)

*) Egy értékes nyakéke: a Brisingainen (tüzelánc). Lóki ellopta tőle, de Heimdallr újra visszahozta neki. Négy törpe készítette, kiknek minden kivánságára teljesítette.

táplálója) név alatt. De minthogy minden, a- mi elhalt, ismét a maga ölébe fogad, halálistennőnek is tartották, ki ismeri az alvilág titkait. Ép azért jósistensének is tartották: ha kérdezték, a földbe gödröt ástak. De azt is hitték, róla, hogy magukat a halottakat küldi fel ilyenkor. — Mint kurotrophost ülve, ölében gyermekkel, körülötte legelésző nyájjal ábrázolták. Rendesen azonban óriás nőnek képzelték, kinek csak felső teste, vagy épen csak feje látszik ki a földből, melyet egyik fia, Erichthonios vagy Erechtheus gondozására biz. — Később a földön fekve, kezében a bőség szarujával ábrázolták.

Galar és Fialar (ész.) 1. Quasir.

Galateia, Nereus legszebb leánya (Nereida), ki maga Amphitritet kísérte, az ő kíséretében pedig folyton Tritonok voltak. Polyphemos szenvedélyesen megszerette s kérte, hogy hagyja ott a tengert és oszszsa meg vele lakását a barlangban. Hiába kérte, mert Galateia a szép Akis pásztot szerette. Polyphemos haragjában egy sziklával agyon sújtotta vetélytársát, szíve búját pedig dalaival enyhítette.

Galene (= a csendes), a Nereidák egyike.

Gandharvak (ind), az ének műzsái, kik Jáná birodalmában, az alvilágban énekelnek.

Ganesa (ind), Siva és Bhavani (Parvati) lia. az okosság istene, ki az embereket minden vállalkozásukban megssegíti; a házasság védőistene is.

Ganga (ind), Siva neje, más néven Bhavani vagy Parvati. Mások szerint Sivának fejéből származott szép leánya. A Ganges folyó tőle kapta nevét és eredetét is neki köszöni. Egyszer t. i. tréfából eltakarta férjének szemét. Mikor ujjait újra levette róla, minden egyes ujjúnak veritékéből hatalmas folyamok eredtek. A három legfőbb isten, Brahma. Visnu és Siva, látva a veszélyt, mely a földet vizőzönnyel fenyegette, a különböző folyamokat felosztották országaik közé. Brahmának jutott a Ganges. Azért tisztelik vizét annyira. A ki csodás hatású vizéből iszik, életében megmenekül minden bajtól, halála után egyenesen Brahma paradicsomába jut. Ugyanoda jut az is, ki a Ganges folyóban leli s Írj át.

Ganymedes. Tros troiai király és Kallirrhoö fia. a legszebb ifjú, kit Zeus annyira megszeretett, hogy Ida hegyéről, hol juhokat legeltetett, sasa által fel-

vitette az Olymposba és az istenek pohárnokává tette; egy monda szerint azért is, mert Athéné és Artemis istennők már látni sem akarták Hebet, az istenek eddigi pohárnokát, ki az Olympos márvány padlóján a szemérmet sértő módon elesett. — L. Laomedon. — Ganymedes elrablása régibb és újabb művészek kedvelt tárgya. Ismeretes a római Vatikánban lévő márványcsoportozat és Rembrandt hollandiai festő realizistikus képe.

Garmr v. Managarm (ész.) = a holdkutya, egy harapós kutya, melyet Muspelheim fiai bilincsekre vertek. A nagy istenalkony (Ragnarokr) beálltával majd az Ások ellen uszítják. Tyr istent megöli, de ugyanakkor az isten levágja Garmrt is. L. Hel.

Garuda, Garuddha, Garutmat (ind) = szárnyas. A Yéda szerint szép arany-szárnyú madár; máskor ragadozó madárcsörű szárnyas embernek mondják. Varuna hírnöke. Eredetileg talán a napot megelőző fényes esőthöző felhőt jelentette.

Ge 1. Gaia.

Gefion (ész.) = az adakozó: az ártatlanság istennője, egy szűzies Asa, ki az emberek sorsát ugyanoly éleseszüsséggel előre látja, mint Odin. Az ártatlan leányokat védi és haláluk esetére befogadja gyönyörű égi palotájába. Odin megbízásából elment Gylfi svéd királyhoz, hogy tőle egy darab földet kérjen. Bűbájos énekével kieszközölte, hogy annyi földet Ígért neki, a mennyit egy nap alatt ekével behatárolhat. Így Svédországnak egy nagy részét szakíthatta el, a melynek aztán Seeland nevet adott. — Neje lett Skioldnek, Odin egyik fiának és általa a dán királyok ősanya is.

Geirrød (ész.) egy az alvilágban lakó óriás, kinek két leánya van: Gialp és Greip. Thor isten önvédelemből mind a hármat megölte.

Genetrix (r.) L. Aphrodité.

Genius (r.) a görög daimon. Geniusoknak nevezték azon láthatatlan védőszellemeket, melyek az egyes emberekben lagnak és bőlesőjüktől sírjukig kísérték. Megkülönböztettek jó és rossz geniuseket; a jóktól függött az emberek szerencséje, a rosszaktól szerencsétlenségük. Mások szerint minden embernek csak egy genusa van, ki jót is, rosszat is tesz a gondjára bízott emberrel a szerint, hogy hogyan viselkedik. Ha megharagította, kínozza, ha

kiengesztelte, újra jól bánik vele. A geniusok külön-félék voltak. Voltak köztük erősek, bőlcsek, de gyengék és esztelenek is. Ilyenek a gondjukra bízott emberek is. Nekik tulajdonították azt, hogy milyen az egyes ember. — mindenki a maga születésnapján ünnepelte őket. A családfő a maga Geniusának képét a Lar vagy háziisten mellett állította fel, ételt, italt és tömjént áldozott neki és ilyenkor minden jelre ügyelt, a miből a genius akaratára következtethetett. Nem ábrázolták emberi alakban: jelképe a kígyó volt. Azért volt a rómaiak házában rendesen valami ártalmatlan kígyó — Az egyes emberek geniusai mellett voltak egyes foglalkozásoknak, pdl. a földmivelésnek. a vadászatnak, továbbá a családnak, városnak, államnak, sőt általában az emberiségnek is külön geniusai. Az emberiség geniusát könnyen öltözött, virágokkal koszorúzott ifjúnak ábrázolták vagy meztelenül, szárnyasán is. — Az asszonyok geniusait Juno után Ju non esnek neveztek. — A geniusok hite különösen Rómában fejlődött ki. Nevükre esküdték; az ifjú az ő kedvese, a rabszolga ura geniusára, a rabszolganő őrnője Junójára.

Gerd, Gerdr (ész.) 1. Freyr.

Geryon, Geryoneus. L. Herakles és Erytheia.

Gigasok, Gigantes. A Kronos által megcsónkított Uranos vércseppjeiből keletkezett óriások. Iszonyú arcuaknak, hosszú hajunknak, későbbi időben lábaik helyére sárkányokat is képzeltek. A legerősebb Gigasok: Alkyoneus és Porphyron voltak. Nevezetesebbek még Enkelados, Rhoitos, Klytios, Ephialtes, Polybotes. Pallas, Athos. — A mondákban gyakran összetévesztik a Titánokkal, az istenekkel való harczuk is a Titánok harczának utánzása. Mondják, hogy hegyet hegyre rakva, sziklákkal és fatörzsekkel támadták meg az Olympost, de Zeus villámai és Herakles nyilai, más istenek segítségével is, megöltek és a tűzhányók alá temették. — A harcz helyének eredetileg Phlegrát (tűzhely), később pedig PaUene félszigetet vagy a hasonlónevű attikai köziséget vagy Cumaet tartották. — A Gigasok harcza valószínűleg a zivatar megszemélyesítése.

Gimle (ész.) a legmagasabb ég neve, Alfadur ősisten lakóhelye, mely megmarad az istenalkony után is. Odakerülnek akkor az újra feléledt Ások és a jámbor emberek.

Gioll, Gjoll (ész) 1. Hel.

Ginnunga gap (ész). L. Ymir.

Gladsheim (ész.) = a fény hazája; az Asgard udvara a Walhallával, a körülötte levő erdő neve Glasir.

Glauke 1. Medeia.

Glauko (= fénylező) és Glaukonomé (= fényesen uralkodó) Neireidák nevei.

Glaukopis (= fényesszemű). Athéné mellékneve.

Glaukos 1) a tengernek egy Proteushez hasonló jós szellemje, ki képes volt magát mindenféle alakba átváltoztatni. Eredetileg szép halász volt és Anthedon boiotiai városban lakott. Tengeri daimonná akkor lett, mikor egy Kronostól elvetett varázsfüvet evett meg. A tengerészek szerint a szerencsétlenséget jelezte. Évenként egyszer bejárja a Földközi tengert. Félig emberhez, félig pikkelyes halhoz hasonlít. A korinthosiak szerint Sisyphos fia volt: az ő fiapedig Bellerophon. 2) Egy másik Glaukos Sarpedonnal együtt a tróiaiak segítségére siető Ivviaiak vezére.

Gna (ész). 1. Frigga.

Gode (ész.) Holda (Hulda) v. Berchta neve Mecklenburgban.

Gakarnak (ind.) ökörfülű jó szellemek

Gopik (ind.) kilencsz szép leány, kik Krisnát kísérlik. Művészies ölelkezésükkel elefánt alakját képezik s így viszik az istent. Krisnát Apollonnal. a 9 leányt a műzsákkal hasonlítják össze.

Gordios Kybele istennő kedvencze. Eredetileg földmi vés volt; de egy jóslat következtében a phrygiaiak királya lett. Gordion városát alapította. A Nagy Sándor által ketté vágott csomó tőle való.

Gorgok (= a dühösen nézők), Phorkys és Keto tengeri daimonok három izsonyú alakú leányának — Stheno (erős), Euryale (messzire bolyongó) és Medusa (vezérlő) — közös neve. Eredetileg szépek voltak, de hiúságuk miatt az istenek izsonyúan elcsúfították őket. Hajuk helyén kígyók voltak, szemük tüzes, foguk olyan kiálló, mint a vadkané, kezük érczbőlvaló, stb: kővé meredt, ki rájuk nézett.— Medusa, ki szépsége idejében Poseidon kedvese volt, halandó, a két nővére azonban halhatatlan volt. Az Okeanoson túl a Hesperidák kertje mellett laktak. Itt kereste fel őket Perseus. hogy Polydekes király utasítására Medusa fejét vigye el. L. Perseus. —

Mikor Perseus Athéné és Herraes segítségével Medusa fejét levágta, törzséből Poseidon két sarjadéka ugrott ki: a hatalmas Chrysaor (= aranykard) és Pegasos, a műzsák szárnyas lova. Medusa fejét Perseus Athéné istennőnek ajándékozta, ki azt vagy pajzsán vagy melívértjén viselte (Gorgoneion). Később elijesztés czéljából a Medusafő utánzatával elátták harcosok pajzsát, emlékszobrokat és más műveket is. — A Pegasos Bellerophon szolgálatába került. — A Gorgok a vészes zivatarfelhők megszemélyesítései.

Horodman (persa) megfelel a görög Elysionnak; a Dujakh gedig a görög Tartarosnak. L. Hamestan.

Görög mythologia 1. Bevezetés.

Gradivus (r.) L Ares.

Graiaiak (= szürkék) a Gorgok nővérei. Phorkys és Keto leányai. Ok is hárman vannak, nevük: Péphredo, (fecsegés) Enyo (kiáltozás) és Deino (aggódás). Ép oly rútak, iszonyúak, mint a Gorgok. Együttesen csak egy foguk és egy szemük volt, úgyhogy felváltva viselték. A föld nyugati szélén laktak, a hová sem a nap sugara, sem a hold világa el nem ért. Őrei voltak azon útnak, mely a Görgök-höz vezetett. L. Perseus. — Talán a zivatart megelőző szürke felhők képviselői.

Gratiák (r.) 1. Charisok.

Grimhild v., Krimhild (ész.) 1. Nibelungenlied.

Gudrun (ész.) 1. Nibelungenlied.

Guhjakok (ind), jó szellemek neve.

6unnlod (ész.) L Quasir és Odin.

Guta (m.) egy szellem, mely halálos „ütést¹, máskor csak simitást, lapítást, legyintést okoz. A Fene (1.) ellentéte, mert még az tüzével sorvaszt, ez fagyos lehelletével dermeszt.

Gyges v. Dyas 1. a Hekatoncheirok egyike. 2. Egy másik Gyges lydiai pásztor volt, ki véletlenül egy oly gyűrűt talált, mely láthatatlanná tette. Ennek segítségével sok csodás tettet vitt véghez, végre Lydia királya lett.

Hableányok (m. ész.) 1. Tündérek, Aegir, Ran.

Hadding (ész.) híres hős, az istenek kedvencze. Odin lovát ajándékozott neki. a melylyel a tengeren is átlovagolhatott. Hogy a Walhallába felvegyék, öngyilkossá lett: hősi halált azért nem halhatott, mert már senki sem mert vele kiállni.

Hades, Aides, Aidoneus (= láthatatlan) v. Plútón (= gazdagító) az alvilág istene, Kronos és Rheia fia, Zeus és Poseidon testvére. Hades alatt azonban magát az alvilágot is értették. 1. Hades isten a világ felosztásakor az alvilágot kapta osztályrészül. Neje Persephone (Proserpina), — bár akarata ellenére lett azzá — hű maradt hozzá, sőt féltékenyen szerette; férjének egy kedvesét, Menthét, fodormentává változtatta. De gyermekéik nem voltak. — Hades nemcsak az alvilág ura, a halottak királya és föbírája volt: az ő gondozása alatt állt minden, a mi a föld felülete alatt volt, tehát a vetés is, míg a földben volt. Azért volt jelvénye a bőség szaruja is, azért hívták Plutonnák, Klymenosnak (fenséges) és Eubuleosnak (jóakaró), a rómaiak Dis páternek (gazdagok atyja). A földmivesek Demeter mellett hozzá is fordultak imáikkal: ilyenkor, hogy Hades jobban hallja, kezükkel a földet verték. Mint a halál istenét főleg az elisi Pylosban (az alvilág kapujánál) ünnepelték. Fekete állatokat (bikákat és kecskéket) áldoztak neki, épügy a halottaknak is. A sírokra ültetett cyprusrét és a gyorsan elhervadó nárcisz-virágot szentelték neki. — A rómaiak, kik ezen előttük eredetileg ismeretlen istenséget a görögöktől vették át, tiszteletére kezdetben minden századik évben, később rövidebb időközökben is a saeculáris ünnepet tartották. — Testvéreihez hasonlóan, de komorabb arcukfejezéssel és homlokára hulló hajfürökkel ábrázolták. — 2. Hades, az alvilág, a halottak lelkeinek, árnyainak tartózkodó helye. — Homeros szerint a föld nyugati szélén van, az Okeanoson és a Kimmeriosok országán túl. — Később a föld mélyébe képzelték, oly mélyen a föld alatt, a mennyire ez van az égtől. Bejáratául több helyet említenek. Így különösen Lakomában a Tainaros hegycsúcsot, Kichyros thesprotiai várost, hol az Acheron és Kokytos folyók bűzös kigözölgésük miatt kelthették fel e hitet, és hasonló okból az avernusi tót is az alsó-italiai Cumae mellett. — Hermes vezette az eltemetett halottak lelkitek ezeken keresztül az alvilágba. Az el nem temetettek lelkei száz évig bujdostak a földön, csak aztán vitte le Hermes. Innen Psychopompos (lélekvezető) neve. A gonoszak és azok, kik érdemekre nem tettek szert, a sötét Tartarosba kerültek, hol már

a legrégebbi idő óta voltak a Hekatoncheirok, Kyklópsok és a Titánok. Az egész alvilágot érczfal vette körül. Ezen belül volt a Styx folyó, mely kilencszáron vette körül az alvilágot. Ennek egy ága volt a Kokytos (panaszos) és az Acheron (jajgató) folyó. Ez utóbbit mellett várta Charon(l.) csónakos a holtakat. A folyó túlsó partján egy barlangban tartózkodott a Kerberos (Cerberus)nevű kutya. (L. Kerberos). Innen a halott egy széles térré és palotába jutott Minős bíró elé. A jámbor vagy kiváló embert jobb felé utasította az Elysionba, (1.), a gonoszokat pedig balra küldte, az igazi Tartarosba, mely hármas fallal volt körülvéve. Itt Rbadamanthys bíró ítélte őket különböző büntetésekre. Idedes isten elnöklete alatt az alvilág bírái: Minős, Rhadamanthys és Aiakos gyakran együtt is tanácskoztak. — A Tartarost különbözöképen írják le. Azt mondják, hogy a Pyriphleget on (= tűztől égő) nevű, víz helyett tűzzel telt folyó veszi körül. A Tartaros mélyében volt az Eridanos folyó, hol Tantalos (1.) kínlódott. A Tartarosban bűnhódtek még: Tityos, Sisyphos, Ixion és a Danaidák (1.) — A halottak kínzása végett itt tartózkodtak az Erinysek. — Itt voltak; Thanatos, a halál megszemélyesítése és testvére Hypnos (az álom). — Különben magát a Tartarost is megszemélyesítették: Aither és Gaia vagy Chaos fiának tartották. — Elő ember csak az istenek engedélyével lehetett le az alvilágba így lehetett le: Orpheus, Herakles, Odysseus, Theseus Peirithoossal. — A halottakat hús- és csontnélküli árnyaknak képzelték, de különben megtartották földi alakjukat. Az alvilágban is folytatták földi foglalkozásukat, de nincsen többé tiszta öntudatuk, beszélni sem tudnak. Mindkettőt csak a vér élvezete adja meg nekik. — Szóval álom-életet éltek a holtak.

Haimon. Kreon fia, Antigoné (1.) vőlegénye.

Hajnal (m.) a Xap legszebb, legkedvesebb ieánya, ki egy népmese szerint egy aranykert közepén gyémántpalotában lakik.

Halirrhothi08, Poseidon fia. kit Ares megölt.

Halkyone, Aiolos és Aigiale leánya, Keyx trachisi királynak neje, a női hűség egyik mintaképe. Boldog házasságuknak Héra irigysége, melyet fenhéjázásuk kelteit fel, vetett véget. Keyx egy útján hajótörést

szenvedett és a vízbe fulladt. Neje, ki erről nem tudott, napról-napra áldozott és imádkozott férje visszatéréséért. Hades végre megengedte Keyx árnyának, hogy nejének álmában megjelenjen és halálát jelentse neki. Erre Halkyone elment a tengerpartra, ahol a víz épen szárazra vetette férje holttestét; ennek láttára a tengerbe ugrott. Az istenek jeges madarakká (halkyonokká) változtatták a szerencsétlen házaspárt.

Haloék. a mezei munkásoknak Demeter tiszteletére tartott aratási ünnepei.

Hamadryadák L. Nymphák.

Hamestan (p.) az ég és a föld között azon hely, hová azon holtak kerülnek, kikről Szerus, Mithra és Rasneraszt bírák mérlegének nyelve, mely a középen áll meg, azt mutatja, hogy jó és rossz gondolataik és tetteik között meg van az egyensúly.

Hanuman (ind) 1. Visnu.

Hapi (egy.) 1. Apis.

Har (egy.) L. Osiris.

Háritok (ind), a nap fényes lovai. A görögök hasonló név alatt (Charisok) szép istennőket tisztelek.

Harmónia, L. Kadmos.

Harpokrates, (egy.) eredetileg Har pi Kroti = Har, a gyermek. Isisnek Osiris halála után született fia. alsóbb rangú istenség, kit gyengének és sántának, többnyire gyermeknek képzeltek. Ujját száján tartja. E miatt sokáig a hallgatás istenének tartották. Most a gyermekkorát élő Har (Horus) istent értik alatta.

Harpiák (= a rablók). Homeros csak egyet említi: Podarget (gyorlábú); Hesiodos kettőt: Okypetet (gyorsanrepülő) és Aöllöt (szélvész); későbbi Írók még a következőket is: Aöllopost, Kelainot és Thyellát. — Nevük arra mutat hogy gyorsan járó felhők vagy szelek megszemélyesítései. Kezdetben szépfürtű, gyorlábú viharistennőknek tartották, kik Zephyros és Boreas szélisteneknek is tetszettek. Zephyros és Podarge sarjadékai: Xanthos és Balios isteni lovak, melyek Achilleus birtokába kerültek; Boreas és Aöllopos sarjadékai: Xanthos és Podarge lovak; Harpiák sarjadékai voltak Phlogios és Harpagos, a Dioskurok lovai is. A Harpiák, hogy e lovakat létrehozzák, kanczákká változtak át. — A későbbi mythosok épen nem tudnak szép alakjukról, hanem falánk, tisztában,

rabló madaraknak mondják őket, csak arcuk volt leányéhoz hasonló. Boszuló istennőknek tartották, kik a gonosz embereket megbüntetik, ételüket elrabolják vagy bepiszkítják. L. Phineus.

Hartgrep (ész) Hadding dán király bűvész neje, ki magát is, másokat is különféle alakokba változtathatott át.

Haruspex, haruspices (r.) Etruriából Rómába honosított papok, kik az áldozati állatok beleiből, de különösen szívéből, májából és tüdejéből jóslottak. Eleinte nagy tiszteletben tartották őket, de már az idősebb Cato mondta, hogy csodálkozik, ha a haruspex haruspexet látna el nem neveti magát. Intézményük még fennmaradt a császári kor végéig.

Hathar (egy.) Ra leánya. Amenth (alvilág) úrnője. Tisztelete egész Egyiptomban volt elterjedve. minden teremtmény megújulását a születés által neki tulajdonították; azért tartották a szerelem istennőjének is. Jelképe a tehén, ilyennek ábrázolták is, szarvai között gyakran a napkoronggal. Alakja az Osiris-mvthos elterjedése következetében elhomályosult.

Háti (ész.) 1. Sköll.

Hebe, a r. Juventas, az ifjúságnak és a vele járó élvezeteknek istennője, Zeus és Héra leánya, ünnepi alkalmakkor az istenek pohárnoka; de a nektárt, az istenek italát, még Zeusnek sem töltötte. — Hérának lovait kocsija elé fogta, Apollón játékára és a Múzsák énekére táncot lejtett; gyakran volt Aphrodité kíséretében is. — Az istenített Herakles nejévé lett; tőle két fia született: Alexiares (harcz védő) és Aniketos (győzhetetlen). — Argolis Phlius nevű városa mellett volt temploma, mely a mene-külök asylumául szolgált. — Rendesen rózsakoszorús. félíg meztelel ifjú leánynak ábrázolták, kezében ivópohárral, mellette némelykor Zeus sasát is. L. Ganymedes.

Hecuba (r.) 1. Hekabe..

Hegemone (= vezető) az egyik Charis neve Athénben.

Heldrun, Heidr (ész.) azon kecske neve, mely Walhalla fedelén legel; tőgyéből örökké folyik a Walhalla hőseinek itala.

Keimdallr, Heimdal (ész.) = a világnak örvendő. Fa Odinnak, kinek kilencz hableány szülte. Szeme oly éles volt, hogy száz mérföldre is ellátott, füle

oly finom, hogy a fű növését is hallotta. Azért bízták gondjaira az Asokhoz vezető hidat (Bifrost, szivárvány?). Ha ellenség közeledik, a hid mellett lévő hajlékából, a Himin bjorgból (= égi hegy) kirohan, Gulltoppr (= aranyfarkú) lovára kap és a Giallar-szavba fűj, melynek hangja elhat a világ végéig és az alvó isteneket is felkelti. — Anyától bölcseséget és testi szépséget örökölt: külseje fénylő fehér volt, arany-foga miatt Gulltaní-nak (arany-fog) nevezték. — Egy Edda-dal szerint mint rigr (király) az emerek között a királyok, nemesek, szabadok és jobbágyok rendjét alapította.

Hekabe, a r. Hecuba. Dymas phrygai király leánya, Priamos troiai király második neje. Több leányon kívül 19 fia született, köztük a leghíresebbek Hektor és Paris. Megélte férje és majdnem valamennyi gyermeké halálát. Legtöbb fia és férje is Troia ostrománál, illetőleg bevételekor esett el; leányai közül Polyxenát és Kassandrát rabszolganőknek hurczolták el, őt magát Odysseps vezette ki az égő városból. — Az nap, mikor Polyxenát Achilleus sírján feláldozták, megtudta, hogy legifjabb fiát, Polydorost, Polymnestor thrák király, kihez még a háború elején küldtétek, megölte, hogy kincsei birtokába jusson. Hekabe erre a királyt két fiával együtt magához édesgette; a két fiút megölte, a királynak pedig kivájta szemét. E miatt némelyek szerint a thrákok megkövezték; mások szerint a görögök tették ezt, kiket folytonos szidalmaival sérтtett. Az istenek azonban megmentették; helyette a kövek alatt egy kutya holttestét találták.

Hekaergos, Hekatos, Hekatebolos (= messzire találó), Apollón jelzői.

Hekate. (= messzire találó) eredetileg Artemis egyik mellékneve. A külön istennőnek tartott Hekatét Perses titán vagy Zeus és Asteria vagy Héra vagy Demeter leányának mondta. Ő volt az egyetlen titánleány, ki a gigások harczában Zeus pártjára állt. Különösen Kisázsia nyugati partvidékén és Görögország keleti részében, főleg Aiginában tisztaíték. Régebben egylakúnak és kezében két fáklyával ábrázolták; a Kr. e. V. század vége óta Alkamenesnek az athéni fellegvár kapujánál felállított Hekateszobra mintájára mindenütt hármas alakban ábrá-

zolták, még pedig úgy, hogy a háttal egymásra tapadó alakok egyike a növekedő holdhoz hasonlóan jobbra, a másik a fogyó holdhoz hasonlóan balra, a köztük álló pedig előre néz és a teli holdhoz hasonlóan, teljes alakját mutatja. Hármas teste a Zeustól jutalmul nyert hármas hatalmát jelképezi: az égben holdistennő (Selene), a földön Artemis, az alvilágban Persephone tiszتjét viseli. — Talán alakja miatt főleg a kapuknál és még inkább a hármas keresztutaknál (innen r. Triviaj tiszтelték, a melyeken, úgy hitték, kisértetek járnak. Itt voltak képei és oltárai, a melyekre újholdkor áldozatokat vittek. A hármas keresztutakról elterjedt hit miatt, de különösen azért is, mert Hekate mint a hold istennője a kisérteties éjjelben működik és a hold alakját, mint valami bűvésznő megváltoztatja, a kisértetek és a bűvészet istennőjének tartották. Minthogy az éj és az alvilág szoros kapcsolatban vannak és a holdról azt hitték, hogy lementékor az alvilágba megy, az alvilág istennőjének is tartották. Általában áldást hozó, de borzalmas istennőnek is tartották. Homeros még nem emlékszik meg róla,

Hekatombe, tulajdonképen 100 ökörből álló áldozat, általában azonban nagyobb áldozat neve.

Hekatoncheirok, a r. Centimanok. Uranos és Gaia százkezű és 50 fejű óriás fiai. Nevük: Kottos, Briareos és Gyes (Gyges) Uranos megijedve tölük, letaszította a Tartarosba. A leghíresebb közülök Briareos (1.).

Hektor. I. Troiai háború.

Hel (ész.) = rejтő, fedő; az alvilág, a halál istennője, Lóki és Angerbode leánya. Részben piros, részben fekete, részben kék színű óriás-nőnek mondтák, a ki az emberek velejéből él. Az Ások Niflheimr-t (Ködvilág) vagy Helheim-ot, az alvilágot adták lakásául. Ez mélyen a föld alatt, hová napsugár nem ér, 9 részre osztott óriási tér volt. Harminczkét folyója van, melyek a Hvergelmir iorrásból erednek; az egész alvilágot a Gjoll folyja körül. Ezen arany híd vezet keresztül, melyet Modgudr szűz őriz. Á hídon túl van a vasrácsozzattal körülvett csarnok (Eljudnir), llel igazi birodalma, benne izsonyú folyók, melyeken a gonosztevőknek át kell gázolniok. A csarnok közepén lévő palotát lángok veszik körül, két szűz is őrzi,

kik folyton zúgó székeken ülnek, ereikben vasvér folyik, mely a földre jutva az emberek között viszalyt és háborút okoz. — A Niflheimben azonban csak azokat büntetik meg, kik tudva hamisan esküdtek és az orgyilkosokat általában azokat, kiket földi életükben nem büntettek meg. A Niflheimben volt a Fenris-farkas és a Nidhoggr nevű sárkány is, mely a halottak vérét szívta ki.

Helena, Tyndareus és Léda leánya, a Dioskurok nővére, Kytaimnestra féltestvére. Menelaus spártai király világhírű szép neje. Szépsége miatt már zsenge leánykorában elrabolta Theseus, de testvérei, a Dioskurok, visszavitlék. Még szébb lett ezután és annyi kérője akadt, hogy atya a legnagyobb zavarba jutott. Odysseus tanácsára végre megeskette leánya összes kérőit, hogy Helena leendő férjét közösen védelmezik ellenségei ellen, neje birtokában is. Helena Menelaust választotta férjévé; e házasságból egy leány, Hermione született. A házastársak boldogságát hosszú időre megzavarta Paris, ki Helénát elrabolta. Ez volt a troiai háború oka. Troia feldúlása után újra visszatért férjével, ki megbocsátott neki. Spartába. — De férje halála után mostoha fiai elűzték. Helena Rhodosba menekült egy Polyxo nevű régi barátnéjához; de vesztére, mert Polyxo, kinek férje Troiában elesett, férje elvesztésének okozóját látva benne, felakasztatta.

Helenos. L. Troiai háború.

Helheim (ész.) 1. Hel.

Helikon, erdőkben és forrásokban gazdag hegycsúcs Boiotia déli részén, a múzsák székhelye. Leghíresebb muzsaforrásai voltak: Aganippe és Hippokrene: ezek mellett volt a múzsáknak szobrokkal díszített ligete.

Helikonidák, a Helikon hegyen lakó múzsák mellékneve.

Helios, a r. Sol. a napisten, Hyperion titán és Theia titánnő fia, Selene holdistennő és Eos (Aurora) testvére. Hivatása az volt, hogy a nap négy tüzes paripától vont kocsiját naponként végig vezesse az égen. Kolchis megett, a Kaukáuszban volt a palotája. Innen indult el reggel; fejét fényes sugarak vették körül, testén a Zephyrostól lebegtetett csillagok ruha volt. Előtte haladt nővére, a rózsásujjú Eos (hajnal), ki a keleti napkaput felnyitotta és rózsát hintett

fivére útjára. Este nyugaton, az Okeanos túlsó részén*) Helios leszállt, lovai felüdültek a tenger hűs hullámaiban, ő maga ottani palotájában megpihent, ambrosiát élvezett, azután lovaival és kocsijával a Hephaistos készítette szárnyas csónakra szállt, mely éjjel hihetetlen gyorsasággal visszavitte kaukázusi palotájába; itt aludt reggelig, mikor újra folytatta működését. — Minthogy a nap a föld minden részét megvilágítja, mindenlátónak mondta; minthogy keleten és nyugaton legközelebb van a földhöz, azt hitték, hogy ez ott a letermékenyebb. Nyugaton voltak a görögök hite szerint a Hesperidák aranyalmás kertjei; keleten a Heliostól származó bűvészcsalád, melynek feje Aietes, leghíresebb tagja Medeia. — Helios neje Perseis v. Perseis, Okeanos egy leánya volt; ettől való fia Aietes és két leánya: Kirke és Pasiphaé. Okeanos egy másik leányától, Klymenétől, született Phaöton (1.) nevű fia; egy nymphától való fia volt Augeias. Helios igazi neje azonban Rhode v. Rhodos, Poseidon és Amphitrite leánya, kitől 7 fia, a Heliadok, születtek, híres hajósok, kik atyuktól Rhodos szigetét kapták ajándékul. E szigeten volt Helios óripsi szobra is, a világ hét csodáinak egyike: a rhodosi koloszus. — Helios teheneiről is megemlékszik a mythos; ezek Thrinakia (Szicília) szigetén legelnek; talán bárányfelhőket kell alattuk érteni.

Helle 1. Phrixos.

Mellen, Deukalion és Pyrrha fia, a hellenek össattyja. Orsei's nymphától születtek Doros, Aiolos és Xuthos fiai; Xuthos fiai voltak: Achaios és Ion: a dór. aeol, achiv és ion törzsek alapítói.

Hemera, (= nap) Erebos (sötétség) és Nyx (éj) leánya, a nap megszemélyesítése.

Heomo v. Ham, a hegyeknek és vizeknek az Albordis hegy csúcsán élő geniusa, ki Csemsid királyt választotta isteni kijelentéseinek közvetítésére

Heosphoros = Phosphoros (1.)

Hephaistos, a r. Vulctnus, a tűz istene, Zeus és Héra fia. Mikor megszületett, anyja rút alakja, különösen sántasága miatt az Olympsról a tengerbe dobta, melynek mélyében Eurynome és Thetys oke-

*) A földet régente az Okeanostól körülfolyt korongnak képzelték.

anidák kilencz évig ápolták; más monda szerint Lemnos szigetére esett, hol a sintiosok ápolták. Ismét más monda szerint csak később lett sántává, mikor Zeus ledobta az Olymposról, mert Hérával való czivakodásakor anyja pártjára állott. Újabb magyarázat szerint eredetileg a villám istene volt: a villám zivatarkor (Zeus viszályakor) czikázva lesújt (= a sánta Hephaistost ledobják). A tavaszi zivatar termékenyítő hatásánál fogva az Ilias szerint H. neje Charis tavaszistennő, az Odysseia szerint pedig Aphrodité, a szerelem és a termékenység istennője. — A mióta az érczet a tűz segítségével fel tudták dolgozni, a zivatar tüneményeit egy kovács-műhely munkájával hasonlították össze és így Hephaistos az istenek kovácsává lett, ki rövid munkás-öltönyében, kezében kalapáccsal, fogóval készítette az istenek és hősök fegyvereit, az olymposi palotákat is. — Mikor megismerkedtek Lemnos, Sicilia és a lipari szigetek tűzhányóival, H. műhelyét ezen hegyekbe képzelték, a Kyklopsokat segédjeivé tették. — Azt is mondják róla, hogy anyja számára, ki ledobta az Olymposról, boszóból egy arany karszéket készített, melyben láthatatlan kötelékek voltak, és elküldte neki. Héra gyanútlanul beleült, de még Zeus segítségével sem bírt onnan felkelni. Hívták Hephaistost; de csak Dionysos rábeszélésére szabadította meg Hérát. — Hephaistost különösen tisztelték Lemnosban, Siciliában, Alsó-Italiában és Athénben. Mint a művészletek és mesterségek istenét gyakran Athéné mellé állították és mindenkor különösen a kovácsok ünnepelték az októberben tartott Chalkeia-ünnepen; épügy az Apaturia-Unnepen is; a fáklyaverseny is leginkább Hephaistosnak szólt. — Romában Volcanus, később Vulcanus eredetileg az emberi kézről eredt műveket pusztító isten volt, kitől féltek, miért temploma is a régi városon kívül, a Marsmezőn volt; augusztus 23-án, az aratás után, mikor a gabonával telt csűrök leginkább szorultak az ő védelmére, tartották föunnepét, a Yolcanaliát. — Hogy a kitört tűzvészt enyhítse, hízelegve Mulcibernek, (= lágyító, érczol vasztó?) mitis- vagy quietusnak (szelíd, nyugodt) hívták. Később azonosították a görög Hephaistossal, a villámmal, mely tűzvészt is okozhat. — Idősebb, szakállas férfiúnak ábrázolták komoly, redős arczzal, könnyű ruhában; szobrain

sapkájáról is könnyen felismerhető, milyent Görögországban a kézmívesek viseltek. Testi hibáját sohasem tüntették fel. Jelvényei a kalapács és az üllő.

Héra, a r. Juno. Kronos és Rheia leánya, Zeus neje*) és nővére, az istenek királynéja. Eredetileg a hold és az éj istennöje volt. később a házasság alapítója és védője lett. — Szépsége „junói“, a büszke, uralkodói szépség kifejezése; a költök nagy szemét, parancsoló tekintetét, fehér karjait, büszke termetét, felséges járását dicsőítik; jellemzi magas homloka és az előrenyuló áll is, mint az erős akarat kifejezése. — Joggal tarthatta magát egyik legszebb istennőnek s megjelenhetett Paris előtt az isteni szépségversenyben. L. Troiai háború. Paris ítélete miatt Troia öröök ellenségévé lett és minden elkövetett, hogy megrontsa.

— Féltékeny és boszúálló természetétől sarkalva nemesak a férje által szeretett nőket üldözte, hanem megkínzta azok ártatlan gyermekeit, mint pdl. Heraklest is.**) —

A maga részéről az asszonyi hűség mintaképe; sohasem szegte meg hitvesi hűségét s Ixiont (1.) rögtön bevádolta férje előtt, mikor szerelme után törekedett. — Ép azért tartották követendő példának az ő házas életét és tették meg a házasságot védő istennőnek is. Ei 1 ei th y i á t, a szülés védő istennőjét, leányának mondták, de róla is mondták,

Hera.

*) Zeussal való házassága következőkép történt: Egyszer Héra Samos szigetén a Thornax hegyen járkált. Zeus, ki szerette, feje felett zivatart támasztott és kakuk alakjában repdesett körülötte. Héra a megázott madarak megfogta és keblén melengette; mire Zeus újra valódi alakját vette fel és Hérával Kréta szigetén fényes lakodalmi ünnepet tartott. Ekkor ajándékozta meg Gaia Hérát avval az aranyalmát termő fával, melyet a Hesperidák őriztek. — Házasságukból két leány: Hebe, Eileithyia, és két fiú: Ares és Hephaistos született.

**) Féltékenysége sokszor idézett elő viszálty családi életében s egy ízben Zeus haragjában Hérát arany láncra kötve lebocsátotta az Olymposról s így lógatta a levegőben; de a béké mindig helyre állott köztük.

hogy megsegíti a vajúdó nőket.— Különösen Argosban tiszteálták; ottani ünnepének neve Heraia volt. Argos és Mykenae között volt híres temploma is, benne Polykletostól (420 Kr. e.) készített szobra. — Különösen tiszteálték Rómában is Junó név alatt. A Genius-hoz hasonló védő istenség volt eredetileg; születésnapján minden nő áldozatot hozott neki. — A Capitoliumon Jupiternek, Junónak és Minervának közös temploma volt, melynek középső részében Jupitert, bal oldalán Junót, jobb oldalán Minervát imádták. Juno papja, a flamen dialis neje, a flaminica volt. — Juno tisztelete általánon san el volt terjedve már a legrégebb időben Italiában. Utána neveztek el a Junius hónapot, melynek első napján volt a Juno Moneta (^{pénzverő?} intő?) ünnepe, talán esküvője emlékkére.—Mint az égiek királynéját neveztek reginának is. Fia Mars márczius elsején született, a miért e napon az asszonnyok a matronalia ünnepet tartották. — De általában minden hónap első napján (új holdkor) is ünnepelték; annak jele,

Juno.

hogy eredetileg a hold istennője volt. Azért nevezik Lucetiának vagy Lucinának (fényleő) is, bár a feltűnő az, hogy a vajúdó nők e néven hívták segítségül. Mint házasságvédő istennőnek neve Juno Juga vagy Jugalis (bázassági) vagy Pronuba (menyasszony-vezető). Általában védőnek mondja a Lanuviumban használt mellékneve: Sospita; mint ilyen pajzszzsal és lándzsával volt felfegyverkezve és fején, vállán és hátán kecskebőrt viselt. A fenemlített Polykletos szobra hosszú ruhában ábrázolta, fején koronával, jobbjában gránátalmával, mely sok magja miatt a

termékenység jelképe volt, baljában a királyi pálcaival, melynek végén egy kakuk volt, mint a tavasz íírdetője. — Hasonló ehhez a Ludovisi-villában évő mellszobra, mely a Kr. e. IV. századból lehet. — Szentelt állatai: a páva, kakuk és liba, a növények jöjjük neki volt szentelve a gránátalma. — Többnyire intal teheneket áldoztak fel neki.

Herakles, a r. Hercules, a legnagyobb görög nemzeti hős. Atyja Zeus volt, anyja Alkmene, Amphitryon thebaei király neje, kit Zeus férje alakjában látogatott meg. Heraklesszel egy időben született ikertestvére, Iphiklés is. — Herakles születése napján Zeus megesküdött, hogy Perseus azon utóda, ki e napon megszületik, az egész törzs felett korlátlan hatalommal fog uralkodni.

A féltékeny Héra az eskü hallatára Argosba sietett és a szintén Perseus törzséhez tartozó St. Helenos király nejét rögtöni szülésre kényszerítette, Alkmene szülését pedig Eileithyia áltai hétnappal elódázta. Így lett Euristheus, Sthenelos fia, Zeus esküje szerint, a Perseus-törzs minden tagjának, tehát Herakl esnek is korlát-

lan ura. — Alkmene félve llera üldözésétől, kitétette az újsültött Heraklest. Athéné tanácsára Héra, ki nem ismerte meg a kitett fiút, kebléhez emelte. A gyermek abból oly erővel ivott, hogy Héra elrántotta; a kebléből kilövellő tej az égig hatott, hol a tejút képződött belőle. Herakles azonban Héra tejéből mégis annyit kapott, hogy isteni erejű és halhatatlan lett. — Mikor Héra megtudta, hogy kit ápolt, még inkább megharagudott a gyermekre. Alkmene pedig,

Herakles.

minthogy fia kitevése most már mit sem használt; hazá vitette és bölcsőbe fektette. Héra két hatalmas: kígyót küldött, hogy a csecsemőt megöljék. Herakles azonban megfojtotta a kígyókat és nevetve mutatta nevelő atyjának, ki Iphikles sírására sietett hozzájuk. Amphitryon láta, hogy a fiúban isteni erő lakik, azért a legkiválóbb mesterekkel tanítatta. Herakles szépen haladt, de nagyon hamar mutatkozott szenvédélyessége is, mely egyszer annyira elragadta, hogy zenetanítóját, Linost, ki szórakozottsága miatt megverte, a lanttal agyonütötte. E miatt Amphitryon

egy időre a mezőre küldte, hogy nyáját örizze. Itt állt elője — egy későbbi (Prodíkos sophistától származott) allegorikus mythos szerint — az Erény és a Bűn istennője; ez érzéki örömöket, amaz, bár fáradalmak után, dicsőséget ígért neki, ha őt követi. Herakles gyorsan határozott és az Erényt követte egész életén keresztül. — Első tette ezután az volt, hogy a Kithairon hegynen tanyázó s nyájakat pusztító oroszlánt megölte: bőréből ruhát készített magának. Mikor Thebaebe visszatért, részt vett az Erginos orchomenosi király ellen indított

Herakles és a nemei oroszlán.

hadjáratban: segítségével annyira megverték a királyt, hogy Thebaet nemcsak megszabadította az évi adótól, melynek fejében Erginosnak száz barmot kellett küldeni. hanem az eddigi adót kétszeresen is visszakövetelhették. A csatában azonban Amphitryon elesett. Kreon, az utolsó „Sparta“, lett most Thebae királya, ki Heraklesnek hálából nőül adta leányát. Megarát, kitől három gyermeke született. — Héra haragja azonban most is üldözte. Őrültséget küldött lelkére és őrjöngésében tűzbe dobta nejét és gyermekeit. — Magához tévre, bánatában a delphii jósólóhelyhez

fordult tanácsért. Azt a választ nyerte, hogy bünétől megtisztul, ha Eurystheus szolgálatába lép és parancsára munkákat végez. Herakles tehát Mykenae ment és Eurystheus parancsára: 1. megölte a nemeai oroszlánt, mely Mykenae és Nemea között pusztított. 2. A lernai hydra ellen indult. E hydra, mely az argólii Lerna mellett tartózkodott, egy százfejű sárkánykígyó volt, melynek fejei újra kinőttek, ha levágták. Heraklest barátja és kocsivezetője, Iolaus, kísérte. A hős egymásután levágta a szörny fejeit, a fej gyökerét Iolaus kiégetté s így a fejek már nem nőttek ki újra; utolsó fejét, mely halhatatlan volt, sziklával borította be; aztán a sárkány vérébe mártotta nyilait, melyek így mérgesekkel és halálosakká váltak. — Eurystheus azonban nem ismerte el H. e munkáját, mert Iolaus segítségével hajtotta végre. — 3. Élke fogta el az arkadiai Erimántho s hegységen pusztító vadkant és elvitte Eurystheushoz, ki láttára annyira megijedt, hogy egy hordóba bújt. — Mikor e munkája végrehajtására indult, útközben megszállt Pholos kentaurosnál, ki valamikor Bakhostól egy hordó bort kapott azon kikötéssel, hogy Herakles megérkezésekor nyissa fel. Az erős borszagra odacsődültek a többi kentaurosok is. Czívódás támadt és Herakles az ő nyilaival megölte majdnem valamennyüket. Házigazdája, ki kíváncsiságból kihúzott az egyik kentauros holttestéből egy nyilat, és a bölcs Cheiron is, ki társai lecsendesítésére ment oda, ugyan e miatt szintén meghaltak. — 4. Artemis aranyagancsú és érczlábú szarvasát, mely Arkadia és Achaia határán tanyászott, csak egy évi üldözés után fogta el és elevenen vitte Eurystheushez. Artemis istennőnek pedig, hogy kiengesztelje, bebizonyította, hogy csak parancsszóra vadászott az állatra. 5. Egy nap alatt kitisztította Augeias istállóját, melyben a trágya annyira felhalmozódott, hogy kitisztítása lehetetlennek látszott. Ezt hitte maga Augeias is, ki nyája tizedrészét Igérte Heraklesnek, ha a munkát végrehajtja. A hős az Alpheios és Peneus folyók egy részét vezette az épületbe és a víz csakhamar elsodorta a trágyát. Augeias nem tartotta meg ígéretét, miért II. haddal támadt rá, megölte és fiát, Phyleusi, ültette a trónra. Eurystheus azonban a hős e munkáját sem akarta elismerni, mert érte

díjat fogadott el. 6. Megölte az arkadiai Stymphalos mocsaras erdeiben tartózkodó ércztollú, emberevő madarakat. H. Athéné tanácsára érczkereplőt forgatott, melynek zajára felrepültek a mocsár-ból, mire egyenként lelőtte őket nyilaival. 7. Megfogta a veszett krétai bikát. Ezt Poseidon küldte Minosnak, mikor áldozati állatért könyörgött hozzá. De a király a szép állatot nem áldozta fel, hanem nyája nemesítésére használta. Erre Poseidon meg-haragudott és dühöngővé tette a bikát, mely hosszú időn át egész Krétát pusztította. Herakles elfogta és Mykenae kapuja elé vitte. Itt Eurystheus parancsára eleresztette s a bika ezota Görögországban pusztított, míg végre Theseus leterítette. 8. Elvitte Diomedes thrákiai király emberevő lovait. Diomedes idegenek húsával etette. Herakles először magát a kegyetlen királyt adta oda a lovaknak táplálékul, aztán hajón vitte őket Eurystheus királyhoz, ki a hegyek közé hajtatta, hol vadak martalékává lettek. — Ezen munkája közben a lovak Herakles egyik társát, Abderost is felfalták; emlékére Abdera városát alapította Thrakiában. 9. Elhozta a Fekete-tenger északi partjáról Eurystheus leánya számára Hippolyte amazon királynő övét, miután a királynőt egy heves ütközetben lenyilazta. — Ez utján eljutott Troiába is. L. Laomedon. 10. Elment Spanyolországba Geryoneus marháiért. Először agyonverte Orthros kutyát, aztán Erytion pásztort, végre magát a háromfejű Geryoneust. L. Cacus. — 11. Elment a Hesperidák aranyalmáért a föld nyugati szélére. Nereus tenger-istentől megtudta az odavezető utat. Útközben eljutott Antaioshoz, Busiris 11,) egyiptomi királyhoz, végre Atlashoz, ki elhozta neki az almákat; e közben Herakles a maga vállán tartotta az eget. Más mythos szerint maga a hős hatolt be a Hesperidák kertjébe, megölte Ladon sárkányt, ezután leszedte az aranyalmákat a fáról. Ezen útjában elvetődött a Kaukázus hegyláncára is, hol a sziklához lánczolt Prometheust megszabadította szenvédéseitől. — 12. Utolsó és legnehezebb feladata volt Kerberos felhozatala az alvilágból. Csak az istenek segítségével sikerült onnan érve feljutnia. Hades megengedte neki a Kerberos felvitelét, de csak azon feltétel mellett, hogy fegyver nélkül fogja meg és sértetlenül vissza is viszi. — Az alvilágban találta Theseust

és Peirithoost (1.), kik egy sziklához voltak lánczolva. Theseust megszabadította, de Peirithoosnak az istenek akarata szerint tovább kellett szenvednie. A Kerberost is csak nagy nehezen vihette Eurystheushez. — Herakles munkái befejezése után végre megszabadult rabszolgáságából: de azért ezentúl is sok hős tettet vitt véghez. Többek között Iole birtokáért versenyzett. Iole kezét csak az nyerhette el, ki atyját, Eurystost, az euboiai Oichalia királyát, a nyíllövésben felülmúlja. Herakles győzött, de a király mégis megtagadta tőle Iole kezét. A hős haragjában Iphitost, Eurytos egyik fiát letaszította a tyrinsi királyi palota tetejéről. E miatt újra megharagudtak reá most már — az összes istenek, kik sokféleképen megkinozták. Herakles hosszas bolyongás után Delphibe ért; de a felbőszült Apollón kiutasította szentélyéből: mire Herakles is felgerjedt és a templomból kihurczolta azon háromlábú széket, melyen Pythia jóslott. — Zeus közbenjárására végre oly jóslatot kapott, mely szerint köteles volt magát három évre rabszolga gyanánt eladni. Beállt Omphale lydiai királyné szolgálatába s kénytelen volt asszonyruhában a szolgálókkal együtt fonni és az összes házi teendőkben segíteni. Azonban ezen idő alatt is jeles tettet végzett: legyőzte a törpe Kerkopokat, kik minden vándort kiraboltak. A három év elmúulta után részt vett az Argonauták vállalatában, Troia első elfoglalásában, stb. L. Kepheus, Auge, Telephos. — Egyszer eljutott az aitoliai Kalydonba is, hol nőül vette Deianeirát, Oineus király leányát; de előbb erősen meg kellett küzdenie érte Acheloos folyóstennel. Azonban bármily alakot is öltött magára az isten, Herakles mindig legyőzte. Sokáig boldogan élt H. nejével és Hyllos fiával. Egyszer a házastársaknak egy hegyi patakban kellett átmenniük. Herakles könnyen áthatolt a vizen. Illeianeirát azonban Nessos kentauros, ki véletlenül odajött, vitte át. A kentaurost az asszony szépsége annyira elbüvölte, hogy magával akarta vinni. Deianeira kiáltására Herakles nyilával lelötte a kentaurost; de Nessos borzasztó boszút állt: elhitette a nővel, hogy ha felfogja vérét és avval bekeni ruháját, Heraklesben, ha hűtlenné is lesz, a végi szerelem újra felébred. Boszúja nem sokára teljesült. Heraklesnek eszébe jutott, hogy

boszút áll Eurytoson, a miért lóiét megtagadta tőle. Eurytost legyőzte és lóiét rabnőként magával vitte. Deianeira attól való féltében, hogy Iole elhódítja tőle férjét, elérkezettnek találta az időt, Nessos ajándékának felhasználására: elküldte férjének a Nessos vérébe áztatott ruhát. Alighogy Herakles magára öltötte, iszonyú fájdalmat érzett. A ruha testére ragadt s mikor kínjában le akarta tépi, húsából egész darabokat szakított le vele. Kínjai között megragadta a ruha átadóját, Lichast és egy sziklán összezúzta. Mikor Deianeira meg-hallotta féltékenysége gyászos következményeit, öngyilkossá lett. Herakles pedig felvitette magát Trachis mellé az Oita hegyére, máglyát raktatott, de senki sem akarta neki tűzre lobbantani. Végre Poias, Philoktetes atya, megtette neki e szolgálatot, miért jutalmul a hős íjját és nyilait kapta. — De alighogy felcsaptak a máglya lángjai, mennydörgés között leereszkedett egy felhő, mely Heraklest az égbe ragadta, hol az istenek, köztük Héra is, örömmel fogadták és Hebe férjévé tették. Mint herost főleg a thessaliaiak, boiotiaiak és dórok tiszttelték; Athénben és Marathonban győzelmes és bajuktól védő félistenként imádták. Később, mikor főleg a birkózás művészetének főképviselőjének és az olympiai játékok megalapítójának mondták, szobrait minden gymnasionban és a vele kapcsolatos fürdőkben is felállították. — A róla szóló mondák Görögország különböző vidékein keletkeztek. A mvthosok egyik-másik része régi napistennek is tünteti fel; de általában a dór vitéz ideáljának tekinthető. Jobbjában buzogánnyal, baljában oroszlánbőrt tartva mezelenül ábrázolják. Á fáradtan pihenő H. példája a Nápolyban látható farnesi Herakles.

Hercules (r.) 1. Herakles.

Hermaiak, áz athéni gymnasionokban Hermes tiszteletére tartott versenyjátékok neve.

Hermák v. Hermek. L. Hermes.

Hermanubis (görög, egy.), a görög Hermes és az egyptomi Anubis egyesítése emberi alakú, de kutyafejű volt, kezében Hermes botjával, lába mellett a krokodilussal azon ország jelzésére, hol eredetileg tiszttelték. Evvel a korcsképzéssel fejezték ki a két isten rokonságát, mely abban állt, hogy Anubis is, Hermes is a legfőbb isten hírnöke és mindkettő a holtak kísérője is volt.

Hermaphroditos, a buján termő természeterő megszemélyesítése, Hermes és Aphrodité szép fia; de félíg férfi, félíg nő volt. A művészek inkább nőalakot adtak neki, de úgy, hogy a férfi szerveit is megtartotta. Ovidius szerint Salmacis nympha szegrette, de viszonzásra nem talált, miért az isteneket arra kérte, hogy testeiket összeolvasszák. A nympha azon forrása, melyben ezen átvátozás történt, a benne fürdőző embereket is hermaphroditokká változtatta.

Hermes, a r. Mercurius. Atyja Zeus, anyja pedig Maia nympha, Alias leánya, ki Árkádiában, a Kyllene hegység barlangjában lakott. Itt született Hermes, ki mindenkor születése után Apollón nyájából ellopott 50 ökröt és azokat hátrafelé hajtva, Pylos egy barlangjában rejtette el; kettőt mindenkor levágott és megevett; beleiket egy teknősbéka átlyukasztott héjára vonta. Így lett a lant (lyra) feltalálójává. Apollón gyorsan megtudta, hogy ki a tolvaj, és bevádolta Zeusnál. Zeus az ökrök visszaadására kényszerítette a gyermekistent, bár még előtte is folyton tagadta a lopást. — Már Pylos felé indultak, mikor Apollón meglátta H. kezében a lantot, mely annyira megtetszett neki, hogy érte lemondott ökreiről. — Később Hermes a fuvolát is feltalálta. Apollón ezt is elkritézte tőle, miért cserébe azt az arany varázspálczát adta, melyet ezóta H. folyton viselt. — Minthogy lantjáért nyájat kapott, szülőföldjén, Árkádiában a nyájak védőisteneként tiszttelték. — Újabb magyarázat szerint eredetileg vagy a szivárvány istene vagy szélisten. Így lett aztán képzettársulás következtében az istenek hírnöke, mert a szél a magasból fúj, a szivárvány pedig összeköti az eget a földdel. — Különösen Zeus hírnökének és hűséges kísérőjének mondják. Zeus megbízásából megölte az lot-őrző Argos sárkányt. Innen neve Argosölő. De az alvilági istenek hírnöke is volt ső vezette a holtak árnyait az Acheron folyóig. Innen neve Psychopompos (árnyvezető). — Minthogy a szél sokszor — látszólag ok nélkül is — megfordul, a változó szerencse, az esetleg istenévé is lett. Minthogy az országban uralkodó szél szerint igazodott a vándor, az idegenek védőistenének tartották. Neki voltak szentelve az utak mellett felhalmozott homokhalmazok és a többnyire Hermes-

fővel díszített oszlopok (Hermák), melyek útmutatókül szolgáltak. — Mivel a szél, a vihar sokat elragad magával, Hermest ökrök (= felhők) tolvajának mondta; azért lett a tolvajok és csalók védőistenévé is. — A szélnek régen te termékenyítő erőt is tulajdonítottak, azért lett pásztoristenné, a nyájgazdaság és általában a gazdaság adományozójává, a mi ismét összefügg avval is, hogy a változó szerencse istenének tartották. Azért imádták a kereskedők, kik tiszteletét mindenfelé terjesztették, így Rómában is, hol Mercurius eredetileg csak mint az áruk (merx) istene állt tekintélyben. — Majdnem minden görög városban volt temploma; Rómában öt temploma volt s ünnepét az anyja után elnevezett május 15-én tartották. — A lanton és fuvolán kívül sok más találmányt is tulajdonítottak neki, így: a számvetést, betűírást, csillagászatot, álomfejtést, koczkajátékot. általában mindazt, mihez éles ész, ügyesség és furfang kell. Utána nevezték el a magyarázat tudományát Hermeneutikának. — Szakkállatlan ifjú arczzal, rövid göndör hajjal, előre hajtott fejjel és vállára vetett könnyű ruhával vagy meztenél ábrázolták: fején vagy saruin szárnyak vannak, melyek gyorsaságát jelentik, kezében kígyóval átfont botot tart, a Psychopompos jelképét. Némelykor karján tartott gyermekkel ábrázolják. E gyermek Bakchos, kit a nymphákhoz visz ápolás végett.

Hermione. L. Orestes, Helena.

Hermodr (ész.) = a seregben kiváló hős, Odin fia, az istenek követe.

Hero. L. Leander.

Heros. Heros (= hős) Homerosnál főleg a fejedelmek és nemesek neve, kiket egyszersmind óriásalakuknak és erejüknek képzeltek. Hesiodos már félisteneket ért alattuk, kik haláluk után az Elysionban vagy magában az Olymposban élnek. A régibb herosok rendesen istenek és földi nők gyermekei. Ilyenek: Achilleus, Herakles, Helena. Sokról azt hitték, hogy eredetileg isten volt, kik emberi alakot öltöttek magukra. Sokról bizonyos az is, hogy szőkébb hazájukban eredetileg isteneknek tartották (pl. Ariadnet Krétában), csak később lett egész Hellasban ismeretes hérosszá. — A görög hősmonda csoportosítása a következő: Thebaei mondák (Kad-

mos, Antiope, Niobe), 2. Argosi (mykenaei-tirnysi):*) Io, Danaos, Perseus, Tantalos. 3. korinthosi:**) Sisyphos, Bellerophontes. 4. Lakoniai: Dioskurok. Helena. 5. Athéni: Theseus. Több város mondája szól Hevaklesről (1.). — Mondakörök: 1. a kalydoni vadászat. 2. Argonauták. 3. a thebaei mondakör: Laios. Oidipus és gyermekei; az epigonok. 4. a troiai háború. — Az északi herosok közül híresek: Baldr és Hodr (Hother) UUr, Widar és Aegir.

Herse (= harmat), Pandrosos (= nedvesség) és Aglauros (= derült levegő), Kekrops leányai, kiknek Athéné istennő egy zárt ládában a csecsemő Erechtheust, Hephaistos kígyólábú fiát átadta azon utasítással, hogy ki ne nyissák. De Herse és Aglauros kíváncsiságukban mégis felnyitották a látót és a csodagyermek láttára annyira megijedtek, hogy leugortak a szikláról; mire Athéné Erechtheust a maga templomába vitte. — Hermes és Herse fia Kephalos volt.

Hersilia (r.) Romulusnak Hóra Quirina név alatt istennővé lett neje.

Hesione. L. Laomedon.

Hesperidák, Atlas és Hesperis leányai. Rendesen hármat vagy négyet említenek, nevük: Aigle, Erytheia, Hestia és Arethusa; némelykor hetet is. Hérának az Atlas közelében levő kertjében egy fa aranyalmait őrizték. E fa eredetét 1. Héra. A Hesperidákon kívül még a százfejű Ladon sárkány is őrizte, mely sohasem aludt, folyton bögött és a fától még a Hesperidákat is visszariasztotta. Herakles megölte a szörnyet.

Hesperos, Hesperis atyja, Alias apósa, az esti csillag megszemélyesítése; mint hajnali csillag Heosphoros (Lucifer) a neve.

Hestia, a r. Vesta, a tűz, különösen a házi tűzhely istennője: Kronos és Rheia leánya, Zeus testvére. Kérelmére Zeus megengedte, hogy örökkel hajadon maradhasson. Ezért a szűzieség védőjének is tekintették. Tisztelete Görögországban mindenütt el volt terjedve, de külön templomot nem emeltek neki, mert minden házban a tűzhelyet tekintették

* E városoknak Egyptommal és Ázsiával való ősi érintkezését az ásatásokon kívül a mythosok is mutatják.

**) E város Phoinikiával állt élénk összeköttetésben.

Hestia oltárának, melyen folyton égett a tűz. Áldoztak neki a termés zsengéiből, olajat, bort és vizet, sót egyéves teheneket is; általában része volt minden áldozatból, melynél tűz égett Mint a házi tűzhely istensége egyszersmind a házi béke, a családi boldogság istennője is. — De oltára — tűzhely — volta községházában is és így a közjónak és az állam üdvének védője is volt. A község oltárából vittek tüzet a gyarmatalapítók is. — Nagyobb szövetkezeteknek is volt közös oltáruk, Delphiben pedig az összes görögöknek. — Rómában már Numa Pompilius király épített a Fórum déli oldalán Vési a tiszteletére kerek templomot, melynek közepén égéit Vesta szent tüze. E tüzet, melynek sohasem volt szabad kialudnia, Vesta papnői, a hat Vestaszűz, (koruk tíz-negyven év között lehetett) ápolta, kik imákat is mondtak az állam boldogságáért. Nagy tekintélyük volt; de szigorúan büntették, a főpap megvesszőzte, ha a tüzet nem gondozták és élve eltemették, ha szűzi fogadalmukat meg nem tartották. — A Palládiumot (1.) is Vesta templomában őrizték. Június 9—15 ig voltak Vesta ünnepei, mikor csak az asszonyok léphettek a templomba, hol étel-áldozatot mutattak be. Ritkán ábrázolták. Ilyenkor bosszúruhás lefátyolozott leánynak tüntették fel, kezében csészével vagy kormánypálczával.

Heten Thebae ellen L. Oidipus.

Hiisi (finn), az erdők és hegyek gonosz szelleme, ki mindenkinél ártani iparkodik. A magyar Iz-zel egyenlő.

Himala (ind) hegyisten, kinek leánya Bhavani, Siva neje.

Himeros, a vágy istene, Aphrodité kísérője.

Hippodameia, L. Pelops.

Hippokentaurok L. Kentaurok.

Hippokrene (= lóforrás), a Helikonon lévő híres műzsaforrás, mely a Pegasos lábaütéséből fakadt ki a földből. A forrás vize lelkesítő erejű.

Hippolyte. L. Amazonok, Theseus.

Hippolytos, Theseus és Hippolyte fia, kit szenvedélyesen megszeretettmostohája, Phaidra (= fénymű, világító, holdistennő lehetett). Szerelmét azonban az ifjú nem akarta viszonozni, a miért Phaidra boszóból avval rágalmazta Theseus előtt, hogy női becsületében megsértette. Theseus ezért Poseidon arra

kérte, hogy fiát veszítse el. Az isten meghallgatta kérését: a tengerparton kocsizó Hippolytos elé iszonyú szörnyet küldött; az ettől megvadult lovak halára hurczolták az ifjút. Phaidra ennek hírére öngyilkossá lett; Artemis pedig Theseus előtt bebizonyította Hippolytos ártatlanságát, Asklepios által újra életre kellette és Egeria nymphához vitte Latiumba. — Régi napisten lehetett; herosként főleg Spartában és Troizenben tisztezték.

Hippomedon L. Oidipus.

Hippomenes, Atalante (1.) férje.

Hobal (arabs), az arabsok napistene. Leghíresebb temploma Mekkában volt.

Hodr, Höder (ész.) Odin és Frigga erős, de vak fia. L. Balder.

Hold (m.) istenség, kitől egészség és betegség függ, miért a betegek hozzáföhászkodtak. Ezüst háza egy ezüst hegy ormán magas fák között van. Voltak holdfiuk és holdleányok is. A holdleányok leereszkednek a földre is, de legszívesebben a szivárvány szélén, az ég piros fellegén ülnek, ott szövik az aranyvásznat, hímezik az arany gyolcsot, melyeket földi leányoknak ajándékoznak.

Holda, Hulda, Frau Holle (ész.) Frigga neve a thüringiai és hesseni népmondában; a keresztyén-ség elterjedése óta lett csak kisértetté, gonosz szellemmé.

Honi (p.) 1. Heomo.

Hönir, Hánir (ész.) egy nagyon szép, de épen nem szellemes As (isten), kit ezért az emberek sem tisztezték. Mikor az Ások a Wanokkal békét kötöttek, az utóbbiaknak kezesül adták.

Honus (r.) a becsület istene. Virtusszal, a bátorság istennőjével együtt Volt Rómában temploma. Fegyveresen ábrázolták mindenkorban.

Hopt (ész.) egyes skandináv körökben az istenek neve.

Horák, Zeus és Theinis leányai, az évszakok istennői. Kezdetben csak kettő volt: Thallo, a virágzás és Karpo, a gyümölcs (aratás) istennője. Nemcsak a földet díszítik, hanem minden, aminek kedvesnek kell lennie; a Charisok rokonai. — Később három llorát különböztettek meg. Nevük — Eunomia (törvényesség), Dike (igazságosság) és Eirene (béke) — mutatja, hogy erkölcsi istenségekké, a rend

istennőivé, az állam alapjaivá lettek. — Majd még inkább megszaporították számukat. A művészek az egyes évszakok termékeivel díszített bájos leányoknak ábrázolták.

Hóra Guirini (r.l 1. Hersilia.

Horus (egy.) 1. Osiris.

Hostilina(r.) egy istennő, ki arról gondoskodik, hogy a gabona-kalászok egyforma magasságúak legyenek.

Hrimthursok Hrvmthussok, fagyoas óriások, Ymir (1.) fiai, kik az Ásókkal majd barátsgós viszonyban, majd a legalkeseredettebb ellenségeskedésben élnek. Az istenalkonykor is ellenük küzdenek.

Hrungnir (ész.) óriás (thurs). Az Ások egyszer, vendégül hívták Asgardba és a távollevő Thor helyére ültették. A szép Freya folyton töltött az óriás számára az isten hatalmas serlegébe sört. Hrungnir végre lerészegedett. Ily állapotban avval dicsekedett, hogy Walhallát hátán elviszi Jötunheimbe, Asgardon a mélységebe sülyeszti, az Ásókat agyonüti, Freyat és Sifet pedig magával viszi. A felháborodott istenek Thorért küldtek; kinek láttára Hrungnir ijedtségében rögtön kijózanodott, de megfogadta, hogy kész vele párbajt víjni. A megállapított napon és helyen először Hrungnir jelent meg óriási köszörükkel és kőpajzsza; a kevessel később megjelent Thor kalapácsa széttörte az óriás pajzsát és azon keresztülhatolva Hrungnir homlokába iuródott és halálát okozta.

Honor és Magyar (m.) Ménrót (Nimród) és neje, Eneth, fiai. Egyszer Persiában, ahol laktak, vadászat közben egy szarvas-ünőre bukkantak; a szarvast üzöbe vették és a Meotis-tó ingoványáig hajtották. Itt azonban szemök elől végkép eltűnt. Azonban a füvel-fával és vaddal megáldott föld igen megtetszett nekik és atyjuk engedélyével, kíséretükkel együtt, a tó mellett letelepedtek. Egyszer mulató nőkre bukkantak. Az ifjak a nőket megrohanták, lovaikra felkapták s a Meotis igoványai közé vitték. Az elfogottak között volt Dula alán fejedelem két leánya is. Ezeknek egyikét Honor, másikát Magyar vette feleségűi. E két házasságból származott a hún és a magyar nemzet.

Hyadák, Atlasnak és Pleionénak az istenektől csillagokká változtatott leányai, a melyek feltűntekor esős idő következett.

Hyakinthos, Amyklas és Diomede szép fia, kit Apollón is, Zephyros is szeretett. Egyszer Apollonnal diskost játszott. A féltékeny Zephyros Apollón diszkorongját Hyakinthos fejére hajtotta és így megölte. Hogy emlékezetét fentartsa, hyakinthos —, járcintvirággyá változtatta. Sírját az amyklai Apollón oltára alatt mutatták; ott ülték nyáron a Hyakinthia ünnepet is, mely az első napon gyász a következőkön az örömnöne volt.

Hygieia, Hygea, a r. Salus az egészség istennője, Asklepios orvosisten leánya; atyjával, gyakran Apollonnal és Athénével együtt is egy templomban imádták.

Hylas 1. Argonauták.

Hyllos, Herakles fia.

Hymen, Hymenaios, a házasság és nászdal istene, Aphrodité kísérője. Egy mythos szerint halandó szülöktől származott. Nagyon szegény iljú volt, de oly szép, hogy leánynak is tarthatták. Szerelemes volt egy bájos athéni leányba, de nem remélhette, hogy feleségül vehetné. Hogy mégis közelében lehessen, leányruhát öltött és a leányok Eleusisbe járó ünnepi menetéhez csatlakozott. Útközben azonban rablók törtek rájuk, hajóra czipelték és pusztaszigetre vitték. Ott a rablók annyira lerészegedtek, hogy mély álomba merültek. Ekkor Hymen felszólítására a rablókat saját kardjukkal megölték. Ő maga aztán előre sietett Athénbe, hol a kétségbesen szülöknek megígérte, hogy leányait sérzetlenül visszahozza, ha azt a leányt, akitő szeret, neki nőül adják. Kívánsága szerint történt minden. Nejével oly boldogan élt, hogy házasságkötések alkalmával az ő boldogságára hivatkoztak, dalokkal dicsőítették s végre a házasság és házas emberek boldogságának védő isteneként tisztaították. Lakodalmi ünnepeken virágokat és koszorúkat áldoztak neki és nászdalokat, hymenaeusokat énekeltek tiszteletére.

Hymir (ész.). Mikor az Ások Aegirnél voltak, a házigazda nem volt ellátva elegendő méhsörrel. Tyr elmondta, hogy apjának, Hymir óriásnak messze keleten van egy nagy serfőző kazánja. Thor Tyrrel (együtt elment) hogy megszerezze. Az nap, mikor megérkeztek, Hymir csak későn este érkezett haza a vadászatról. Az istenek elbújtak a fagyos szakállú

vad óriás elől; de pillantásától szétrepedtek a ház deszkái és Hymir meglátta Thort; de nem bántotta, mert meglátta kalapácsát. Három ökröt süttetett vacsorára. Hymir másnap halászni ment. Tbor csatlakozott hozzá és csalétket kért az óriástól. Ez azt mondta, keressen magának. Erre Thor leszakította Hymir egyik ökrének fejét. A csónak messze vitte őket be a tengerbe. Nemsokára megakadt valami Thor horogján: a Midgard-kígyó volt. Thor csak a csónak széléig bírta húzni; kalapácsával rávágott csúf fejére. A föld megrendült. Hymir megborzadt és elvágta a horogzsinort; a kígyó visszahullott a mélységbe. — Erre visszafelé csónakázta. Hymir két czethalat fogott, a melyeket aztán Thor a csónakkal együtt Hymir lakásába vitt. Jutáiméi a serfőző kazánt kérte. Hymir azt mondta, hogy a kazánt csak az kapja, ki az ő ivópoharárt el tudja törni. Thor egy oszlophoz vágta; az oszlop széttört, de a pohárnak nem történt baja. Végre Hymirnek kopolyóján törte szét. Erre Thor fogta a kazánt és útnak indult vele. Hymir a thursokkal együtt üldözte, de Thor a maga kalapácsával agyonütötte őket és aztán baj nélkül elvihette a kazánt Aegir lakásába.

Hyperboreusok, északon lakó jámbor, boldog, arany kort élő nép neve. Náluk évenként csak egyszer kelt fel a nap, a mikor félévig világított, és egyszer nyugodott le félévre. A hyperboreusok reggel elvetették a magot, délben már arattak és a gabonát estére be is takarították. Egy delphii mythos szerint Apollón is elment hozzájuk egy féléves napra, akkor, mikor másutt tél volt. Az észak világos éjjeléinek homályos hire adhatott okot e mythosra. Már Homeros is hasonlót mond a laistrygonokról.

Hyperion titán, a fény magasan járó istene, Helios. Selene és Eos atya. Gyakran Helios nap-istent is Hyperionnak nevezik.

Hypermnestra, Danaos (1.) leánya.

Hypnos. a. r. Somnus, az álom istene, Nyx (éj) fia és Thanatos (halál) ikertestvére. Az utóbbival együtt az alvilágban lakott anyjánál. Egyike a leg-hatalmasabb isteneknek; hatalma nemsak az emberekre, hanem az istenekre is kiterjed. Héra parancsára kétszer zárta be Zeus szemét is. — Egy másik ikertestvérenek Lethet, a felejtés istennőjét mondják.

— Gyermekei közül különösen négyet említenek: Morpheust (altató), Ikelost, Phobetort és Phantasost, kik az emberekre vagy kellemes, vagy iszonyú álmokat küldenek, a szerint, a mint atyuk palotájának vagy világos vagy sötét kapuinál léptek ki. A régiek Morpheust alvó gyermeknek vagy ifjúnak ábrázolták, szárnyakkal, mákkal koszorúzva, kezében szarvval, melyből kiöttötte az álmot. Gyakran együtt ábrázolták Thanatossal vagy Endymionnal is.

Hypsipyle, Thoas király leánya. Eredetileg atyjával együtt Lemnos szigetén lakott. Egyszer a lemnosi nők megölték a sziget összes féríitait, mert idegen nőket szerettek meg. Csak Hypsipyle mentette meg atyját, úgy hogy Taurisba küldte. E miatt a királyleánynak menekülnie kellett. Útközben tengeri rablók kezébe került, kik Lykurgos nemeai királynak rabszolganööl adták el. Ez Archemoros nevű kis fiát bízta gondozására. Mikor a Thebae ellen induló hét vezér Nemea mellett meglátta Hypsipylet, kérték, mutasson nekik forrást. A leány elvezette őket egy közelí forráshoz és, hogy vizet meríthessen nekik, a gyermeket a földre tette. A forrás őre, egy sárkány, felfalta a gyermeket. A hősök ugyan megölték a sárkányt és kérték a királyt, bocsásson meg a leánynak; de a király börtönbe vettette, hói három évig szenvedett. Az Archemoros tiszteletére rendezett halotti ünnepből később a nemei játékok fejlődtek ki.

Jaga Baba v. Baba Jaga (szí.) hadistennő.

Jakchos, Jacchus, Bakchos egyik neve és megszólítása.

Jama, Dsama (ind) a halottak istene és igazságos bírája, ki Csandraguptának, az emberek jó és rossz teliről szóló könyve szerint Ítel. Az elkárhozottak iszonyú kínokat állnak ki földalatti helyiségeiben: tűzben, tüzes esőben, szélben, izzó vízben, mérge- kígyók harapásától. De a hívők imái és áldozatai végre megmentik ezen szenvedésekötől. — Az erényes emberek ezen szenvedésekötől meg vannak védve oly helyre kerülnek, hol a Gandharva szüzek (az ének műzsái) dalolnak, az Apszarazok (elfek- tanczolnak, valóságos paradicsomba).

Izmbe, azon szolgáló neve, ki egy mythos szerint Elou-isben a leányáért gyászoló Demetert felvidította.

Janus (r.) Italia ősistensége, Jupiter előtt a rómaiak főistene. Tőle származtatták a legtöbb doleg eredetét, az év kezdetét, az évszakok és az emberi sors szabályos váltakozását, az emberi nem szaporodását és mivelődését. Bármihenz fogtak, hozzá, mint minden kezdet istenéhez fordultak; utána nevezték el az év első hónapját, mely neki volt szentelve; újév napján tartották főünnepét, mikor ajándékokkal kedveskedtek egymásnak, az istennek pedig mézből és tejből készült kalácsot és sós darát, áldoztak, szobrát megkoszorúzták. De Janusnak volt szentelve minden más hónap első napja, sőt minden nap hajnala is; mert ő az ég kapujának (ianua) őre, ő bocsátja ki reggel a napot, este ismét vissza-fogadja. Ezért volt Janusnak két arcza (J. bifrons); az egyik kelet, a másik nyugat felé nézett. Később két arcza a bölcseség jelképévé lett: az egyikkel a jövőbe, a másikkal a múltba nézett. Némelykor négy arczzal ábrázolták és azokat vagy a négy évszakra, vagy a négy világtájra vonatkoztatták. - A népmónda szerint Janus Görögországból jött olasz földre és Uranos és Hekate, vagy Apollón és Kreusa fia volt; az aranykorszakban Latium királya volt; a Janiculus hegyen lakott; országában meghonosította az istenek tiszteletét; az Italiába jövő Saturnus (Kronos) istent, kit atyjának is mondanak, befogadta és vele királyi hatalmát megosztotta. Halála után nagy tiszteletben tartották emlékét, végre istenként tisztelelkék. Numa király az ő tiszteletére templomot épített, melynek két kapuja volt. Ezek béke idejében zárva, háború idejében nyitva voltak. (Csak Numa idejében volt zárva, utána hétszáz év alatt csak az I. pún háború után és Augustus császár uralkodása alatt.) Neki szentelték a kapukat, ajtókat és átjáráskat és ezekkel kapcsolatban a város főbb teréit és utcáit is; különösen neki volt szentelve a fórum boltíves bejárata; ezen volt az isten kettősarczú képe; de a magánházak kapuinak ivein és boltozatain, pénzeiken is gyakran lehetett látni az ő képét. Mintha kapus (ianitor) volna, kezében kulccsal és vesszővel ábrázolták. Erre vonatkozó tevékenységét mutatják Fatulcius (nyitó) és Clusivius v. Clusius (záró) nevei. Ha az év istenként ábrázolták, egyik kezére a 300, másik kezére a 65-ös számot vésték.

Japetos, titán, Prometheus atya.

Jarnsaxa (ész.) Thor (1.) egyik neje.

lasion v. lasios, Zeus fia. kit atya villámmal sújtott, mert viszonya volt Demeterrel, kitől Plutos fia született.

Iason 1. Argonauták,

Javas, Javos (magyar), az ős magyar papságnak, a tállosoknak — hihetőleg — nem külön osztálya, hanem oly nevük, melylyel teendőik egyik-másik nemét jelölték meg. Férfi- és nőjavasok voltak. A férfijavasok csak gyógyítással, a javas asszonyok rontással is foglalkoztak. Tették ezeket gyógyító fűvekkel, búbájos keverékekkel és igéző szavakkal.

Ibis (egy.) 1. Thot

Ida mezeje (ész.) 1. Istenek alkonya.

Idas, Aphareus király fia, Lynkeus hősies testvére. Apollonnal a szép Marpessa birtokáért versenyzett. L. Dioskurok.

Idomeneus kréta fejedelem, a Troia előtt küzdő görög hadsereg egyik kiváló hőse.

Idun, Iduna (ész.) az örök ifjúság és halhatatlanság istennője, a legkedvesebb Asa, ki egy monda szerint öröktől fogva van; szülei nem voltak; mások szerint a törpe Iwaldi leánya. Férje Bragi (1.) arany lánzában őrizte az élet 11 almáját, a melyek élvezete az istenekben megtartja az iljú erőt és szépséget. Egyszer Thjazi, Jotunheim egy óriása, kit Löki titokban segített, almáival együtt elfogta. Az istenek már gyengülni és öregedni kezdtek, mikor ugyancsak Löki isten közbenjárására Idun újra visszatérhetett az Asgardba. Idun őrizte a költők italát is, melyet férje Odintól kapott.

Ikarios szivescn fogadta Attikában Bakhost, miért az isten a szőlőtermelésre tanította meg. Ikarios a borral megkínálta földiéit, melytől azok lerészegedtek. Azt hitték, hogy mérget adott nekik, amiért azután megölték. Leánya Erigone L).

Ikaros, Daidalos (J.) fia.

Ikelos. 1. Hypnos.

Ilithyia I. Eilcithyia.

Illos. Tros királynak, Troia alapítójának fia, Laomedon atya.

Inachos, folyóisten, Argos legrégebb királya, Io atya.

Indiai mythologia. A szanszkrit (= ó-ind.) nyelv

és irodalom felfedezése óta az ind. mythologia is ismeretessé lett. egyszersmind kulcsúi szolgál a; többi mythologiák megértésére; az összehasonlító mythologia alapja. — Az indiaiak vallásában három fejlődési fokot különböztetünk meg; a legrégebbi kor természettvallását. a Brahmaismust és Buddhaismust. A természeti vallás korában még nem voltak kasztok, i A nép a természeti erőket más természeti dolgok! képében tisztelte, de már emberi alakban is tisztel- | tek valóságos isteni lényeket. A felhőket pdl. majd í teheneknek, majd magas hegyeknek, majd istennők¹ nek mondták; a szeleket kutyáknak stb. Az egész természet telve van szellemekkel, a kikhez a meg- holtak lelkei csatlakoznak. — A jótékony szellemek mellett vannak gonosz, romboló daemonok is. Az ég. istenségeinek neve deva, közülök nevezetesebbek: Dyauspita (r. Diespiter) és Varuna (a görög l'ranos), Mitra és Savitar v. Surya; de főleg Agnit. a tűznek villámban született istenét és Indrát, magát a villámot, tisztelték. A brahmaismust és buddhaismust 1. Brahma és Buddha.

Indigetek (r.) = a bensőleg cselekvők; szellemek kik valami tevékenységet indítanak mega személyek ben vagy dolgokban. minden ilyen' szellemnek csak egyes meghatározott cselekvést, tevékenységet tulajdonítottak. miért arra kellett ügyelniük, hogy a megfelelő Indigeshez forduljanak. A pontifexek határozottak meg ezt pontosan. De már ív. e. 200 évve! hanyatlott a bennük való hit. Hogy milyen bonyodalmas volt, mutatja, hogy egy gyermeknek első kimenetelekor Abeonát, visszatérésekor Adeonát. mellette még Domíducát és Iterdueát kellett fohászszál segítségül hívni.

Indra (ind). Eredetileg a legfőbb isten, különösen a villám istene volt; később háttérbe szörűít és az égboltozat urává lett. Innen Djupati (ég ura) neve; a csillagok az ő szemei, a szivárvány az ő fegyvere — A háború istenének is jnondják, ki a gonosz szellemek ellen küzd. A Meru hegyen van palotája egy gyönyörű kert közepén.

Ino. Kadmos és Harmónia egyik leánya, második neje volt Athamas thessalai királynak, kinek első. Nephelevel kötött házasságából származott gyermekeit: Phrixost és Hellet, el akarta pusztítani. Az egyik mythos szerint ez volt szomorú végének az

oka. Más monda szerint Héra haragját vonta magára, mert a csecsemő Bakchost, Zeusnak és nővérének, Semelenek fiát, szoptatta. Héra először is megőrítette Athamast, ki fiát, Learchost, Ienyilazta. Ino erre másik fiával, Melikertesszel, hogy megmentse, dühöngő férje elől menekült. Athamas üldözte, miért Ino kétségebesésében fiával együtt az Isthmos egy sziklájáról a tengerbe vetette magát. Poseidon Bakchos kérésére mindkettőt tengeri istenséggé változtatta: Melikertes Paláimon, Ino pedig Leukothea nevet nyert. Mindkettőt mint a hajósok párfogóját tisztelték. Leukotheáról azt hitték, hogy a hajótörteknek fátyolt vagy övét ad, melynek segítségével a partra úszhatnak. — Ino férje sokáig bolyongott, míg végre a tőle elnevezett Athamantia tartományban letelepedett és Themistot, Hyseus lapytha király leányát vette nőül, kitől négy fia született. A költők Ino mythosán sokat változtattak.

Io, Inachos folyóisten leánya. Zeusszel való szerelme tette boldogtalanná. Zeus vele együtt felhőbe burkolódzott, hogy a féltékeny Héra észre ne vegye. Héra azonban mégis reájuk talált, mire Zeus a leányt hamarosan tehénné változtatta. Héra a szép fehér állatot ajándékul kérte és Zeus kénytelen volt kérését teljesíteni, hogy minden el ne áruljon. Atyja és társai csak akkor tudták meg, hogy Io tehénné változott, mikor lábával a homokba irta nevét. — Héra őrzésével a százszemű Argost bízta meg, ki Mykenae egyik berkében egy olajfához kötötte és vele szemben leült. De Zeus Hermesszét, az „Argosölővel“, megölette a szörnyet. A haragos Héra most Io kínzására egy bögölyt küldött, mely a tehenet folytonos szúrásával annyira megvadította, hogy fájdalmában országról országra futott. Eljutott a thrák tengerszoroshoz, melyen át kellett úsznia linnen a szoros Bosporos (tehén-ut) neve); a Kaukázsba is, hol a sziklához lánczolt Prometheustól megtudta hogy csak Egyiptomban menekül meg szenvédéseitől, ha a Nílusnál Zeuszhez esedezik. Így is történt. Egyiptomban visszanyerte eredeti alakját és Epaphos nevű fiút szült. Iot halála után istenként tisztelték, az. egyiptomiak Isisnek tartották; hozzá hasonlóan Iot is tehénszarvakkal ábrázolták, iobates I. Bellerophon.

Jocus (r.), a tréfa istene.

Iokaste, Oidipus (1.) neje.

Iolaus és lole, 1. Herakles.

Ion, Apollón és Kreusa fia, kit Apollón Hermes által Delphibe vitetett és Pythia papnő által nevelte. Kreusa később Xuthushoz, Hellen egyik fiához ment nőül. Minthogy ez a házasság gyermektelen maradt, Xuthus a delphii jóslóhelyhez fordult, hol azt a választ nyerte, hogy már van fia, kivel mindenjárt a szentélyből való kimenetelekor fog találkozni. Ionnal találkozott, kit Xuthus törvényes utódjává tett. Kreusa, ki a fiú élete ellen is tört. csak akkor hitte el. hogy Apollontól született fia még életben van, mikor Pythia megmutatta neki azt a ládikát, melyben Ionöt kitette. A görögök egyik törzse, az ion, őt vallotta ősatyjának. Eurípides tragödiát írt Ion cím alatt.

Jörd (ész.) — Erde (föld), az Éj leánya, Odin első neje.

iörmungandar (ész.) más néven Midgardkígyó, az az óriási kígyó, melyet Löki Angerbode óriásnővel nemzett. Az Ások a tengerbe dobták, hol oly nagyra nőtt, hogy testével körül foghatta az egész földet. Az apályt és dagályt ő okozza, mikor vizet iszik és újra kikiadja. Az istenek alkonyakor il.) 5 is az Ások ellen küzd. a mikor Thor agyonütti.

Jotok (ész.) = falók. Óriások, kik Joúnheimban laknak. Az Ásókkal örökök ellenségeskedésben élnek. — A vad hegyi patakot fiaiknak, a szelíd mezei patakot pedig leányaiknak tartották.

Iphianassa, Agamemnon egyik leánya.

Iphigeneia, Agamemnon király és Klytaimnestra legidősebb leánya. Azon ürügy alatt, hogy Achilleus nejévé lesz, Áulisba csalták. A Troiába induló görög sereg már sokáig vesztegett ott teljes szélcsendben, mert Agamemnon megsértette Artemist, kinek egy kedvencz szarvasát megölte. Kalchas megjósolta Agamemnonnak, hogy Artemis Iphigeneiát követeli engesztelő áldozatul. Agamemnonban sokáig küzdött az apai szeretet a fővezér kötelességével. Végre az utóbbi győzött és Odysseus tanácsára elhívta nejét és Iphigeneiát Aulisba, azon ürügy alatt, hogy leánya Achilleus nejévé lesz. A nők eljöttek. A leányt az oltárhoz vezették és épen fel akarták áldozni, mikor Artemis megszánta és a nélkül, hogy valaki észrevette volna — szarvast

állított helyére, a leányt pedig felhőbe burkolta, Taurisba röpítette és ottani temploma papnőjévé tette. Övéi halottnak hitték. Iphigeneia Taurisban az ottani szokás szerint éveken keresztül áldozta fel az oda tévedt idegeneket Artemis oltárán. Ez a sors érte volna a Taurisba érkező Pyladest és saját testvérét, Orestest is, ha a véletlen — egy levél, melyet Pyladesszel Orestesnek akart küldeni — fel nem tárja, hogy testvérek. Orestes Iphigeneiával, Pyladesszel és Artemis istennő szobrával visszatért Görögországba. L. Orestes. Iphigeneia mythosát tárgyalja Eurípides két tragediában: 1. Aulisban, és I. Taurisban. Újabban Raeine és Goethe is; Gluck pedig két operát írt róla.

Iphimedea I. Aloeus.

Iphitos, Eurytos fia, kit Herakles (1.) megölt. Iréné 1. Eirene.

Iris, Thaurnas tengeri isten és az okeanida Elektra leánya, a Harpyiák nővére, a szivárvány istennője, az istenek, különösen Héra aranyszárnyú hírnöke.

— Minthogy a szivárvány az esővel van összefüggésben. Zephyrost, az esőt hozó szél istenét férjének mondta.

Irmin (ész.) a szászknak Thorral vagy Tyrrel rokon istene.

Fából való oszlopát

— Irminsul, — Gsningban Detmold mellett Nagy Károly 772-ben megsemmisítette.

Iros, az Odysseiában említett gyáva koldus.

Isehys 1. Koronis.

Isi v. Isis (egy.), a természet anyja, mindenek ápolója, Osiris kísérője, anyja, nővére, neje vagy leánya. A görögök Demeterrel hasonlították össze; de az alvilág, a hold, a szerelem, házasság és hajózás istennőjének is tartották. Osiristól két fia

volt. Har (Horus) és Harpi Kroti (Harpokrates). Tehéntejjel ábrázolták. Memphisből, hol leginkább ünnepelték, elterjedt tisztelete mindenfelé. Rómában több temploma is volt. Azonban a szertartások, melyekkel mint a szerelem istennőjét ünnepelték, kicsapongásokra szolgáltattak okot. — Egyiptomban Saisban volt temploma, benne az istennő óriási szobra, melyet ugyanazon köböl való fától takart.

Ismene, Oidipus leánya, Antigoné félénk testvére.

Isten (m.) A szó eredete és jelentése még vita tárgya. L. Kandra Kabos: Magyar mythologia.

Istenek. Míg az egyptomiak isteneiket állatalakúaknak vagy legalább állatfejűeknek, a persák és indok pedig szörnyeteg emberalakúaknak (sokfejűeknek sokkaruaknak stb.) képzelték, a görögök és rómaiak többnyire a legszebb emberalakkal ruházták fel és így is ábrázolták őket. Hitük szerint a legtöbben az Olympos hegynen, Görögország északkeleti határán laknak Hephaistostól épített palotáikban; csak a tenger és alvilág istenei laknak rendesen saját birodalmukban. — Boldog életet élnek, bár azt az emberekéhez hasonló szenvedélyek, czivódások és pártoskodások némelykor megzavarják. Tanácskozásra és lakomára Zeusnek az Olympos csúcsán levő palotájában gyűlnek össze. Hebe és Ganymedes szolgál fel az asztalnál, a charisok és múzsák pedig énekkal gyönyörködtetik az isteneket; a lakoma után hatalmasan alusznak. Többi idejüket a világ és emberek sorsának intézésére fordítják, mindegyik a maga hivatása szerint. — Az istenek nem minden tudók, hanem csak erősebb érzékűek, mint az emberek: messzebbre látnak és hallanak, nagy utat is a Iegrö> idebb idő alatt képesek megtenni. Ismerik az emberek sorsát, de sok dolog előttük is rejte van; még Zeust is meg lehet csalni. — Ép oly kevésé mindenhatók, csak hatalmasabbak, mint az emberek. Bár szenteknek és igazságosoknak mondják, vannak hibáik is; irigyek, haragosak, sokszor köszívüek, megkísértik, elcsábítják a gyenge embereket: jót is, rosszat is tesznek velük. — Az emberektől kiváloan abban különböznek, hogy halhatatlanok és örökkel itjak. Az ambrosia (isteni étel) és nektár (i. ital) élvezete teszi azokká. De azért nincsenek öröktől fogva: valamikor ők is születtek; az északi mythologia szerint egyszer majd el is pusztulnak. L. Istenek

alkonya. A görög Zeusnak is megjósolták, hogy atyjához hasonlóan ő is az alvilágba jut. — A görögök és rómaiak isteneik sorából tizenkettőt említenek főistenségek neve alatt. Ezek: Zeus (Jupiter), Héra (Juno), Poseidon (Neptunus), Demetejr (Ceres), Hestia (Vesta), Apollón, Artemis (Diana), Hermes (Mercurius), Ares (Mars), Hephaistos (Vulcanus), Aphrodité (Venus) és Athéné (Minerva). Azonban egyes vidékeken mások is részesültek sokszor még nagyobb tiszteletben. — Az északi népek, melyek isteneikről hasonlókat hittek, mint a görögök, szintén 12 főistent különböztettek meg, de már abban, hogy melyek azok, nem állapodtak meg; leginkább Odint, Thort Tyrt, és Friggát tiszttelték.

Istenek alkonya. Götterdämmerung, Ragnarokr, (ész.). Az isteneknek folytonos gondja az ő jövendő megsemmisülésük és az ezt megelőző nagy harez, melyet ellenségeikkkel kell megvíjniuk. Ez akkor történik, mikor az emberek már teljesen megromlottak és az istenek is elmerültek a bűnökben. Egy három évig tartó borzasztó hideg télen kiirt minden embert és állatot; a hulláktól meghízott farkasok, Sköll és Háti, az éigér érneke és felfalják a csillagokat. Borzasztó földrengés közben összeesnek a hegyek, minden kapocs és lánc meglazul, a Midgard-kígyóé (1.), a B'enrisfarkasó (1.) és a gonosz Löki (1.) istené is. Egyszerre bárom oldalról támadják meg az Asgardot, az istenek várát, az ő ellenségeik. Keletről a Naglar hajón a fagyos Hrimthursok (1.), délről Löki és Surtr vezetése alatt Muspelheim tüzes óriásai, északról pedig Hell (1.) jön az ő népével. Mikor Surtr övéivel a Bifrost-hídon megrohanja az Asgardot, a híd összeomlik, az egész égboltozat meghasad, a világfa (Vgdrasil) is megrendül. Ekkor Heimdallr kürtje csatára szólítja az összes Ásókat és Einheriárokat. Odin bátran lép a Fenris-farkas elé, mely hosszas küzdelem után elnyeli a legfőbb istent: nem használt neki az Einheriárok segítsége sem. A Fenris-farkast Widar, Odin fia, öli meg; Löki és Heimdallr kölcsönösen ölik meg egymást. Thor a Midgard-kígyó ellen küzd, pörölyével szétzúzza fejét, de annak mérges gennyétől maga is elterül. Surtr felgyújtja a földet; elpusztul minden: ég, föld, tenger, istenek és óriások. — Azonban a világ

mégsem pusztul el teljesen. Egy új világ keletkezik, melyben újra a régi istenek uralkodnak; az Ida-mezőn, a régi Asgard helyén laknak majd. Ugyanakkor egy újonnan alakult emberi nemzedék örök tisztaságban és zavartalan egyetértésben újabb aranykorszakat él.

Istentisztelet. Az istentisztelet főbb formái a régi népeknél: a tisztítás (lustratio), ima, áldozat, fogadalom és jóslás. L. Bevezetés és a Tud. Zsebk. Görög és római régiségek ez. füzetekit.

Itys. L. Prokne és Aedon.

lúgok, Osugok (ind.), a világ, különösen a föld fenállásának korszakai. A földnek 4 korszaka vagy Jugája van. Jelenleg az utosóban élünk. Ez kezdetét vette Kr. e. 3000-ben, de összesen 432000 évig tart. Utána a föld az egész világgal együtt elpusztul.

Julus (r.) Ascanius másik neve. a Julius császári család megalapítója.

Juno (r.) 1. Héra.

Jupiter (r.) 1. Zeus.

Juturna (r.) a legkiválóbb forrás-nympha, Janus neje, mások szerint Jupiter kedvese. Nevét több forrás viselte. Tiszteletére mindazok, kiknek mesterségükben a vizre volt szükségük, a Juturnalia ünnepet ülték.

Juventas (r.) 1. Hebe.

Ixion, thessaliai lapitha király, híres azon büntetéséről, mely az alvilágban érte. — Apósát, Deioneust v. Hesioneust, ki a leányáért járó nászdíjat követelte tőle, orozva egy izzó szénnel telt gödör-be lökte. Egy halandó sem merte e büntől megtisztítani. Végre Zeus megkönyörült rajta és megtisztította a vérbüntől; sőt Ixiont annyira megkedvelte, hogy még az olymposi lakomákra is meghívta. Ez azonban e kitüntetésre nem volt méltó. Ixion Héra szerelme után vágyódott, a miért az istennő be vágolta férjénél. Zeus eleinte megbocsátott neki, sőt Hérához hasonló alakot (Nephelet) teremtett számára. Egybekelésükből származtak a kentaurosok. Mikor azonban Ixion büszkélkedve hirdette, hogy Héra szerelmét élvezte, Zeus levetette az alvilágba. Ott teste kézzel-lábbal egy örökké forgó kerekhez van erősítve; az Erinvsek még hozzá folyton ostorozzák.

Lynx, Pan és Echo leánya. Io szolgálatában

állt és ő csalta Zeust a leányhoz. Ezért Héra madárrá változtatta, mely nyakát csodálatos módon tudja forgatni. Azért nevezik lynx torquillának. A szerelem bűvös madarának tartották.

Iz 1. (m.) Hiizi.

Izedek (p.)jó szellemek (geniusok), összesen 28-an, kik örök viszályban élnek Ahrimannal és rossz szellemeivel. Leghatalmasabb volt köztük Mithra (1.).

Kabeirok, Cabirok, titokzatos istenségek; rendeltetésük még nincsen kiderítve. Mystikus istentiszteletük Egyptomból és Phoinikiából származott át Görögországba és különösen Lemnos és Samothrake szigefén terjedt el. Hét ilyen istenségen hittek; nyolcadiknak atyukat, az egyptomi Phthas istent mondatták. Phthast a görögök Hephaistossal hasonlították össze; egy mythos szerint a Kabeirok llephaistosnak és Kabeirának. l'roteus tengeri isten leányának fiai voltak. Az athéniek Anaktes (uralkodók), a rómaiak dei magni és potes (potentes) néven is neveztek. Mystikus neveik: Axieros, Axokersa, Axiokersos, Kadmilos.

Kadmilos név alatt: 1) Samothrake szigetén Hermes istent mint a mezők áldást hozó istenét tisztelték. 2) 1. Kabeirok.

Kadtnos. Agenor phoenikiai király és Telephassa fia. Atyja parancsára három testvérével együtt elhagyta hazáját, hogy Európái, a Zeustól megszöktetett nővéret keresse. De hiába keresték. Minthogy nővére nélkül nem volt szabad hazatérnie, Kadmos az ót kisérő anyjával együtt végre Thrákiában telepedett le. Anyja halála után Delphibe ment, hogy a jóshelynél tudakozódjék nővére felől. Azí,a választ kapta, hogy kövessen egy tehenet, a melylyel Delphiből való távozásakor találkozik és alapítson várost azon a helyen, ahol a tehén lefekszik. Kadmos engedelmeskedett. A tehenet egészen Boiotiáig követte. Itt az állatot fel akarta áldozni Athénének. Néhány társát vizért küldte. A közelben találtak ugyan egy forrást, de nem tudták, hogy az egy Aresnek szentelt berekben van, a melybe tilos volt a bemenet; Ares fia, egy iszonyú sárkány őrködött ott, ki Kadmos társait felfalta. Erre maga Kadmos is oda ment és Athéné segítségével hosszas küzdelem után megölte a szörnyet; fogait az istennő tanácsára kitörte és a földbe vetette Az elvetés helyén hir-

telen fegyveres férfiak keltek ki, a kik dühös harcz után egymást kölcsönösen megölték: közülök csak öt maradt életben, kik egymással kibékültek, Kadmos vezérségét elfogadták és vele együtt Thebae fellegvárát, a Kadmeiát építették. Thebae legelőkelőbb családjai ezen „elvetettek¹¹ (Sparták) utódainak mondta magukat. Ares, ki Kadmosra fia megöletése miatt eleinte haragudott, később kiengesztelődött, sőt leányát, Harmóniát, is nőül adta neki. A lakodalmon megjelentek az összes istenek. Hephaistos is megjelent, de haragudott, hogy az istenek épen Harmóniát tüntetik ki annyira, a ki neje, Aphrodité és Ares tiltott viszonyának gyümölce volt. A nászajándékok közé művészies, de boldogtalanságot okozó nyakéket és női köpenyt csúsztatott. Ezek azonban csak Harmónia utódait, különösen Amphiaraust (1.) tettek boldogtalanná. Kadmos és Harmónia zavartalan boldogságban éltek. Házasságukból egy fiuk: Polydoros és négy leányuk: Autonofi, Ino. Semele és Agave született. A leányok sorsa már szomorú volt. Autonoö anyja volt Aktaionnak, kit saját kutyái téptek szét. Ino (1.) öngyilkossá lett. Semelet (1.) a villám sújtotta agyon.— Agave (1.) pedig saját fiát tépte szét. — Polydoros, ki atyja után Thebae királya lett, és fia Labdakos Thebae harmadik királya is zavartalan boldogságban élt, de későbbi utódjaikat, mint Laiost és Oidipust (1.). már sok csapás sújtotta. — Maga Kadmos öreg korában elhagyta Thebaet, hogy legidősebb leánya szomorú sorsa felett érzett fájdalmán máshol keressen enyhülést. Más monda szerint Bakchos űzte el, mert nem akarta elismerni isten voltát. Illyriába ment nejével együtt és ez ország királya lett; itt született Illyrios nevű fia is. Nejével egyidőben halt meg. Ovidius szerint testeik kígyókká alakultak át, Pindaros szerint egy sárkányfogat az Elysionba vitte, hol más kiváló hősökkel együtt az alvilág birájává lett. A görögök egyik legkiválóbb hősüket tisztelték benne. — A mythos szerint az embereket földmivelésre, a vas használatára és a betűírásra is tanította. — A Thebae (Kadmeia) alapítására vonatkozó mythos thebaei eredetű; egy későbbi, Delphiból kiinduló monda tette csak Kadmost phoinikiai származásúvá és Európa testvérévé.

Kaikias, Caecias. a hideget és havat hozó északi

szél istene. Komoly, hosszúhajú és hosszúszakálkú öregnek ábrázolták, repülő ruhával, kezében jégesővel telt káddal.

Kalais. Boreas szélisten és Orithyia fia, Zetes testvére. A két testvér részt vett az Argonauták vállalatában; legismérésebb tettük, hogy Phineus asztaláról elűzték a Harpyiákat. Kolchisból való hazatérésük után mindenből megölte Herakles, mert hite szerint az Argonauták miattuk hagyták Mysiában.

Kalchas, a Homerostól gyakran említett híres jós, Thestor iia. Az ő jóslatára áldozták fel Iphigeniát Aulisban; megjósolta azt is, hogy a troiai háború tiz évig tart slb. — Önmagáról előre tudta, hogy meg kell halnia, mihelyt nagyobb jóssal találkozik. A troiai háború után Kolophonban Mopsos jóssal, Teiresias unokájával, találkozott. Egy fügefa alatt álltak. Kalchas szerint a fának, tízezer, Mopsos szerint egygyel több levele van. Megszámították és kitűnt, hogy Mopsosnak van igaza. E tévedése felett való bújában Kalchas nemsokára meghalt.

Kalevala (finn), a finnek nemzeti eposa, melyet csak 1835-ben adtak ki nyomtatásban. Belőle ismerjük a finnek mythologiáját. Az elején a világ teremtéséről szól. Ezután született Vainamöinen (napsisten). miután hétszáz évet töltött a vizanya méhében. O fejezte be a világ teremtését. Aztán anyja tanácsára sas hátán elmegy a hideg, sötét Pohjólába (éj?), hogy nőül vegye a csodaszép pohjolai szüzet, ki fényes öltözetben a szivárványon ül és arany szöveget sző arany orsójával. De a szűznek nincs kedve férjhez menni. Vainamöinen távozni akar, de a vén, fogatlan Louhi asszony sötétség), Pohjola úrnője, csak úgy ereszti el, ha előbb öcscével, Ilmarinen-nel, ki az eget kovácsolta, megcsináltatja a Sampót (sugár?); annak, a ki megcsinálja, Igéri leányát is. Ilmarinen nagy művészettel elkészíti, egyik oldalára lisztörlő malmot a másikra sóörlőt, a harmadikra pénzörlőt készít. De a szűz most sem akar férjhez menni. Csak később tesz Ilmarinen nejévé. Ilmarinenek azonban előbb Louhi parancsára még kígyókkal és sárkányokkal telt mezőt kell felszárítania, az alvilági farkast felhoznia és az alvilág folyójából pusztá kézzel a hatalmas csukát is kihalásznia; a szűz segítségével megfelel Louhi minden feltételenek. Azonban nejét csakhamar elvesztette, mert

Kuliérvo boszúja következtében vadállatok tépték szét. Ilmarinen újból elmegy Pohjolába és nőül kéri meghalt neje húgát. Ez csak erőszakkal lesz az övé. Útközben azonban felfedezi hütlenségét, miért csüllővé változtatja. Hazaérve Vainamöinennek elmondja, hogy Pohjola milyen gazdag ország, mert a Sampo folyvást ennivalót, eladni és eltenni valót őröl. A testvérek a Sampot minden áron meg akarják szerezni; el is mennek érte, a harcias dévaj Lemminkainen-nel együtt. Útközben hajójukat egy hatalmas csuka tartóztatja. Vainamöinen éles kardjával megöli és csontjaiból gyönyörű hangú lantot készít. Végre megérkeznek Pohjolába. Mikor Louhi nem adja oda jó szerivel a Sampo felét, Vainamöinen bűvös énekével és lantjával elaltatja egész népével együtt és elviszi hajójára az egész Sampot. Harmadnap felébred Louhi és üldözi a már messze járó hajót. De Vainamöinen szétzúzza Louhi hajóját. Erre Louhi sassá változik és darabokra töri a Sampot, mely a tengerbe esik. Azóta van annyi kincse a tengernek. De a könnyebb darabokat a szél Szuomi (Finnország) partjára viszi; azóta boldog ez az ország, mert a Sampo darabjaitól a föld megtermékenyült, általuk süt a nap és világít a hold Szuomi földjére. Louhi hiába ármányokodik, meg van törve; a Samponak csak tetejét tudja elvinni; azért ural-kodik szomorúság Pohjolában, nyomorúság Lappországban. Mikor hallja, hogy mily boldog Kalevala népe, előbb betegségeket, azután szörnyű medvét küld oda, de Vainamöinen meggyógyítja a népet és megöli a medvét. Ekkor Louhi a napot és a holdat egy hegy méhébe rejti, úgyhogy végtelen éj fedi Kalevala országát. Az ég istene sem találja meg az elveszett napot és holdat, a miért kardjával tüzet ver, hogy így új napot és holdat teremtsen. De a szikra a földre esik és elvész; Vainamöinen és Ilmarinen keresik és a lég tündéreitől megtudják, hogy egy csuka gyomrában van. A csukát megfoglják, de nem tudják, hogy vegyék ki belőle a szikrát. Végre a nap fia a felhőkből leesett aranymarkolatú ezüst élű késsel felboncrolja a csukát, kiveszi a szikrát, de ez elszabadul és mindenfelé nagy pusztítást visz véghez. Vainamöinen végre megkeríti s visszaadja a tüzet Kalevala házainak. Ilmarinen pedig új napot és holdat kovácsol, de ezek nem

világítanak. Viiinamöinen e közben megtudta, hogy hol van a nap és a hold; elindul Pohjolába, nagy harczban legyőzi Louhi népét, de nem tud behatolni a hegycsúcsra. Ilmarinennel tehát hatalmas szerszámokat kovácsoltál. Erre Louhi megijed és a napot és a holdat magától adja ki. — Kalevala és Pohjola harcza eredetileg a világosság és sötétség harcza.

Káli (ind) Siva (1.) isten nejének, Bhavaninak, a bűn boszuló, halálhozó istennőjének neve.

Kalliope (= széphangú), a hősköltemény múzsája, Zeus és Mnemosyne leánya. A lyrán kívül összegöngyölkötött pergamen csomóval vagy harczi trombitával ábrázolják. Gyermekei Orpheus, némelyek szerint Linos és a Seirének is.

Kallirrhoe, Acheloos folyóisten leánya. L. Alkmeion és Akarnan.

Kallisto, Lykaon arkadai király szép leánya. Artemis barátnéja, vadászatain kísérője. Mikor egyszer az erdőben nyugodott, Artemis alakjában közeledett feléje Zeus. Kinek Arkast, a híres vadászt szülté. Héra féltékenysége anyát és fiút tett szerencsétlennek: leszállt az Olymposról. Kallistot hajánál fogta, a földre dobta, aztán medvévé változtatta. Erek műlva fia már le akarta teríteni e medvét, mikor Zeus közelbelépett és mindenből csillaggá, a nagy- és kis medvévé változtatta. Héra felhívására azonban Oceanos és Thetys megtiltották nekik, hogy elfáradt tagjaikat a tenger habjaiban üdítésük. Ezóta a csillagok mindenkor fenn vannak az égen.

Kalydoni vadászat. Oineus, Kalydon királya, egy áldozatnál megfeledkezett Artemis istennőről. Ez haragjában egy bikanagyságu, tüzet okadó vadkant küldött Kalydon vidékére, a mely elpusztította a vetéseket és az állatokat; az emberek is csak futásban találtak menekülést. Végre Meleager, Oineus királynak és nejének. Althaiának, fia, a szörny leterítése végeit hajtóvadászatot rendezett. Hívására megjelentek a leghíresebb görög hősök: Plexippus és Toxeus. Althaia fivérei, Tydeus, Meleager testvére. Kaslor és Polydeukes, Jason. Theseus és Atalante, a hires vadásznő is. A vad már három hőst is halálra sebzett, mikor végre Atalante megsebesítette és Meleager megölte. Erre bőrét és fejét, mint a győzelem jelvényét, Atalanténak adta és a szép vadásznőt nőül vette. — Meleager két nagybátyja

azonban azt állította, hogy ōket, mint legközelebbi rokonait, illetik meg a győzelmi jelvények. Meleager védte igazát és czívódás közben agyonütötte két nagybátyját. Althaia, ki fiánál is jobban szerette testvéreit, megemlékezett arról, a mit fia születésekor a Moirák jósoltak: Meleager csak akkor hal meg, ha a születésekor a tűzhelyen égő fa elhamvadt. Haragjában elhamvasztotta a gondosan őrzött fatörzsét. Meleager rögtön érezte, hogy saját élete is elalszik. A férjéért gyászoló Atalante a győzelmi jelvényeket Artemisnak áldozta fel. — Egy régibb monda szerint Althaia arra kérte az alvilági isteneket, hogy büntessék meg gyilkos fiát. Meleager nem sokkal később el is esett egy csatában.

Kalypso, Atlas leánya. L. Odysseus.

Kama (ind), Maja fia; a görög Eroshoz hasonlóan Kama is közreműködött a világ teremtésénél és az emberekben nyilaival szerelmet ébresztett.

Kapaneus, a Thebaet megtámadó hadvezérek egyike.

Karneios, Karneia 1. Apollón.

Karpo, (= gyümölcs), az egyik Hóra neve Athénben.

Kartikeja (ind), Siva és Bhavani fia, hadisten, az istenek vezetője a gonosz szellemek ellen indított harczokban. A Ramayana ez. eposz szól róla.

Kassandra troiai jósnő, Priamos király legszebb leánya. Apollón megszerette és Kassandra megígérte neki, hogy szerelmét viszonozza, ha megáldja jós tehetséggel. Apollón teljesítette kérését, de Kassandra Igéretét nem tartotta meg. Apollón erre avval állott boszút, hogy intézkedésére az emberek őrültnek tartották és jósłataiban nem hittek, bár utólag látták, hogy mindenik teljesül. — Troia elfoglalása után Agamemnon rabnője lett, kit Argosba kísért, hol mindenktől orozva megölte Klytaimnestra és Aigisthos. Kassandra ezt is megjósolta, azt a büntetést is, mely a gyilkosra várt.

Kassiopeia, 1. Andromeda.

Kastalia, a Parnassos-hegyen lévő muzsaforrás, mely nevét és eredetét Kastaliának, Achetoos folyóisten leányának köszönte. Apollón szerelmével üldözött a leányt, aki e forrásba menekült. Az isten a forrás vizének lelkesítő erőt adott; aki belőle ivott, költői tehetséget nyert.

Kastor 1. Dioskurok.

Kedd asszonya (m.) a Boldog-asszony, kinek a kedd ünnepe.

Kekrops, Attika, őrségi királya, Athén alapítója, kinek a mythos szerint felül férfi-, alul sárkány-, mások szerint női teste volt. L. Athéné.

Keleos, eleusini király. L. Demeter.

Kentaurok (= bika-szórók), Thessalia erdeiben élő vad, szörös óriások, későbbi felfogás szerint féligr ember-, féligr lóalakú szörnyek, miért Hippokentauroknak (ló-) is nevezik. Ősatyjuk, Kentauros, Ixion (1.) és Nephelé fia. — Hírhedtek voltak nőrablásaik és részeges voltuk miatt. Azért mondta Bakchos tisztelöinek is. De érzékkiségük miatt kiirtották őket. Részben a tőlük megtámadt Herakles (1.), részben Theseus ölte meg őket Peirithoos esküvőjekor. Maradványaik a Seirenek szigetére kerültek, hol az utolsók is éhhalált szenvédtek. Eredetileg talán a sebes hegyi patakok megszemélyesítései.

Kephalos, Hermes és Herse attikai királyleány fia, ki Prokris, Erechtheus attikai király leányát vette nőül, a kivel boldog családi életet élt. Azonban egy kora reggel, mikor vadászatra ment, Eos hajnali istennő hálójába került De Kephalos Eos karjai között is csak hőn szeretett Prokrisára gondolt, végre elbocsátotta, de figyelmeztette, hogy nejéhez való visszatérése nem adja vissza előbbi boldogságát. Kephalos szívét ezóta tényleg az a kétély emészette, hogy neje érdemes-e annyi szeretetre. Hogy megkísérse, idegen alakban közeledett hozzá s ellenállását pompás ajándékaival legyözte. Ekkor újra igazi alakját öltötte magára, mire Prokris Minos kráteri királyhoz menekült. A házastársak azonban később kibékültek. Kephalos ezentúl is hódolt

Kentaur.

vadász szenvedélyének. Egy ily alkalommal eltik-kadva levegő után kapkodott és többször hangoztatta az „Aura“ (levegő) szót. Hamis barátjai félremagyarázták e felkiáltását, besúgták nejének, hogy férje most is Ios (Auróra) után vágyódik. Frokris a legközelebbi vadászat alkalmával feltékenységből férje után lopódzott, ki a bokrok megett elrejtőzött nőt vadnak nézvén leterítette. Mikor megtudta, hogy nejét ölte meg, kalandokban akarta buját felejteni. Végre Amphitryon királytól, kinek egy vállalatában részt vett, Kephalonia szigetet nyerte jutalmát.

Kepheus, Belus egyiptomi király fia, Aigyptos és Danaos testvére, Aithiopia királya, Andromeda atya.

Kephissos, folyóisten. Xarkissos atya.

Kerberos, Cerberus, az alvilág kutyája, Typhon és Echidna sarjadéka. A Styx túlsó oldalán, a hová Charon a halottakat vitte, őrködött. A mythos szerint három feje és ezeken haj helyett 100 kígyó volt. Az alvilágba mindenkit beeresztett, de vissza-felé senkit sem. Orpheus hangjával, Herakles erejével, mások Hermes bűvös pálczájával nyitottak maguknak utat a földre, hová Herakles Kerberost fel is vitte, hogy Euristheusnak megmutassa.

Kér, Nyx (éj) leánya, az erőszakos halál isten-nője. Rendesen több. sőt számtalan Kerről beszéltek.

Hesiodos szerint fekete alakúak, sötét szeműek, erős karmuak és véres ruha fedi testüket; körül-fogják az embert és vérét kiszívják. — A természetes halál istene Thanatos.

Keto, Pontos és Gaia egyik gyermeké, ki Phorkysszal együtt a szörnyekkel telt mélységet jelképezi.

Keyx, Hesperos és Philonis nympha fia. Trachis királya, Herakles barátja, Halkyone (1.) férje.

Kilix, Agenor fia. L. Agenor.

Kinnarok (ind.) a zene szellemei.

Kinyras, Kypros sziget egy herosa, Aphrodité főpapja.

Kirke. Circe, Helios napisten és az okeanida Perse szép bűvészleánya. Az Italia déli partján fekvő Aiaie szigeten lakott, hová atya vitte a maga napkocsiján Koldusból. Büvészerejével egész paradi-sommá alakította át e szigetet, aranyból és különféle drágakövekből palotát épített magának, melyet szelíd oroszlánok és farkasok őriztek. Ha

idegenek jöttek palotájába, vendégszeretően fogadta de ételeivel és bűvész-botjával különféle állatokká változtatta. Így tett Odysseus társaival is, kik sertésekkel változtak át; maga Odysseus Hermes isten segítségével megmenekült e bajtól, sőt társainak is visszadt a emberi alakjukat.

Kisértet (általános hit). A kisértetek gonosz szellemek, kik állat — vagy emberalakban, különösen éjjel, megijeszlik azokat, kikkel találkoznak. Kisértet számba mennek a hazajáró lelkek is. — L. Lemurok és Bevezetés.

Kleio, Clio, a történet múzsája; kezében pergamen-tekercsesei ábrázolják.

Klotho, a Moirák (l.) legidősike.

Klymene 1) Okeanos és Tethys leánya. lapatos lilán neje, Prometheus, Atlas és Epimetheus anyja. 2.) Merops neje, Heliostól Phaeton anyja. 3.) Egy rabnő, ki Helénát Troiába követte. 4.) Nauplios (l.)neje.

Klytaimnestra, Agamemnon (1.) neje és gyilkosa. L. -Orestes.

Kncph, Cnuphis. Nef (egy.) 1. Ammon.

Knidia. Aphrodité (1.) mellékneve a kariai Knidos után, hol Praxitelestől faragott szobra volt.

Kohold (esz.), a magyar Kópé, finn Kööpeli. Házi (a finneknél erdei) szellemek neve, a kik megijeszlik az embereket, de kárt nem okoznak nekik, ellenkezőleg gyakran megsegítik és megáldják a jókat. Törpéknak képzelték őket.

Kokytos Cocvtus panasz), 1. Hades.

Komaltho 1. Pterelaus.

Kópé (magyar) 1. Kobotd.

Kor, Korszak. Hesiodos és utána Ovidius a világ és az emberek négy korszakáról szól: az arany-, ezüst-, réz- és vaskorról. Kronos isten ural-kodása idejében az emberek örök ifjúságban paradi-somi életet éltek; az istenekhez hasonlítottak, a kik szívesen érintkeztek velük. Ezen korszakot a leg-nemesebb érez után arany korszaknak nevezik; hasonlóról megemlékszik majdnem minden nép mythologiája is, sőt, az ész. mythologia egy második aranykorszakot jósol, mely az istenalkony után következik be. — Az arany korszak letűntével, Zeus malomra jutásakor, az emberek már nem voltak oly tökéletesek és jámborok. Az ezüst-

korszak emberei már nem fértek békében össze és az isteneket sem tisztelték már annyira. Ezért Zeus az alvilágba küldte őket és kőrisfából egy ércznemzedéket, az érczkorszak embereit teremtette. Óriási termetüket és rendkívüli erejüket ők is erőszakra, sőt háborúra is használták; ebben egymást irtották ki és utódok nélkül súlyedtek el. Hesiodos szerint most a herosok (1.) korszaka és csak utána következik az Ovidiusnál már negyediknek említett vaskorszak és ez tart még ma is. Az emberek most csak keserves munkával szerzik meg eledelüket; a régibb nemzedékek egyetlenegy nemes tulajdonságát sem örököltek, hanem csak a czívódást és erőszakot. Az istenek már az ezüstkorszak óta ritkábban jöttek a földre, most már teljesen elhagyták; utolsónak hagyta el Astraia v. Dike, az igazságosság istennője. Az embereket gonoszságuk miatt kétszer is vízözönnyel sújtották: az egyik volt az ogygiai, a másik az, a melyből csak Deukalion (1.) és Pyrrha menekült meg.

Koré (= leány), Persephone mellékneve.

Koronis, Phlegyas thessalai király leánya, Ixion nővére, kit szépsége miatt Apollón isten is megszeretett. De mivel Koronis az arkadiai Ischys iránt érzett vonzalmat, Apollón, mások szerint Artemis, az ő nyilaival megölte, de a nő méhében lévő fiát, Asklepiost, megmentette.

Korybasok, Korybantok azon titokzatos istenségek, a kik a csecsemő Zeust lármás módon őrizték. Mások Kybele papjainak mondják, kik erős kiáltástól kisért fegyvertáncot jártak az istennő tiszteletére. Ismét mások Daktylosoknak nevezik Kybele papjait.

Korynetes (= bunkóvívő) a Theseustól megölt Periphetes rabló másik neve.

Krasopanj (szí.) =! szép asszony; a morváknál a szerelem istennője.

Kreon, Oidipus fiai után Thebae királya; Menoikeus fia, lokaste fivére. L. Oidipus, Antigoné.

Kretheus, Aiolos király és Enarete fia, a thessalai Iolkos város alapítója. Neje, Tyro, testvérének, Salmoneusnak, leánya volt. Három fia Aison, Amythaon és Pheres. — Aison fia Iason, az argonauták vezére.

Kreusa 1.) Priamos troiai király és Hekabe

leánya, Aineias (1.) neje, Ascanius anyja. 2.) Erechtheus attikai király szép leánya, Apollón kedvese, kitől Ion (1.) fia született. 3.) = Glauke. L. Medeia.

Krisna (ind.) A'isnu (1.) neve nyolczadik megtestesülésében.

Kronos, a r. Saturnus, a világ második ura, fia I'rinosnak és Gaianak, a világ első kormányzóinak. Kronos titán volt. szüleinek legifjabb és legravaszbabb gyermeké. Előtte Gaia már három százkezü óriást (hekatoncheir), bárom kyklopsot, öt titánt és hat titánnót szült A hekatoncheirokat és a kyklopsokat Uranos iszonyú alakjuk miatt a Tartarosba zárta. Gaia a titánokat kérte, hogy álljanak boszút elzárt testvéreikért. Azonban csak Kronos merte teljesíteni anyja kérelmét. Egy sarlóval orozva megcsónkította atyját, kit aztán megfosztott a világ uralmától. Helyétő meg fogalta el; megszabította a Tartarosba zárt testvéreit és nőül vette nővérét Rheiat. Hosszú időn át volt a világ ura. Atyja átka, mely neki az övéhez hasonló sorsot jósolt, arra bírta, hogy valamennyi gyermekét, Hadest, Poseidont, Hestiát, Demetert és Hérát, mindenjárt születésük után felfalta. De Rheia nem türte ezt sokáig. Mikor Zeus született, helyette pólyába takart követ nyújtott Kronosnak, Zeust pedig Kréta szigetére vitte. Mikor Zeus felnött, a Gaiatól kapott hánytató szerrel kényszerítette atyját, hogy elnyelt testvéreit kiadja; aztán megcsónkította és maga vette kezébe a világ kormányzását. A görög mylhos szerint Kronos a Tartarosba került; később Zeus megkegyelmezett neki és az Elysion urává tette. — A római monda szerint az égből elűzött Saturnus Itáliába menekült és Latiumban telepedett le. itt Janus király uralkodott, ki Saturnust uralkodó társúl fogadta. Tanús a Janiculus, Saturnus a Saturnus (későbbi nevén Capitolinus) hegyet népe-sítette be embereivel. Uralkodásuk idejében volt az aranykorszak, mikor az emberek paradicsomi életet éltek. Ezen korszak emlékére ünnepelték Rómában deczember 17-étől kezdve 3, majd 5—7 napon keresztül a Satumalia nevű víg ünnepet, a mikor szerencsekívánatokkal és ajándékokkal árasztották el egymást, úr és rabszolga között megszűnt minden különbseg, sőt szerepet is cseréltek egymással. — Később Kronost az idő jelképeként

tiszttelték, mire a chronoshoz (= idő) hasonló neve utalt, miért kaszával, óraüveggel és szárnnyakkal ábrázolták. — Saturnus eredetileg a vetés istene volt, csak később azonosították a görög Kronossal.

Kuretok. Zeus papjai Kréta szigetén, kik az isten tiszteletére lármás módon fegyvertáncot jártak, a mivel jelképiesen azt fejezték ki, hogy az újszülött Zeus siránkozását ne hallja meg Kronos. különben ezen gyermekét is elnyelné. — A Rorrybantokhoz hasonlítanak.

Kuvera (ind) a föld mélyében lévő kincsek 3 fejű. 3 lábú, 8 fogú és zöld szemű őre.

Kvaser (ész.) 1. Quaser.

Kyani sziklák 1. Symplegádok.

Kybele, phrygiai hegyi istennő, kit az istenek anyjának is neveznek. A görögök később Rheiávát vették egyjelentésűnek, a rómaiak pedig Opsszal. Saturnus nejével. A pessinosi templomban felállított képe állítólag az égből esett le. Egy mythos szerint Maion phrygiai király és Dindyma leánya volt. Atya haragudott, hogy nem fiúnak született és azért Kybelos hegyen tétette ki; innen vette nevét is. Kezdetben párduezok és oroszlánok, aztán pástorok nejei ápolták. Később jótéteményei miatt annyira tiszttelték, hogy jó hegyi anyának neveztek el; szép alakja miatt pedig szülei újra gyermeküknek fogadták el. Szomorú végű volt az ő szerelmi viszonya. Attis t.Sangaros phrygiai folyóisten leányának, Nana-nak szép fiát szerette. De Kybele szülei ellenezték a viszonyt. E miatt Attis öngyilkossá lett, miután előbb megcsónkította magát. Véréből ibolyák fakadtak, ő maga fényűvé lett. Kybelet kedvese halála őrülésig határos fájdalomba merítette. Ez óta országról országra vándorolt az általa feltalált kézidob. czimbalom és fuvola lármás hangjai mellett és Marsyas szeilén kíséretében. A hegyeken kóborolva megszelídítette az oroszlánokat is. — Mikor egyszer Phrygiában a dögvész pusztított. Apollón tanácsára ez ország lakosai isteni tiszteletben részesítették Kybelet és Attist is. Idővel az ország főistennőjének ismerték el. Orgiákkal ünnepelték: vad ordítások között nappal izgató zenével, éjjel fáklyafény mellett járták be papjai, a korybantok, és hívei a hegyeket, sokan Attist utánozva mámorukban megcsónkították magukat. — Görögországban, még pedig Attikában.

Kybele tisztelete csak Perikles idejében honosodott meg. Ekkor szép templomot építettek tiszteletére, ebben volt az istennőnek Pheidiastól faragott szobra is, későbbi képeinek mintája. Rendesen lefátyolozva és négy oroszlántól vont kocsin ábrázolták. — Rómában is elterjedt tisztelete, a Megalesia ünnep neki volt szentelve. Kicsapongó jellege miatt később római embernek tilos volt azon részt venni; helyettük phrygiaiak járták be ordítva a várost, kik alamizsnakérés között mindenféle varázslattal mulattatták a népet.

Kyklopsok, cyclopok (= kerekzeműek). Hesiodos szerint Uranos és Gaia óriási fiai, kiknek homlokuk közepén volt egyetlen szemük. Talán a viharos felhöknek megszemélyesítései, melyekből a villám röppen ki. Hárman voltak: Brontes, a menydörgés, Steropes, a villám és Arges, a villogó. Minthogy a zivatarok és a tűzhányó hegyek kitörései között hasonlóságot találtak, a kyklopsok lakóhelyét a tűzokadó hegyekbe, nevezetesen a siciliai Aetnába helyezték, hol a monda szerint Hephaistos legényei gyanánt villámok kovácsolásával foglalkoztak. — A ínythos szerint ezen óriásoktól atyjuk, Uranos, is feltette uralmát; azért letaszította őket a Tartarosba, a honnan csak Zeus szabadította meg őket, mikor a titánok ellen való küzdelmében szüksége volt rájuk. — Ismeretesebbek azon kyklopsok, kiket Homeros említi Odysseiájában. Az egyiknek, Polyphe mosnak, barlangjába eljutott Odysseus (I.) is. Homeros is egyszemű, továbbá emberevő és törvényekkel nem törődő óriásoknak mondja őket.

Kyknos: 1) Apollón és egy libyai nympha szép fia, ki barátja, Phylios, halálán annyira elkeseredett, hogy a Kanopos tóba ölte magát; példáját anyja is követte. Apollón mindenkitől hatlyúvá változtatta; azért lett a hattyú az isten kedvencz madarává. 2) Poseidon és Kalyke fia; ki a troiai háborúban a troiaiak részén állott Minthogy sebezhetetlen volt, Achilleus megfojtotta; Poseidon hattyúvá váltaztatta.

Kynthia Aríemisnek. Kynthios Apollonnak melléknéve születésük helyéről, a Delos szigetén lévő Kynthos hegyről.

Kyparissos, Telephos fia, Apollón kedvencze, véletlenül agyonvilazott egy az istentől kapott szarvast, miért öngyilkossá akart lenni; de Apollón cyprussáfával váltaztatta.

Kypria, Cypris, Aphrodité (1.) mellékneve.

Kyrene, Apollonnak híres szépségű kedvese, kit Libyába vitt és halhatatlanná tett. Fia Aristaios volt. A Battostól alapított Kyrene város tőle vette nevét.

Kythera sziget, melynek közelében, a tenger habjaiban, Aphrodité született; innen Kytherea mellékneve.

Kyzikos, a dolionok királya, szívesen fogadta az argonautákat. Mikor azonban őket a szélvész egy éjjel szigetéhez visszaverte, fegyverrel ment ellenük, mert azt hitte, hogy rablók támadják meg. Ez alkalommal Iason megölte; mire neje, Kleite, magát felakasztotta és forrássá változott.

Labdakos 1. Kadmos.

Labyrinthos, L. Minós.

Lachesis, L. Moirák.

Lactans (r.) a gabona nedvét (tejét) adományozó istennő.

Lada, Lado (szí.), a szerelem és szépség istennője, fia: Lel, a szerelem, Did, a viszonszerelem és Pol, a házasság istene.

Laértes, Odysseus atyja.

Laios, Oidipus (1.) atyja.

Laiistrygonok, emberevő óriások. L Odysseus.

Laksmi (ind) Visnu neje. a szépség istennője, aki Aphroditéhez hasonlóan a tenger habjaiban született. A bőség és boldogság istennőjének és a föld anyjának is mondják.

Lama (ind.), a főpap neve. Három nagy Lama van: a Dalai Lama (a papok tengere, legfőbb pap) Tibetben, a Bogdo Lama a mongol földön és a Dairi Lama Japánban.

Lamiák, vampirfélé női kisértetek.

Lampetia, Aigle és Phaöthusa nymphák, Phaeton nővérei, Trinakria szigetén Helios teheneinek örei.

Laodameia, Protesilaos (1.) neje.

Laokoon, L. Troiai háború.

Laomedon, Troia utolsó előtti királya. Priamos atyja. Szószegései miatt előbb leánya, majd egész Troia bűnhődött. Zeus parancsára ugyanis Poseidon és Apollón istenek felépítették Troia falait. De mivel a király megvonta tőlük a kialkudott díjat, Poseidon egy borzasztó tengeri szörnyet küldött, mely az embereket megölte és a vetéseket elpusztított.

totta. Az isten kiengesztelésére Hisionet, a király leányát tettek ki martalékei a szörnynek. Herakles épen jókor érkezett a leány megmentésére. Laomedon oda Igérte neki azon isteni lovakat, melyeket Zeus Trosnak, Troia első királyának adott Ganymedesért. De igéretét most sem tartotta meg. Herakles ezért Troiát elpusztította. Laomedon és minden gyermeké, kivéve Priamost és Hisionet, elesett. Hesione Herakles egyik társának, Telamonnak neje lett. kitől Teukros (Teucer) nevű fia született.

Lapithák, Thessaliának a kentaurokhoz hasonló vad népe, mely Lapithestől, Apollón és Stífbe fiától származott. Folytonos háborúskodásban éltek a kentaurokkal. Peirithoos királyuk esküvőjekor volt az a harcz, a melyen a kentaurok elpusztultak.

Larok, Lares (r.) a rómaiaknál a földek, utak, ligetek, főleg pedig a családi élet védő szellemei. Kis képeik fából, köböl vagy érczból készültek és babérral koszoruzzott, rövid ruhás, kezükben csészét vagy szarvast tartó ifjakat ábrázoltak; a tűzhelyen, hálótermekben vagy az átriumban állították fel. Ille védő isteneknek a meghalt rokonok szellemiit tartották. Nevezetesebb családi eseményeknél védő szárnyaik alá veszik a család tagjait, a kik különösen ilyenkor imádkoztak hozzájuk és áldozatokat is mutattak be nekik. A jóságos Larok hatása különösen áldásos volt a szántóföldön és szőlőkben; azért ajándékozták meg különösen virágkoszorúkkal. — A házi Larokon (Lares familiares) kívül voltak állami Larok is (L. publiciv. Compitales); tiszteletüköt Servius Tullius honosította meg. A város és vidékének több helyén voltak kis szentélyeik, hol a Saturnalia után nyomban a Compitalia ünnepét ülték, lakomákkal és egyéb mulatságokkal. — Caesart és Augustust mint Larokat részesítették isteni tiszteletben. Nevüket állítólag Lar (= úri etruszk szótól kapták. — Gyakran összetévesztik a hozzájuk hasonló Penatokkal.

Laruntla (r.) 1. Dea Muta.

Lárvák, Lárváé (r.) 1. Lemurok.

Lafinus (r.) Aineias apósa, Lavinia atya.

Latona (r.) I. Lelő.

Laverna (r.). az alvilági sötétség egy istennője.

Lavinia (r.) Aineias neje, Latinus leánya.

Leander, híres a Horo iránt való szerelméről, melynek történetét a Kr. u. IV. században élő

Musaios Grammatikos görög költő írta meg. Leander Abydosból éjjelenként átúszott a Hellesponton. hogy Herot. a sestosi Aphrodité papnőjét, meglátogassa. Hero fáklyát gyűjtött tornyában s az ifjú a világosság irányában úszott. Egy éjjel a vihar kioltotta a fáklyát és Leander a hullámokba veszett. — Mikor Hero reggel meglátta kedvese holttestét, szintén a vízbe ugrott.

Led, Léda (szí.), az oroszok hadislene.

Léda, Thestios aitoliai király és Leukippe leánya, Tyndareus sparlai király neje. Klytaimnestra anyja. Híres volt szépségéről, miért Zeus is közeledett hozzá hattyú alakjában. E viszony gyümölcsüként két tojást szült: az egyikben volt Helena és Polydeukes (Pollux), a másikban Kastor; a két utóbbi közös neve Dioskurok. Egy másik mythos szerint Nemesis szült tojást, melyet Lédának adott át gondozás végett; e tojásból csak Helena született; a Dioskurok pedig Tyndareus gyermekei voltak.

Lemurok v. Lárvák (r.) a halottak szellemei, kik életükben elkövetett bűneik vagy szenvedett igazságtalanság miatt nem találnak nyugtot az alvilágban, mint kísértetek újra megjelennek a földön, felkeresik lakásait és megijesztik az élőket. A Lemuria-ünnepen (május 9,11 és 13-án) Ovidius által leírt szertartások szerint kiűzik a házakból.

Lenaia, borsajtoló ünnep, deczemberben; Bakchos tiszteletére tartották Athénben.

Lethe, 1. Hades.

Leto, a r. Latona, Koios (Coeus) titán és Phoibe leánya, a sötétség szelíd istennője. Zeus szerette és viszonyuk gyümölcsé Apollón és Artemis volt. Héra féltékenysége miatt neki is sokat kellett szenvednie. Mihelyt megtudta, hogy Leto várandós állapotban van, megeskette Gaiat (a földet), hogy a földön sehol sem ad neki helyet, a hol nyugodtan lebetegedhetnék; Python sárkányt is küldte üldözésére. Leto sokáig bolyongott, míg végre Delos szigetén menedéket talált. E sziget előbb folyton hánýódott a tengeren; Leto rálépett a Gaia esküje által nem érintett sziklára, mely rögtön megállt, mert Poseidon a tenger fenekén négy oszloppal megerősítette. Az istennő a Kynthos hegycsúcsánban egy pálmafá árnyékában először Artemist szülte, utána csak 9 napi vajúdás után Apollont, mert Héra nem engedte

meg, hogy Eileithyia segítségére menjen; végre a 9 napos Artemis segített Ápolton születésénél.

Leukippe, Arsippe (1.) nővére.

Leukothea (= fényes istennő) 1. Ino.

Liber (r.) = gondíző; Bakchos mellékneve.

Libera (r.) Aphrodité és Persephone r. neve.

Liberalia (r.) a Liber és Libera tiszteletére szüretkor tartott ünnep, melyen Bakchosnak kecskebakot áldoztak; a férfikort elért ifjak ekkor öltötték fel először a tóga virilist.

Libertás (r.) a szabadság istennője, Jupiter és Juno leánya. Rómában több pompás temploma volt. Gyakran ábrázollak pénzeiken. Minthogy a rabszolgáknak fedetlen fövel kellett járniok, Libertást fején vagy kezében kalappal ábrázolták; baljában lándzsát vagy a bőség szaruját tartja.

Libitina (r.) a temetés istennője, kinek ligetében minden készen feküdt, a mi a temetésnél kellett. Eredetileg Venus mellékneve.

Libs (= cseppegő), a r. Africus, a délkeleti szél esőt hozó istene. Athénben könnyű köpenynnyel fedett ifjúnak ábrázolták, kezében hajódarabokkal. Azt mondják, hogy a salamisi ütközet után ő vetette Attika partjaira a perzsa hajók romjait.

Libya, io unokája, Epaphos egyiptomi király leánya. Poseidontól Agenor és Belus nevű fiai születtek. Az afrikai Libya tőle nyerte nevét.

Lichas. L. Herakles.

Lidérca (m.) talán német vagy szláv eredetű. Majd bolygó tüzet, majd éjjel röpködő gonosz madárfélért értenek alatta. Gazdagára teheti az embert, de ezért lelkét kívánta meg.

Lines, Thrakia ősrégi lantosa. Apollón és egy múzsa fia. Orpheus testvére. Saját atyjával is mert versenyezni, miért az agyonütötte. Mások szerint Herakles, ki tanítványa volt, ölte meg azért, mert mikor tanítása nem fogott rajta, megverte. A szomorú dalt neve után neveztek el Linos dalának.

Lofn. Joffa (ész.) a házasság istennője, Frigga kísérője.

Lók! (ész.) a gonoszság istene, Farbauti óriás és Laufev v. Nai fia. Neje Sigyn, kitől két fia: Vali és Narvi született. Augurboda óriásnővel a Fenris-farkast. a Midgárd-kígyót és Hel halálistennőt nemzette. — Löki folyton csak gonoszra, kártevésre

gondol, a miért az Ások, kiket gyakran szidalmaz, nem is akarják maguk közé fogadni; bár Odinnal vérrokonságban állott, nem volt neki még palotája sem az Asgardban Okos tanácsaival ugyan gyakran kisegíti az isteneket bajaikból, de csak azért, hogy a kisebb bajból a nagyobbikba jussanak. L. Iduna. Thrymr. — Legrútabb bűnét akkor követte el, mikor a vak Hodr dárdáját úgy irányította, hogy az Baldrnak, az istenek kedvenczének. kioltotta életét. Az istenek elhatározták, hogy ártalmatlanná teszik. Bár folyton más és más alakot öltött, Odin mégis meglátta és Thor a lazaczczá alakúit Lokit megfogta farkánál. (Ezóta hegyes a lazacz hátsó teste). Fiát, Valit az istenek farkassá változtatták, a mely szétszakította másik fiát, Narvit. Ennek beleivel azután egy barlang éles sziklájához kötötték Lokit; Skadi pedig feje felett egy viperát erősített meg melynek mérges habja égő sebeket okozott rajta. Hű neje szerencsétlenségében sem hagya el; egy csészében felfogta a lecsepegő mérget, de, valahányszor a csészét megtalte után kiürítette, rövid időre újra Lokira hullott a méreg, a ki ilyenkor fájdalmában úgy vergődött, hogy az egész föld megrendült (földrengést okozott). — így kell szenvednie egészen az istenalkonyig; akkor megszabadul és gyermekei segítségével iszonyú boszút áll az Asokon. - A tűz istenének is mondták, talán azért, mert Logival, a tűz szellemével tévesztették össze.

Lotophagok. egy Libvában lakó nép mely a lotosnövénynel táplálkozott. Ha idegen evett belőle, megfeledkezett hazájáról. L. Odysseus.

Loxias, Apollón (1.) mellékneve.

Lucetius, Lucesius, Luciferius (r.) Jupiternek, mint a fényes ég istenének mellékneve.

Lucifer (i\l) 1. Phosphorus. — Lucina (r.) 1. Artemis.

Lucza (m.), a magyar ősvallás egyik istensége, talán a Nagy-asszony lehetett.

Luna (r.) 1. Selene.

Lupercus (r.) Faunus másik neve. Lupercal név alatt a Romulust és Remust ápoló farkas barlangját értették. E szent helyet a Luperci nevű papok gondozták; februárban a Lupercalia nevű engesztelő ünnepet tartották ott kecske- és kutyaál-dozattal. Ezen áldozat után a papok, a kiknek testét

csakis kecskebőr takarta, végig futottak az utcafején és a termékenyítés jelképéül ostorral az asszonyok kezére ütöttek.

Lyaios = gondűző. Bakchos mellékneve,

Lykaon. Pelasgos és az okeanida Meliboa fia, arkadiai király, ki a romlott érczkorszakban élt. Maga is kegyetlen volt. de még kegyetlenebb volt 50 fia, kik mindenkit megöltek, aki kezeikbe került. Egyszer Zeus is meglátogatta őket; de az ő életére is törtek. Mikor Zeus megismertette magát, nem akartak neki hinni, hanem próbára tették. Lykaon titokban lemészárolt egy ártatlan gyermeket és husát feltállalta Zeus előtt. De az isten rögtön kitalált minden s Lykaont fiaival együtt ordító farkasokká változtatta.

Lykomedes. L. Theseus, Achilleus.

Lykos, Thebae királya, Dirke férje. L. Antiope.

Lykurgos, Dryas fia. a thvakiai edonok királya. Kezdetben barátja volt Bakchosnak; de mikor a borrossz hatását tapasztalta, országában kiirtott minden szőlövenyigét, magát Bakhost is megtámadta, kísérőit megölte vagy elfogta; Bakchos a tengerbe volt kénytelen menekülni, hol a Nereidák szívesen fogadták. — De Lykurgos bünhődése nem maradt el. Zeus megfosztotta szeme világától; más mythos szerint megörült és sajátkezűleg megölte egyik fiát; országa terméketlenné lett. Mikor népe egy jóslat után megtudta, hogy ez a terméketlenség Lykurgos haláláig tart, felvonszolták egy hegyre, hol vad lovak tépték szét testét.

Lynkeus, 1) a messeniai Aphareus fia, Idas testvére, híres volt éles szeméről, melylyel a föld mélyében lévő érczeket is észrevette és fatörzseken is keresztül látott. Ezért választották az Argonauták kermányosuknak. Részt vett a kalydoni vadászaton is. A két testvér haláláról 1. Dioskurok. 2) L. Danaos.

Ma, Ammas. a világ ősanyja, istenanya: Phrygiában megfelel neki ívybele: a rómaiaknál neve magna mater Idaea, kinek szent kövét Kr. e. 204-ben hozták Rómába.

Machaon, Asklepios fia, híres orvos ki mint ilyen a troiai háborúban is kitűnt. Halála után Messeniában isteni tiszteletben részesült.

Magyar mythology. Ipolyi ily című munkája (1854) óta többen foglalkoztak már a magyar mytho-

logiával. legújabban és legbehatóbban Kandra Kabos 1897-ben megjelent művében. Azonban a források, a melyekre ősvallásunk nyomozásánál, kiderítésénél, támaszkodhatunk, oly csekély számúak és oly kevessé megbízhatók, hogy inkább csak sejthetjük, de be nem bizonyíthatjuk, hogy milyen volt eleink vallása. A régi krónikákat, melyek róla itt-ott megemlékeznek, már kereszteny emberek, főleg papok írták; a néphagyományban fennmaradt mesék és mondák származhattak velünk együtt élő vagy valamikor érintkezésben volt nép vallásos hiedelmeiből is. Támaszkodhatunk még a rokon népek, különösen a finnek mythologiájára és a vogulok teremtésmondájára is (I., Világteremtés). Ezek alapján mondhatjuk, hogy a magyarok ősvallása is természetvallás. a természet erőinek megszemélyesítése volt; isteneknek tartották a napot, a holdat, de különösen a tüzet is: a föisten (a magyarok istene) harcias isteni lény alakjában jelenik meg, mely a felhők felett lakozva, hatalmas nyilzáport szór a zivatarban (isten nyila =|-| villám). — Hittek szellemekben és tündérekben is, a miért lakóhelyüket, a hegyeket, erdőket, folyókat és forrásokat is tiszteletben tartották; tiszteletben tartották őseik szellemait, lelkeit is. — Lehet, hogy ősvallásunk képzésére befolyással volt a zend (persa) népé is. A fehér ló áldozata meg volt náluk is, nálunk is. — Az isteneknek papjai az emberfeletti csudás hatalommal felruházott tállosok voltak.

Mágusok (pers.) a perzsák tudós, hosszú időn keresztül nagytekintélyű papjai.

Maja, Madja (ind.), a Brabmában élő isteni akarat, örök szeretet, a melynek segítségével lehetett csak személylyé, érzéki lénynyé Brahma lelke. Brahm. Maja. fia Kama, a szerelem istene, a buddhisták szerint Buddha is. — A költők vagy szép nőnek fogják fel, kinek ránezaiban minden teremtett lény képe látható, vagy fáradhatatlanul szövő és a világot összefűző póknak. — 2) A görögöknel .Maia pleiada v. nympha és Zeustól Hermes (1.) anyja volt. A rómaiak Faunát, Faunus nejét, nevezték Maiának.

Mainadok, más néven bakchansnők, Thyiadák, Bakchos kísérői, kik dühöngőkhöz hasonlóan új-jongtak.

Mamers (r.) Ares (Mars) neve az oszkoknál és szabinoknál.

Manala v. Tuonela (finn), az alvilág, hová a lelkeket a Halál egyik leánya csónakon szállítja.

Manes. Manók (r-) a halottak jó szellemei, kiket védő isteneknek tartottak és halotti áldozatokkal ünnepeltek. Oltárok helyett sirdombokat szenteltek nekik, melyekre virágokat és koszorúkat tettek vagy árnyékos fákat is ültettek.

Mania (r.) a Larok és Manók nagyanya; idővel a vigjáték és gyermekek ijesztő rémévé lett.

Mannheim (ész.) = Midgard (1.).

Manó (m.) A manók ragadozók, fullasztók és emberélet után sóvárgók; rettentető tekintetű emberalakuak. A vízben laknak; de vannak hegyi és erdei manók is.

Manu (ind.), az első ember vagy király, az indiaiak világi dolgokra vonatkozó törvénykönyvének alkotója.

Marmor (r.), Mars (Ares) egyik neve.

Mars (r.) 1. Ares.

Marsyas phrygai satyr, híres szomorú végéről. Marsyas ugyanis megtalálta a fuvolát, melyet Athéné eldobott, mert arcát elcsúfította; a fuvola-játékban annyira tökéletessé lett, hogy Apollont is versenyre merte hívni. A műszák voltak a versenybírák; kezdetben Marsyas részére hajlottak. De mikor Apollón a maga lírájának hangjait énekkel kísérte, Marsyas is beismerte, hogy vesztett. — Apollón izsonyú büntetéssel sújtotta: lehúulta Marsyas bőrét. Így teljesült az átok, melyet Athéné arra mondott, ki a tőle eldobott fuvolát felemelni meri.

Marut, Marulok (ind.), a vihar és szelek okozói, kik őzektől húzott fényes kocsin dalolva járják be a levegőt. Később urukként tiszttelték Marutot v. Vajut, ki a hegység barlangjaiban lakik, honnan maga indül el légi útjára vagy szolgáit, a 7 Marutot és a 49 Anitát küldi el. Mondják, hogy megszerette egy király száz leányát és mikor kikosarazták, valamennyit púposzá tette.

Masi (egy.) az igazság istennője; jelképe a strucztoll.

Matronalia (r.) a Juno tiszteletére március 1-én Kómában tartott ünnep, melyen csak nők vehettek részt.

Matúra (r.), a gabonát érlelő istennő.

Mavors (r.) Mars egyik neve. L. Ares.

Medeia, Medea, Aietes kolchisi király szép leánya, Kirke unokatestvére, Absyrtos nővére, a Helios napistentől származó kolchisi varázsló család egyik tagja. Nejévé lett Iasonnak, kit vállalatában megsegítetl. s aztán Görögországba követelt. L. Argonauták és Pelias. — Iasonnal 10 éven át boldogan élt és tőle 3 fia született: Thessalos, Alkimenes és Tisander. Ekkor azonban Iason elhagyta nejét, hogy Glauket (v. Kreusat), Kreon korinthosi király leányát, vehesse felességül. Hiába figyelmeztette M. férjét esküjére, tett szolgálataira. Már ki volt tűzve Iason és Glauke menyegzőjének napja. Medeiát, ki átköt mondott a jegyes párra, számkivetésre ítélték. Ekkor M. újra varázsszereihez fordult, ügy tetette magát, mintha helyeselné férje elhatározását. Drága ruhát készített az ara részére. Alighogy Glauke az esküvő napján magára vette, a ruha lángra lobbant, mely elhamvasztotta a menyasszonyt, a segítségére siető Kreont is családjával és házával együtt. Iason megmenekült ugyan, de kétségebesében nem sokkal később öngyilkossá lett. Egy másik mythos szerint még sokáig bolyongott, míg végre az Argó hajó egy véletlenül leszakadt része, mely alatt pihent, agvonsújtotta. — Medeia Korinthosi ól való távozása előtt sajátkezűleg megölte Iasontól származó fiait, aztán sárkány fogatán a levegőbe emelkedett és így hagya el a várost. Hosszú ideig bolyongott még Görögországban. Egy ideig neje volt Aigeus attikai királynak is; de Athénból menekülnie kellett, mert rajtakapták, hogy Theseus életére tör. Medeia mintája a varázsló nőknek, kiket gyakran vádolnak gyermekekgyilkossággal is. Eredetileg talán holdistennő lehetett.

Meditrina (r.) a rómaiak rézi gyógyító istennője, kinek helyét később Aesculapius (Asfelepios) foglaltáéi.

Medon, Odysseus házának hírnöke, ki a kérők szolgálatában állott; a kérők meglakolásakor életben maradt.

Medusa, a Gorgok (1.) egyike. L. Perseus.

Megaira. L. Erinysek.

Megapenthes, Proitos fia. L. Perseus.

Megara, Kreon leánya, Herakles (1.) neje.

Melampus, híres pylosi jós és orvos; Amythaon

fia, Bias testvére. Egyszer álmában kígyók nyálták és tisztították ki fülét; ez és Apollonnal való beszélgetése jóssá és bölcsessé tette. Bölcseségét testvére javára használta fel. Testvére ugyanis nőül akarta venni Perot, Neleus csodaszép leányát. Neleus kívánságára azonban előbb Iphiklos marháit kellett megszereznie. Erre Melampus vállalkozott; de vállalkozása, mint megjósolta, fogásba juttatta; megjósolta azonban azt is, hogy egy év múlva a marhák birtokában lesz. Így is történt. Az év vége felé észrevette, hogy börtöne falait a férgek annyira megrágták, hogy beomlásától kell tartania. Jelentést tett erről Iphiklosnak és azt kívánta tőle, hogy más helyiségbe zárja. Alighogy ez megtörtént, a börtön 'beomlott. Iphiklos bámulatában Melampust nemcsak szabadon bocsátotta, hanem odaajándékozta neki a marhanyájat is.

Melanippe, 1. Desmontes.

Meleagros, Ares és Althaia, Oineus király neje, fia. Deianeira testvére. L. Kalydoni vadászat.

Melikertes 1. Ino.

Melkart (phoinik.) az ég hatalmas istene, kit Baal mellett leginkább tisztelek. Oltárain embereket is feláldoztak.

Melpomene (= éneklő), a tragedia múzsája. Fátyollal, baljában tragikus álarczzal, jobbjával botra támaszkodva és kothurnosban (magas czipőben) ábrázolták.

Metánon, Tithonos és Eos szép fia, az aithiopok királya, a tróiaiak barátja. Részt vett a troiai háborúban és Achilleus kezétől esett el. Isteni anyja elvitte holttestét Aithiopiába, a Memnon-madarakat teremtette, melyek sirján összegyűltek és panaszkoztak. A hajnal harmatcseppjei Eos könnyei, melyeket fiáért folyton hullat. — Mióta az egyiptomi Thebe közelében III. Amenhotep kolossusának rejtélyes hangjait hallották, azt mondタk, hogy ez emlék Memnoné és hogy e hangokkal isteni anyját üdvözli minden reggel.

Menelaus spártai király, Agamemnon testvére, Heléna férje, a troiai háborúban a görögök egyik fővezére.

Menestheus 1. Theseus.

Menoikeus: 1) Iokaste atya 2) Kreon fia.

Menoitios, Iapetos titán egyik fia, a Tartarosba

került, mert a titánoknak az istenekkel való harczában Zeusszal mert szembe szállni.

Ment (egy.), más néven Chem. a görög Fannal rokon termékenyítő isten, kit Mendesben (Ment), Felső- egyiptomban tiszteleztek. A neki szentelt kosléjével ábrázolták.

Mentor, Odysseus barátja, kit távollétére háza örévé tett. Homeros Odysseiája szerint Athéné Mentor alakjában buzdította Telemachost atyja keresésére. Feneion Telemachos utazásai ez. műve közmondásossá tette Mentor nevét; alatta ma bölcs tanácsadót és vezetőt értünk.

Mercurius 1. Hermes.

Meriones, Idomeneus krétai fejedelem
nnokaöcse,
a trójai háborúban a görögök egyik kitűnő hőse

Meggye. Qidzsu-nen¹⁷ erje. Balbala.

Merope, Oidipus nevelo anyja, Polybos neje.

Meru (ind) a világ közeppontjának tartott végtelen magas őshegy, csúcsán Visnu paradicsomával, oldalain a többi istenek pompás palotáival. A Himalayát tarthatták ezen hegynek.

Mesia és Mesiane (p.) az első emberek neve.

Messia (r.) az aratók istennője.

Metánéira 1, Demeter.

Metapontos 1, Desmontes.

Metis (= bölcseség) Okeanos leánya, Zeus első neje, L. Athéné.

Midas, Phrygia királya, Gordios és Kybele ostobaságáról híres fia. Backhos tanítóját, Seilenost, ki a király kertjében lerészegedett, elfogta, de később visszavitte az istenhez, ki már azt hitte, hogy Seilenos örökre elveszett; ezért örömében megígérte Midasnak, hogy bármely kívánságát teljesíti. A király vak kincsvágyában azt óhajtotta, hogy minden, a mihez ér, csillgó aranynyá változzék. De csakhamar megbánta esztelen kívánságát, mert az rá nézve a legszonyúbb csapásnak bizonyult. Bakchos hosszas kérés után meggyógyította bajától: Midasnak meg kellett fürdenie a Paktolos folyónban, s oly nagy volt a királynak aranyteremtő ereje, hogy még ma is találnak aranyat a folyó vizében. — Egy másik alkalommal is bebizonult ostobasága. Mikor Apollón és Pan egymással versenyeztek, Midast választották bíróul. Midas Pan fuvolajátékához szébbnek találta Apollón játékánál. Apollón erre meghúulta fülei, úgyhogy valóságos szamárfüleket.

kapott. Népe előtt sokáig rejthette el, de borbélya láthatta. Hogy titkától megszabaduljon, egy mocsaras helyen gödröt ásott és bekiáltotta, hogy Hidasnak szamárfüle van. A következő évben a földdel újra betöltött gödör helyén nád nőtt, mely a szél fuvalatára folyton hangoztatta a borbély szavait.

Midgard v. Mannheim (ész.), az emberek világa, a föld. L. Asgard.

Midgard-kígyó (ész.) L. Jörmungandar.

Mimer (ész.) az Ások egyike, Odin nagybátyja. Az ő őrizetére van bízva a Jotunheimban eredő bölcseségforrás, melyből minden reggel iszik és így tesz szert nagy bölcseségére. Az ital neve Odrerir. Odin is kívánt egyszer e forrásból inni, de ezért fel kellett áldoznia egyik szemét, melyet Mimer zálogul kívánt. Mimer vége szomorú. Mikor az Ások a Wanokkal békét kötöttek, az utóbbiaknak Hönir istent adták kezesül, Mimert pedig megbízták avval, hogy elkísérje és tanáccsal ellássa. A Wanok azonban Mimert agyonütötték és fejét elküldték az Ásóknak. Odin varázsszavakkal újra életre keltette, úgyhogy beszélhetett és jósolhatott.

Mimer eredetileg a tenger istene lehetett; a folyókat Mimer fiainak mondják.

Minerva (r.) 1. Athéné.

Minős, Zeus és Európa iia, Rhadamanthys és Sarpedon testvére. Kréta szigetén uralkodott, kezdetben testvéreivel együtt, később egyedül, mert testvérei elköltöztek krétából: Rhadamanthys Boiotiába vándorolt, hol mint törvényhozó nagy tiszteletben élt, halála után pedig a halottak bírája lett az alvilágban; Sarpedon hatalmas birodalmat alapított Iykiábat. Minős Kréta törvényhozója lett és e szigetet a műveltség magas fokára emelte. Oly sok és jelentékeny tettéről szól a mythos, hogy sokan két Minöst különböztetnek meg. kik közül az egyik a másiknak unokája volt. Mondják róla, hogy kilencz évenként egy szent barlangba vonult, hogy itt Zeustól újabb törvényeket kapjon. — Főleg a hajózásra tanította népét, mely a kereskedelelem által nagy gazdagságra tett szert. Minos maga is gyakran bejárta a tengert. Egyszer azonban nagyon vétett Poseidon ellen. Az isten ugyanis a király kérelmére egy tengeri bikát ajándékozott neki: a helyett azonban, hogy, mint ígérite, feláldozta volna, a szép állatot

gulyája nemesítésére használta. Poseidon őt ezen szószegéséért úgy büntette, hogy neje, Pasiphaé, egy szörnyet, féligr embert, féligr bikát, a Minotaurost szülte, miután előbb már négy fia: Androgeus, Deukalion, Katreus és Glaukos és négy leánya: Akaiié, Xenodike, Ariadne és Phaidra született. — A Minotauros először pusztítva bejárta az egész szigetet. Végre Herakles elfogta és Minős udvarába vezette. A király ekkor a szörny számára Daidalos álland egy nagy palotát építetett sok földalatti kamarával, tekervényes utakkal és tornáczokkal. Ez volt a híres Labyrinthos. A ki egyszer bement, nem találhatta meg többé a kijárást és zsákmánya lett Minotaurosnak, mely felfalta. Végre Theseus (1.) Ariadne segítségével megölte a szörnyet. — Minős halálát Daidalos idézte elő. Mikor Daidalos Krétából menekült, Minős üldözte. Siciliában utói érte. Daidalos izgatására a lakosok szinleg barát-ságosan fogadták, de azután egy forró fürdőben megölték. Testvérehez hasonlóan ő is a halottak bírája volt.

Minotauros L. Minős és Theseus.

Minyas, a boiotiai Orchomenos királya; három leánya volt: Alkathoe, Leukippe és Arsippe. L. Arsippe.

M Ínyek, a Minyas leányaitól származott Argonauták.

álitra (ind). Mithras (p.) a nap (világosság) ezerszemű és ezerfülű istene, kit később az egész római birodalomban is tisztelek.

Mnemosyne, a Múzsák (1.) anyja.

Moirák, ar. Parcák, a sors, a végzet (fatunr) istennői. Homeros csak egy Moiráról szól, Aisának is nevezi. Ő volt az észre és jogosságra alapított világrend képviselője, kinek istenek és emberek egyaránt alá voltak vetve. Némelykor az Aisa Zeus akaratnyilvánítását jelenti; az epos más helyein önállóan áll Zeus mellett, sőt felette is, és Zeus az ő határozatainak végrehajtója. Később három Moirában hittek, kik Nyx (éj) és Erebus (sötétség) vagy Zeus és Themis leányai. Nevük: Klotbo (a fonó), Lachesis (a kirendelt sors) és Atropos (a meg nem változtatható). A rómaiaknál a Parcák eredetileg a születés istennői voltak, nevük Nona és Decuma. Hatalmas befolyásukat az ember életére születésétől fogva haláláig a fonás képében tüntették fel: míg az

ember élete tart, majd szorosabban, majd lazábban fonják a fonalat; mikor az életnek meg kell szűnnie elszakítják. — Működésük tehát főleg az emberi sorsra és a földi életre szorítkozik; már nem a legföbb erkölcsi világrend képviselői, hanem alá van ak rendelve Zeusnek. — A művészek a Moirákat komolyarczú öreg asszonyoknak ábrázolták, mind a hármat egy csoportban; vagy fonóeszközök, vagy irattekerçset és mérleget tartanak kezükben.

Moloch (biblia) egy minden tekintetben Baalhoz hasonló bálvány neve, melye' a zsidók az ammonitánál tanultak megismerni és Mózes tilalma ellenére imádtak.

Momos, a gúny istene, Nyx fia, Hypnos és Thanatos testvére.

Moneta (r.), Janónak, mint a pénz és kincsek védőjének, neve.

Mopsos jós 1. Kalchas.

Morana (sztzu.) a csehek halálistene.

Morpheus 1. Hypnos.

Mors (r.) 1. Thanatos.

Morta (r.), a halál istennője; később Mors lépett helyére.

Mulciber (r.) 1. Hephaistos.

Mundus (r.) azon mély verem, melyet az alvilág bejáratának tekintettek. minden új község alapításánál először ily mundust ástak meg, ezt kövel elzárták és felette oltárt építettek. Az évnek csak 3 napján volt nyitva: aug.:4., okt. 5. és nov. 8-án. Ekkor az alvilág árnyai feljöhettek és tetszésük szerint tehettek minden; az élők azonban e napokat szerencsétleneknek tartották és semmiféle fontosabb munkába nem fogtak.

Munychia (= éjjel világító) Artemis mellékneve. Ily név alatt Athén mellett Munychia félszigeten Munychion (április) hónapbaii ünnepelték, a mikor egy áldozati kalácsot küröskörül kivilágítottak.

Muspeiheim (ész.), a fényes tűzvilág, melyben az Ások örök ellenségei, Muspel fiai laknak. Királyuk, Surtr, a határon trónol és országát lángoló fegyverrel őrzi. Muspeiheim a világ déli részén van (I. Asgard); hőségét csak azok birják el, kik benne laknak Gyakran kitörnek, hogy megtámadják az Ásókat. De csak az isten-alkonykor (I.) jár vállalkozásuk sikерrel.

Mut (ogy.), a sötétség istennője, kit főleg Butoban (Pteneto) tiszteltek. Szentelt állatja a cziczkány volt.

Múzsák, a szép művészletek istennői, Apollón kísérői, Zeus és Mnemosyne (Emlékezet) leányai. Dajkájuk Eupheme, Pan neje volt. Számra nézve kilegensek voltak. Közös nevük anyjuk után: Mnemonidák, a thrákiai Pieria után, hol születtek: Pieridák; a Helikon-hegy titán, hol laktak, Helikonidák; Kastalia forrás után, a mely körül játszottak. Kastalidák; Aonia vidéke után, hol különös tiszteletben részesültek, Aonidák. — A Helikon mellett lakhelyük gyanánt említik a Parnassos hegyet Delphi mellett, a makedonai Pimpla es Pindos hegyet és magát az Olympost is. — A múzsák maguk is foglalkoznak a szépművészettel, melyeknek pártfogói; de ápolásukra tanítják és lelkesítik az embereket is. Az istenek olymposi lakomáin a halhatatlannokat dalaikkal gyönyörködtetik. Vidám ünnepeken pl. Peleus és Thetis lakodalma, valamint szomorú alkalmakkor, pl. Achilleus temetésén, is megjelennek; osztoznak az emberek örömében és bánatában. A költők és dalnokok Apollontól és a múzsáktól származnak vagy legalább művészeti tüket nyerik tölük. Oltalmuk alatt állnak, az utánuk elnevezett múzeumok és a könyvtárak is. — Ámbár az emberek iránt általában jóindulattal viseltetnek, haragjukat még is éreztetik azokkal, a kik velük az ének és zene művészeteiben versenyezni merészelnek. Ez okból bűnhódtek Pieros leányai, kiket madarakká változtattak. Thamyris dalnok, kit szeme világától és hangjától fosztottak meg, és a szeirennek, kiknek szárnyait tépték ki. — A 9 múzsa neve: Ivalliope (az eposz), Melpomene (tragoedia), Thaleia v. Thalia (komöedia), Euterpe (lyra és zene), Erato (szerelmi dal és mimos), Polyhymnia'(zene és ünnepidal), Terpsy chore (táncz), Kleio (történetiirás) és Uránia (a csillagászat múzsája). L. ezen nevek alatt. — Némelyek csak hármat említenek: Melete (feltalálás), Mneme (emlékezet) és Aoide (ének) név alatt. — Fiatal leányoknak képzelték és ruhával teljesen fedve ábrázolták.

Mylitta (assyri.) az assyroknál a görög Aphroditévé! rokon istennő.

Myrmidonok, Achilleus hős népe.

Myrtillos 1. Pelops.

Mysteriumok, titokzatos isteni tiszteletek. Ilyenekkel ünnepelték Hekatét Aiginában, Mithrast Rómában, de különösen Demetert leányával és Bakchossal (Iakchos) Eleusisben. Az eleusini mysterium főtartalmát Persephone elrablásának mythosa és Demeter fájdalma elveszett gyermekéért adta. A hagyomány szerint maga Demeter alapította ezen ünnepet és maga tanította Eumolpost a titkos szertartásokra, mikor bolyongása közben Eleusisben tartózkodott. Eumolpostól származóit azon papi család, melynek az ünnepek vezetése kizárolagos jogát képezte. — A kevésbé jelentékeny kis mysteriumok mellett, melyeket februárban tartottak, voltak nagyok is, melyeket szeptemberben 10 napon át tartottak. Az első napon a beavatottak: a mystek (mintegy: ujonczok) és az epoptok (a régiek) összegyűltek Athénben a tarka csarnokban; a következő napokon körmenetben kivonultak a tengerhez, hol a vízben megtisztították testüket, aztán áldozatot hoztak. A hatodik napon myrtuskoszorúzott fővel, kezükben kalászokkal vagy a földmivelés eszközeivel fáklyafény mellett és zenével vonultak Athénból Eleusisbe, hová elvitték Iakchos szobrát is. Útközben mindenféle képek és szobrok emlékeztettek Demeter szenvédéseire. A kürmenet csak este felé érkezett meg Eleusisbe. Itt először az istennő temploma körül folytak le a részben szomorú, részben vig szertartások, melyeken nem beavatottak is részt vehettek. Magában a templomban hihetőleg fokozatosan leleplezték a beavatottak előtt az istennő ereklyéit és jelképeit, e mellett ének és ima kíséretében drámai módon előadták az istennő tetteit és szenvédéseit. Úgy látszik, hogy ezen ünnep idején nappal bőjtöltek és csak este a szertartások befejezése után kaptak vízből és lisztből való kásaféle ételt. Végül vizet öntötték ki és az ég felé nézve azt mondták: *hye* (adj esőt!), aztán a földre nézve: *kye* (fogadd el!) — A mysteriumokba csak feddhetetlen előéletű, szabad görög polgárokat avattak be. A felavatást hosszú előkészületek és gyakorlatok előzték meg, hogy az ünnepi szertartásokat. melyeket titokban kellett tartani, a résztvevők magasabb erkölcsi szempontból foghassák fel.

Hatásuk főtartalmunknál fogva az lehetett, hogy a hívő lelkére a földi lét fájdalmas voltát tárta fel,

de biztatta az a remény, hogy a másvilágban boldogság vár reá. — Csak a Kr. u. IV. században szüntek meg végkép, mikor a gótok Alarich hordái az eleusini szentélyt földig lerombolták.

Nagyasszony (m.) 1. Boldogasszony.

Naiadok 1. Nymphák.

Nanna (ész.) = bátor. L. Balder.

Narada v. Nared (ind.) törvényhozó. Hrahma fia, az istenek és emberek tanítója, a legjobb törvények alkotója, az istenek hírnöke, a tolvajok védője, a Vina nevű szélhárfa feltalálója. A görög Hermeshez hasonló isten; hat feje van és páván lovagol.

Narkissos, Kephissos folyóisten és egy nymphák kiváló szépségű, de mindenivel szemben hideg fia Különösen Echo (1.) nymphára iránt annyira elutasítólag viselkedett, hogy Aphrodité haragját vonta magára. Az istennő Narkissosban oly hajlamot ébresztett, mely soha kielégítést nem találhatott: mikor egy vadászatról hazatért, egy forrás felé hajolt, hogy vizet merítsen. A viz tükrében a nélkül, hogy tudta volna, saját képét láttá s abba szenvédélyes módon beleszeretett. Későn láttá he tévedését. Bújában lassanként elhervadt és az istenek könyörületből a róla elnevezett nárciszvirággyá változtatták.

Nauplios 1) Poseidon és a danaida Amymone (1.) fia. 2) Euboia királya, kinek Katreus, Minós egyik fia, két leányát azért adta át, hogy messze vidékre eladják. Katreusnak ugyanis azt jóslálták, hogy gyermekei kezétől vész él, a mi meg is történt.

L. Althemenes. — Nauplios az egyik leányt, Aeropet, Pleisthenes v. Atreus mykenaei királynak adta. L. Atreus. A másik leányt, kinek neve Klymene volt, maga Nauplios vette nőül. Tőle többek között Palamedes nevű fia született, kit a troiai háborúban Odysseus hamis vándjára halálra ítélték. Hiába követelt Nauplios elégtételt. Ezért kegyetlen boszúra határozta el magát. mindenfelé azt a hirt terjesztette, hogy a Troiában harczoló vezérek és fejedelmek nejeikről már tudni sem akarnak és más feleséget hoznak magukkal, továbbá, hogy több fejedelem már el is esett a háborúban. Ezen hírek következménye az volt, hogy több fejedelem neje hültlenné lett férjéhez, többen újra férjhez mentek, hazatérő férjüköt pedig megölték. Odysseus anyja, Antikleia

felakasztotta magát, neje, Penelope, a tengerbe ugrott, a honnan azonban kimentették. — De Nauplios evvel még nem fejezte be boszuművét. Mikor a fejedelmek Troia elfoglalása után haza hajóztak, Euboia legveszélyesebb, partjain világító tüzeiket gyujtatott, a melyek sok hajót megtévesztettek, úgy, hogy hajótörést szenvedtek; akik a tengeren nem pusztultak el, azokat Nauplios emberei ölték meg.

Nausikaa, Alkinoosnak (1.) leánya.

Nebel- v. Tarnkappe iéesz.) oly föveg, mely viselőjét láthatatlanná tette. Ilyennek birtokában voltak: Siegurd, a törpék és elfek; hasonló fövege volt Poseidonnak is.

Nebthi (egy.) = a ház úrnője. Set neje, Osiris-től Anapu anyja, a házépítés feltalálója, a családi boldogság védője. Fején tornyos házzal ábrázolták.

Nef (egy.) 1. Ammon.

Neith (egy.), Net. L. Ammon.

Nektár, az istenek balzsamos itala, mely kilencszer édesebb a méznél. Az ambrosiával együtt örök ifjúságot adott az isteneknek.

Neleus, Peleus ikertestvére, Poseidon és a szépftirtü Tyro fia. Testvére Iolkosból elűzte, mire Messeniába ment, hol Pylos városát alapította és Chlorist, Ampbion leányát, nőül vette, kitől tizenkét fia és egy Pero nevű gyönyörű leánya született. Pero Bias neje lett; tizenegy fiát Herakles megölte egy háborúban, mely azért támadt, mert Neleus nein akarta a hőst Iphitos meggyilkolásáért megtisztítani; tizenkettédik fia, Nestor, csak azért kerülte el a halált, mert véletlenül Gereniában volt. Azért nevezi Homeros gerenai Nestornak.

Nemesi játékok 1. Zeus Hypsipyle.

Nemesis = az oszló, Erebus (sötétség), és Nyx (éj) vagy Okeanos és Ilike leánya, az igazságosság istennője. Különösen boszuló istennőnek tartották, ki megbünteti az elbizakodottakat és általában a gonusznevőket, kiket előbb vagy utóbb, de utolér. Innen ma is: [^]utolérte a Nemese — Fején Nike (győzelem) szárnyaival, kezében Hvgieia (egészség) csészéjével és mellette Tvche (szerencse) kerekével ábrázolták, annak jeléül, hogy érdemes embereknek győzelmet, egészséget és szerencsét adományoz. Felfogták úgy is, hogy a helyes mérték, a mértéktartás megőrzésére ügyel, a miért mérleggel és

hosszúság mérővel is ábrázolták. Annak jeléül, hogy fékben tartja az embereket, bal kezébe féket adtak. Leányos alakja tisztaságát jelzi. Egyik főbb temploma az attikai Rhamnosban volt; innen Rhamnusia neve. Athénben a Nemesia ünnepet ülték tiszteletére. — Aki valami meggondolatlan, elbizakodott nyilatkozatot tett, saját mellére köpött, hogy az önmegalázás ezen jelével védje magát az istennő boszúja ellen.

Neoptolemos 1. Pyrrhos.

Nephele 1. Phryxos.

Nephthys (egy.) máskép Nebthi (1).

Neptunus (r.) 1. Poseidon.

Nereidák, Nereus és Doris ötven leánya, barnaszemű szép nymphák, kik atyjuk pompás palotájában, az aigei tenger fenekén laknak. Ha Poseidon bejárja a tengert, a tritonokkal és delphinekkel együtt kisérlik, ugrándoznak, játszanak és tréfálnak körülötte. A leghíresebb Nereida Thetis, Achilleus anyja. Anyjuk után Doridáknak is nevezik őket.

Nereus, Pontos és Gaia fia, barátságos ősz. tengeri isten, ki Proteushoz hasonlóan különböző alakkal öltehetett, láta a legréjtettebb dolgokat is és a jösláshoz is értett. Herakles hozzá fordult, mikor a Hesperidákhöz ment.

Nerio (r.) a föld termékenységének különösen a sabinok által tiszttelt istennője, kit Minervával és Aphroditével hasonlítottak össze.

Nerthus (ész.) Tacitus szerint a germánoknál a föld istennője. Hihetőleg rokontermészetű Freyával.

Nessos 1. Herakles.

Nestor, Neleus 'és Chloris fia. Pylos királya. Bár már nagyon öreg volt, mégis részt vett a troiai háborúban és bölcs tanácsaival tünt ki. Beszédei is oly kitűnőek voltak, hogy Homeros szerint ajkáról a méznél édesebben folyt a szó. — Fiai közül Antilochost Memnon megölte, de maga Nestor szerencsésen hazakerült. Ma Nestor alatt egy testület, társaság legidősebb tagját értjük.

Nibelungen-monda (ész.) két változatban maradt ránk: az egyik a német Nibelungenlied-ból ismeretes (L. a Tud. Zsebk. Német irodalomtörténetét), a másik az északi, a mely az Edda dalaiban olvasható. Tartalma a következő: Odin, Lóki és Hónir egyszer Andwari törpe vízeséséhez jöttek. A törpe

csuka alakjában halakra vadászott; Otur, Hreidmar fia, pedig vidra alakjában a parton lazaczot evett. Löki egy kódobássat leterítette Oturt. Minthogy az istenek este véletlenül épen Hreidmarnál vettek szállást, ő a vidra bőrét látna megtudta fia szerencsétlen sorsát. Két másik fiával Fafnirral és Reginnal együtt váltságdíjul azt kívánta az istenektől, hogy a bőrt aranynyal töltsek meg és kívülről is aranynyal fedjék. Löki erre elfogta Andwari törpét és kincseinek átadására kényszerítette. Mikor elvette tőle varázsgyűrűjét is, a melylyel a hegyek és folyók minden aranyát lehetett kicsalni, Andwari átkot mondott a gyűrű birtokosaira. Ez az átok nem sokára teljesedett a gyűrű első birtokosán, Hreidmaron, akinek Löki átadta, hogy teljesen befedhesse vele a vidra bőrét. Az istenek távozása után ugyanis fiai a kincsek egy részét maguk számára követelték és minthogy atyjuk kívánságukat megtagadta, Fafnir őt álmaiban megölte; a kincset pedig maga tartotta meg és sárkány alakjában őrizte. — Regin nem mert testvére ellen fellépni, de boszút forralt. Elment Hjalprek dán királyhoz és Sigurdnak (a német: Sigfrid), a király rokonának, nevelője lett. Sigurd hősi (isteni) családból származott; atya Sigmond, kit Hunding fiai megöltek, Wölsung-nak. Odin egyik sarjának fia volt. Mikor Sigurd felnőtt és több tettével bebizonyította hősiességét, Regin elmondta neki, hogy a Gnitaheiden egy sárkány igen nagy kincset őriz és buzdította, hogy öljé meg. Sigurd kész volt erre. Hjalprek a Grani lovát, Sleipnir egy sarjadékát adta neki, Regin pedig Rigmond kardjának két darabjából a Gram nevű kardot kovácsolta számára, a melylyel a legerősebb vasat is szétvághatta. Sigurd ezek segélyével először könnyen végzett atya gyilkosaival, aztán Reginnal együtt a Gnitaheidere ment. A gyáva Regin elbüjt, mikor meglátta a sárkányt, a mely egy barlangban a kincsén feküdt. Sigurd azonban a szörny közelében gödröt ásott, befedte galllyakkal, a galllyak alá bujt ő maga is és várta a sárkányt. A sárkány mérget és tüzet lehelve, délben közeledett is a gödör felé; mikor felette haladt, Sigurd a Grammal átszúrta. Most már Regin is oda mert menni, elmondta a hősnek, hogy a sárkányban testvérét, Fafnirt ölte meg és meggyilkolásáért váltságdíjul azt kívánta

tőle, hogy a sárkány szívét süssé meg. Sigurd teljesítette kívánságát. E közben azonban Regín azon okoskodott, hogy ölhetné meg a hőst, hogy a kincset ő kapja meg. Sigurd pedig ujjúval érintette a sültet, a mely megégette, a miért szájába dugta ujját. Erre megértette a madarak nyelvét is; a madarak pedig épen Regin tervéről csevegtek. Ekkor ő maga ölte meg Regint, aztán a kincset isteni lovára rakta és dél felé lovagolt rajta. — Egy hegyen magasan lobogó lángot vett észre. Mikor közelébe ért, látta, hogy egy tűztől körülcsapolt vár (Waberlohe) előtt van. A madarak tanácsára lován átment a tűzön. A vár belsejében csak egy pánczélös harczost talált álomba merülve. Levette sisakját. Ekkor látta, hogy a harcos szép nő. Mikor kardjával szétvágta pánczélját, a nő felébredt és Sigurdot mint megszabadítóját üdvözölte. A nő Brynhild volt, egy wallyrja (1.), ki egy csatában Odin akarata ellenére kedvesét juttatta győzelemre, ellenfelét pedig, kinek győznie kellett volna, a halálba küldte. Odin büntetésül férjhez akarta adni; Brynhild arra kérte, hogy olyan férjet választhasson, aki semmitől sem fél. Ezért Odin megszúrta az álomtüskével, a mitől rögtön elaludt és ezért vette körül várát lánggal, mert ezen csak oly hős halói keresztül, aki igazán semmitől sem fél. — Sigurd és Brynhild megszerezték egymást és hűséget is esküdtek egymásnak. A hős aztán azon ígérettel hagyta el menyasszonýát, hogy egy év leforgása előtt eljön érte. További utján a Rajna mellett lakó Gjukungokhoz v. Niflungokhoz (Nibelungen) ért, a kiknek királya Gjuki volt. Ennek nejétől, Grimhildtől 3 fia: Gunnar, Högni és Guthormes egy leánya: Gudrun (a német: Kriemhilt) született. Szívesen fogadták Sigurdot, kinek kincseiről hallottak és különösen Grimhild annyira megkedvelte az ifjú hőst, hogy vejének választotta. Mikor Brynhilddel való eljegyzéséről hallott, egy lakoma alkalmával varázsítalt adott neki, mire megfeledkezett menyasszonýáról és Gudrunt vette nőül, ki egy fiúval, Sigmunddal, ajándékozta meg. E közben Sigurd a Niflungok társaságában több hőstetet vitt véghez. — Grimhild tanácsára Gunnar elhatározta, hogy Brynhildet nejévé teszi, a miben Sigurd, ki első menyasszonýáról teljesen megfeledkezett, készségesen támogatta. De Gunnar

nem bírt áthatolni a lángokon. Sigurd felvette Gunnar alakját, isteni lova átvitte a tüzes bástyán és Gunnar neve alatt megkérte a walkyrját. Ez a kérőt nem utasította vissza, gyűrűt cserélt vele, átadván neki Andxvari megátkozott gyűrűjét, melyet kegy évvel előbb Sigurdtól kapott. Másnapra újra 'alakot cserélt a két hős és az igazi Gunnar kísérte Brynbildet új otthonába, hol fényes menyegzőt ültekk. Rövid idő múlva már Gunnar volt a Nifluni gok királya; udvarán élt Sigurd hős is, mintha a király hűberese volna. Kezdetben szép egyetértésben éltek, de vége szakadt ennek, mikor az asszonyok egyszer együtt fiirödtek a Rajnában. Brynhild azt kívánta Gudruntól, hogy a Rajnán lefelé gázoljon, hygy ne érje őt, a királynét, a hűberes nejének hajáról lecsepegő víz. Az egyik sértő szó a másikat követte; végre Gudrun elmondta a királynénak azt is, a mit neki Sigurd egyszer meggondolatlanul elárult, hogy t. i. Gunnar csak az ő segítségével nyei'te nőül Brynhildet, megmutatta neki azt a gyűrűt is, a melyet Brynhild a Gunnar alakjában megjelent Sigurdnak adott. Brynhild bosszút lihegve hazá sietelt és férjétől Sigurd iialálát követelte. Re férje és ennek Högni testvére nem ölhették meg Sigurdot, mert eskü alatt kötöttek vele barátságot; felbérelték azonban Guthorm testvérüket, kit ily eskü nem kötelezett, a hős meggyilkolására. Ez orozva meg is ölte Sigurdot, a kiben még annyi erő volt, hogy gyilkosára dobbhatta kardját, mely szétszakította. Brynhild diadalában kinevette a kétségebesett Gudrunt; de azután visszaemlékezett régi szerelmére és Sigurd kardjával megölte magát. Mindkettőt máglyára telték és elégették. Gunnar és Högni ezután magukévé tették Sigurd megátkozott kincsét, Gudrun pedig néhány év múlva Atli (Etele) neje lett és úgy tettette magát, mintha a bosszúállásról, melvlyel férjéért annak gyilkosainak tartozott, lemondott volna; sőt második férjével vendégül is hivatta a gyilkosokat, az ő testvéreit. Ezek kisérésükkel! együtt el is mentek Atlihoz, de előbb Sigurd kincsét a Rajnába sülyeszették. Atli várának kapuját azonban zárva találták. Ezért a kaput betörték és a király palotája elé lovagoltak. Az ellenségeskedés mindjárt megkezdődött. Atli Sigurd kincsét mint neje örökségét követelte tőlük. Mikor Gunnar

megtámadta, megkezdődött a harcz. Hiába törekedett Gudrun kibékítésre; végre 5 maga is fegyvert öltött és testvérei oldalán küzdött. Eleintén ezek győztek. Mikor azonban ellenségeik folyton újakkal gyarapodtak, végre már csak Gunnar és Högni maradt életben. Mindkettőt elfogták és bilingsekre verték. Atli megigérte Gunnarnak, hogy bántódása nem lesz, ha a kincset átadja neki. Gunnar azt kívánta, hogy előbb hozzák el neki Högni szívét. Mikor kívánsága teljesült, azt mondta: most már csak egyedül tudom, hogy hol van a kincs, maradjon is ott. a hol van. Erre börtönbe vetették, ahol kígyók martaléka lett. Gudrun tehát férjéért bosszút állt már; most már testvéreiért, a kiknek halálát ő maga okozta, kellett bosszútállnia. Atlitól született fiait. Erpet és Eitillt megölte és feltáltatta férjének, végre a lerészegített Atlit is megölte, aztán a tengerbe ugrott. — így teljesült Andvari átka; a mai napig sem tudta meg senki, hogy a Rajna melyik helyén van eltemetve az ő kincse.

Nidhoggr, Nidhögur (ész.) 1. Ygdrasil.

Niflheim (ész.) a köd hazája; a halál északon levő sötét, viharos, jéghideg birodalma, a kilencz világ egyike. Nevezik Helheimnek is. Közepén van a Hwergelmir kút, melyből 12 folyam eredt, a melyek vize azonban csak hamar jéggé meredt. L. Asgard.

Nijam (szí.) a lengyelek és sziléziaiak halálistene, a halottak kísérője.

Nike, a r. Victoria. a győzelem istennője, Pallas titán és a Styx folyó istennőjének leánya, Kratos (erő), Bia (hatalom) és Zelos (buzgóság) nővére. Mosolygó arcával, szárnyakkal és pálmaágakkal koszorúzva ábrázolták. Több istenséget (Zeust, Arest, Aphroditét és Athénét) kezükben Nikével ábrázoltak; képe pénzeken is látható.

Nílus, Neilos (egy. görög), a Nilus folyó istene, kinek Egyiptom termékenységét köszöni. Hogy vize kiáradjon, 16 lábnyira kell emelkednie: ezért ábrázolták 16 géniusszal. Az egyiptomiak Osirist tartották a Nilus istenének is. A görögök Okeanos és Tethys fiának mondタk; leányának pedig Memphist, Epaphos király nejé.; ennek leánya Libya volt. — Nílusnak ránk maradt szép szobra a Vatikánban van.

Niobe, Tantalos phrygiai király és Dione vagy az atlantida Taygete szép leánya, Amphion thebaei

királynak és híres lantosnak neje. Tizenegy (vagy tizenkét) viruló gyermeknek lett anyja. Egyszer meggondolatlan elbizakodottságában kiválóbb asszonak mondta magát Letonál. Kinek csak két gyermeké (Apollón és Artemis) volt. Apollón anyja sérelmén felbőszülve, Artemisszel együtt elhatározta, hogy bosszút áll a fenhéjázó asszonyon. Hiába volt Niobe minden könyörgése: Apollón nyilai összes gyermekét leterítették. Amphion öngyilkossá lett; más mythos szerint Zethos testvérivel együtt meg-támadta Apollón delphii templomát, de az isten leterítette őt is, testvérét is. Niobe fájdalmában kővé meredt. A vihar átsodorta Kisázsiába, hol a Sibyllos hegy ormán kőszobra még ma is önti az anyai fájdalom könnyeit. — Egy Niobet ábrázoló szobormű, mely Praxiteles vagy Skopas iskolájából való, Florenczben látható. — Niobe az anyai fájdalom jelképe.

Niörd, Njordr (ész.) a tengerészek és halászok védő szellemé, egy szép ifjú Wan (I.) kit társai kezesnek küldtek az Asokhoz, mikor velük kibékültek. Az Ások maguk közé felvették két gyermekét, Freyr istent és Freya istennőt is, kik Skadival, az óriás Thjazi leányával kötött házasságából születtek. Maga N. nagy tekintélynek örvendett az Ások között. Noatunban a tenger partján lakott. Neje azonban nem érezte magát jó! e helyen, mert a tengeri madarak lármája álmaiban zavarta és szívesebben tartózkodott Thrymheim hegycin, hol korcsolyázva vadászhatott. Oda azonban férje nem követte szívesen, mert nem birta elviselni a farkasok üvöltését; csak a tengernél érezte magát jól, hol a hattyúk hangját hallhatta. Végre szétváltak és mindegyik a maga kedvencz helyén élt.

Nirvana (ind) L. Buddha.

Nisos, Pandion athéni, majd megarai király fia, Aigeus testvére. Mikor Minos Athén ellen indult,

Niobe.

útközben Megarát is megtámadta. A győzelem Nisosnak istenek ajándékozta biborbajátói függött, mely halhatatlanná tette. Csak leánya, Skylla, tudott erről. Skylla megszerette Minóst, kit a város falairól gyakran látott. Mikor Minós arany nyakéket küldött és házasságot Igért neki, a leány vak szerelmében megfeledkezve mindenről alvó atya fejéről levágta a hajat és elküldte Minosnak. Nisos rögtön meghalt, Minós pedig elfoglalta Megarát és már mit I sem akart tudni az apagyilkosról, sőt hajójához kötözött és így hurczoltatta a vizen, hogy ott elveszzen. Az istenek a haldoklót tengeri madárrá változtatták; az a sas, mety folyvást üldözi, atya volt. |

Nixek (ész.) vizi szellemek, kik folyók, patakok és kutak vizében élnek. A női nixeket szép leányoknak képzelték, kik gyakran kiülnek a partra, hogy I a napon megfésüljék szép hajukat, vagy szárításra kitett ruhájukra ügyeljenek; de azt is mondták róluk, hogy testük alsó része a haléhoz hasonlít, ép azért csak testük felső részével tűnnek fel a viz fölszínén.

— A férfi nixeket borzashajú vad fiúknak képzelték, fejükön piros sapkával vagy öreg hosszúszakálú, komor férfiaknak zöld kalappal és zöld fogakkal.

— Mindannyian szeretik a zenét, éneket és tánczot.

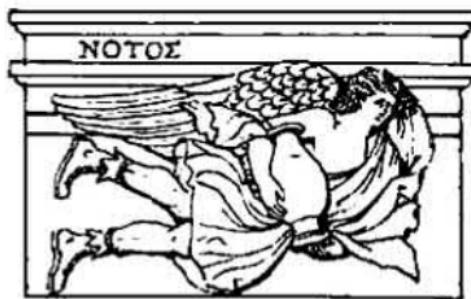
Az embereket szép énekkal lecsalják a vízbe: arról, a ki a vízbe fulladt, azt mondták, hogy egy szép nix (a görögök szerint egy *nympha*) hívta magához.

Nona és Decuma (r.) a Parcák nevei a rómaiaknál.

Nornagestr (ész.) egy dán hős, kinek sorsa Meleageréhez hasonlít. Bölcsője mellett a Nornák ülnek. Kettő már a lehető legjobbat kívánta neki, úgyhogy a harmadik már nem tudta, mit kívánjon; a betóduló néptömeg már a helyéről is elzavarta. Haragjában azt kívánta, hogy a gyermek csak addig éljen, míg a bölcső mellett lévő gyertya elégett. A másik két Norna rögtön eloltotta a gyertyát és a gyermek anyjának adta megőrzés végett. Mikor a gyermek felserdült, anyja átadta neki és elmondta a születése után történeteket. A két Norna minden kívánsága teljesült. Nornagestr háromszáz éven át bálványa volt az ifjú lovagoknak. Ekkor kereszteny hitre téritették, egyszersmind arra bírták, hogy igazhitűsége jeléül gyújtsa meg a gyertyát, megmu-

tatva azt, hogy nem hisz benne. Azonban Nornagestr meghalt, mihelyt a gyertya elégett.

Nornák (ész.) a görög Moirákhöz (r. Parcák) hasonló három bölcs sorsistennő, kiknek nyilatkozatai meg nem másithatók. Örökké ifjú leányoknak képzelték. Az egyes ember sorsát épügy irányítják, mint az egész mindeniséget. Mindegyik ember megkapja tőle születésekor életének jelmondatát; bölcsője mellett runa-pálczákat vágnak és sorsot vetnek; az ember sorsát bölcsőjében helyez ki el. — Nevük: llrdr (a múlt), Varanda v. Verdandi (a jelen) és Skuld (a jövő). Lakásuk az Ygdrasil világfa alatt van, melynek örökkévalóságát fáradhatatlan ápolásuk biztosítja. Szomszédságában van ugyanis az Ur-dar-born, a múltnak (Ildr)kútja, melynek tiszta

Notos.

vizéből maguk a Noruák[is] napról-napraújbölcseségre tesznek szert; vele a fa gyökereit is megnedvesítik, hogy el ne száradjanak: hogy maga a fa ne induljon rothatásnak, fehér agyaggal borítják.

Not08, a r. Auster, a meleg esőt hozó déli szél istene, Astraios és Eos fia. Könnyen öltözött ifjúnak ábrázolták. Ovidius szerint fekete arczú és szakáid, őszhajú, homlokát köd veszi körűi, melle harmatos, szárnyairól, karjairól és általában egész testéről víz cseppeg.

Nött (ész.) az éj istennője. Löki unokája, Hel halálistennő húga.

Novensides (r.) eredetileg idegen, újonnan meg-honosítót! istenek közös neve.

Nox (r.) 1; Nyx.

Nutpe (egy.) az istenek anyja, Seb (1.) neje,

Osiris és Isis anyja. A görögök Rheiával hasonlították össze. Fején vizes edénynyel ábrázolták, gyakran sírok felett is úgy, hogy vizet önt a sírra.

Nykteus (— éjjeli) Thebae királya volt Pentheus halála és Kadmos menekülése idején. Thebetől, a város istennőjétől, született Antiope (1.) nevű leánya.

Nymphák, női félistenek, a víz élesztő, üdítő hatásának jelképei. Fiatal, könnyen öltözött leányoknak képzelték, kik táncolni szeretnek vagy bíbor-színű ruhában hűvös barlangban ülnek vagy Artemis kísérében bezárják a hegyeket. Az emberekkel szívesen érintkeznek, bajukban megsegítik, ápolják és nevelik a gyermeket, a vadász számára felzavarják a vadat, jósolni is tudnak, különösen a források nymphái. De veszedelmet is hozhatnak az emberekre: szép ifjakat elrabolnak, pl. Hylast (1. Argonauták) korai halált okoznak, észbontó hatással is lehetnek (ny mpholeptos). Ha valaki a folyóba esett vagy öngyilkossági szándékból beleugrott, azt mondta, hogy egy nympha szerette meg és csábította a folyóba. De nemcsak a folyóban, a források vizében vagy azok szomszédságában laktak a nymphák, hanem mindenütt másutt is, hol a vizbőség miatt buján termettek a növények; Így különösen ligetekben, erdőkben és hegyekben minden fa mellett. Az erdőkben lakó nymphákat Oreadáknak, a hegy-nyilásokban élőket Naiadáknak, a források nympháit Naiadáknak, a fák nympháit Dryadáknak vagy Hamadryadáknak nevezték. — A nymphák nem éltek öröké, hanem csak addig, a meddig maga a fa, a forrás; meghaltak, mikor a fa elhervadt, a forrás kiadt. A míg élnek, fiatalok, ambrosiával élnek, részt vesznek az istenek gyűlésében mint szolgálók és táncosnők. Hesiodos szerint élnek 9720 ember életével egyenlő ideig. Legrövidebb ideig élnek a források és fák nymphái. — Gyermekük mindannyian halandók, még akkor is meghalnak, ha apjuk isten; legfellebb akkor lesznek halhatatlannokká, ha valami érdemük miatt az istenek azokká teszik. — Nympháknak mondják a 3000 Okeanidát és az 50 Nereidát is. — A nympháknak szentelték a forrásokat és termékeny födeket, később a szökőkutakat és víztartókat is; oltáraikon kecskéket, bárányokat, tejet és olajat áldoztak nekik.

Nyx, a r. Nox, az éj istennője, Chaos leánya,

Erebos (sötétség) neje. Gyermekei: Thanatos, Hypnos Morpheus stb. kik mindenkorban az alvilágban laktak. Nvx sohasem öregedettel, megfáradt, nyugalomra hajtott isteneket és embereket.

Odin, Woden, Wodan. Wuotan, (ész.) Az Ások leje, az ég és föld legföbb ura, Zeushez hasonlóan -az istenek és emberek atyjának is neveztek. Mindenható, bölcs isten, ki legjobban ért minden bűvészhez, a háború mesterségéhez is. Nejével, Friggával, az Asgardban lakott. Gyermekei: Baldr, Braga, Hermodr. Thor és Tyr. Más istennőktől is volt sok gyermek. Odin születéséről az Edda szól (L. Ymir). Mikor már a világ kormányzója volt, megtérítette az első emberpárt következőképen: Egyszer Wile és We istenekkel a tengerparton sétált. Két fatörzset látott. Jó kedvében életet és leheletet fújt a fákba, Wile szellemmel és mozgékonyssággal láta el, We pedig vért, látó-, halló- és beszélőképességet adott nekik. Így keletkezett az első férfi, neve Askr (kőrisfa) és az első nő, neve: Embla (égerfa) Az emberek mellett, a kik gyorsan elszaporodtak, a vizáradástól megmenekült Bergelmer óriás nemzetisége is meggyarapodott és többször is megtámadta az isteneket; a harcz azonban majd csak az istenalkonykor (1.) dől el, mikor az óriások Muspelheim fiaival és az Ások többi ellenségeivel egyesülnek. Addig azonban Odin uralkodik a világon.

Bölcscsé úgy lett, hogy elment Mimerhez, a Jotunheim bölcseségforrásának őréhez, hogy a forrás vizéből meríthessen. Mimer ezt csak oly feltétel mellett engedte meg neki, ha egyik szemét zálogul adja. Odin megtette; de Mimernek nem volt szabad visszaadni a zálogot, úgyhogy Odin ezóta félszemű volt. Odin megtudhatott minden úgy is, hogy különböző állatok alakját öltve magára, bejárta a földet. Két holló is állt szolgálatára: Huginn gondolat) és Muninn (emlékezet), melyek minden nap bejárták a világot és elmondta neki tapasztalataikat. Azért, nevezik Odint Hrafnaugud-nak (hallóisten) is. Általában igen sok mellékneve van. 'Nevezik Liodasm ider-nek (dalművész) és Hagyr-kurnak, mert minden versben szolt. Ezt azért tehette, mert Fialar és Galar törpék a bölcs Quaser véréből költő-italt készítettek, melynek birtokába először Suttungr óriás jutott, ki Hnitbergben

őriztette Gunnlod nevű leányával. Odin kígyóalakban becsúszott a Hnitbergbe, aztán igazi alakját öltötte magára és szeretetreméltóságával annyira elbűvölte a leányt, hogy engedélyével minden 24-ik órában egy kortyot ihatott az italból. Harmad napra azonban Odin már fenékg kiürítette az italt tartalmazó edényt, aztán sassá változott és ép akkor repült el, mikor az óriás hazatért. Mihelyt Suttungr észrevette, hogy mi történt, ő is sassá alakult és üldözte az istent, de nem bírta utolérni. Odin szerencsésen megérkezett az Asgardba, hol a többi Ások már egy ezüsttállal várta, melybe az italt kiadta. Ezt aztán szétszották: Braga, a költők istene, kapta a legtöbbet, ki azon halandóknak adott át belőle, a kiket költői tehetséggel akart megáldani.

— Odin rendelkezésére az Asgard 3 palotája állott: Gladheim, Walaskialf és Walhalla. A Gladheimban tartották a tanácskozásokat; mások; szerint a Walhallában (I.), hol Odin legmagasabb ülőhelye, a Hlidskiaif is volt. — Vén félszemű emberalakunak képzelték; hosszú szakállal, sötét köpenynyel, arczába húzott kalappal.

Odysseus, r. Ulysses, a homerosi eposok okos, leleményes és cselszővő hőse. Ithaka sziget királya, Laiirtes és Antikleia fia. Egy monda szerint Sisyphos volt atya, és Laerles, miután Antikleiát nőül vette, fiául fogadta. Már ifjú korában híres volt bőlcsegéről és bátorságáról. O is Helena (1.) kérői közé tartozott. A leány at jánlá, Tyndareusnél, kit tanácsosat látott el, kikötötte maga számára, hogy ha Heléna nem öt választja férjéül, Pénelopét, Tyndareus unokabugát, Ikarios és Periboea nympha leányát kapja feleségűi. Így is történt. Penelope férjét Ithákába kísérte, ott született fiuk, Telemachos. Ekkor történt, hogy Paris troiai királyfi elrabolta Helénát. Helénának összes kérőit figyelmeztették esküjükre és így Odysseusnek is el kellett mennie a Troia ellen indult hadsereggel. Egy monda szerint nem ment szívesen. Mondják, hogy őrültséget színlelt, szamarat és bikát fogott egy igába és gabona helyett sót vetett el; Palamedes (1.) azonban észrevette a király csel-togását és Telemachost fektette az eke elé. Ekkor apja felemelte vagy félretolta volna az ekét és így elárulta magát. Minderről egy szóval sem emlékszik meg Homeros. — Troia ostromlásánál a görögök

gyakran követték az ő tanácsát és végre az ő cselével, a falóval, el is foglalták a várost. — Homeros Odysseiájában olvasható Odysseus tíz éves bolyongása Troia elfoglalása ulán. — Troiából a maga embereivel elevezve, először a ki konokhoz ért, kik sok társát mégölték. Innen a lotosevők országába jutott, hol társai a lotos gyümölcséből ettek, mire megfeledkeztek hazájukról, úgyhogy csak erőszakkal hurczolhatta a hajókra. Majd a félszemű kyklopsok szigetére ért és Polyphemos barlangjába tévedt, ki több társát felfalta, míg végre Odysseus leitatta és az alvó kyklops szemét kiégetté, így menekülhetett csak újra a tengerre. Polyphemos íia volt Poseidonnak, ki ezóta folyton haragudott Odysseusra. Ez aztán megmaradt társaival Aiolos széiistenhez jutott, ki annyira megkedvelte, hogy az összes szeleket elzárta egy tömlőbe és átadta neki. Baj nélkül hazaérkeztek volna mindannyian, ha Odysseus emberei kíváncsiságból fel nem nyitották volna a tömlőt. A szelek kirohanása következetében iszonyú vihar támadt; a laistrygonok, kiknek földje felé sodorta, szétzúzták a hős valamennyi hajóját, kivéve azt, melyen ő maga volt. Innen Kirke bűvésznohez jutott, ki megmaradt embereinek nagy részét sertésekkel változtatta; Odysseusnek Hermes segítségével csak nagy nehezen sikerült emberi alakjukat visszaadni. Erre egy évig jól mulattak Kirkénél. Odysseus e közben Kirke tanácsára elment az alvilágba, hogy ott Teiresias jóstól megtudja hazatérésének módját. Visszatérése után Kirke szigetén először is eltemette Elpenort, szerencsétlenül járt kormányosát, aztán folytatta úját. A vihar elvitte a szeirének szigete mellett, kik énekkükkel magukhoz csalták az utasokat, hogy aztán megöljék. Odysseus társainak fülét viaszszá! tömette be, magát pedig az árbóczfához kötötté és így szerencsésen elvitorlázhatott a sziget mellett; elhajózott a Skylla és Charybdis (1.) melleit is: itt azonban újra hat embere veszett el. Azután Thrinakia (Sicilia) szigetére érkezett, hol társai az ő tilalma ellenére éhükben Helios teheneit leölték és megették. Alighogy újra hajóra szálltak, Zeus villámával szétzúztta Odysseus utolsó hajóját is, úgyhogy csak maga a király érkezhetett meg a hajó árbóczfáján Kalypsohoz Ogygia szigetére. Kalypso nympha megszerette és mindenféle arra

törekedett, hogy magához láncolja. Örök életet ígért neki, de hiába, mert Odysseus csak hazája és neje után vágyódott. Hét évig volt már Kalypsonál. Ekkor az istenek Poseidon tavollétében Odysseus régi pártfogója, Athéné, kérésére elhatározták, hogy végre hazaküldik a sokat szenvédett höst. Zeus elktüldte Hermet Kalypsohoz, hogy neki az istenek határozatát tudtára adja. Kalypso kénytelen volt engedni. Odysseus tutajt készített magának és elhajózott. Az aithiopoktól visszatérő Poseidon azonban észrevette, összezúta tutaját, úgy hogy csak hosszú hánnyattatás után és Ino-Leukothea (1.) segítségével juthatott el a phaiakokhoz, Scheria szigetre, hol elaléltan megpihent. Nausikaa, Alkinooskirály leánya, ki barátnőivel a tengerparton játszott, észrevette a zajra felébredt Odysseust, ruhával láttá el és atyja palotájába hívta. Alkinoos szívesen fogadta. Odysseus elmondta neki lakoma közben kalandjait; a király pedig több napi mulatozás után dús ajándékokkal megrakott gyors hajóján, elküldte Ithakába. Hogy ott rögtön fel ne ismerjék, Athéné öreg koldussá változtatta. Volt is erre oka. Odysseus palotája telve volt özvegynek tartott neje kérőivel. Penelope nem tudta már, hogy segítsen magán kérőinek ostromlásával szemben. Végre cselhez folyamodott. Azt mondta, hogy apósa, Laürtes, számára, kinek halála minden nap várható, halotti köntöst kell szónie; ha készen lesz, férjet választ. Csakhogy a mit reggel szött, azt éjjel újra felbontotta. — Odysseus Ithakába érkezte után először is felkereste kondását, Eumaiost; tőle hallotta, hogy garázdálkodnak a kérők az ő palotájában. Ugyanott találkozott fiával. Telemachossal, ki már keresésére indult és Athéné sugallatára tért haza; elmondta neki, hogy kicsoda, és közölte vele tervét a kérőkkel szemben. Aztán még mindig koldus alakjában palotájába ment. Hű kutyája még megismerte, aztán kiadta páráját; egy sebhelyén megismerte öreg dajkája, Eurykleia, is. Penelope hirtelen sugallattól készítetve kihirdette, hogy annak lesz nejévé, ki elhalt férje íjját 12 egymás megett felállított fejszén keresztül tudja röpíteni. De egy kérő sem volt erre képes. A koldusnak tartott Odysseusnek könyörületből szintén megengették, hogy szerencsét próbáljon ő is. Könnyen teljesítette Penelope kívánságát. Athéné most vissza-

adta eredeti alakját a hősnek, ki fiával és hü embereivel, Eumaiossal és Philoítiossal együtt egymásután lenyilazta a kérőket. Ekkor tudta meg csak Penelope férje hazatérését. Odysseus kibékítette a kérők megöletése miatt fellázadt ithakaikat és aztán még sokáig boldogan élt nejével együtt. Későbbi életéről és haláláról sokfélét regélnek. Így pl. hogy Italiába vándorolt és hogy Kirkétől való fia, Telegonos, megölte.

Oegir (ész.) = Aegir (1.)

Ogyges. v. Ogygos, őskori attikai v. boitiae király, kinek idejében egy nagy vízözön, az ogygiai vízözön volt.

Ogygia sziget, melyen Kalypso nympha lakott; a Korfutól északra levő Othonousi szigetet tartják Ogyiának.

Oidipus Laios thebaei királynak és Iokastének, Menoikeus leányának, fia, kinek lábat mindjárt születése után átszurták és azután Kithairon hegyen kitették. Egy jóslat ugyanis azt jövendölte a sokáig gyermektelen Laiosnak, hogy majd születik egy fia, de az neki gyilkosa lesz s aztán saját anyját veszi nőül. — A kitett gyermeket pásztorok megtalálták és Polybos korinthosi királyhoz vitték, ki feleségével együtt szívesen fogadta és felnevelte. Oidipus abban a hitben volt, hogy ő Polybos fia. Egyszer játék közben egyik társa azt mondta neki hogy nem fia a királynak. Oidipus erre Polyboshoz fordult felvilágosításért. Minthogy azonban kielégítő választ nem kapóit, elment Delphibe, hol azt a jóslatot nyerte, hogy kerülje hazáját, mert különben atyának gyilkosa és édes anyjának férjévé lesz. Hogy a jóslat ne teljesülhessen, Korinthost, melynek kiráyat most is atyának tekintette, kerülte. Bolyongása közben egy keresztúton előtte ismeretlen igazi atyával, találkozott. Kíséretének egy tagjával véletlenül összeveszett; a czivódásba beleszóló Laiost pedig haragjában agyonütötte. Aztán tovább vándorolt és eljutott Thebaebe. Itt abban az időben egy sphinx nevű féligrasszony-, féligrasszoroszlánalakú szörnyeteg pusztította a vidéket; minden mellette elhaladó embernek egy talányt adott fel s ha nem tudta megfejteni, megölte. A talány az volt, hogy melyik az a lény, mely reggel négy-, délben két- és este háromlábú. Oidipus a talányt megfejtette: az a lény az ember

csecsemő-, felnőtt és öregkorában. Erre a sphinx levetette magát a szikláról és Thebae megszabadult a rémülettől. Oidipus megkapta a díjat, melyet a thebaiek a sphinx fejére kitűztek: nőül nyerte Iokastet, Laios özvegyét és Thebae királya lett. így teljesült a jóslat, melyet Laios és Oidipus kaptak, a nélkül hogy tudták volna. Oidipus atyának gyilkosa lett s nőül vette anyját, a kitől két fia: Eteokles és Polyneikes, és két leánya született: Antigoné és Isméne. De az istenek haragját nem kerülhette ki, habár akarata ellenére követte el természetellenes tettét. Az országot nehéz csapások sújtották: éveken át semmit sem termett a föld, elhulltak az állatok, meghaltak az újszülöttek. A delphii jóslóhely és Teiresias jós szavaiból Oidipus lassanként megismerte végzetét. (Sophokles Oidipus királya szól erről.) Iokaste önkezüleg vetett véget életének, Oidipus pedig megfosztotta önmagát szeme világától és kivándorolt az országból, honnan alattvalónak átká kísérte. Csak leánya, Antigoné, kísérte híven bolyongásában is. — Az istenek haragja azonban még nem szűnt meg. Eteokles és Polyneikes, Oidipus fiai, abban egyeztek meg, hogy évenként felváltva uralkodnak. De mikor Eteoklesnek éve lejárt, nemcsak hogy át nem adta az uralmat Polyneikesnek, hanem ki is kergette az országból. Polyneikes Adrastoshoz, Sikyon királyához ment, a kinél egy másik száműzött fejedelmet talált, az argosi Tydeust. A két ifjú barátságot kötött és esküt tett, hogy kölcsönösen segítik egymást a trón visszaszerzésében. Adrastos, ki leányait a két ifjúnak nőül adta, nagy sereget gyűjtött, hogy előbb Thebae. aztán Argos ellen vezessék. Görögország legnagyobb hősei vettek részt a Thebae ellen indított hadjáratban: Adrastos, Polyneikes és Tydeus mellett még Amphiaraos, Kapaneus, Hippomedon és Parthenopaios voltak a sereg vezérei. Összesen tehát heten; innen a vállalatnak Aischylos tragödiájából is megszokott neve: Heten Thebae ellen. — E közben Oidipus Attikába jutott, hol egy jóslat szerint véget kellett érnie szenvédéseinek. Antigoné volt vele még mindig; fiai nem törödtek vele; de mikor azt a jóslatot kapták, hogy a háborúban az lesz a győztes, ki Oidipust a maga részére nyeri és visszahozza Thebaebe, Polyneikes felkereste és áldását

kérte hazája ellen vezetendő hadseregrére; de Oidipus megátkozta bűnös vállalatát. Másik fia, Eteokles, nagybátyját, Kreont, küldte Attikába, hogy atyját akár erőszakkal is visszahozza Thebaebe. Kreon el is ment Attikába, de Theseus megvédte az erőszak ellen a vak Oidipust. Ez fiait újra megátkozta és megjósolta, hogy egymás kezétől fognak elesni. Nem sokkal később egy zivatar közepette meghalt és eltűnt, úgyhogy csak Theseus ismerte nyugvóhelyét. Antigoné ekkor visszatért Thebaebe. (Oidipus életének végét tárgyalja Sophokles Oidipus Kolónosban ez. tragoediája.) — E közben a hét vezér is útnak indult Thebae ellen. Bár gonosz előljeleik voltak (1. Hypsipyle), mégis megszállották Thebaet. Először békésen akarták a dolgot elintézni. Tydeust beküldték a városba, hogy Polyneikes számára követelje az uralmat. Tydeust azonban agyonütötték volna, ha Eteoklesnek lesbe állított 50 emberét, egynek kivételével, le nem terítette volna. Megkezdődött az ostrom. Thebae hét kapuját a hét vezér egymás között felosztva ostromolta. Eteokles is hét részre osztotta fel seregét; testvére ellen maga támadt. Mindkét fél vitézül harczolt; de az istenek Thebae védőivel tartottak, kik avval nyerték meg kegyüköt, hogy Teiresias jós szavára Menoikeus, Kreon fia, önként áldozta fel életét hazájáért. A döntő csata napján Amphiaraos jós, ki előre láttá a háború kimenetelét, újra megjövendölte, hogy a támadó vezérek közül csak Adrastos menekül meg élve; a többiek tehát daczos bátorsággal rohantak a csatába; Kapaneus már a vár falain volt és avval dicsekedett, hogy az istenek akarata ellenére is elfoglalja a várost, mikor Zeus lesújtotta villámával. Erre a thebaieiek kitörtek és az ellenséget megsemmisítették. A vezérek közül csak Adrastos menekült meg a szárnyas Areion hátán; a többiek elestek. Eteokles es Polyneikes egymás kezétől vérzettek el; Amphiaraosl a villámütés által keletkezett földrés nyelte el. — Thebae trónját Kreon foglalta el és Antigoné (I.) alatta jutott szomorú sorsra. — Harmincz évvel a hét vezér vállalata után utódaik egy másik boszuló hadjáratot indítottak Thebae ellen. Ez az u. n. epigonok, az utódok háborúja, melyet az istenek is pártfogoltak. Thebaet elfoglalták és elpusztították. Az epigonok nevei: Alkmaion,

Amphiaraos fia, Aigialeus, Adrastos fia. Promachos, Parthenopaios fia, Thersandros, Polyneikes fia, Diomedes, Tydeus fia, Sthenelos, Kapaneus fia. Euryalos, Adrastos unokaöcsce. — Az epos szerint azt, hogy Oidipus saját anyját vette nőül, Teiresias nem sokkal a házasság megkötése után megmondta: mire Epikaste (Iokaste régibb neve) öngyilkossá lett: Oidipusnak, ki megvakította magát, második nejétől, Eurygeneiától, született két fia és két leánya. A tragikusok nem szólnak Oidipus második házaságáról.

Oikles, Amphiaraos atya, ki Heraklesszel Troiába ment és ott elesett.

Oileos, a lokrosi vagy kisebbik Aias atya.

Oineus, Kalydon és Pleuron királya, Portheus v. Porthaon aitoliai király és Euryte fia, Acbeloos folyóisten unokája. A kalydoni vadászatnak köszöní híret. Híres fia Meleager, híres leánya Deianeira. Azt is mondják, hogy Meleager atya Ares, Deianeiraé pedig Dionysos volt. Aki Oineusnak a házánál tapasztalt vendégszereplés jutalmául az első szőlővenyigéket ajándékozta; ezért nevezték el a görögök a bort az ő neve után oinosnak. Oineus első neje Althaia, második neje pedig Periboia volt, kitől Tydeus nevű fia született.

Olnomaos L. Pelops.

Oinone, nympha, Paris (1.) neje.

Okeanos, Öceanus, üranos és Gaia fia, Kronos legidősebb testvére, a legöregebb titán. Neje az ő nővére Tetbys volt, kitől mint gyermeket, minden forrás, patak, folyó, folyam és tó istene és istennője születtek. Okeanos vize mint valami élő gyűrű körülfolyt a földet, melyet korongnak képzeltek. Magát az Okeanost pedig az ég ivedi vették körül függelyes irányban, úgyhogy a világot deszkakerítéshez hasonlóan zárták el. Megette örök sötétség uralkodik; Helios csak a földkorong és az Okeanos vize felett jár. Nyugaton, ahol vize ered, van Okeanos lakása; itt kezdődik a sötétség; az alvilág bejárata is itt van. — Tethysnek férjétől még 3000 leánya született, az Okeanidák. Ezek a tengerben élő bájos leányok, kik szerelmükkel isteneket és embereket boldogítottak. A nympháktól abban különböznek, hogy testük alsó része a haléhoz hasonlít.

Olympiai játékok 1. Zeus.

Olympos, Thessalia egy magas hegye, a legmagasabb hegy, a melyet a görögök ismertek, azért tették a korongnak képzelt föld középpontjává, az istenek székhelyévé. Az istenek palotái a hegység különböző csúcsain voltak; Zeus palotája a legmagasabb csúcson; közvetlenül felette volt az égboltozat, a melynek itt volt nyílása, úgyhogy át lehetett azon menni az égre. Keleten és nyugaton is volt még egy az égbe vezető bejárat, különösen Helios számára, aki a keleti kapun ment fel az égre és a nyugatin leszállt az Okeanosba. — Később, mikor az Olympos hegyet már jobban ismerték, az egyet tartották az istenek lakóhelyének. — Zeus arany palotájának nagy termében tartották az istenek tanácskozásait; a tizenkét főisten (I. Istenek) képezte a tanácsot; a többieket csak akkor hívták meg, ha nagy (nép-) zyűlést kellett tartani. Hermes, Iris és Themis voltak ilyenkor Zeus hírnökei. A gyűlésen Zeus elnököt; ő fogadta az isteneket, kik a levegőn útrészben nagy léptekkel gyalog, részben szélgivorsággal kocsin érkeztek. A Hephaistos készítette talp vitte őket, kocsijaikba fogott lovaikat pedig az ugyancsak Hephaistostól készített aranypatkók vitték oly gyorsan az Olvmposba. — Az istenek gyűléséről a költők úgy szólnak, mintha emberek gyűlését Írnák le: az istenek is szenvédélyesek voltak ilyenkor, sokszor összevesztek: de voltak vig és kedélyes gyűléseik is. A gyűlés után lakomáztak, ambrosiát és nektárt élveztek, lakoma közben a charisok és múzsák mulattatták őket énekkkel és táncukkal.

Lakóhelyüköről olymposiaknak is nevezték az isteneket.

Om (ind) azon három jelből álló szótag, melyivel a trimurtit (1.) jelképezték. minden ind könyv elején látható A trimurtit még egy háromszöggel körülvett körrel is jeleztek.

Omphale 1. Herakles.

Ops (r.) 1. Rheia.

Orcus(r.Í!) Hades. A rómaiaknál a halottak országára nézve nem fejlődött ki egységes hit. Eredetileg magának a halálnak beállt tulajdonították Orcus-nak. Mellette a halottak anyai gondozójaként Tell üst vagy Terra matert említették, aki tulajdonképen maga a föld, a mennyiben magához fogadja a halottakat. Nevezik Mániának v. Larának, La-

rundának és Avia Larvarum. a kísértetek nagyanyjának is. A halottak némasága miatt de a muta- vagy tacitának is.

Ördög (mágyar) az ősvallás gonosz szelme, ki a régibb Tering helyére került.

Oreadok L. Nymphák.

Oreithyia 1. Boreas és Kalais.

Orestes. Tantalos házának sarja. Agamemnon és Klytaimnestra fia, Iphigeneia, Elektra és Chrysothemis testvére. Még gyermek volt, mikor atyját Troiából való hazatérése után Klytaimnestra és kedvese, Aigisthos, megölték. Ugyanekkor Orestes csak nénje, Elektra gondoskodása folytán menekült meg a haláltól. Elektra ugyanis egy hű szolga kíséretében titokban elküldte Orestest Phokisba, Strophios királyhoz, ki Anaxibiát, Agamemnon nővérét, kirta feleségűi. Hét évig maradt nagybátyjánál, kinek fiával. Pyladesszel, ekkor kötötte híres barátságát. Mikor aztán Orestes felserdült, Elektra unszolására a vérboszú kiviteléhez fogott. De előbb Apollón jóshelyéhez. Delphibe, ment, hol azt az utasítást nyerte, hogy csellel ölte meg atya gyilkosait. Pylades és hű szolgája kíséretében tért vissza hazájába. Először is barátja, mások. pdl. Sophokles Eekrája szerint, szolgája által saját halálának hamis hírét jelentette anyjának. Igy könnyen ölhette meg anyját és Aigisthost, kik a hír hiteles voltában bízva, teljes biztonságban érezték magukat. — Bár Apollón tanácsára hajtotta végre Orestes a vérboszút, anyagyilkossága miatt nem kerülhette ki büntetését. Alighogy megtörtént a gyilkosság, az Erinysek Orestesre rohantak és országból országba üzték. Így jutott el Delphibe is, hol elpanaszolta szenvédéseit Apollonnak. Ez azt a kétértelmű tanácsot adta neki, hogy hozza el Taurisból nővérét; akkor majd megszabadul kínjaitól. Orestes úgy értette, hogy Artemis szobrát kell onnan hazájába hoznia; ezért ment Pylades kíséretében Taurisba, a Krim félszigetre. Itt azt követelte az országos törvény, hogy minden idegent fel kell áldozni az istennőnek. Orestest és Pyladest elfogták a parton és már átadták Artemis papnőjének, hogy feláldozza. E papnő azonban Iphigeneia, Orestesnek Aulisban feláldozott, halottnak hitt nővére volt. Egy véletlen folytán felismerték egymást. Iphigeneia

ugyanis Pylades által, kit nem szánt a feláldozásra, levelet akart küldeni testvérének, Orestesnek, melyben tudtára adja, hogy nem halt meg Aulisban, és kéri, hogy jöjjön érte. A váratlan viszontlátás örömeit élveztek egy ideig Orestes és Iphigeneia; majd arról tanácskoztak, hogy menekülhetnek meg 'ez idegen országból. Orestes elmondta nővérének Apollón parancsát; Iphigeneia csellel segített mindkettőjük helyzetén, Thoasnak, Tauris királyának, ugyanis azt mondta, hogy a két ifjút, kik anyagyilkosok, csak akkor áldozhatja lel, ha előbb a tenger vizével megtisztítja őket is. Artomis szobrát is, melyet gyilkosságtól beszennyezett kezükkel megérintettek. Thoas a papnőben bízott; de szolgái, kik Iphigeneiát és az ifjakat elkísérték, nem sokára jelentették, hogy a görögök szökni akarnak. Thoas már üldözni akarta őket, mikor Pallas Athéné megjelent és kinyilatkoztatta előtte, hogy Orestes az istenek határozatából viszi nővérét és Artemis szobrát Attikába. Erre a király a történtekbe belenyugodott; Orestes pedig az Erinysektől megszadulva érkezett vissza hazájába. Így olvasható a mythos Euripides Iphigeneia Taurisban ez tragoeidiájában. — Aischylos Eumenides ez. tragoediája szerint azonban az Erinysek még mindig üldözték Orestest. Apollón most Athénbe utasította, hogy szent törvényszék mondjon felette Ítéletet. Orestes odament és Athéné segítségéért könyörgött. Az Erinysek az Areiopagos törvényszéke előtt vádlói gyanánt léptek fel, Apollón pedig elvállalta védelmét. Az Ítélethozatalkor a szavazatok egyenlően oszoltak meg. Ekkor Athéné maga dobott egy felmentő fehér követ az urnába. Így mentette meg Athéné az Erinysek üldözésétől Orestest. Ezota volt szokás Athénben, hogy egyenlő szavazatok esetében felmentették a vádlottat, a mennyiben Athéné istennő nevében egy fehér követ. Athéné kövét (*calculator Minerváe*), dobtak az urnába. — A vérbűnétől megtisztult Orestes átvette Mykenaeben atya uralmát, nőül vette rokonát, Hermione-t, Menelaus és Helena leányát, és apósa halála után Sparta királya is lett. Iphigeneia az attikai Ilalaibe vagy Brauronba vitte Artemis szobrát és az istennő papnője maradt élte végéig.

Orion óriás erejű és óriás alakú vadász, Homeros

szerint a legszebb férfiú. Poseidon és Euryale fia volt. Más monda szerint születése csodálatos módon történt. Poseidon egy fiának, Hyrieusnek, a boiotai Tanagra királyának, házassága gyermektelen maradt. Egyszer meglátogatták Zeus, Hermes és Poseidon. A király gyermeket kért az istenektől. Az istenek erre egy tehén bőréből készült tömlőbe valami nedvet tettek, aztán összevarrták és a királynak meghagyta, hogy a földbe ássa. Mikor 9 hónap múlva újra kiásta és a tömlőt felnyitotta, gyönyörű csecsemőt talált benne, kit fiaként neveld fel és Orionnak nevezett el. Mikor felnőtt, nőül vett egy Sida nevű szép leányt, akit azonban Héra nem sokára a Hadesbe küldött, mert nálánál is szébbnek tartotta magát. Ekkor Merope (v. Aöro) keze után vágyott, aki Oinopion chiosi királynak, Backhos és Ariadne fiának, leánya volt. Oinopion nem merte az ifjút elutasítani, de a házasság megkötését folyton húztahalasztotta. Végre erőszakkal vette el Meropet. Oinopion erre az ifjút lerészegítette, álmában megvakítolta és a sziget partjára tétezte ki. 0. innen Poseidon segítségével ugy ment át a tengeren Lemnos szigetére, mintha szárazon ment volna. Lemnosban Hephaistos isten azt ajánlotta neki, hogy menjen el Helios napistenhez és kérje, hogy adja vissza szeme világát: egyúttal Kedalion szolgáját vezetőül adta neki. O. a szolgát vállára kapta, elment keletre, hol Heliost palotájában találta s tőle tényleg visszanyerte szemvilágát. Erre visszafordult, hogy Oinopion királyon boszút álljon. Ez azonban el volt készülve O. boszujára: egy földalatti lakást építetett; oda rejtőzött, mikor O. közeledtéről hallott. O. nem bírt rátalálni és így boszujáról le kellett mondania. — Egyszer Eos meglátta a szép ifjút, megszerette, karjaiba zárta és elvitte Delosba. — Haláláról is többféleképen szólnak. Különösen elterjedt az a monda, hogy Artemis agyonnyilazta, mert O. el akarta csábítani Upis nymphát. Egy másik monda szerint Artemis és Apollón egy nyilversenyben ölték meg; ismét más monda szerint Gaia haragudott meg reá, mert elbizakodottságában úgy nyilatkozott, hogy lelövi a föld összes vadjait; ezért az istennő egy skorpióval ölette meg. Halála után csillaggá lett.

Ormuzd, (p.) a fény, a világosság istene, a jó isten, aki a fénylező őslényből, a mindenható Zer-

vane Akerenéből lett. A végtelen magas Albordsi hegyen trónol. minden jónak teremtője és védője. Ellentéte a gonosz Ahriman isten, kivel folyton kell küzdenie; 12 ezer évig tartó küzdelem után végre Ahriman győz. de csak rövid időre. A világ meg-tisztulva újra Ormuzd kormánya alá kerül.

Orpheus, a görögök legrégibb dalnoka, Apollón isten és Kalliope múzsa fia. Lantját utolérhetetlen tökéletességgel kezelte és oly gyönyörűen énekelt, hogy állatok, sőt fák és sziklák is követték léptéit. Dalait nejéhez, Eurydike nymphához intézte. Neje azonban egy kígyómarás következetében még fiatal korában elhunyt. Orpheus bánata a kétségebesésig 'fokozódott; panaszával megtelt a föld, a levegő és az ég. A nymphákat könnyekre fakasztotta; végre az isteneket is annyira meghatotta bús dalaival, hogy megengedték neki, hogy nejét visszahozza az alvilágból. Orpheus leszállt a Hadesbe és lantjával rábírta Plutont és Persephonét neje visszaadására; de kikötötték, hogy addig vissza ne nézzen nejére, míg az alvilágot el nem hagya. E feltételnek azonban nem bírt megfelelni a dalnok. Nem állhatla meg, hogy vissza ne tekintsen nejére, mielőtt az alvilágot elhagya volna; meglátta ugyan, de elvesztette örökre. Eurydikének vissza kellett térnie a halottak országába. Orpheus ezóta sokat bolyongott mindenfelé; végre az Argonautákhoz csatlakozott és dalaival nagy szolgálatokat tett a hősöknek: elaltatott sárkányokat, elhallgattatta a szeirenemet stb. Szomorú véget ért: vad bakckansnők tépték szét Thrakiában. Szétdarabolt holttestét a múzsák temették el, lantja pedig az égre jutott a csillagok közé. — Hires volt jósló tehetségénél fogva is. Az istenek tiszteletére vonatkozó, neki tulajdonított tanok és jóslatai, melyek sok hívőre találtak, titkos szertartásokkal voltak összekapcsolva, melyeket csak a beavatottak ismerhettek meg. Ezek az u. n. orpbikus mysteri uniók.

Orthia 1. Artemis.

Orthros, Typhon és Echidna fia, Kerberos alvilági kutya testvére, Geryoneus nyájának őre. Kétfejű kutyának képzelték.

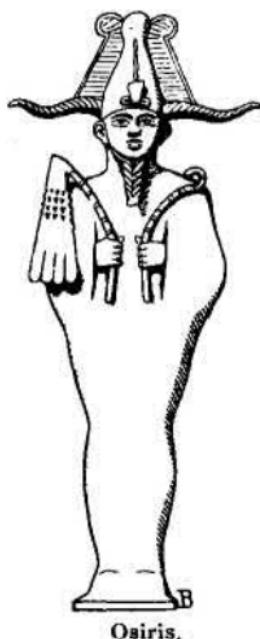
Oschophoria, a Bakchos és Athéné tiszteletére a szőlők érésekor tartott ünnep.

Osiris (egy.) a földet termékenyítő isten, ki a

régibb Ammon helyett az egyiptomiak legfőbb istenévé lett. A nap és a Nílus folyó istene gyanánt is imádták. Úgy képzelték, hogy a napnak minden élesztő melege a Nílus folyó útján jutott a földdel érintkezésbe. Minthogy neje, Isis a föld istennője volt, a földmivelés istenének is tartották, továbbá városok és államok alapítójának. — Egyik jelképe a napot jelentő szem, a másik az uralkodást jelző kormánpálca. Osiris és Isis meghaltak ugyan, de

azóta az alvilágban ural-kodnak mint a holtak bírái, istenei. Osirist ugyanis megölte testvére Set(Typhon), a rombolás istene, azon lakomán, melyet az ő tisz-teletére akkor adott, mikor Ázsiából, hol a mivelő-dést terjesztette, visszatért: holttestét egy koporsóba zárta és a Nílusba dopta. Sokáig úszott így a vizen Osiris holtteste; végre byblosnádhan megakadt(mi félreértes következtében azon hitre szolgáltatott okot, hogy Osiris holt-teste eljutott a phoenikiai Byblosig). Isis hosszas kutatás után végre meg-találta férje holttestét, be-balzsamoztatta és eltemettette. E közben Set vette át a kormányt; Osiris hulláját 14 részre szakította és mindenfelé elszórta. Isis

újra kereste férje maradványait. (Isis éjjeli útjaira és keresésére vonatkozik a Saisban tartott lámpaünnep). Anubis (Anapu) fia segítségével meg is találta; a maradványok mindegyikét viaszból férfialakká egészítette ki és papokkal mindegyiket más városba temettette; ugyanazokat esküvel kötelezte arra is, hogy a temetés helyeit el nem árulják. Ennyi hűség láttára Osiris feljött az alvilágból és Har (Horos) fiát a hadi művészetre tanította. Ez aztán Set istent legyőzte és büntetés végett átadta

B
Osiris.

anyjának. Isis azonban nemeslelkűen megbocsátott térje gyilkosának. Hart anyja eljárása annyira felbőszítette, hogy fejéről letépte koronáját, melynek helyére Thuti (Hermes) tehénkoponyát tett. Ezóta tehénfejjel ábrázolták Isist. Thuti és Har hétszer is harcadtak Set ellen; végre elfogták és Memphis templomában megölték. Ezóta volt Isis ismét Egyiptom egyedüli királynéja, míg végre ő is az alvilágba került. — Osirist a szent Hapi (Apis) képében imádták. L. Apis.

Ostara (ész.1 a tavasz istennője, a husvét német nevét (Ostern) tőle nyerte; a húsvéti tojás, mint a fejlődő élet jelképe is reá emlékeztet.

Otos 1. Aloös.

Oxylos, Haimon aitoliai király fia, kinek egy gyilkosság miatt el kellett hagynia hazáját. Elisbe menekült. Félszemét egy nyillövés következetében véletlenül elvesztette. Mikor egy év múlva hazájába visszatért, útközben a Peloponnesosba törő Heraklidákkal találkozott, kik egy jóslat parancsára háromszemű vezért kerestek, mert csak az ő segítségével győzhettek. Oxylos lovón tette meg az utat. ügy hitték, hogy megtalálták azt, a kit kerestek, mert a lónak és Oxilosnak együtt három szeme volt. Tényleg győztek és Oxylos jutalmul Elis tartományt kapta.

Pagodák (ind.) az ind istenek templomainak neve.

Páiva (finn) a nap istene; a „tarkakörmü” Piivatür a nap leánya, a hajnal, piros felhőn, vagy a szivárványon vagy sötét erdő szélén ül. Paiviilü (finn) a nap háza.

Paláimon 1. Ino.

Palamedes, Nauplios euboiai király és Klymene fia. részt vett a tróiai háborúban. Mondják róla azt is, hogy feltalálta a koczkajátékot, a mértéket és súlyokat, hogy költő volt és hogy Kadmos alphabetumát 4 betűvel gyarapította. Szomorú halála Odysseus boszuállásának következménye. Palamedes volt ugyanis az, ki Odysseus (1.) cselét, a melylyel a tróiai háború előtt élt, felfedezte. Odysseus megharagudott reá azért is, mert, mikor egy alkalommal Troia vidékről zsákmány nélkül tért haza, kigúnyolla. Ezek miatt Palamedes sátrában titokban aranyat ásatott el és egy phrygiai szolgával mindenfele azt a hírt terjesztette, hogy Priamostól

levelet hozott Palamedesnek. Ezt a levelet, melyet Odysseus hamisított, felfogták, a mitsem sejtő Palamedest hadi bíróság elé állították, árulással vádolták és megkövezték, bár Palamedes mindvégig hangoztatta ártatlanságát. Atya bosszújáról 1. Nauplios.

Pales (r.) a legelők és nyájak védő istene. Rómában a valószínűleg utána elnevezett Palatiumon volt székhelye. Április 20-án ünnepelték tiszteletére aPariliát v. Paliliát, mikor ajuhokatés istállókat vízzel és vérnélküli áldozatokkal megtisztították.

Palladion, a r. Palládium, Troia legnevezetesebb szentsége, egy fából készült istenszobor, mely a mythos szerint az égből esett le. Szüzet ábrázolt, a ki jobbjában hajító dárdát, baljában a béke jelképet, szövöszéket és fonalat, tartott. Némelyek szerint Pallas Athéné maga faragta, mások szerint nem az istennő, hanem egy társnője. Pallas, Triton tengeri isten leánya után nevezték el, kinek képét akkor faragta meg Athéné, mikor egyszer vívás közben szenvedélyétől elragadtatva a leányt leszúrta. A szobrot Zeus trónja mellé állította. Egyszer a Pleiada Elektra, ki természetellenes módon atyjába volt szerelmes, az Olymposba menekült és átkarolta a szobrot. A nem tiszta leány érintése Athéné hite szerint beszennyezte a szobrot; haragjában ledobta a földre. A szobor Ilos király sátra elé esett, ki épen Zeushoz könyörgött, kedvező előjelet kérve egy város alapításához. A szobrot annak vette; megalapította Iliont v. Troiát, melynek egyik templomában helyezte el az ég ajándékát, melyről azt hitték, hogy Troia mindaddig el nem foglalható, míg a Palladion birtokában van. A Troia elfoglalására megjelent görögök az elfogott Helenostól hallották meg, miért nem vehetik be a várost. Ekkor Diomedes és Odysseus egy földalatti utón titokban belopództak a városba és ellopták a szentsséget; mások szerint megvesztegették troiaiak adták ki. Troia elfoglalása után több város, (különösen Argos és Athén) dicsekedett avval, hogy a Palladion birtokában van. Egy monda szerint azonban Diomedes később önként visszaadta Aineiasnak, ki Italiába menekült vele. Így végre Rómába került, hol Vesta templomában őrizték, még pedig oly szigorúan, hogy még a pontifex maximusnak sem

volt szabad megérinteni. Innen Heliogabalus az általa épített Naptemplomba vitte. Ezóta hallgat róla a monda. — Palládium alatt ma is védőeszközt értünk.

Pallas: 1) Athéné egyik neve, 2) az általa megölt leány neve (1. Palladion), 3) egy gigas neve, kit ;zintén Athéné ölt meg a gigasok elleni harcban, i i egy titán neve, Krios és Eurybia fia, kinek neje az Okeanida Styx volt; négy gyermekük: Nike (győzelem), Zelos (buzgalom), Krates (erő) és Bial(hatalom).

Pan, a pásztorok istene, Hermes isten és Dryope nympha fia. Csúf alak-játólányjaúgy megijedt, hogy látni sem akarta.

Pan homlokán ugyanis szarvak voltak, orra görbe, füle hegyes, arcza szakállas, szörös teste, kecskekarkban és kecskelábakban végződött. Atyja elvitte az Olymposra, hol az istenek, különösen Bakchos, szívesen és nevetve fogadták. — Pan kedvencz tartózkodási helye Arkadia volt, különösen a Lykaios és Mainalos hegység. Itt vadászott reggel, délben pedig felkereste a hűvös barlangokat, hogy ott megpihenjen. Gyakran

megjelent a nymphák között is, kiket, bár kevés szerencsével, szerelmével ostromolt. Echo és Pitys szöktek előle. Syrinx naiada is ezt tette; de Pan utolérte. Ekkor Syrinxet nővérei, kikhez segítségért könyörögött, néddá változtatták. Pan a nádból néhány szálat leszakított és megcsókolta. Csókjával kellemes hangokat csalt ki a nádból. Így lett Pan a nympha után syrinxnek nevezett pásztorsíp feltalálójává. E síppal eléggyügesen tudott bánni; 5 maga művészettel annyira meg volt elégedve, hogy még Apollonnal is versenyezni merészelt. (L. Midas). — Pan elkísérte

Pan.

Bakhost Indiába. Ünnepi tánczoknál 5 volt a karvezető és általában Bakchos hadának és a nymphának parancsolója. A nympháktól sok gyermek született, kiket Fanoknak. Paniskoknak (kis Fanoknak) neveznek. — Nevét még ma is használják a nagy félelem („páni félelem“) kifejezésére. T. i. vad hangjával gyakran megijesztette az erdőkben! legelő nyájakat, Bakhost pedig ugyanígy egyszer nagy veszélytől mentette meg. — Mondják róla azt is, hogy Selene holdistennőt szerette. (A hold világa t. i. harmatos legelőt ad a nyájaknak). — A bölcsések névének más értelmezésével (pan = minden) és a kecskealaku Mendes egyiptomi istennel való összehasonlításával az egész természet mindenható urává tették.

Panakeia, Panacea Asklepios orvosisten leánya, a minden gyógyító szerek istennője.

Panatlienaik. 1. Athéné.

Pandareos: 1) ephesosi művész, Aedon (I.) atya. 2) Meropsnak. a Kréta szigetén levő Miletos királynak fia, Tantalos barátja és gonosztetteiben segédje. Egyszer ellopta azt az aranyebet. mely először a diktaei barlangot, ahol Zeus született, aztán ezen isten krétoi templomát őrizte, és Tantalosnak adta. Mikor Zeus visszakövetelte, Tantalos esküvel fogadta, hogy Pandareos nem adta neki az aranyebet. E hamis eskü miatt Tantalos (1.) az alvilágban bűnhődött, Pandareos pedig kővé változott. Leányait az istennők megsajnálták s mindegyik saját adományaival ruházta fel. Míg azonban Aphrodité az Olymposbament, hogy Zeustól számukra férjeket kérjen, a Harpiák elragadták és az Erinysek szolgálatába adták. 3) Egy Pandareos Demetertől azon tehetséget nyerte, hogy annyit tudott enni. a mennyit akart, a nélkül, hogy megártott volna neki.

Pandaros 1. Troiai háború.

Pandemos. L. Aphrodité.

Pandion, két attikai király neve. Az egyiknek neje Zeuxippe volt. leányai a híres Prokne és Philomele. A másikat elűzték Athénból, mire Megara királya lett. Négy fia volt, köztük Aigeus, ki visszafoglalta Athén trónját, és Nisos, ki Megara királya lett.

Pandora (= a mindenkel megajándékozott). Hephaistostól agyagból és vízből alkotott csudaszép

nő, kit az istenek mindegyike megajándékozott a maga adományával. Így Aphrodité bájt lehelt arczára, Athéné megtanította a női ügyességekre, a Korák és Charisok oly kecsesen öltöztették fel, hogy isten és ember egyaránt gyönyörködött benne. Zeus, kinek czélja a Prometheustól teremtett ember megrontása volt, egy oly szelenczével ajándékozta meg, melybe minden baj el volt zárva. Aztán meghagyta Hermesnek, hogy Pandorát Prometheusnak feleségül ajánlja. Az okos Prometheus azonban nemcsak maga nem fogadta el, hanem testvérét, Epimetheuszt is figyelmeztette, hogy ne fogadja el Zeus ajánlatát. De hiába. Epimetheus Pandorát nejévé tette. Mikor meglátta a szelenczét, kíváncsi volt annak tartalmára. Pandora felnyitotta és a szelenczéből mindenféle baj, csapás és betegség tódult ki a világba s azóta gyötrik is az emberi nemet; csak a remény, mely e bajok elviselését enyhíti, maradt meg a szetenczében, mert mielőtt elhagyhatta volna, Pandora Zeus parancsára újra elzárta. — Epimetheus és Pandora leányai: Prophasis (az ürűgy), Metameleia iá bűnbánat) és Pyrrha, ki Deukalion felesége lett.

Pandrosos (= nedvesség) L. Herse.

Pandu (ind) India egy királya, ki otthagya méltóságát és a magányba vonulva, pusztán a szemlélődésnek élt. Oda követte két szép neje, Kunti és Madri, is. — Pandu fiai és Kuru nemzetisége között nagy háború tört ki. Durjodhana, a Kuruk feje, t. i. a vele rokon Pandukkal. kik között leginkább Judhisthira és Ardsuna tüntek ki, megosztotta a birodalmat. De Judhisthira egy koczkajáték alkalmával el esztette Durjodhanával szemben a maga részét és összes kincseit, mire a Panduk száműzetésbe mentek; aztán haddal támadták meg a Kurukat. Hosszas küzdelem után a Panduk győztek Krisna, a megtestesült Vitnu (1.), segítségével.

Panonia, a Mykalében Poseidon tiszteletére tartott ünnep, melyet a kisázsiai ion gyarmatok közösen ültekk meg.

Paphia (= paphosi), Aphrodité mellékneve a Kypros szigetén levő Paphosról.

Parcák. Parcae (r.) 1. Moirák.

Páriák (ind), India legalsóbb néposztálya, kik nem tartoztak a négy kaszthoz; az indok hite szerint őket nem teremtette Brahma. Erdőkben és pusztán

laknak, a kasztokhoz tartozó indok előtt még mutatkozniok sem szabad.

Parilia L. Pales.

Paris, Priamos troiai király és Hekabe egyik fia. Alexandrosnak is hívják. Mythosa még születése előtt kezdődik. Áldott állapotban levő anyja ugyanis azt álmodta, hogy majd égő fáklýát szül, a melytől az egész város hamuvá ég. Az álmot úgy magyarázták, hogy a születendő fiú hazáját romba dönti. E miatt mindenkor születése után kitették. Egy ideig egy medve ápolta; később egy szolga, ki az erdőben meglátta, magához vette és fiának fogadta. A legszebb ifjúvá serdült és saját atyja nyáját örizte hosszú ideig. Egy napon három istennő avval a kéréssel fordult hozzá, mondja meg, melyik közülök a legszebb. Eris aranyalmájáért, mely a legszebbnek szól, versenyeztek. L. Troiai háború. A három istennő, ki számot tartott az aranyalmára és Paris előtt megjelent, volt: Héra, ki Parisnak hatalmat, Athéné, ki hősi bátorságot, és Aphrodíté, ki a legszebb földi asszonyt, Helena spártai királynét, Ígérte neki. Paris Aphroditénak ítélte oda az almát; a két másik istennőt azonban ez ítéletével nemcsak a maga, hanem családja és hazája elkeseredett elleniségeivé tette. Parisnak már volt ugyan neje. Oinone nympha, Kebren phrygiai folyóisten leánya, kitől már Korythos nevű fia is született; de ő ott hagyta családját és Aphrodíté utasítására először is Troiába ment. Ugyanebben az időben Priamos elhatározta, hogy kitett és holtnak hitt fia tiszteletére halotti játékokat rendez; a játékoknál versenydíjú bikini tűztek ki. A király emberei épen Páris kedvencz bikiniát választották. Hogy a feláldozástól megmentse, részt vett minden versenynél. minden társát legyőzte. Hektor ezen annyira megharagudott, hogy fegyvert emelt ellene. A haláltól Kassandra, Priamos jóslelkü leánya, mentette meg, ki Hektornak oda kiáltotta, hogy testvére ellen támad. Priamos szívesen fogadta elveszettnek hitt fiát. annyival inkább, minthogy a jóslat szerint a gyermek születése után harminc évvel már semmi baj sem éri Troiát; ez idő pedig már elmúlt. Paris nem sokkal később mint Priamos követe Spartába hajózott. Menelaus szívesen fogadta, sőt, mikor Krétaiba kellett utaznia, egyedül hagyta nejével. Ekkor Paris rábeszélte Helénát, hogy vele

Troiába szökjék. E nőrablás következménye volt a troiai háború. Paris csak ritkán vett részt a harczokban s akkor sem mutatkozott hősnek; Homeros szerint élvhajhászó, elpuhult ember volt. Hektor eleste után már gyakrabban jelent meg a harcmezón. 0 ölte meg Achilleust is; de nem sokkal később elesett ő maga is. Philoktetes megsebesítette Herakles ijjával és a lernai hydra mérgébe áztatott nyilaival. Ekkor eszébe jutott első neje jóslata, hogy t. i. csak az ő kezétől gyógyulhat meg. Ida hegyére vitte magát, de hiába, mert Oinone nem tudtaneki megbocsátani hütlenségét. Alighogy Troiába visszakerült, meghalt. Ekkor Oinone már megbántha szívtelenségét, Troiába sietett, de már csak a máglyán láttá férje holt testét, mire öngyilkossá lett.

Parnassos, egy Apollonnak, Bakchosnak és a múzsáknak szentelt hegylaki Delphi szomszédságában.

Parvati (ind.) Himala hegylaki isten leánya. Siva neje.

Pasiphaé, Minős (1.) neje.

Pasiheia 1) a Homeros említette Charis, kit Héra Hypnosnak feleségül Ígért, ha Zeust elaltatja. 2) egy Nereida neve.

Pást (egy.) 1. Ammon.

Patellana (r.) azon istennő, ki a kalászt a napvilágra hozza.

Patroklos, a Homeros Iliásábói ismeretes hős, Achilleus hű barátja, Menoitios és Stenele fia. L. Troiai háború.

Pax (r.) 1. Eirene.

Pegasos, a muzsa-ló; szülei Poseidon és Medusa. Mikor Perseus levágta Medusa fejét, törzséből Chrysaor óriáson kívül kiugrott a Pegasos is. Szép szárnyas ló volt, mely birtokosával szélsebességgel repült. Patája egy ütésével a Hippokrene (1.) forrást teremtette. Az Olymposra is felment és Zeus palotájában lakott. Az isten kocsijába fogta és a villámot vitette vele. Zeus később Eosnak ajándékozta, hogy könnyebben járhassa be az égboltozatot. Majd Bellephon (1.) szolgálatába lépett, végre csillaggá lett. — Ma is mondják, hogy felkapott a Pegasosra (= költővé lett).

Peirithoos, Pirithoos, (= nagyon gyors), Ixion fia, a thessaliai lapithák fejedelme. Theseus (1.) barátja.

Peiiho, a r. Suada, a rábeszélés, a szónoklat

istennője, kísérője Aphroditének, kinek athéni templomában volt Praxiteles által készített szobra is; de voltak neki külön templomai is. Különösen a szónokok tisztteltek.

Peleus, Achilleus atyja, Aiakosnak és Endeisnek, Cheiron kentauros leányának fia, Telamon testvére. Aiginában született. A két testvér mostoha testvérét, Phokost, Peleus és Psamathe nereida fiát, koczkajáték közben véletlenül megölte. Ezért menekülniük kellett. Részt vettek az Argonauták vállalatában. Peleus aztán Phthiába ment Eurythion királyhoz, ki a vérbüntől megtisztította, leányát, Antigonét, neki nőül adta, hozzá még országa harmadrészét is. E házasságából Polydora nevű leánya született. Részt vett aztán a kalydoni vadászaton is, hol véletlenül apósa gyilkosává lett. Újra menekülnie kellett. Iolkosba ment, hol Akastos király újra megtisztította a vérbüntől. A király neje, Astydameia heves szerelemre lobbant Peleus iránt, de ö hű maradt nejéhez, Antigonehez, és a királynét nem hallgatta meg. Astydameia ezért Antigonét okolta és haragiában azt a hírt küldte neki, hogy Peleus Steropet, Akastos leányát, készül nőül venni. E hírre Antigoné öngyilkossá lett. — Astydameiának azonban ebből nem volt haszna; Peleus ezentúl is hideg maradt vele szemben. A királyné most rágalmazta férje előtt, hogy szerelmi vallomásaival üldözi. Akastos elhitte, de nem akarta vendégét bántani és más úton-módon készült őt megsemmisíteni. Vadászatra hívta és addig fárasztotta, míg kimérült és elaludt. Ekkor elvette minden fegyverét és őt otthagya a vadonban. Azt hitte, hogy a vidéken lakó kentaurok majd megölök. Azonban a bölcs Cheiron kentaur Peleust megvéde társai ellen és ellátta fegyverekkel is. Az istenek pedig az Astydameia csábításával szemben tanúsított állhatatossága miatt avval jutalmazták, hogy a nereida Thetist adták neki feleségűi. Thetis ugyan nem akart egy halandó felesége lenni és jegyese elől többször elrejtözött vagy rút alakot öltött magára; de Cheiron most is megsegítette Peleust. Arra tanította, hogy ölhet magára ő is mindenféle alakot; végre halformában meg is fogta a leányt Phthiában. Erre megtörtént az esküvő, melyen részt vettek az összes istenek. (L. Troiai háború). Nem sokkal később már

boszút állt az Iolkosban őt ért sértésért. A Dioskurokkal együtt megtámadta a várost, elűzte a királyt, Astydaleia testét pedig darabokra szakította. — Házassága sokáig boldog volt; e boldogság azonban véget ért, mikor fia Áchilleus (l.) született. — Akastos később ismét elűzte Peleust országából; de Pyrrhos v. Neoptolemos, Áchilleus fia, Troia elfoglalása után, újra visszaszerezte nagyatya számára a trónt. Peleus még sem fejezhette be életét békében. Pyrrhos ugyanis összeveszett Orestesszel, ki megölte és Phthiat is elfoglalta. Peleus ezota bolyongott; halála után Pindaros szerint az alvilágban a halottak bírája lett. Eurípides szerint Thetis kibékült férjével, magához hívta atya, Nereus, palotájába, ahol ő is istenné lett és örök életet él.

Pelías, Poseidon és a széphajú Tyro fia, Neleus ikertestvére, Anaxibia férje, kitől Akastos nevű fia és négy leánya, köztük a híres Alkestis született. L. Argonauták.

Pelops, Tantalos lydai v. phrygai király fia; anyja Euryanassa, Paktolos leánya vagy Dione, Atlas leánya volt; testvére a szerencsétlen Niobe. Maga is híres volt; de még híresebbek lettek utódai, kiket Tantalos (l.) és Pelops bűnei miatt a legiszonnyúbb szenvédések sújtottak. — Az istenek maguk nevelték Pelopspot az Olymposon, azután a földre küldték. Az ifjú hosszú kóborlás után végre eljutt a róla elnevezett Peloponnesosba (Pelops szigetére); Elis tartományban telepedett le s a népnek, melynek királya lett, bölcs törvényei és intézkedései által nagy jótevője lett. Mikor Pelops Elisbe érkezett, az országnak Ares egyik fia, Oinomaos volt a királya, kinek egyetlen leánya, a szép Hippodameia volt. A király azt a jóslatot nyerte, hogy leendő veje majd meggyilkolja; ezért leánya férjhez menetelét mindenképen¹ megakadályozta. minden kérőnek azt tűzte ki feltételül, hogy csak akkor nyeri el leánya kezét, ha őt a kocsiversenyben legyőzi. Oinomaos cselfogásai következetében eddig egy kérő sem győzhetett; a király valamennyit orozva leszúrta. De Pelops, mint Poseidon kedvencze, kitől egy aranyos kocsit és szélszeses lovakat kapott, bízott győzelmében. A mythos szerint Mytilost, a király kocsisát, a verseny előtt megvesztegette s ez kiszedte a kocsitengely vasszögeit és viaszszal pótolta,

úgyhogy a szekér szétesett és a megvadult lovak halálra hurczolták Oinomaost. Mytillos ezen tettéért jutalmat követelt, de Pelops a meredek pariról a tengerbe taszította a kocsist, ki fuldoklása közben átkokat szort gyilkosára és családjára. — Így lett Hippodameia Pelops nejévé; sokáig boldog családi életet éltek. A házasságból hat fiú, közük Atreus és Thyestes és két leány született; az egyik leány, Nikippe, Sthenelos mykenaei királynak, Perseus fiának neje lett. De éppen e házasság megkötése idejében teljesült Mytilos átka. Pelops ugyanis megszerette Axioche nymphát, kitől Chrysippus nevű lia született. Hippodameia irigykedve láttá e fiú szépségét és féltékenységből is arra bírta Atreust és Thyestest, hogy Chrysippot megölték. A fiú holttestét egy kútba dobták. Mikor Pelops e bűntettet felfedezte, gyilkos fiainak és velük anyuknak is menekülniük kellett. Mindannyian Stheneloshoz mentek, kinek e közben Nikippétől a Herakles-my-Ihosból ismeretes Eurystheus fia született. — Hippodameia, ki férje után bánkódott, nemsokára meghalt; Atreus és Thyestes sem látták többé hazájukat, Eurystheus megöletése után azonban Mykenae királyai lettek. L. Atreus, Agamemnon és Orestes alatt a család átkos történetének további lefolyását. — Maga Pelops Pisában halt meg. Olympiában, hol a játékokat újra felelevenítette, templomot (Pelopeion) építettek tiszteletére.

Penates, Penátok (r.) — a bensők, a ház benjében lakó szellemek, a házi eleség, készlet védői, a családot védő tulajdonképeni házi istenek. Hajító dárdával felfegyverkezett ifjú-párnak ábrázolták, ülö helyzetben. De voltak városokat, államokat védő Penátok is. Rómáé voltak a legtekintélyesebbek. Mondják, hogy Aineias hozta magával Hestiával (Vesta) és örök tűzével együtt Italiába, Laviniumba, a honnan később Rómába telepítették. Vesta temploma mellett volt szentélyük, mely Nero idejében Róma nagy részével együtt szintén leégett. Hozzájuk hasonló szellemek a Larok, kiktől abban különböznek, hogy csak a házat vagy államot védk.

Penelope, Odysseus (I.) ithakai király neje, a hű feleség ideálja, ki Homeros Odysseiája útján lett világhírvé.

Peneios, Peneus, egy thessaliai folyó istene.

Férje volt Kreusa naiadának, kitől Hypseus és Stilbe nevű gyermekei születtek; némelyek szerint Daphne és Kyrene is az ő leányai.

Pentesileia, az amazonok (1.) egyik királynéja.

Pentheus, Echion és Agave (1.) fia, Kadmos után Thebae királya.

Pephredo, az egyik Graia (1.) neve.

Perchtha (ész.) = a világos; neve Berchtába, késsőbb Berthába változott. Holdához hasonlóan eredetileg jóságos-, később, a keresztenység elterjedése óta, gonosz szellemnek tartották. Hófehér ruhában, kulcsokkal csörömpölve jelen meg a házakban, hogy egy nem-sokára beálló halálesetet jelezzen.

Peri (p.), a gonosz szellemek egy osztálya, kiknek ura Ahriman. De nem ártanak: inkább csak bukott szellemek, kik meg akarnak tisztni; azonban még csak annyira tiszttultak meg, hogy a mennyei paradicsom kapujáig mehetnek.

Periklymenos, thebaei híres vezér, ki a hét vezér támadása ellen megvédte Thebaet.

Periphetes, egy Theseus által megölt sánta rabló, Hephaistos és Antikleia fia, ki vásbunkójával ijesztette meg az embereket. Neveztek Korynetesnek is.

Perkunos (szí.) a mennydörgés istene, egyszersmind az istenek feje.

Pero, Neleus (1.) és Chloris csodaszép leánya, kit Bias Melampus (1.) testvére segítségével feleségűi nyert.

Perseis, 1. Helios.

Persephone v Persephassa, a r. Proserpina, Demeter leánya, ki következőképen lett Hades nejévé: Egyszer Siciliának egy ligetében játszott társnőivel. Hirtelen megnyílt a föld és Hades lépett ki abból négy fekete lótól vont kocsiján, megragadta az istennőt, kit Zeus neki Demeter tudta nélkül nőül ígért, és birodalmába vitte. A föld újra bezáródott; Persephone társnői észre se vették, oly gyorsan történi az istennő elrablása. Demeter mindenfelé kereste leányát; midőn végre megtudta hollétét, csak akkor nyugodott meg, mikor Zeus úgy döntött, hogy Persephone csak az év egy harmadrészét töltse az alvilágban, különben a földön vagy az Olymposban tartózkodhatik. E mythos a mag fejlődésének képe. Ugyanis a legrégibb időben tavaszzal

vetették el a gabonát, úgyhogy 4 hónapig volt a földben; az aratáskor elhagyja a földet 8 hónapra. — Persephonet nevezték egyszerűen Kore-nek (= leány) is.

Perseus. Perseus és Andromeda lia. a perzsák ösatya.

Perseus, Zeus és Danao fia. Herakles és Theseus mellett a görög mythosok legnagyobb hőse. Születéséről a monda így szól: Danaerői azt a jóslatot kapta atyja Akrisos, hogy oly fiút fog szülni, ki nagyatya életét önkezével fogja kioltani. Hogy e jóslat ne teljesülhessen, Danaüt egy földalatti helyisége zárta. De Zeus aranyeső alakjában hatolt be hozzá. Így lett Danaü Perseus anyjává. Mikor Akrisos megtudta, hogy leányának fia született, mindkettőt egy faladába zárta és a tengerbe dobta. De Zeus nem engedte fiát elveszni. A látás a habok Seriphos szigete felé hajtották, hol Dikts, a király testvére, hálójával a partra húzta. Különös zsákmányát elvitte Polydekeshez, Seriphos királyához. Ez Perseust felnevelte. Danaöt pedig nőül akarta venni; de kérését a nő állhatatosan visszautasította. Ekkor Danaüt rabszolgaságra vetette, csakhogy engedékenységre bírja. Mikor így sem ért célt, az időközben felserdült Perseust elküldte a Gorgokhoz azon meghagyással, hogy vágja le a Medusa fejét és hozza el magával. Azt hitte, hogy Danae inkább neje lesz, mintsem hogy fiát a biztos halálba engedné küldeni; ha pedig így sem lesz nejévé, legalább nem kell félnie Perseus boszújától. Azonban Perseus istenek segítségével teljesítette a király kívánságát. Hades odakölcsönözte neki láthatatlanná tevő sisakját és szárnyas czipőit. Hermes és Athéné pedig vezetőivé lettek. Így jutott el előbb a Óraiakhoz, a Gorgok néjeihez. Ezeket megfosztotta egyetlen szemüktől s csak akkor adta vissza, mikor a Gorgokhoz vezető útát megmutatták Fényes pajzsa tükrében meglátta az alvó Medusát; háttal közeledt hozzá és úgy vágta le fejét, melyet zsákba tett, azután gyorsan elmenekült; de csak Hades sisakja mentette meg az őt üldöző Görgöktől. Medusa fejével sok országot bezárt és sok csodás tettet vitt véghez. Eljutott Atlashoz is, ki azonban nem fogadta szívesen, a miért Medusa fejének előmutatásával sziklává változtatta. Aithiopiában is járt,

megszabadította s aztán feleségül is vette Androaedát (1.). — Végre Seriphos szigetére tért vissza. Először is megszabadította anyját rabszolgaságából: Polydekes királyt, ki épen nagy lakkomát adott, a Medusafővel összes vendégeivel együtt kővé változtatta. Aztán a Medusaföt Athénének ajándékozta, ki azóta pajzsán vagy páncélján viseli. — Seriphosból anyjával és nejével visszatért hazájába, Argosba. Itt Proitos háborút kezdett testvére, Akrisios ellen, hogy az egész ország királya legyen. Perseus segítségével azonban Akrisios legyőzte támadó testvérét. De nem sokkal később teljesült a régi jóslat. Perseus oly szerencsétlenül dobta el egyszer korongját, hogy Akrisiost halálosan megsebezte. Nagyatya trónját átengedte Proitos fiának. Megapenthesnek; cserébe Tiryns birtokát kapta, hol új fővárosául Mykenaet alapította. Halála után különösen Argosban isten gyanánt tiszttelték. Andromedától született fiai közül híresekké lettek Elektryon és Alkaios; az utóbbinak fia volt Amphitryon, kinek neje, Alkmene, Zeuslól Heraklest szülte.

Perun (szí.), a mennydörgés istene. Nevezik Perkunosnak is.

Perzsa mythologia. Az árjáknak Irán és Kabulistán fennsíkján tetelepedett része, melynek neve szent nyelve után zend nép, őshazája természetvallását, úgy látszik, sokáig megőrizte. Az eget, a napot, a hajnalt, a tüzet, a szelet személyesen létező istenségeknek hitték. Földjük egyhangúsága oka annak, hogy isten-világuk nem mutat fel oly gazdagsságot, mint az indiaiké vagy a görögöké. De a természetnek ellentétekben való nyilvánulása mindenjárt kezdetben okozhatta a jótékony fényistenek és ellenséges sötétségistenek hitét. A monda szerint a perzsa vallás először Csemsid király alatt, kit Horn, a hegyek és vizek istene választott kijelentéseinek tolmácsolására, ment át jótékony átalakuláson. Az ő kora a perzsák aranykora. A perzsa vallás igazi reformátora azonban Zoroaster (Zarathustra) volt, ki Orinuzd fényisten lermészettvallását szellemivé és ,erkölcsivé lette. Életidejét Kr. e. 700-ra lehet tenni. A papok (mágusok) a csillagokban olvasták, hogy kárukra válik és vesztére törtek. De Zoroaster az ő csodás tetteivel megnyerte Gustasp király kegyét, ki tanát fegyverrel is terjesztette. — Zoroaster tanát

a Zendavesta szent könyv foglalja magában. Zoroaster a természetben nyilatkozó küzdelemhez az erkölcsírén észrevehető küzdelmet fűzte, amennyiben az emberben ajósarossz szintén küzdenek egymással. Így tehát az egész világot, az anyagítás a szellemít, két birodalomra osztotta, a fény és a sötétség birodalmára; az elsőbe tartozik minden jó; istene Ormuzd; a másikban, melynek ura Ahriman, van minden rossz és istentelen. Vallása tehát dualismus. Ezen két istenség oka, alapja: Zervane Akerene (1.). Ormuzd akaratából keletkeztek az Amsaspandok (1.); alattuk állnak az Izédék; közülök a leghatalmasabb Mithra(1.), a Ferverek (1.) vezére. — Mindezeknek folyton kell küzdeniük Ahrimannal és a vele tartó kígyókkal és ragadozó állatokkal, különösen pedig a Dev (1.) nevű daemonokkal, kiknek élén Esem áll. — A mohamedanismus elterjedése következtében Zoroaster hívei nagyon megfogytak; alig nyolczezren vannak.

Phaéthon (= a csillgó), Helios napisten és az Okeanida Klymene fia, híres a nap kocsijáról való lebukásáról. Egyszer t. i. összeveszett Epaphossal, aki Heliostól való származását nem akarta elismerni. Erre felkereste atyját a keleten levő palotájában és kérte, hogy ha igazán atya, teljesítse egy kérését. Helios megesküdött a Styxre, hogy teljesíteni fogja kívánságát. Phaéthon arra kérte, hogy engedje át neki egy napra a nap kocsijának hajtását. Helios megrémült e kívánságtól és kérte fiát, hogy megmondatlan kérelmétől álljon el; de hiába. Helios kénytelen volt fia kérését teljesíteni és megismertette a kocsi hajtásának művészettelével. — Azonban alighogy felkerült az égre, a tüzes lovak elragadták; ereje ellankadt s végre elvesztette eszméletét. A lovak, melyeket most senki sem fékezett, kitértek rendes útjukból és az izzó napot oly közel hozták a földhez, hogy minden termést leperzselt, a források kiszáradtak, a folyók és tengerek vize felforrt, az emberek feketére sültek; szinte égni kezdett az egész föld. Ekkor vált sivataggá Libya. — Borzadva láta Zeus a földet fenyegető veszélyt; hogy a pusztulásnak útját állja, Phaéthonra sújtotta villámát, ki élettelenül esett le kocsijáról az Eridanos folyóba. Zeus a fiáért gyászoló Heliost csak nagynehezen bírhatta arra, hogy a mindenfelé száguldózó lovakat ismét elfogassa és újra befogja. — Phaéthont három

nővére, a Heliadák: Phaetusa, Aigle és Lámpeteia eltemették, de még sokáig siratták. Végre nyárfákká változtak, melyek az Eridanosba vetették árnyékukat, ugyanoda hullatták folyton ömlő könnyeiket is. Helios leányainak könnyeit elektronrá, borostyánná változtatta, melyet a görögök úgy becsültek, mint az aranyat. — Phaethon anyja fájdalmában megörült; egy Kyknos (hattyú) nevű barátja bujában meghalt; Apollón a haldoklót hattyúvá változtatta.

Phaetusa. 1. PhaiHhon.

Phaidra, Minős és Pasiphae leánya, Ariadne nővére volt. L. Hippolytos.

Phantasos, 1. Hypnos.

Phegeus 1. Alkmaion.

Pheme. a r. Fama, a hír istennője. A görögök Ossanak is hívták. Szép asszonynak ábrázolták, szárnyakkal, szájában hatalmas kürttel, melynek hangja elhat égre-földre. Athénben temploma is volt. — Az ő műve, hogy a hír oly gyorsan terjed. — Ovidius szerint egy a föld és az ég között lebegő palotában lakik, a honnan minden lát és minden hall; igazat és hamisat terjeszt: kezdetben kicsinek látszik, később nagynak tűnik fel. Vergilius kiemeli gyorsaságát és mindinkább növekvő erejét; az eredetileg kicsi istennő végre oly óriássá lesz, hogy lába a földön, feje az égben van; álmatlannak, fáradhatatlan kémnek is mondja, kinek sok szeme, éber füle és ékesszóló ajka van.

Phemios dalnok, Odysseus palotájában élt.

Pheres, Ivretheus és Tyro fia, Admetos (1.) atya.

Philammoti, a táncz feltalálója, Apollón és Chione fia: híres lantos is volt.

Philemon és neje Baucis, egy Phrygiában élő agg házaspár: szegények, de boldogok voltak. Zeus Hermes kíséretében ellátogatott egyszer Phrygiába is. A koldusoknak nézett isteneket mindenünnél elkergették, mert gonoszak és romlottak voltak az összes emberek. Csak Philemon és Baucis fogadták őket szívesen. — Zeus elhatározta, hogy minden vizánál borít el, csak a kegyes öreg pár hajlékát kíméli meg; alacsony házukat ragyogó templommá varázsolta, melyben Philemont papjává. Baucist papnőjévé tette. Meghallgatta kérelmüket is: azt kívánlak t. i., hogy egyidőben haljanak meg. Mikor haláluk órája elkövetkezett, Philemon tölgyfává,

Baucis pedig hársfává változott, a melyek egymás szomszédságában sokáig virultak. Ovidius „Átváltozásaidból ismeretes monda.

Philoitlos, Odysseus (1.) pásztor a hű embere.

Philoktetes Poias és Demonassa fia, a thessaliai Meliboeia királya, híres Íjász. Íját és nyilait barátjától, Heraklestől, örökölte, mikor ez az Oita hegyén i a máglyán tűzhalált halt. Hellas többi hősével együtt ő is a Troia elleni háborúba indult. További sorsát 1. Troiai háború. Troia elfoglalása után visszatért hazájába, de nem sokáig volt ott maradása. Lehet, hogy zendülés, lehet, hogy hajótörés Alsó-Italiába hajtotta, új hazájában Herakles fegyvereit Apollonnak áldozta fel. Végre egy régi lakosok és a gyarma-, losok között kitört háborúban e esett. — Sophokles Philoktetes ez. a. tragödiát írt róla.

Philomela (= fülemile). L. Prokne és Aedon.

l'hilyra, Okeanos leánya, Cheiron kentauros anyja.

Phineus, a thrák Salmydessos királya, Agenor phoinikiai király fia, Kleopátrának, Boreas leányának férje, a tengert jól ismerő jó. Nagy vétket követett el nejével és gyermekeivel szemben, miért az istenek nemesak vaksággal büntették meg, hanem a Harpyiákat is elküldték hozzá; ezek minden ételét elrabolták vagy bepiszkították. Kalais és Zetes szabadították meg tőlük. L. Argonauták.

Fhlegeton, L. Hades.

Phlegyas thessaliai király, Ixion atya, ki Apollón templomát gyűjtötte fel, mert az isten az ő leányát, Koronist, elcsábította. Ezért az alvilág egy szikláján örökké aggodalmak között kellett elnie.

Phobetor, az ijesztő álom megszemélyesítse; az alvilágban lakik.

Phobos, a félelem megszemélyesítése; Ares szolgája.

Phoibos (= fénylő), Apollón mellékneve.

Phoinix Phoenix: 1) (egy.) csodás madár, az örökkévalóságjelképe. Sasalakunak képzelték aranyos vagy piros szárnyakkal. Időről-időre egy maga készítette máglyán elégeti magát, hogy újra fiatallá legyen. A hamvából t. i. egy féreg keletkezik, belőle a napsugarak hatása folytán új Phoinix. Hazája Arabia v. India, honnan csak minden 500-ik évben jön Egyptomba. 2) Agenor phoinikiai király fia, kit

atyja testvéreivel együtt Európa keresésére küldött. Afrikában telepedett le és a punok tőle nyerték nevüket. 3) Peleus barátja, kinek fiát, Achilleust Troiába kísérte.

Phokos, Phocus Aiakos fia, Epeios (1.) nagyatya.

Phorkydák, a Graiak (1.) neve, atyjuk után.

Phorkys, Phorcus, tengeri szellem, a Graiak és Gorgok atyja, Pontos és Gaia fia. Neje és nővére Keto.

Phoroneus, Inachos folyóisten és az Okeanida Melia fia, Ino testvére, bőlcs törvényeivel jótékony hatással volt a Peloponnesos lakosaira. — Neje Laodike nympha volt, fia Apis és leánya Niobe.

Phoe-
phorus, a
r. Lucifer
(= fény-
hozó), a
hajnali
csillag is-
tene, As-
traios és
Eos (Au-
rora) fia.

Így
hívták
reggel,
este pedig
Hesperosnak (r. Vesper). A költők a
Nap, ille-Helle és Phryxos, illetőleg az Éj állandó
hirdetőjének mondják. Különösen mint Hesperost
a szerelem csillagának is tartották.

Phrixos, Athamas boiotiai királynak és első
nejének, Nephelenek, fia. Híret azon aranygyapjas
kosnak (I.) köszöni, a melyen Helle nővérével együtt
Kolchisba menekült. Mikor t. i. Nephele meghalt,
Athamas Inot, Kadmos leányát vette nőül. Ino
gyűlölte mostoha gyermekéit, sőt életükre is tört. Erre
Nphele árnya megjelent Phrixosnak és egy arany-
gyapjas kost hozott neki, a melyen anyja tanácsára
nővérével együtt a levegőben a tengeren átmenekült.

Phrixos szerencsésen elérkezett Kolchisba, nővére azonban a róla Hellespontosnak (Helle tengere) nevezett tengerbe fulladt. Phrixos hálául szerencsés megmeneküléséért felaldozta a kost, aranygyapját pedig Ares szent berkében függesztette fel; nem sokkal később nőül vette Chalkiopet, Aites király leányát; apósa halála után ő maga lett Kolchis királya.

Phthas v. Ptah (egy.) egy különösen Memphisben tiszttelő űsrégi isten, ki a Kneph nevű világtojásból született. A görögök és rómaiak nem épen találóan Hephaistossal (Vulcanus) hasonlították össze; Ptah ugyanis a bölcseség, királyság és papság védő istene volt. Osiris tisztelete háttérbe szorította az ővet. Kezében görbe botot tartó, csónakon ülő törpének ábrázolták, némelykor bogár- vagy sasfejjel. Ezen állatok neki voltak szentelve.

Phyllis, Sithon thrák király leánya, megszerette a hős Demophoont, Theseus egyik fiát, kivel Troiából való visszatértekor atyja udvarán ismerkedett meg. Demophoon viszonozta szerelmét, de esküvőjük előtt Athénbe kellett még utaznia, hogy trónját biztosítsa. Az ifjú azonban sokáig nem mutatkozott Thrakiában. Phyllis azt hitte, hogy hütlenül elhagyta és végre búja megölte; mások szerint öngyilkossá lett. Az istenek mandolafává változtatták, melynek törzsét szomorúan ölelteakésőn érkezett Demophoon.

Picumnus (r.) A a föld trágyázásának feltalálója; tulajdonképen Mars egyik neve.

Picus (r.) eredetileg Mars szent keselyűje; egy monda szerint szép és erős harcos, kit az összes nymphák megszerettek; de ő csak Canens (éneklő) nymphát szerette. — Kirke is megszerette, de, mert viszonzásra nem talált, keselyűvé változtatta.

Pieros, Emathia királya, egy monda szerint a Pierisek atyja, kik versenyre keltek a múzsákkal; de ezek legyőzték és madarakká változtatták őket.

Pieridák, a Múzsák (1.) egyik neve.

Pietas (r.) a szülők iránti szeretet, kegyelet istennője.

Pilumnus (r.) a gabonaőrlés feltalálója, Picumnus testvére. Mindkettőt, mint áldást hozó isteneket, a gyermekágyas nők is imádták.

Pleiadák, Atlas és az Okeanida Pleione hét leánya. Anyjuk után kapták közös nevüket; atyjuk

után Atlantidáknak is neveztek. A hét leány neve: Elektra, Kelaino, Taygete, Halkyone, Maia, Merope és Sterope. Merope Sisyphos neje, a többiek istenek kedvesei lettek. De Orion is szerette őket. Az óriás 7 éven át üldözte, mire Zeus megkönyörült rajtuk és az égre vitte csillagoknak. A rómaiak Vergilianek nevezik, mert tavaszszal tűnnek fel az égen. Görög nevük egy magyarázat szerint hajókázókat jelent, mert a hajózás májusban kezdődött és novemberben, mikor a Pleiadák eltűntek, megszűnt. — Merope csillagát csak éles szemmel lehet meglátni, mert szégyenében, hogy halandó neje volt, elbúj. — Pleione gyermekei voltak a Hyadák is, melyek szintén csillagokká lettek.

Plútó, a gazdagság istennője, Tantalos anyja.

Plútón, 1. Hades.

Plutos, a gazdagság vak istene, Demeter és földmivelő barátjának, lasionnak, fia, kit vagy ifjúnak ábrázoltak, a ki kezében a bőség szarvát tartja, vagy gyermeknek, a kit Tyche istennő tart karján. A munkás Athéné kísérőjévé is tették. A mythos szerint Zeus vakította meg. mert, míg látott, csak a jó embereket tette gazdagokká.

Pluvius (r.) az esőt hozó isten. L. Zeus.

Podaleirios, Asklepios és Epione egyik fia, ki Machaon testvérével együtt a tróiai háborúban megsebesült hősöket gyógyította.

Podarge (= gyorslábú), a Homerostól említett Harpyia neve.

Podarkes L. Laomedon és Priamos.

Poias, Phüoktetes atyja, Aiolos fia. a thessaliai Meliboa királya.

Pollear (ind.) Ganesa (1.) isten másik neve.

Pollux = Polydeukes. I.. Dioskurok.

Polydegmon = sokat befogadó) Hades melléneve.

Polydoros 1) Kadmos és Harmónia fia, atyja halála után Thebae királya. 2) L. Hekabe.

Polyhymnia, Polymnia (= sokdalú), a zenét kisérő ének múzsája (1.); de a szónoklat és mimika védő szellemének is tartották. Ruhával teljesen fedett, komoly leálynak ábrázolták, ki mutató ujját ajkára teszi vagy papirostekercset tart kezében.

Polypemon (sokatártó) Damastes vagy Prokrustes másik neve.

Polyphemos, egy kyklops, kit Odysseus (I.) megvakított. L. Galateia.

Polytechnos 1. Aedon.

Polyxena, Priamos troiai király és Hekabe legifjabb leánya, kit rendkívüli szépsége miatt Achilleus megszeretett és nőül kért akkor, mikor a Hektor holttestét kérő Priamost az ő sátorába kisérte. Atyja azért vitte magával, hogy meglágyítsa Achilleus szivét. Polyxena látszólag szívesen beleegyezett abba, hogy a hős neje legyen. Mondják hogy Achilleus ezért megígérte volna, hogy kieszközli a békét. — Priamos elcsalta a mit sem sejtő fegyvertelen hőst Apollón templomába azon ürügy alatt, hogy ott megtartsák az esküvőt. Deiphobos mint jövendő sógorát ölelte Achilleust, mikor Paris fegyveresekkel berontott és nyilaival Achilleust sarkán megsebesítette; e sebébe bele is halt. A mytbos egyik változata szerint Polyxena is megszerette a hőst és sírja felett öngyilkossá is lett; de rendesen úgy mondják, hogy Achilleus szelleme megjelent fia, Neoptolemos (Pyrrhos) előtt és azt kívánta tőle, hogy a foglyúl ejtett Polyxenát sírja felett kiengesztelésül feláldozza s hogy e kívánságát lia teljesítette.

Pomona, (r.) 1. Vertumnus.

Pontos, a víz, a tenger megszemélyesítése, és ősi istene, Gaia fia. Pontos és nejévé lett anyja fiai: Phorkys, Thaumas és Nereus, leányai: Eurybia és Kelő.

Portunus (r.) a kikötőnek Janushoz hasonló' istene.

Poseidon, a r. Neptunus. Kronos és Rheia fia. Zeus és Hades testvére, ki Zeus uralomra jutásakor a tenger kormányzását nyerte osztályrészül. Hatalmának jelképe a háromágú szigony (tridens), a melylyel sziklákat is hasíthat, a hullámokat is felzavarhatja, le is csillapíthatja. — Okeanos a földet körülfolytó, Poseidon a földrészek között levő tenger, folyók és források ura. Az utóbbiakról azt hitték, hogy a tengerrel földalatti összeköttetésben vannak, ennél fogva a földrengést is ezen földalatti vizek mozgása következményének tartották, miért Poseidon földrendítőnek is neveztek. Minthogy ilyformán a forrásokból és folyókból származó termékenyítő nedvességet adja, a növények védő istenének is

tartották és Demeterrel hozták kapcsolatba. — De büntető, boszúálló istennek is tartották, mert az embereket, kik megsértik, iszonyúan sújtja, tengeri szörnyeket küld rájuk. Így tett Laomedonnal (1.), így Odysseusszel is, ki fiát, Polyphemost, megvakította. Gyakran czivakodott istenekkel is. Leghíresebb küzdelme volt Athénével (1.) Athén birtokáért. — Jelképe és áldozati állata a ló, a hullámzó hab képe; fekete, érczpatájú, aranysörényű gyors lovaktól vont kocsin megy végig a tengeren, mikor a haboknak és szeleknek parancsol; körülötte úsznak a tenger istenei, nymphái s a tengeri szörnyek csapatai.—

Fényes palotája a tenger fenekén van Aigae közelében; ott lakik nejével, Ámphitritével. kitől csak egy fia, Triton, született; de kívüle másokkal is voltak kalandjai, így Amymonével, kitől Nauplios, Thoosa nymphával, kitől Polyphineosíia született; Medusával, kivel a Pegasos nevű szárnyas lovát nemzette;

I temeterrel pedig Árion lovát. Mint a ló teremlőjének, olatalma alatt állnak a versenyjátékok s minden pályájára volt felállítva egy oltára, melyen a verseny kezdetén áldozatot mulattak be neki. — A ló mellett neki van szentelve a hullán vad erejét jelképező bika és vele ellentétben a delphin is, a mely a nyugodt tengerben mutatkozik. — Tisztelete leginkább a tengert járó görög városokban volt elterjedve és legtöbb temploma és szobra a kikötő városokban volt. Az ő tiszteletére tartották a korinthosi földszoroson az istmosi játék okát, melyek a görögök nemzeti ünnepeivé lettek. — A művészet

Poseidon.

Zeushoz hasonlóan ábrázolta, de kevésbbé nyugodt arczkifejezéssel: a régibb időben ruhával teljesen fedve, később mezítelen felső testtel. — Itália földmivelő- és pásztor lakossága eredetileg nem ismert tengeri istent. A r. Neptunus kezdetben általában a viznek istene volt: csak később azonosították a görög Poseidonnal és csak Kr. e. 31-ben emeltek neki a Marsmezőn templomot. Neje Itáliában Salacia, a sós víz istennője volt: július 23-án tartották a Neptunalia-ünnepet, talán azért, hogy vízért, esőért fohászkodjanak hozzá.

Pothos és Himeros, a vágy megszemélyesítései, Aphrodité kísérői.

Potnia (= hatalmas asszony), Héra jelzője.

Pradsapatik (ind) = Risik (1.).

Priamos, eredeti neve Podarkes, Troia utolsó királya, Hekabe férje, Homeros Iliása által lett híressé. Fia volt Laomedonnak és Strymonak, Skamander folyóisten leányának, mások szerint Plakiának. Atyja uralkodása idejében Herakles elfoglalta Troiát, Laomedon fiaival együtt elesett, csak a szép Hesione és Priamos maradtak életben, de ők is fogásba kerültek. Hesione Telamon neje lett. testvérét egy tetszésszerinti áráért kiválthatta és ő fátyolát (fököötjét) adta érte: innen kapta Podarkes a Priamos („megvásárolt”) nevet. Mikor Herakles távozott, akadály nélkül elfoglalhatta ősei trónját. Első neje Arisbe, Merops leánya volt. kitől Aisakos nevű fia született: második neje, Hekabe, 19 fiúval és 4 leánynyal ajándékozta meg. Ismeretesebb fiai: Hektor, Helenos. Deiphobos, Paris és Polydoros: leányainak nevei: Kassandra, Kreusa. Laodike és Polyxena. De más nőktől is sok — a mythos szerint összesen 50 — fna'volt. A troiai háború folyamán valamennyit elvesztette. — A város bevételekor nejével Zeus oltárához menekült. Onnan látta, hogy öli meg Pyrrhos egyik fiát. Haragjában nyilat ragadt és fia gyilkosára dopta, mire Pyrrhos a király felé rohant és megölte. Fejét levágták, testét a kutyák martalékául az utcazára dobták.

Priapos, Bakchos és Aphrodité fia, a mezők, kertek és nyájak védő szelme, „és általában a termékenység, a nemzés istene. Ő mozdítja, elő az állat- és növényvilág buja szaporaságát. Áldozatul a mezei termés zsengéit, bort és mézet, de különösen

a neki szentelt szamarat. Egy mytbos szerint a szamarak kiállítása többször hiúsította meg szerelmi kalandjait. Rendesen öreg embernek ábrázolták, kezében kerti késsel, kötőjében gyümölcssel. Különösen a Hellespontos melletti Lampsakosban tisztelték.

Proitos. Abas fia, Tiryns és Argos egy részének ura. L. Bellerophon.

Prokne mythusa Aedonéhoz hasonló. Rövid tartalma: Tereus. Daulia királya, kinek neje Prokne volt. szerelemre gyuladt nejének testvére, Philomele iránt s erőszakot tevén rajta kivágta nyelvét. Prokne ezeket megtudván bosszúból megölte fiát, Ityst, és feltálalta Fereusnak. Ez megismerve fia tagjait bosszút akart állani a testvéreken: utánuk rohant; de Zeus l'roknet iülemilévé változtatta, mely azóta mindig Itys nevét kiáltja. Philomelet fecskévé, Tereust pedig bankává, mely folyton azt kiáltja: pú, pú (= hol?).

Prokris, Erechtheus attikai király leánya, Kephalos (1.) neje.

Prokrustes v. Damastes egy kegyetlen ember, ki a hozzá betérő vándorokat egy ágyba fektette; s a ki hosszabb volt a fekvőhelynél, annak lábat lenyeste egy bárddal: a ki pedig kisebb termetű volt, azt erőszakkal kinyújtotta, míg az ágyba beleillett. Theseus megölte.

Prometheus (= előre megfontoló), Iapetus titán és az Okeanida Klymene v. Asia fia, egy mélyelméjű titán, miért Themist, a jóslás ősrégi istennőjét is anyjának mondják. A mythos szerint ő az ember teremtője. Az istenekhez hasonlóknak s agyagból és vi./ból alkotta meg Hogy életre keltse, tüzet lopott az égből és bele lehelte az emberbe. Mások szerint Athéné keltette életre a testet, úgyhogy egy pillangót — a lélek jelképét — helyezett el a fején. A mythos egy harmadik változata szerint Athéné az égből hozott nektárral öntött életet az emberbe; a nektár néhány cseppje a földre hullott: ezeket a méh és a pók szívták fel, innen ezen állatok műösztöne. — Zeus azonban rossz szemmel nézte Prometheus teremtményét, mert előre láta megromlását: de különösen a tűzlopás miatt haragudott az általa eddig kedvelt titánra. Keményen megbüntette: Hephaistosnak megparancsolta, hogy láncolja a Kaukasos hegypez;

egy éhes saskeselyűvel aztán naponként marczan-goltatta a titánnak mindig újra növő máját. Herakles megszánta a szenvédőt, a keselyűt lelőtte és Prometheus megszabadította láncaitól. Ekkor már Zeus is megbocsátott a titánnak, de meghagyta neki, hogy egy a Kaukasos- kövéről való gyűrűt viseljen ezentúl is annak jeléül, hogy a Kaukasoshoz volt láncolva. Más mythos szerint Prometheus az embernek nem megteremtője, hanem csak meleg barátja; megtanította mindenféle mesterségre, földmivelésre, tudományra, az istenek tiszteletére.

Proteus, egy öregnek képzelt tengeri isten, ki jóstehetséggel volt megáldva és a legkülönfélébb alakokat öltette magára. Nem önként jósolt, hanem kezén-lábán meg kellett kötözni, ami nagyon nehéz volt, mert folyton változtatta alakját. Egyiptom mellett a tengerben élt, ott legeltette urának. Poseidonnak fókáit. Egyiptom egy mesés szigetének, Pharnak homokos partján sütkérezett ilyenkor és délb en afókák között aludt is. A Troiából hazatérő Menelaus ide tévedt. Eidothea (= istenalaku) v. Theonoe (= isteni eszű), Proteus egyik leánya, meglátta a szomorkodó hőst és elmondta neki, hogy kerítheti hatalmába ravasz atyját, hogy jóslásra birja. Proteus gyors egymásutánban oroszlánná, vadkanná, párduczczá, sárkányná változott, csakhogy jóslásra ne kényszerítse. De Menelaus nem ijedt meg, végre megköözte és ekkor kénytelen volt kérdéseire felelni. — Neje a Nereida Psamathe volt, kitől három fia: Theoklym enos, Polygonos és Telegonus született; Herakles megölte egy birokversenyben mindenjáékot. Leányának Eidotheán kivük-Kabeirát mondják, ki Hephaistosnak a Kabeírókat szülte. — Proteus a változó tenger, mely a viharok hatása alatt számtalan alakot ölt, végre megnyugszik és mintegy leláncolva biztos utatl nyújt a hajózóknak.

Prove (szí.) az igazságosság élesszemű, szigorú istene, kit emberáldozatokkal is tiszteltek.

Psyche = a lélek, melynek képe a pillangó, Erős kedvese és neje. A róluk szóló szép monda így szól: Élt egyszer Kréta szigetén egy király, kinek legifjabb leánya oly szép volt, hogy a nép második Aphroditének mondta. E miatt az istennő, de két nénje is, megharagudott Psychére. Aphrodité

elküldte fiát. Erőst, hogy Psychében szenvedélyes szerelmet ébreszsen valami utálatos ember iránt; így akarta büntetni Psychét. De Erős maga szerette meg a szép Psychét, a kinek kezét épen szépsége miatt eddig még senki sem merte megkérni. A leánya jövőjéért aggódó apa jóshoz fordult, kitől azt a feleletet nyerte, hogy vezesse leányát a szék városa mellett lévő sziklára, mert a végzet szerint egy undok sárkány nejévé kell lennie. Az egész ország gyásza kísérte ez útjára Psychét. A szikla csúcsán a jóslat szavai szerint ^{Erős és Psyche.} egyedül kellett hagyni. Alighogy egyedül volt, ködfátyol vette körül és Zephyros levitte egy tündéri várba. Itt találkozott vele Erős, de csak az éji homályban, úgy hogy Psyche nem láthatta; férje óva intette, hogy ne is akarja öt meglátni, mert veszedelmes rá nézve meg tudni, hogy ki a férje.

Engedélyével magához hozatta nénjeit, a kik megirigyelték sok kincsét és, hogy megrontsák. arra bírták, hogy férjét egy éjjel meglepje. Psyche elfelejtette férje intelmeit és egy éjjel lámpájával az alvó Eroshoz lopódzott. Mikor benne Aphrodité fiát ismerte fel, meglepetésében egy csepp forró olajat öntött Erős vállára.

Az isten felébredt, keserű szemrehányásokat tett nejének kíváncsiságáért, aztán kirepült az ablakon. Psyche meragadta lábánál, hogy visszatartsa, de őt is magával ragadta Eros. Végre elgyengült és egy folyóba esett. Onnan a folyó istene mentette ki, aki vigasztalta és biztatta, hogy csak keresse továbbra is férjét. Útjában elérkezett az Olymposba, Aphrodité palotájába is, aki nagyon kegyetlenül bánt el vele és a legnehezebb munkákat végeztette vele; de Psyche férjének titkos támogatásával valamennyit végrehajtotta. Végre Aphrodité leküldte az alvilágba, hogy számára Persephonétől szépítő szert hozzon. Ezt a feladatot is teljesítette Erős és más istenek

segítségével: már elhagyta az alvilágot, mikor a szépítő szert tartalmazó szelenczét egy gonosz szellem rábeszélésére felnyitotta, hogy önmagát szépítse. Hiába tette. A szelenczéből eltűnt minden, a mi benne volt. Kétségbe volt esve, a szelencze kábító góze következtében ájulva összeroskadt. Ekkor azonban Erős már mellette termett, karjaiba fogta és visszavitte palotájába, ahol újra magához tért. Most már Aphrodité haragja is elmúlt s Psiche az istenek jelenlétében nagy ünnepségek között ment nőül Eroshoz. — A mythos értelme, hogy az ember lelke csak szenvedések és megpróbáltatások árán tiszttul meg és lesz képes tiszta öröök elvezetére.

Psychopompos 1. Hermes.

Ptah (egy.) 1. Phthas.

Pterelaus, Taphios király fia, Poseidon unokája. Ezen isten adományából arany haja volt, mely halhatatlanná és legyőzhetetlenné tette. Hat fia megtámadta a velük rokon Elektryon mykenaei király országát, kilencz fiát megölték és nyáját elrabolták. Ebből háború lett. Elektryon unokaöccse Amphitryo hadsereg élén állva visszakövetelte a nyájat. A harcz sokáig eldöntetlen volt. Pterelaus leánya, Komaitho, beleszeretett a hadvezérbe és maga vágta le atya fejéről az arany hajat, mire rögtön meghalt, fiai is — egynek kivételével — elestek a háborúban. Amphitryo most már visszaterelhette a nyájat, de az apagyilkos leányt előbb megölette.

Pudicitia (r.), a szemérem istennője, kinek Rómában két temploma volt. Az egyikbe patrícius, a másikba plebeius nők jártak. Lefátyolozva ábrázolták.

Pyanepsiak (= babünnep) Apollonnak, mint a gabonát érlelő istennek tiszteletére Athénben tartott ünnep.

Pygmaiok (= öklösök), ökölnagyságú, alaktalan törpék népe; fejük testük harmadrészét képezte. A Nilus forrásai körül volt hazájuk. A darvak voltak legnagyobb ellenségeik, kikkel folytonos harczban éltek.

Pygmalion, kyprosi király és híres szobrász. Országa asszonyai annyira nem tetszettek neki, hogy nem akart nősülni és teljesen a művészettel szenette életét. A női szépség egy eszméje azonban folyton szeme előtt lebegett s azt meg akarta tesztelni. Fehér elefántcsontból szobrot faragott, melyet

szenvedélyesen megszeretett. Ölelte, csókolta az élettelen nőt abban a hitben, hogy végre viszonozza szerelmét. Aphrodité meghallgatta fohászát: a szobor tényleg megéledt. Pygmalion nőül vette és Paphos fia született e házasságából. — Egy másik Pygmalion Tyros királya volt. L. Didó.

Pylades, Orestes (1.) hű barátja.

Pyramos és Thisbe, egy babylonai szerelmes pár; de ellenséges viszonyban éiő szüleik egyesülésükéről nem akartak tudni. A szerelmesek így csak titokban láthatták egymást két szomszédos ház kerítésén keresztül: de evvel nem elégedtek meg s azért elháztározták, hogy Ninos sírján találkoznak egy éjjel. Thisbe jelent meg először: azonban egy oroszlán, mely épen zsákmányát ette, a ieányt annyira megijesztette, hogy futásnak eredt; e közben fejéről leesett a fátyol, melyet a vad szétmarczangolt és a zsákmánya vérétől beszennyezetten a földön hagyott. Az oroszlán távozta után megjelent Pyramos és a véres fátyolt meglátva — abban a hitben, hogy kedvesét megölte egy vad — öngyilkossá lett. — A leány később újra visszatért a találka helyére, ott találta a holt kedvesét, mire ő is öngyilkossá lett.

Pyriphlepon. L. Hades.

Pyrrha, Deukalion (1.) neje.

Pyrrhos v. Neoptolemos Achilleusnek és Deidaineának. Eykomedes skyrosi király leányának, fia. Skyrosból született és nevelkedett, hol Achilleus (1.) Pyrrha név alatt női ruhában élt. Innen van fiának Pyrrhos neve. Neoptolemosnak (ifjú harczos) csak akkor neveztek el, mikor ő is Troiába került. 0 is a falóban elrejtőzött vízézek között volt. — Szépnek, de vadnak és kegyetlennek is mondják. Zeus oltára mellett megölte Priamost és leányát, Polyxenát is. — Troia elfoglalása után zsákmányul nyerte Andromachet, Hektor özvegyét, és Helenos jóst. Velük elment egy időre Epeirosba (Epirus). Eleíét Orestes kezétől akkor vesztette el, mikor a szép Hesione miatt vele czivódásba eredt.

Pythiak, az Apollón tiszteletére Delphi mellett tartott nemzeti játékok.

Pythiasv. Pythia, a delphii jóslóhely (I.) papnője.

Python, Gaia sárkányalakú fia, ki anyjának delphí jóslóhelyét őrizte. Héra unszolására hosszú ideig üldözte Letot, amiért Apollón megölte. Tőle

kapta Apollón Pythios vagy Pythonőlő, a jóslóhely pythiai, a papnő Pythia nevét, a Delphi mellett tartott játékok pythiai nevüket

Quaser v. Kvaser, Kwasir, (ész.) = a szónok. Quaser Mimer istennél is bölcsebb férfiú. Mondják, hogy az Ások és Wanok kibékülésük alkalmával nyalt köptek egy edénybe és hogy ezen keverékből állt elő Quaser. — Bejárta az egész földet és a tudományokra tanította az embereket. Eljutott F jalar és Gál ar törpékhez is, kik megölték, vérét felfogták, mézzel keverték és erjedni engedték. Így egy folyadékot (Quaserblod) nyertek, a mely mindenkit, aki belőle ivott, költővé és bölcséssé tett. De a törpék nem sokáig élveztek gonosztottuk gyümölcsét. Mikor t. i. Gilling óriást és nejét megölték, ezek fia, Suttungr (= a zúgva rohanó) boszút állva szülei haláláért, elfogta a törpéket, egy a tenger közepén lévő szirthez vitte, hogy ott éhen haljanak. Hogy legalább életüket megmentse, érte cserébe felajánlották a költői italt. Suttungr elfogadta az ajánlatot, az italt Ilnitbergben (aczivódás v. visszhang hegyén) helyezte el (innen az ital neve: Hnitbergital) és leánya, Gunlod felügyeletére bízta. Az ital később Odin (I.) birtokába jutott.

Quirinus (r.) eredetileg a sabinok hadistene, később az istenített Romulust neveztek így, kinek temploma a Quirinalis dombon volt. A tiszteletére tartott ünnep a Quirinalia, a curiák ünnepe volt.

Ra (egy.) a nap istene. Karvalyfejjel ábrázolták. A karvalyon kívül jelképe az oroszlán is. Alsó-Egyiptomnak, a bibliában On-nak, a görögöktől Heliopolisnak nevezett városában tiszttelték. Az egy. királyok Ra fiainak v. Ra-knak is mondta magukat, a mi a névelővel együtt Phra-nak hangzik. Ebből lett a pharao szó.

Radegast v. Rosvodiz (szí.) a vendek főbálványa, a becsület, erő és háború istene, kinek feláldozták a foglyokat.

Raga-k (ind), a dallamok és hangok megszemélyesített istennői.

Ragnarökk (ész.) az istenek alkonya. (1.)

Raichazok (ind) gonosz óriásaiaku szellemek, kik az istenekkel folyton háborúskodnak, az embereket megkinozzák és vérüköt iszszák.

Rama (ind) L. Visnu.

Ran (ész.) Aegir (1.) neje, ki 9 hableányt szült. E leányok folyton anyjuk körül úsznak, felmerülnek a mélységből, hogy a hajótörötteket megmentsék, a vízbe fulladtakat pedig levigyék a tenger fenekére.

Ratis v. Reva, (ind) Kama szerelemisten neje, a gyönyör megszemélyesítése.

Remus (r.) 1. Romulus.

Rhadamanthys. L. Európa, Minős, Elvzion.

Rheia, Rhea. Uranos és Gaia leánya, Kronos nővére és neje. Később Kybelével tévesztették össze.
Rhea Silvia v. Ilia (r.) 1. Romulus.

Rhesos, Thrakiakirálya, Homeros szerint Eioneus, mások szerint Strymon folyóisten és egyik múzsa fia. A troiai háborúban Priamos részén állott. Már segítségére indult. A görögök tudták, hogy Troiát el nem foglalhatják, ha Rhesos lovai már Troia fűvéből ettek. Azért Odysseus és Diomedes még a város határa előtt megölték Rhesost, lovait pedig elvették. E mythosról szól az Euripidesnek tulajdonított Rhesos ez. tragédia.

Fthodopis: 1)egy csodás szépségű leány. Mikor egy rabnőjével a Nílusban fürdött, egy sas elvitte a parton hagyott czipőjét, aztán a bírói széken ülö Mykerinos király ölébe ejtette. A király mindenfelé kerestette a czipő tulajdonosát, kit, mikor rátaláltak, nejévé telt. Hosszú boldog házasság után először Rhodopis halt meg, mire a király díszes pyramist emeltetett emlékére, melynek neve Rhodope. 2) Pontos és Thalassa leánya, ki Haimos thrakiai királyhoz ment nőül. Zeusnél és Héránál is boldogabbaknak mondták magukat, miért az istenségek hegyekké változtatták.

Rhodos v. Rhode, Helios neje, Poseidon és Amphitrite leánya, a Heliadák anyja.

Ribhuk (ind) szélistenek, kik művésziesen feltudták dolgozni az erezet is; télen 12 napig aludtak a napisten házában; ébredésük után új életre keltették a természetei is Eredetileg talán a nap sugarait jelentették.

Rislk = bőlcsek (ind.) Egy vízözön alkalmával Brahma parancsára Manuval egy bárkába menekültek és vele maradtak, míg a Naubandhana (= hajóki-kötő) hegycsúcsán kiköthettek.

Robitjus (r.) azon isten, a ki a gabonát a ragyától (robigo) védi meg.

Roma (r.) Róma városa megszemélyesített istenője; Mars (Ares) leányának mondták. Fején sisakkal, balját kardra támasztva, hosszú ruhával, de jobb mellét meztelelű ábrázolták; alatta Róma hét dombja terül el, mellette áll a nőstényfarkas, mely Romulust és Remust táplálta, előtte pedig a Tiberis folyó istene.

Római mythologia. A rómaiak szegények eredeti mythosokban. A vallás terén födolognak tartották a szertartások pontos teljesítését. A kétfejű Januson kívül sajátos istenképük sem volt. Kezdetben jelképekkel tisztelték az isteneiket: Marst dárdával, Jupitert kövei stb. De már nagyon korán, még a királyság korában (Kr. e. 510 előtt) kezdtek megismernedni az etruskok és az alsó-italiai görög gyarmatosok után a görög istenségekkel és a reájuk vonatkozó mythosokkal. Ha saját isteneik és a görögök között rokonságot vettek észre, saját isteneikre alkalmazták a görög mythost; de átvettek oly istent is (pl. Apollont), kinek mására épen nem volt náluk. A római istenek száma a hódítások következetében több ezerre szaporodott, mert azon elvből indullak ki, hogy a nép meghódítása csak isteneiknek Rómába való telepítése által lesz teljessé. A hódítás előtt ellenségeik isteneihez fohászkodtak és nagyobb áldozatok és tisztelet fogadalmával csábították arra, hogy népüket elhagyják.

Romulus és Remus (r.), Róma alapítói, Mars isten és Rhea Silvia iker fiái. Rhea Silvia Aeneas egyik utódának, Numitor alba-longai királynak egyetlen leánya volt. Numitort azonban elűzte az ő öcscse, Amulius, és maga lett Álba Longa királya, Rhea Silviát pedig a Vestaszüzek közé soroztatta. Azonban Mars isten mégis utat talált a templomba zárt leányhoz, kitől Romulus és Remus fiái születtek. Amulius kitétette a csecsemőket a Tiberis ingoványai közé. Fgy nőstény farkas szoptatta őket, míg rájuk nem akadt Faustulus pásztor. Ez a pásztor és neje, Acca Larentia, nevelte fel őket. Mikor az ifjak feiserdültek és megtudták származásukat, elűzték Amuliuszt és Numitort emelték a trónra. Numitor hálából a Palatinus-domb alján, a Tiberisből való megmenekülésük helyén, földet adott nekik, hogy ott várost alapítsanak. A város elnevezését auspíciumra (madárjósítás) bízták. Remusnak, ki az Aventinus-

hegyre ment. 6 sas, Romulusnak pedig, ki a Palatírus hegyen volt, nem sokkal utóbb 12 sas jelent meg. Mindegyik a maga részére vitatta a jóslatot. A czivódás tellegeséggé fajult el és Romulus Remust megölte; a várost a maga nevéről Rómának nevezte el. — Mások szerint Romulus azért ölte meg Remust, mert alacsony falait gúnyolta ki és azokon keresztül ugrált. Romulus az új várost menedék-helyére tette a földönfutók, száműzötték és gonosz-tevők számára. Így csakhamar megnépesedett Róma, de nők még nem voltak a városban. Ezért egy ünnepen a vendégségbe hívott sabinok feleségeit és leányait elrabolták. E miatt már-már kitört a háború, mikor a nők közbenjárására a rómaiak és a sabinok kibékültek azon feltétel alatt, hogy Titus Tatius sabin király Romának Romulussal egyenlő hatalmú királya legyen. — Romulus halála egy csapatszemle alkalmával történt, a mikor villámlás és menny-dörgés között maga Mars isten ragadta őt magához az égbe. A nép ezóta Quirinus néven isten gyanánt tisztelte.

Rúnák (ész.) Az Odrerir nevű bölcseségital élvezete által szerzett bölcseség runa-ismeretben és varázsdalokban állott. A rúna szó eredeti jelentése: titok: de később a rúna ismeret fogalmának köre bővült. Egyes Edda-dalok szerint alatta az istenek és szellemek életét, a titkok egész világát, különösen a mythologia ismeretét is értették. Odin a runa-ismeret mestere: ismeri minden isteni palota, a ualkyrják, a hősök, állatok, folyók stb. nevét, meg tud oldani minden talányt, ért a bűvészeihez és a gyógyításhoz. Mimer (l. tanította erre. — Kiváló emberek hősök, mint Sigurd, egy walkyrjától nyertek a rúnák tudományában oktatást.

Runcina (r.) azon istennő, ki a mezőn a gaz kiirtásánál segít.

Russalkák (szí.) bájos vízi nymphák, kik gyakran mutatkoznak az emberek előtt; de a kilátta, szerencsétlenné lesz; földi nőt már nem bír szeretni.

Rusztem tp.) a görög Herakleshez hasonló hős.

Sabazios. Bakchos neve a phrygiaiaknál. kiknél Ma istenanya fia. Phrygiában és Thrakiában ily név alatt Zeust is tisztezték.

Saecularis ünnep (r.). a főbb istenek tiszteletére

minden 100—100 évben három napon és éjjelen át tartott ünnep.

Saga (ész.), valószínűleg a monda és történet istennője. Az Asgardon levő palotájában Odin naponként meglátogatja és vele együtt arany serlegből iszik.

Salacia (r.) 1. Poseidon.

Saliusok (r.) Mars papjai, kik márczius hónapban fegyvertáncot jártak.

Salmoneus, Aiolos és Enarete fia. Első nejétől. Alkidikétől született Tyro nevű szép leánya. Ezt második neje, Sidero. kegyetlenül megkinozta, mikor Poseidontól ikrei: Neleus és Pelias születtek. — Maga Salmoneus oly nagyravágó volt, hogy Elisben magát Zeusként imádtatta, utánozta ennek villámát és mennydörgését, embereket megöletett, csak azért, hogy⁷ azt hirdethesse róluk, hogy villámával sújtotta le. Zeus végre megunta e dolgot és magát Salmonestől ölte meg egy villámcsapással, Siderot pedig mostoha fiai Héra oltáránál verték agyon.

Salus (r.) a megmentés, üdv megszemélyesített istennője. Később Hygieával tévesztették össze és az egészség istennőjeként imádták. Képe Tycheéhez hasonlít.

Samanismus 1. Bevezetés.

Sarasvafi v. Brahmi (ind) Brahma neje. mások szerint leánya vagy nővére, a művészet és tudomány istennője, innen neve Vidja (= tudás, bülcseség) is. Férjéhez hasonlóan gamingo-lud által vont kocsin jár. Fehérszinűnek, négy-négy fejjel, karral és lábbal ábrázolták.

Sárkány (általános) mesés óriás nagyságú szörny, melynek több feje, krokodiluslorka, oroszlánlába, saskarma és szárnyai vannak, bőre páncélforma. Tüzet okad, levágott fejei újra kinőnek. A görög mythos öt híres sárkánya: a lernaei (1. Herakles) a szász fejő hesperiai, mely a Hesperidák kertjének aranyalmait őrizte: Herakles megölte; a Parnassoson Themis jóshelyét őrző kastaliai, melyet Apollón ölt meg: a kolchisi, mely az aranvgyapjutőrizte: Iason ölte meg: az Ares egy berkeben lakó sárkány, melyet Kadmos (1.) ölt meg. — Gyakran szerepel az északi mythologiában is Lindwurm néven. A magyar mesék sárkányai között legnevezetesebb az, melyet a krónikák szerint Vid, Salamon király tanácsosa ölt meg.

Sarpedon: 1) Zeus és Európa (1.) fia, Lykia királya. 2) Zeus és Laodameia fia, szintén Lykia királya. A troiai háborúban vitézül barczolt a görögök ellen, míg végre Patroklos megölte. Testét Apollón Lykiába szállította.

Sati (egy.) Ra leánya, az ég úrnője, Herodotos íj szerint Hérához hasonló istennő.

Saturnus, Saturnalia, 1. Kronos.

Satyrok, Bakchos pajkos társai, a föld termékenységének szellemei. Emberi alakjukat kecskefülük és farkuk torzítja el.

Savitar v. Surya (ind) = aranykezű: a nap istene, ki egy áldozatnál levágta kezét; azóta arany keze van. Neje Surja, kitől a két Asvin, az istenek »orvosai, születtek.

Saxnot (ész.) = a kard ura; Tyrnek, mint hadistennek neve.

Sebak és Sechet (egy.) 1. Ammon.

Seb (egy.) az istenek atyja; a görögök Kronossal hasonlították össze.

Segesta (r.) azon istennő kinek intézkedésére a gabona kikel a földből.

Seia (r.) istennő, megtermékenyíti a földben levő gabona-magot.

Seilenos, Silenus, Bakchos nevelője és állandó társa. Hermes v. Pari és egy nympha fia. Különösen Lydiában és Phrygiában tiszttelték mint a termékenyítő források és folyók, a nedves rétek és buja kertek szellemét. Panhoz hasonlóan a nádsip, syrinx, azonkívül a kettős fuvola feltalálójának is mondják. Görögországban a Satyrok vezetőjének tartották, a Satyrokat általában Seilenoknak is nevezték.- Különböző mesterségekhez értett; kitünnen értett a borsajtoláshoz is. A bort nagyon szerette, de nagyon hamar meg is ártott neki, azért tartják a Salyrok, ha szamarán ült; de ha részeg is volt, még is bölcs és szeretetre méltó maradt. Szobrokon gyakran Bakchos nevelőjeként ábrázolják, máskor részegnek, két Satyrosra támaszkodva; általában kis termetű, polrohos, kopaszfejű öregnek, kinek arcza .Hárulja ivó szenvedélyét.

Seirenök, Szirénéit, Phorkys és Geto tengeri istenek, mások szerint Acheloos folyóisten és egy múzsa (Terpsychore, Melpomene v. Sterope) leányai; atyuk után nevezik Acheloidáknak is. Eredetileg

szép nymphák és Persephone barátnői voltak, kivel Sicilia ligeteiben játszottak. De minthogy Persephonére nem vigyáztak, mikor Hades elrabolta, Demeter istennő szörnyekké változtatta, madártesttel és leányfejjel. Azóta az Italia és Sicilia között fekvő sziklás szigeteken laktak, bűvös énekükkel magukhoz csalták a hajósokat, a kiket, ha a parton kikötöttek, megöltek, csontjaikat lakásuk körül felhalmozták. A végzet szerint addig kellett élniök, míg egyszer egy hajós dalukkal szemben érzéketlenül evez el mellettük. Odysseus szerencsén megmenekült tőlük, úgy hogy társai fülét viaszossal tömette be, önmagát pedig az árbóczfához kötötte. Az Argonautákat pedig Orpheus mentette meg, ki oly remekül énekelt, hogy a Seirenek a maguk énekével elhallgattak, a tengerbe dobták hangszereiket és aztán maguk is a vízbe ugortak, hol szirtekké alakultak át. Homeros csak két Seirent említi; nevük későbbi hagyomány szerint: Aglaopeme (= dicsőhangú) és Thelxiepeia (varázsban gu); később hármat vagy négyet említettek különböző nevekkel.

— Tartózkodási helyeik gyanánt említik még Anthemoes-sát, Capreae (Capri) szigetét vagy l'arthenope-t (a mai Nápolyt.) — Ma csak bájos énekükre gondolunk, ha nevüket említjük.

Seirios, Sirius (= fénylő) azon állócsillag, melynek feltüntével a legmelegebb időjárás kezdődött, vele együtt szárazság és különöző betegségek is felléptek, miért szerencsétlen égi jelnek tekintették.

Selene, a r. Luna, a hold istennője, Hyperion titán és Theia leánya, Helios napisten és Eos (hajnal) nővére. Szép, fiatal, szelidarcu nőnek képzelték. Az Okeanosban vett fürdője után csillagó ruhában, fején fátyollal két fehér lovával felhajt az égre; mellette elhomályosulnak a csillagok. Gyakran szárnysásán, kezében fáklyával is ábrázolták. Kölök gyakran megénekelték, más művészek is ábrázolták Selene és Endymion mondáját. L. Endymion. — Egy

Syrene.

másik mythos szerint egyszer Pan egy hófehér bákkal alakjában Selenét az erdőbe csalta, hol a megijedt istennőt karjaiba zárta.

Sellő (m.) A sellők a vízesések mellett lakó vizi tündérek.

Sellosok azon papok, kik Dodonában a szent tölgyfák zúgásából jóslottak.

Semele, Kadmos thebaei király és Harmónia egyik leánya, Bakchos tragikus sorsú anyja. Szépsége miatt Zeus megszerette, de a férjére féltékeny Héra elhatározta a leány elpusztítását. Semele öreg dajkájának alakját öltötte magára és elmondta neki, hogy hite szerint nem Zeus, hanem egy csaló látogatja meg, ki istennek mondja magát. Héra rábeszélésére Semele egy esküvel, mely szerint bármilyen kérését teljesíti, rábírta Zeust, hogy igazi alakjában, isteni fényében jelenjen meg előtte. Zeus erre kénytelen volt az ő villámával megjelenni kedvese előtt. A villám tüze rögtön megsemmisítette Semelet; csak a méhében levő Bakchost menthette meg Zeus. A villám, mely Semele testét széthasította, egyszersmind világra hozta, életre keltette Bakchost. — Mikor Bakchos felnőtt, anyját az alvilágból az Olymposba vitte, hol Thyone nevet nyert.

Serapis v. Sarapis (egy.), Egyiptom egyik legföbb istene, kit későbbi időben Osirisnál is nagyobb tiszteletben részesítettek; végre teljesen annak helyét foglalta el. A termékenység védő szelleme, nap- és Niusisten volt. Osiris ikertestvérének is mondják; Osiris halála után Isis az ő neje lett. Isis gyógyító tehetségét is Serapisra ruházták át; azért hasonlították össze a görög Asklepiossal. Feje körül sugarakkal, különben Zeushez hasonlóan ábrázolták. Tiszteletének középpontja AleNandria volt; meghonosodott Rómában is.

Set (egy.) 1. Osiris.

Sibyllák (keleti, görög és r.) hosszú-életű jósnnők, kik az istenek határozatait adták az emberek tudtára. Versben jóslottak és jóslataikat összegyűjtötték. 4—10 Sibyllát említenek: 1) A legrégebb lydiai eredetű, Zeus és Eamia Bibylla nevű leánya, ki után a többi jósnnőt is Sibylláknak nevezték el. 2) a chaldae (neve Sabba). 3) a delphii (Libyssa). 4) az erythraei (Herophile). 5) cumaei. 6) a samosi. 7) a phrygiai. 8) a hellespontosi. 9) tiburtini (Albuna). 10) a cimmeriumi. — L. Cumaei Sibylla.

Sif (ész.) Thor (1.) neje.

Sigfrid, Sigurd, Sigmond (ész.) I. Nibelungenmonda.

Sigyn (ész.) L. Loke. — Silenos I. Seilenos.

Silvanus (r.) = erdei; Itália ősrégi istene, különösen az erdőt, mezőt és nyájakat termékenyítő isten. Minthogy a szántóföldek között a határkövekető helyezte el, a tulajdon istenévé is lett. Bort, árpaliszset és sertéshúst áldoztak neki, különösen az erdőkben, honnan hangja némelykor oly erősen hangzott, mint Fané, kivel később össze is tévesztették. Ruhanélküli, szakállas férfinak ábrázolták, fején fenyűágkoszorúval, jobbjában sarlóval, baljában ággal.

Sinis, egy rabló, kit Theseus megölt.

Sinon I. Troiai háború.

Sinto-vallás a japán államvallás. A legfőbb istent sokkal fenségesebbnek és szentebbnek tartják, semmilyen közvetlenül érintkeznék az emberekkel. Közvetítőkül felvezetnek 492 szent lényt és 2640 kegyes embert. Nagy szerepet játszanak a búcsúk, különösen a napistennő Izában levő templomában.

Siöfn, Sjofn (ész.) a szerelemnek egy istennője, ki szerelmi sóvárgást kelt az emberekben.

Sirenék, 1. Seirenék. — Sirius 1. Seirios.

Sisyphos, Aiolas thessaliai király és Enarete fia. Neje Merope, Atlas egyik leánya volt, kitől Glaukos fia született. Korinthosz fellegvárát, Ephyrát, ő építette. — Mikor Autolyknál (1.) járt, viszonyt kezdett ennek leányával, Antikleával, ki később Laertes neje és Odysseus anyja lett. A mylhos általában sok gonosztettéről emlékszik meg: így, hogy elárulta az istenek titkait, kik lakomáikra hívták; hogy Thanatost (a halált) bilincsekre verte, úgyhogy senki meg nem halhatott; hogy halála előtt nejének megtiltotta az ő elhantolását; mikor aztán árnya lekerült Hadeshez, arra kérte, engedje vissza a földre, hogy megbüntethesse nejét, aki temetetlenül hagyta; így rászedte Hadest is, ki tényleg visszaküldte a földre, ahol Igérete ellenére még sokáig tartózkodott; végre Hermes erővel vitte vissza az alvilágba. Mondják azt is, hogy Asopos folyóisten, ki Sisyphos okosságáról hallott, kérdezte, ki rabolta el leányát, Aiginát. Sisyphos elmondta neki, hogy Zeus sas alakjában elvitte Aigina szigetére. Ezen árulása miatt vetette volna Zeus az ő villámával a Tartarosba, ahol büntetésül egy sziklát kell egy hegyre

hengerítenie; a szikla azonban folyton visszagördül; Sisyphos újra visszahengeríti és örök ideig folytatja ezen „sisyphosi“ munkáját. — Az athéniek mythosa útonállónak mondja; később számoló művészszé és tervkovácsasá, a korinthosi kereskedő mintájává, tették. — Eredetileg tengeri isten lehetett. Bünletése a tengerparti homoknak a habok állal ide-oda gurításának képe.

Siva (ind) a teremtő Brahma és a megtartó Visnu mellett a trimurti (= háromság) harmadik tagja, a rombolás kegyetlen istene. De tiszttelték mint a természet vad nemző, éltető erejének megszemélyesítését is, mert felfogásuk szerint a létezők elpusztulásuk után újra megélednek és újra alakulnak. Siva neve, mely azt jelenti „növő¹¹”, nem fordúl elő a Vedákban. Főjelzői: az élelet adó, meglárt és elvevő tűz; a nemző erő jelzésére a lingam (phallos) és a bika; mint romboló istené a halálfejekból álló nyakláncza. Lénye tehát ellentétekben nyilvánul: életet adó és halálhozó, áldásos és pusztító, boldogító és szerencsétlenséget okozó. — Lakóhelye a föld középpontján, Samban szigetén, egy teljesen ezüstből való meredek hegyen, a Kaysalan van, mely aranyos fényét az egész földre árasztja, ha a nap sugarai rásütnek; a hegy tetején van Siva palotája. Neje Parvati v. Bhavani, kit férjéhez hasonlóan éltet adó és pusztító, bosszuló istennőnek is tartanak. Mint életet adó istennőt szép nőnek képzelték, a kit férje, ha a világot a Nándi nevű, szentnek tartott bikán v. bivalyökrön bejárja, ölébe vesz és jobbjával átkarol. Mint pusztító istennőt feketének és általában ijesztő külsővel ábrázolták: szakállal, három szemmel, kiálló fogakkal, kezében a halál szerszámaival: karddal és kötéllel. Hasonlóképen ijesztő külsejűnek képzelték Sivát is mint romboló istent. — Siva és Bhavani fiai: Ganesa és Kar ti kéj a. leánya a Siva fejéből származó Ganga. L. ezeket.

Skeiron: 1) az északnyugati szél istene. 2) egy óriás, ki a lábat mosó idegeneket orozva megtámadta, lábával lelökte a mélységbe, ahol egy teknős-béka elnyelte őket. Theseus megölte.

Skofl és Háti (ész.), két óriás farkas, melyek folyton üldözök a napot és holdat, hogy elnyeljék, innen vannak a nap- és holdfogyatkozások. Az istenalkonykor a sötétség e daemonai el is érik célfukat.

Skrymir (ész.) egy óriás, ki egyszer Thor istent egy utján kisérte; egy zsákkal ennivalót is vitt. Este az óriás elaludt, az isten pedig nem tudta felbontani a zsákot. Éheznie kellett. Haragjában kálapácsával homlokon ütötte az óriást. Ez azt hitte, hogy egy tölgyfalevél hullott reá és tovább aludt. Thor még kétszer ütött reá, de hiába.

Skylla és Illharybdis, a tengerben levő szirtek és örvények vészes hatalmát érzékítő szörnyek. — Skylla Poseidon és Kratais vagy Typhon és Echidna leánya, kinek 6 kutyafeje volt, melyek éhükben oroszlánok módjára folyton bőgtek: minden szájában hármas fogosora s összesen 12 lába volt, a melyek azonban egy sziklához voltak lánczolva, úgyhogy csak felső testével támadhatta meg a hajókat, a melyekről az embereket elragadta és elnyelte. Így járt Odysseus hat embere is. Még iszonyúbb volt Charvbdis, Poseidon és Gaia leánya, ki képes volt egy egész hajót is elnyelni. Arról, hogy milyen alakú volt, hallgat a mythos. Egy alacsony szirten egy fügefa árnyékában lakott; naponta háromszor nyíllé el a körülötte levő tenger vizét és ugyanannyiszor ki is adta magából. — Egyszerre mind a két szörnyet nem kerülhette ki az, ki közelükbe jutóit. Incidit in Scyllam, qui vult evitare Charybdim (= cseberből vederbe jut). Odysseus is azért válaszlotta a kevésbbé veszélyes Skyllát. Későbbi írók szerint a messinai tengerszorosban laktak. Az olt látható szírek ma már nem veszélyesek. Skylla származásáról 1. Nisos.

Sleipnir (ész.) Odin nyolczlábú, szélnél gyorsabb lova, a mely sohsem fáradt el, mert lábainak fele mindig pihent.

Sol (r.) a napisten, megfelel a görög Heliosnak (1.)

Soma (ind.) a Soma-növényből való részegítő ital, melyet az isteneknek áldozatul hoztak. A perzsánál Honi a neve.

Somnus (r.) 1. Hypnos.

Sosios (p.) a megválló, ki akkor jelen meg, mikor Ormuzd végkép legyőzte Ahrimant; az embereket örök boldogságban részesíti.

Soter = mentő; Zeus és más istenek melléneve; e szóval hívták segítségül.

Spartok 1. Kadmos.

Spes (r.) a remény, eredetileg azonban a tavasz

és kert istennője. Azért volt temploma a zöldségi piaczon. Később több templomot építettek tiszteletére. Lábjújhelyen járó karcsú leánynak ábrázolták, jobbjában granát-almavirággal; baljával kecsesen emeli ruháját. Fején virágkoszorú van. Kezében a bőség szarvával v. kalászcsokorral is ábrázolják.

Sphinx, Typhon és Echidna szülöttje, felül leányalakú, alul oroszlántestű szárnyas szörnyeteg. Egyiptomban szobrait a templomok előtt állították lel és azok őreinek tekintették. — Héra elküldte a Sphinctet Thebaebe, mert e városra, mint Bakchos születéshelyére, haragudott. L. Oidipus|.

Starkadr (ész.) harczos, kinek Odin költői tehetést adott, Thor pedig kieszközölte, hogy minden elfelejtse, a mit költött. Három emberöltőt élt, sok országot bezárt és hős tetteivel mindenfelé nagy dicsőségre tett szert. Végre meguntta az életet. Hogy megszabaduljon tőle, vállára aranynyal telt zsákot akasztott, hogy vele megvásároljon olyan embert, aki agyonüti. Ilyent talált is; bár fejét levágták, teste még egy ideig tovább élt.

Stata mater (r.) azon istennő, ki a tűz továbbterjedését megakadályozta. Vulcanus segítő társa.

Stentor. a troiai háborúban részt vett görög vitéz, kinek oly erős hangja volt, mint más 50 férfinak együttvéve. „Stenton hang”^l alatt ma is erős, mennydörgő hangot értenek.

Stheneboia 1. Bellerophon.

Sthenelos több hős neve. A leghíresebb Kaphaneus és Euadne fia, az epigonok egyike. L. Oidipus. Troia bevételében is volt része. — Égy másik Perseus és Andromeda fia, Eurystheus atya.

Stheno 1. Gorgok.

Strophios, Orestes (1.) nagybátyja. Pylades atya.

Sphinx.

Stymphalidák, ragadozó, érczestollú madarak, melyeket Herakles megölt.

Styx, az alvilág egyik folyója, a melyen Charon csónakon vitte át a halottakat. A Styx folyó istennője Okeanos elsőszülött leánya.

Suada (r.) 1. Peitho.

Suomctar (finn) a hajnal istennője.

Suravithi (md.) = istenek útja, a tejút, mely Indra paradicsomába vezet: a halottat is ezen vitte végig egy tehén Járna országába.

Surya (ind.) L. Savitar.

Sushna v. Vrita (ind.), a gonosz szellemek vezére, ki az ég teheneit és a nap kincseit elrabolta, sötét barlangjába rejtette és mint Ahi nevű sárkány Őrizte. A sötét zivatarfelhőt és a téli időt jelenti.

Suttungr (ész.) 1. Odin, Quaser.

Svantevit (szí.), a nyugati szlávok legfőbb istene, főleg hadistennék tartották. Mindentudása jeléül négy fejjel ábrázolták.

Swartalfheim (ész.) a fekete Elfek hazája, a 9 világ egyike. L. Asgard.

Sygin (ész.) Löki (1.) neje.

Symplegadok v. Kyani sziklák v. Plankták (= bolygó sziklák), a mai Konstantinápoly melletti tengerszoros körül levő két szikla. Azt hitték róluk, hogy időről-időre összecsapnak és minden összemorzsolnak. a mi közéjük kerül. Először az Argonauták (1.) jutottak rajtuk szerencsésen keresztül. Azóta mozdulatlanokká lettek az addig élőknek gondolt sziklák.

Syrinx 1. Pan.

Szebak és Szechet (egy.) 1. Ammon.

Szélistenenek. L. Aiolos, Boreas, Zephyros. Notos, Euros, Kaikias, Libs, Apeliotes, Skeiron, Marut, Aniták.

Szét (egy.), a rombolás istene; temploma a Deltától keletre fekvő Papremisben volt.

Szépasszony (m.), a hagyomány szerint az éj réme, ki a gyermekágyas asszony megrontására törekzik; általában ártalmatlan szellem. De az ósvallásban nem lehetett az. — A tejút, az egek országútja a székelyek szerint nem egyéb, mint a szépasszony vászna, melyet éjjelenként kiterít.

A szláv mythologiára vonatkozó ismereteink nagyon fogyatékosak. A VI. században élő Procopius szerint a Kárpátok megett lakó szlávok főleg egy istent imádtak: a villám és minden dolog legfőbb

urát: de tisztelek számos más istent is. Hasonlót mond Helmhold (a XII. században.). Az isteneknek úgyszólvan csak nevüket ismerjük. Orosz istennevek: Perun (a mennydörgés istene), Volosz, Dazsbog, Sztribog. — A magasabb isteneknek a keresztenység elterjedésekor csakhamar nyomuk veszett; az alsóbbak: az erdei és hegyi, vizi és légi s a házi szellemek máig is ismeretesen a nép előtt. Ilyenek a délszlávoknál a vilik, a keleti szlávoknál a ruszalkák (nymphák), rojeniczák és szojeniczák (születési- és sorsszellemek), a vampyrok, habléányok, koboldok stb. — Az Elba és Odera között lakó szlávok a hagyomány szerint megkülönböztették egymástól a fény és a sötétség isteneit: Belbogot és Csernobogot.

Tainaria, a Lakoniában Poseidon tiszteletére tartott ünnep neve.

Tainaros 1. Hades.

Talos 1) egy csodás ember, kit Hephaistos érczből készített és Minős krétai királynak ajándékozott, aki országa őrévé tette. Talos naponta háromszor körülfutotta Kréta partjait. Ha észrevette, hogy idegenek ki akarnak kötni a szigeten, karjait megtiizesítette és megölte a partra szállókat, úgyhogy azok kínos halált hallak. Medeia, aki az Argonautákkal egyszer Krétába is jutott, tudta, hogy Talosnak csak egy ere van. a mely nyakától lábáig terjed, ahol dugaszszal van elzárva; ezt a dugaszt kihúzta, mire Talos elvérzett. Más mythos szerint Poias hős ölte meg úgy, hogy nyilát megsebezhető részére vetette. 2) L. Daidalos.

Táltos (m.). A táltosok a pogány magyarok papjai voltak, a kik az áldozati állatot levágtaik, beleiből jósltak, imádságokat mondtak, általában a vallásos szertartásokat végezték.

Tantalos, Lydia v. Phrygia dús gazdag királya, Zeus v. Tmolos hegyisten és Plútó istennő fia. Neje Euryanassa, Paktolos folyóisten leánya, kitől három gyermeket született: Pelops. Broteas és Niobe. Mások szerint neje Dione v. Taygele, Atlas egy leánya volt — Tantalos az istenek kedvencze volt; részt vehetett az olymposi lakkomákon is. Erre azonban nem volt méltó, mert elárulta az embereknek az istenek titkait, ambrosiát és nektárt is elcent az istenek asztaláról, sőt saját fiát, Pelopsot, is lemészárolta. húsát megsütötte és feltálalta a nála meg-

jelent isteneknek, hogy minden tudásukat próbára tegye. Az istenek Pelopsnak visszaadták életét, Tantalost pedig a Hadesbe vetették, ahol gonosz tetteiről megbűnhődött: örökös éhség és szomjúság gyötörte; pedig vízben állott, de, ha lehajolt, hogy szomját eloltsa, a víz rögtön eltűnt; feje felett a legszebb gyümölcsöt láta, de ezt eltávolította a szél, mihelyt utána nyúlt. — Családja is megbűnhődött az Ő vétkeért, L. Pelops, Niobe, Thyestes, Orestes.

Tarnkappe (ész.) 1. Nebelkappe.

Tartaros 1. Hades.

Teiresias, Tiresias. híres thebaei jós, Eueres és Chariklo nympha fia. A monda szerint öreg és vak. a miért leánya, Manto, vagy egy szolgája vezeti. Az istenek azért vakították meg, mert az embereknek elárulta titkaikat; mások szerint Pallas Athéné vette el szeme világát, mert egyszer meztelelől látta az istennőt; barátnéja Chariklo, kedvéért azonban avval kárpótolta, hogy megtisztította füleit, úgyhogy a madarak nyelvét is megértette. Így lett Teiresias az űskor leghíresebb madárjósa. Oidipus (1.) származását is ismerte.

Telamon, Aiakos aiginai király fia, Peleus (1) testvére, kivel együtt száműzetvén Kychreus salamisi királyhoz került, aki neki leányát, Glaukét v. Eriboiát (Períboiát) nőül adta. Tőle született a „nagyobbik” Aias fia. Egy másik nőtől, Hesionetől, Laomedon troiai király szép leányától, Teukros (Teucer) nevű fia született. — Telamon barátja volt Heraklesnek, kit az Amazonok ellen és Troiába is kísért. L. Aias.

Telemachos. Odysseus és Penelope fia.

Telephos, Herakles és Auge fia. L. Auge, Troiai háború.

Telesphoros, a felgyógyulás istene. Széles köpenynnyel fedett fiúnak ábrázolták. Asklepiossal és Hygieiával együtt egy templomban tisztelték.

Tellus (r.) 1. Gaia.

Terensis (r.) a gabonacsplés istennője.

Tereus. 1. Prokne.

Tering (m.) gonosz isten, a rossz szellem, ki a föld alatt lakik. Későbbi neve ördög. Tering-ette (= Tering-adta) = Ördög-adta.

Terminus (r.) a határ istene, kinek tiszteletét Numa Pompilius honosította meg Rómában. Képe, a Hermákhoz hasonlóan, négyzetes, szent és

sérthetetlen kő, melyet a határokon való elhelyezése előtt olajjal öntötték le. Ünnepét, a Terminaliát, február 23-án tartották. Ekkor zöld pázsitból oltárt építettek és gabonát, kalácsot és állatokat áldoztak neki és megkoszorúzták a határköveket.

Terpsychore (= a táncznak örvendő), a táncz múzsája. Kezében héthúrú lyrával és tánczoló helyzetben ábrázolták.

Tethys, Okeanos (1.) nővére és neje, Uranos és Gaia leánya, a legősibb tengeri istennő.

Teukros. a r. Teucer l. Telamon fia, ki mint Íjász tünt ki a troiai háborúban. Féltestvére volt a nagyobbik Aiasnak, kit öngyilkossága után eltemettet, de meg nem boszult. Ezért hazatérése után atyja Salamisból száműzte. Ilyprosbament, hol Saíamis városát alapította. 2) Troas legrégebbi királya.

Teut (ész.) 1.

Thuiskon.

Thaleia. Thalia
1) a vígjáték múzsája Balkezében komikus álareczsal, jobbjában görbe pásztorbottal ábrázolták. Tréfás meg-

jegyzések, élezeket szolgáltatott a vígjátékíróknak. „Thalia papja” ma = színész. 2) Egy Charis (1.) neve.

Thallo 1. Hórák.

Thamyris. I'hilammon és Argiope fia, ki elbizakodottságában még a múzsákkal is mert versenyezni: a versenyben ö volt a vesztes, mire a múzsák az előre megállapított teltételek szerint hangjától és szeme világától is megfosztották.

Tbanatos, a r. Mors. a halál istene, Hypnosszai együtt A'yx (éj) fia; az alvilág bejáratánál lakott. A művészek alvó fiúnak vagy ifjúnak ábrázolták, ki kezében megfordított és kialudt fáklyát tart, a mely-lyel egy halott mellére támaszkodik: szárnyasnak is

Thalia.

ábrázolták. A költők kérlelhetetlennek mondják, kire sem áldozat, som ima nem hat; ép azért tiszteletére oltárokat sem emeltek. Fáradhatatlanul bejárja a földet, levágja a haldokló haját, annak jeléül, hogy az alvilági istenek hatalmába jutott. Gaia (Föld) és Tartaros gyermekének is mondták, bizonyára azért, mert az ember a halál által a föddel és az alvilággal elválaszthatatlan kapcsolatba jut. Ilalaványnak, fekete szárnyú óriásnak képzelték, ki éhesen, fogait csikorgatva rohan áldozataira.

Thaumas, tengeri szellem, a Harpyiák és Iris atya, a tenger csodákban gazdag felületének megszemélyesítése.

Theano 1. Desmontes. — Thebe, Zethos neje.

Theia, titannő, Hyperion neje.

Themis titannő, Uranos és Gaia leánya, Zeus első neje, a Hórák és Moirák anyja. Anyjától örökölte a delphii jóshelyet, mely később Apollón birtokába jutott. Themis a törvény, igazságosság és világrend istennője, Zeus trónja mellett ült; az Olympos felett is ő gyakorolta a felügyeletet, isteneket és embereket is ő hívott össze gyűléstre. Komoly, szigorú nőnek ábrázolták, kezében a bőség szarujával és a mérleggel, mint a mérlegelő igazság jelképével. — Egyik leánya, Dike, szintén az igazságosság istennője.

Thersites Agrios fia, Homeros szerint rút és rágalmazó ember, aki a troiai háborúban is részt vett. Achilleus megölte.

Theseus (= alapító), Attika legünnepelebb hőse, fia volt Aigeus attikai királynak és nejének, Aithrának, Pittheus troizeni király leányának. Troizenben bölcs nagyatya házánál nevelkedett. Korán edzette testét a versenytéren. Athénbe 16 éves korában tért vissza, mikor már fel tudta emelni azt a sziklát, mely alá atya kardját és saruit rejtette. Atya t. i. e feltételektől tette függővé visszatérését. Útközben több hőstettem vitt véghez. Megölte Periphertest, ki az utasokat vasbuzogányával ütötte agyon. A korinlhosi földszorosan legyőzte Sinis rablógyilkost. Krommyon mellett leterített egy őt megtámadó borzasztó vadkant. S ke ír ott rablót letaszította a tengerbe, a hová addig maga a rabló dobtá áldozatait. Megölte Kerkyron rablót és az iszonyú Prokrustest (I.) is. Athén kapuja előtt egyszerű emberek megtisztították a vértől. Mikor a nép leányos

urcza miatt gúnyolta, haragjában egy nehéz kocsit ökröstől a levegőbe dobott. — Atyja neje ekkor már a varázsló Medeia volt, ki Theseust meg akarta mérgezni, de Aigeus a kardról megismerte fiát és Medeiának menekülnie kellett — Nem sokkal később megmentette atyja trónját Pallas ötven óriás erejű fia, a Pallantidák, támadásai ellen; megfélvezte azt a bikát, melyet Herakles Krétából hozott s mely Marathon vidékét pusztította. Leghíresebb tette a Minotauros megöletése volt. (L. Minós). Minthogy Minós krétai király fiát, Androgeost, Athénben megölték, a király Athén ellen vezette sereget és a várost a békékötéskor arra kötelezte, hogy kilencz évenként hét fiút és hét leányt küldjenek a Minotauros martalékául. Theseus abban a biztos reményben csatlakozott áldozatéi szánt földiéihez, hogy a szörnyet legyőzi. Krétába érve, megnyerte Ariadne királyleány szerelmét, az ő útmutatása mellett behatolt a Minotauros lakóhelyére, a labyrinthosba. Ariadne t. i. egy gombolyag-fonalat adott neki. Theseus ennek a végét az épület bejáratához kötötte s aztán a fonalat folyton legombolyítva, végre a labyrinthos közepére ért; ott találta a Minotaurost, melyet Ariadne útmutatása szerint megölt, aztán a gombolyagot ismét visszagombolyítva, szerencsésen kiért a tömkelegből. Megmentvén így hazáját az iszonyú emberadótól, megszabadított társaival és Ariadnével titkon elhajózott és Athén felé tartott. Útközben azonban az alvó Ariadnét hűtlenül Naxos szigetén hagyta; az elhagyatott Bakchos isten, kit útja a szigetre vezetett, meglátta és nőül vette. — Athénben türelmetlenül várta a hajót mindenki, de különösen maga Aigeus király, a kinek Theseus megígérte, hogy ha szerencsésen visszatér, fehér vitorlát tesz a hajóra, a fekete helyett, a melylyel elindít. Örömében azonban ezen Igéretéről megfeledkezett. Mikor atyja egy hegyről a fekete vitorlás hajót meglátta, kétségbecsésében a róla elnevezett aegei tengerbe ugrott. Theseus ezen tette emlékére sok ünnepet alapított minden istenek tiszteletére, kik vállalkozásában megsegítették. Később részt vett az Argonauták vállalatában és szerencsésen harczolt kétszer is az amazonok ellen. Az első alkalommal az amazon Antiope v. Hippolyte szerelmét nyerte meg, ki Theseus rábeszélésére Athénbe is elkísérte. Erre az amazonok megtámadták Attikát, de Theseus

tönkre tette seregüket. — Híres Theseusnak a hős Peirithoos thessaliai fejedelemmel való benső barátsága. Mikor Peirithoos lakodalmaütére a kentaurosok megtámadták és el akarták rabolni ifjú nejét, Hippodameiát; de Theseus megszallasztotta őket. — Peirithoossal együtt elszöktette Spartából a fiatal Helénát, akit az attikai Aphidnába vitt, bonnan testvérei, a Dioskurok, újra haza vitték. — Mikor Peirithoos őrült szerelemre lobbant Persephone iránt, Theseus is leszállt vele az alvilágba, hogy elrabolja az istennőt; ekkor azonban mindenkor nem téphetett vissza a földre, míg Herakles meg nem szabadította a láncoktól, a melyekkel egy sziklához volt kötve. Távollétében Menestheus foglalta el Athén trónját. Theseus Skyros szigetre ment, hol Lykomedes király orozva a tengerbe lökte. — Az athéniek az ő halála után a tiszteletére épített Theseion nevű, templomban félistenként imádták dicső királyukat. — Kr. e. 600—700 ével a Minotaurozzal való küzdelmében vagy Ariadnével együtt ábrázolták; később pedig a bikával és amazonokkal való küzdelmében; még később Herakles-hez hasonlóan buzogánnyal és állatbőrrel, de Heraklesnál fiatalabbnak, karcsúbbnak és szakálta-lannak. Eredetileg napisten lehetett.

Thesmophoriák (= törvényhozó), az Athénben Demeternek, mint a renden és jogon alapuló mivelődés istennőjének, tiszteletére októberben tartott ünnep, a melyen a nők körményben fejükön vitték a hagyományozott törvénytáblákat.

Thetis, Peleus (1.) neje, Achilleus (1.) anyja.

Thisbe. 1. Pyramos.

Thoas, Tauris királya. L. Orestes, Iphigeneia, Hypsipyle.

Thor (ész.) Odin és Frigga fia, a mennydörgés és általában a zivatar istene, atyja után a leghatalmasabb és legerősebb isten, az emberek védője óriásokkal és gonoszokkal szemben. A felhőkön át egy bakkecskétől vont, nehéz kocsin halad; a föld lángol alatta, a hegyek megremegnek. Mértéktelenül eszik és iszik; szenvédélyes, ha haragszik; haragiában úgy fűj, hogy azt hiszszük, a mennydörög. A Mjolnir (Miölner) nevű pörölylyel szétzúzza azt, a mire haragszik. Birodalmának neve Thrudheimr (= az erő világa); benne van a világ legnagyobb palotája, a Bilskirnir (= a fényses) 450

teremmel, egész labyrinthos. — Két neje volt: az egyik Sif, kitől két fia, Lóridé és Módi (= bátor) és egy leánya, Thrudr (= erő) született. Sif híres volt gyönyörű szőke hajáról, melyet a gonosz Löki, mikor az istennő aludt, levágott. Thor halállal fenyegette, ha a kárt meg nem tériti. Löki erre Lvalder művész fiaival hajzatot készítetett, a mely Sif fejéhez hozzánött. — Második neje Jarnsaxa (= vaskövü) iota - leány, oly gyönyörű volt, hogy Thor nőül vette, bár neje összes rokonaival ellen-séges viszonyban élt. Tőle született Magni (= erős) nevű kedvencz fia, ki már három éves korában segítette meg atyját Hrungnir jót ellen való küz-delmében. — Különösen Skandináviában tiszttelték. Thornak egy másik neve Donar, innen a csütörtök német neve (Donnerstag), Latin feliratok Hercules Magusanusnak (= erős) hívják. Thor küzdelmeit az óriásokkal 1. Geirröd, Thrym, Utgardaloki, Skrymir.

Thoth, Thuti (egy.) a tudomány istene, a szel-lemi élet megheremtője, a hieroglyphirás feltalálója. Osiris társának, a halottak kísérőjének is mondták, a miért a görögök Hermesszel hasonlították össze. A neki szentelt Ibis (gólyafajta madár) fejével ábrázolták. Szentelt városa a középegy Hermopolis volt.

Thrólák. a I'arnassoson lakó három szárnyas nővér, kiknek Ápolton rendeletéből Hermes elmondta a halandók előtt elrejtett titkokat.

Thrud és Thrudheim (ész) 1. Thor.

Thrymr (ész.l óriás (thurs), ki egyszer ellopta Thor isten kalapácsát és 8 mérföldnyi mélységben rejtte el a föld alatt. Csak akkor adja vissza, úgy mond, ha Freyát nőül kapja. Az istennő dühöngött, mikor erről hallott. Heimdal indítványára maga Thor jelent meg az óriásnál Freya menyasszonyi ruhájában és ékszereivel, vele együtt Loki is, mint az ő szolgálója. A menyasszony egy egész ökröt és nyolcz lazacot evett. Mikor az óriás ezen elámult, Loki megsúgta neki, hogy menyasszonya 8 napig nem evett — Erre Thrymr kissé fellebbentette állítólagos menyasszonyának fátyolát, de megijedt, mikor az isten tüzes szemét láta. Loki ismét megnyugtatta azt mondván, hogy a menyasszony nyolcz nap óta nem aludt. Thrymr végre visszaadta a kalapácsot, melylyel Thor rögtön agyonütötte. E mythos értelme: a téli vihar elrabolja a nyári zivatart, a menny-dörgést és a télre eltemeti. A napot egészen hatal-

mába akarja keríteni. Thor (a nap) végre felhőbe burkolódzik és így szerzi vissza tavaszszal a menydörgést (a kalapácsot).

Thuiskon v. Tuiscon (ész.), a germán nép istene és ősatyja. Aggastyánnak képzelték, kinek testét medvebőr fedи, jobbjában kormánypálczát tart. Még Caesar idejében is embereket áldoztak neki. Nevének más alakjai: Tuisk, Tűít és Teut (= atya, király) vagy Teuto. Innen a németek Teutschen v. Deutschen neve. Fia Mán, kit apjához hasonlóan tisztelek.

Thursok v. Thus sok (ész.), 1. Jotok. — Thuti (egy.) 1. Thoth.

Thyadok nők, a kik s Parnassoson orgiákat ünnepeltek. L. Mainadok. — Tbyestes 1. Atreus. Thyrkos, Bakchos pálczája. Tiberinus, Tibris (r.), a Tibris folyó istene.

Tiresias, 1. Teiresias. — Tlsiphone 1. Erinysek.

Titánok és Titaninák (titánnők), Uranos és Gaia harmadik nemzedéke. Összesen 23-at, de többször csak 12-et említenek, még pedig 6 Titánt, nevük: Okeanos, Koios, Kreios, Hyperion, Iapetos és Kronos- és 6 Titán-nőt, nevük: Tethys, Theia, Phoibe, Mnemosyne, Themis és Rheia. -- Mindannyian a természet hatalmas őserőinek (viz, tűz stb.) megszemélyesítései. Iszonyú harcz után (titannomachia) legyőzték a világ első urát, Uranost, kinek helyét a legifjabb Titán: Kronos, Zeus atyja, foglalta el. E harcban azonban Okeanos nem vett részt. — Gyermekük közül leghíresebbek: Helios, Selene, Eos, Prometheus, Hekate, Leto és Pyrrha. L. az egyes nevek alatt.

Tithonos, Laomedon troiai király fia, Priamos testvére, oly szép volt, hogy Eos férjéül választotta. Az istennő kérésére Zeus halhatatlanná tette Tithonost. Egy ideig boldogan éltek, házasságukból két gyermek: Memnon és Emathion. született. De. mivel Eos elfelelte férje számára kieszközölni az örök ifjúságot is, Tithonos csakhamar elaggott és végre annyira meguntta életét, hogy az istenek szánalomból tücsökké változtatták.

'Ityos, Zeus vagy a Föld óriás fia, vakmerőségében Letóra vetette szemét, a miért Apollón és Artemis lenyilazták, az alvilágban Hades láncra verette, két keselyű pedig folyton marcangolta máját, görög felfogás szerint a vágy székhelyét.

Törpék. L. Pygmaiok. — Az ész. mythos szerint Ymir óriás holttestéből származtak. Törpéknek nem annyira kicsiségük, mint formátlan testalkatuk miatt mondják. Egyik-másik rendkívül erős, mint pl. azok, kik Odin parancsából az égboltozat négy szögletét tartják. A föld alatt vagy pedig sziklák között lakinak, a napvilágot nem bírják el. Híresek művészi tehetségükről, „kitűnő” esztergályosok, építőmesterek és kovácsok. Ők készítették az istenek bűvös hatású fegyvereit, pl. Thor kalapácsát, a költői italt is. L. Quaser. — Hasonlóan szól a törpékről a magyar mythologia is.

Trimurti (ind) = a háromság, vagyis az ind. vallás három legfőbb istene: Brahma (teremtő), Yisnu (megtartó) és Siva (pusztító).

Trinakria, Sicilia régi neve háromszögalakjáról. Heliosnak volt szentelve, kinek itt 350 marhából és juhból álló nyája volt, melynek őrei leányai: Phatitusa és Lampetia voltak.

Triptolemos, 1. Demeter.

Triss (ind) a vágy istennője, Kama szerelemisten leánya.

Triton; 1) Poseidon és Amphitrite fia, ki szüleinek a tenger fenekén lévő aranypalotájában lakik. 2) a libyai Triton-tó istene. E tóban született egy monda szerint Athéné is, innen Tritogeneia neve. — A néhit szerint igen sok Triton volt, kik a tengeri istenek, különösen pedig Poseidon körül úsznak, kit csintalanságaikkal mulattatnak, mikor bejárja a tengert; kürtjük hangja végig zúg a tengeren. Alakjuk felül ember, alul halban végződik; néha lólábuaknak is mondják és Ichtiokentaurosoknak (hal-kentaurosok) nevezik. A tenger zúgásának meg-személyesítései.

Troiai háború. Peleus és Thetis lakodalma megjelentek az összes istenek. Csak Eris, a viszály istennője, nem kapott meghívást, a miért boszóból czivódást keltett az istenek között úgy, hogy egy aranyalmát dobott a vendégek közé azon felirattal: a legszebbnek Három istennő: Héra, Pallas Athéné és Aphrodité követelte magának az almát. Minthogy nem tudtak megegyezni, Zeus Paris troiai királyfit jelölte ki bíróül, aki Aphroditének ítélte oda, a miért ez már előre is a legszebb földi asszonyt ígérite neki. A legszebb nő akkor Helena, Menelaus spártai király neje, volt. Paris apjának, Priamos

királynak követje gyanánt elment Spartába és Helénát könnyű szerrel bírta arra, hogy vele Troiába szökjék. Mikor Menelaus, ki ezen időben Krétában volt, visszatértekor meghallotta, hogy milyen gyalázat érte, boszúhadjáratra hívta fel Görögország összes királyait és hőseit. Ezek felhívásának már azért is megfeleltek, mert mint Helena volt kérői, kötelezték magukat arra, hogy férjét minden veszedelmében készségesen fogják támogatni. Csak Aehilleust és Odysseust (1.) kellett kényszeríteni a háborúban való részvételre. — Sohasem gyűlt még össze ekkora hadsereg. Ezernél több hajó horgonyzott Aulis kikötőjében. A sereg fővezérül Menelaus testvérét, Agamemnon mykenaei és argosi királyt választották. Indulásuk előtt egy csodajelet láttak: egy kígyó egy platánfa körül tekerődzött, melyen egy veréb kilencz fiókjával feszkelte. Valamennyit felfalta, végre az anyamadarat is, azután pedig kővé meredt. Kalchas jós magyarázata szerint a görögök kilencz évig hiába harccolnak Troia falai körül, de a tizedik évben elfoglalják a várost. Ezzel az előjellel indulnak Troia felé; de Mysiába tévedtek s abban a hitben, hogy Troiában vannak, a vidéket pusztították. Az ország királya, Telephos, Herakles fia, azonban hajóikra úzte a görögöket. Ez alkalommal megsebesült Patroklos; sebétá Cheirontól az orvostudományra tanított Achilleus gyógyította meg. Ekkor fejlődött ki köztük híres barátságuk. — De megsebesült maga Telephos is épen Achilleus kezétől s sebe sehogy sem akart behegedni. Azt jövendölték neki, hogy az, aki megsebezte, meg is fogja gyógyítani. Így is történt. — A görög hajóhad újra Aulisba tért vissza, hogy onnan másodszor is útra keljenek most már igazán Troia felé. De sokáig kellett Aulisban vettekkelniük. Artemis ugyanis megharagudott Agamemnonra, aki egy kedvencz szarvasát lőtte le; elbizakodottságában az istennőnél is ügyesebb vadásznak mondta magát. Ezért Artemis avval büntette meg a vezérrel együtt az egész hadsereget, hogy hosszú időre teljes szélcsendet küldött. Csak akkor indulhatott el a sereg, mikor Agamemnon Artemis kiengesztelésére Kalchas jós utasítására feláldozta Iphigenieiát (1.), az ő legidősb leányát, és Telephos is megjelent, hogy egy jóslat szerint a sereg kalauza legyen. Előbb Achilleus még kígyógyította sebétől. — Útközben Lemnosben kikötötték, hogy Herakles-

nek áldozatot mutassanak be. Az oltárnál Philoktetest, ki Herakles íjját és nyilait örökölte, megmarta egy kígyó; mivel sebe nem akart gyógyulni s dögleletes szag is áradt ki belőle, Philoktetest ott hagyták a szigeten; a többiek tovább hajóztak és végre megérkeztek Troiába. A troiaiak már rég hallottak a görögök vállalatáról és megírósített városukban hatalmas sereggel várak támadóikat. Vezérük a hős Hektor, Priamos legidősebb fia volt. A görögök hiába követelték Helena békés kiadását, hiába ostromolták a várost éveken keresztül. A troiaiak tudták, hogy nyilt mezőn nem mérkőzhetnek a görögökkel s így sokáig nem került döntő ütközetre a sor. A görögök arra szorítkoznak, hogy Troia vidékét pusztitsák és a szomszéd városokat kirabolják. — Egy ily városnak, Pedasosnak elfoglalásakor Agamemnon a szép Chryseist, Apollón papjának, Chrysesnek, leányát kapta a zsákmányból jutalmul, Achilleus pedig az ép oly szép Briseist. E két leány miatt végzetes viszálytört ki. Agamemnon és Achilleus között. Ezen viszályt, illetőleg Achilleus haragiát és következményeit énekli meg Homeros az Iliasban. — Chryses pap ugyanis leánya kiváltása végett felkereste a görög hadsereget, de Agamemnon semmi áron sem akart lemondani a leányról, sőt szitkok között kergette el a papot. Chryses erre Apollont kérte, büntesse meg a könyörtelen görögöket. Az isten meghallgatta papja imáját és pestissel sújtotta a görög tábort. Erre Agamemnon népgyűlést hívott össze és azon először is megkérdezte Kalchast, hogyan lehetne az istent kiengeszteni. A jós először Achilleus védelmét szerezte meg a maga számára s csak azután jelentette ki a fővezér előtt, hogy Apollón az ő papjának megsértése miatt sújtja a görögöket. Agamemnon ezért iszonyúan megharagudott a jósra és a vele tartó Achilleusre is; visszaküldte ugyan Chryseist atyjának, de Achilleustól elvette Briseist és a maga sátorába vitte. Erre a hős megesküdött, hogy myrmidonjaival együtt többé nem vesz részt a csatában: kérésére anyja, Thetis, Zeust arra bírta, hogy mindaddig, míg ha elégtételet nem kap, a troiaiaknak engedje át a győzelmet. — Agamemnon most párba útján szeretett volna véget vetni a háborúnak, indítványára a két ellenfél megegyezett abban, hogy Paris és Menelaus párba döntse el, kié a győzelem.

A párbajban Paris volt a vesztes, de Aphrodité megmentette és eltüntette; a tróiai Pandaros nyíllövésére újra kitört a harcz. Ebben különösen kitűnt Diomedes, argosi király és Aias, a salamisi Telamon fia; de részt vettek benne istenek is. Mikor Agamemnon már azt hitte, hogy a győzelem az övé. Zeus Thetisnek adott Igérete szerint megtiltotta az isteneknek további részvételükét a harczban. Erre megfordult a szerencse: a troiaiak a görögöket már táborukig szorították vissza. Agamemnon most már azt indítványozta, hagyjanak fel a hiábavaló ostrommal és térjenek vissza hazájukba. De Diomedes és a bölcs Nestor ellenezték ezen indítványt. A görögök egyszer megütköztek, de teljes vereséget szenvedtek, maga Agamemnon is megsebesült. Hektorészatróiaiak részén álló Apollón már a görög tábot is megtámadták s néhány hajót felégették. Már csak Achilleus segíthetett. Maca még nem vett részt a harczban. de Patroklos barátjának megengedte, hogy az ő ruhájában, fegyvereivel és népével a görögök segítségére menjen. Patroklos vissza is verte a troiaiakat. de mikor Achilleus parancsa ellenére egészen a falakig üldözte őket, Hektor leszúrta. Achilleus barája halálának hirére megfeledkezett minden egyéb sérelméről: kibékült Agamemnonnal, aki visszaadta neki Briseist; csak arra gondolt, hogy Patroklosért boszútálljon. Anyja kérésére Hephaistos új fegyverzetet készített számára. Csakhamar találkozott Hektorral és heves küzdelem után megölte. Hektor előre érezte, hogy többé nem tér vissza övéihez, azért a csata előtt elbücsüzött hű nejétől, Andromacbetől és fiától, Astyanaxtól. Achilleus is tudta, hogy Hektor halála után már az 5 élete sem tart sokáig; de most csak a boszú gondolatának élte; ellenfele holttestét sem kímélte meg: Hektor lábait harczi kocsijához kötötte s úgy vonszolta háromszor is Troia falai körül. Az istenek azonban megóvták a holttestet azelrutítástól. — Mikor Priamos visszakérte Achilleustól fia holttestét, Zeus parancsára minden váltságdíj nélkül s biztos fedezet alatt visszaküldte Troiába. L. i'olyxena. Patroklos és Hektor temetésével végződik az Ilias. — A troiaiak segítségére ekkor egy amazonserg élén Penthesileia, Ares leánya, érkezett, ki égett a vágytól, hogy Achilleusszal összemérje kardját. Egy csatában meg is mérkőzött vele. Achilleus, bár kímélni

kívánta, végre leterítette a bátor hajadont, a ki karjai között lehelte ki lelkét. Görögök és troiaiak egyaránt tisztelték Achilleust nemes gyöngédsége miatt; csak a rút Thersites merte káromló szavakkal gyanúsítani, a halott amazon szemébe pedig lándzsáját szúrta. Achilleus haragjában egy ökölcsapással agyonütötte a csúf rágalmazót. Tettével mindenki helyeselte, csak Diomedes, Thersites rokona, követelt érte kártérítést és Agamemnon sem fogta feltétlenül a pártját. Ezért Achilleus másodszor is ott hagyta át csatáért és Lesbos szigetre evezett. De az okos Odysseus kibékítette, megtisztította a gyilkosságtól és visszahozta a görög táborba. E közben a troiaiaknak egy másik szövetsége, a hős Mnemon aithiopiai király, Tithonos és Eos fia, jelent meg szintén Hephaistostól készített fegyverzettel. Achilleus megölte őt is; holttestét anyja elvitte keletre, hol fényesen eltemettette. — De most már Achilleus végörája is közeledett. Egy újabb csatában Apollón úgy irányította Paris nyilát, hogy Achilleus sebezhető sarkát találta. A hős holttestét a nagyobbik Aiasnak és Odysseusnak csak heves küzdelem után sikerült megmenteni; nagy pompával temették el. (L. Polyxena). Fegyverzetét ajándék gyanánt felajánlották azon két hősnek, kik holttestét megmentették. A többség Odysseusnek ítélte oda. Aías a mellőzöttést nem bírta elviselni, egy monda szerint e miatt megörült s véget vetett életének. — Egy ideig szünetelt a harcz. E közben Odysseus egy leshelyből elfogta Priamos egy fiát, a jóstehetséggel megáldott Helenost. Tőle tudták meg, hogy Troia bevétele három dologtól függ: 1) Achilleus fiának, Neoptolemosnak. is el kell jönnie a görög táborba. 2) Herakles nyilait kell megszerezni. 3) A Patladiont (1.) kell megkeríteniök. Akkor majd csellel elfoglalhatják Tróiat. Achilleus fia szívesen ment Troiába, Odysseus átengedte neki atya fegyvereit. Nehezebb volt Heraklesnek Philoktetes birtokában levő nyilait megszerezni. Philoktetes 1.) még mindig Lemnos szigetén volt; sebe még mindig sanyargatta, haragja sem szűnt meg a görögök ellen, kik a pusztaszigeten hagyták. Odysseus Neoptolemos társaságában megjelent előtte. Philoktetes végre engedett és elment Troiába, hol Machaon meggyógyította. Első dolga volt azután Parist egy párbajban megölni. — Hátra volt még a Palladion elrablása.

Odysseus ravaszsága ezt is lehetővé tette. Koldusruhában belopódzott a városba és szerencsésen kitudakolta a szent szobor helyét. Csak Helena, kit Paris halála óta már semmi sem kötött Troiához, ismerte meg s vele megbeszélte a város elfoglalásának tervét is. A taborba visszatérve, felkereste Diomedest, kivel azután visszament a városba és ellopta a Palladiont. — Helenos minden feltétele teljesült, már csak az volt hátra, hogy a görögök csellel foglalják el a várost. Odysseus Athéné sugallatára itt is segített. Epeios szobrászszal egy óriási falovat készítetett, a melynek üregében elhelyezkedtek a legkiválóbb görög hősök. A többiek színleg elhajóztak, mintha hazá mennek volna. A troiaiak erre tömegesen kitördultak a városból, bámulták a falovat, a melynek közelében egy Sinon nevű jajveszéklő görög azt mondta nekik, hogy honfitársai a sikeres hazatérés fejében fel akarták áldozni s ő csak szökéssel menthette meg életét; a falóról azt mondta, hogy Athéné kiengesztelése végett hagyták ott, aki a Palladion elrablása miatt reájuk megharagudott. Végül azt tanácsolta a troiaiaknak, hogy vigyék be a városba, mert ép úgy védi őket az ellenség ellen, mint a Palladion. mindenki hitt a görögnek, csak Laokoon, Apollón papja nem, ki arra intette honfitársait, hogy ne bízzanak a görögök ajándékaiban, aztán dárdáját a ló hasába döfte, mire mindenki hallhatta a benne rejzőző hősök fegyvereinek csörgését. Azonban ugyanekkor Tenedos szigete felől két óriási kígyó rontott a pap felé s őt is, két fiát is borzasztó marásaikkal megölték. (E jelenetet ábrázolja az ókorból ránk maradt világhírű Laokoon márványcsoportozat). E csodajelre még

Laokoon.

inkább hittek Sinon szavaiban, örömriadallal bevitték a lovat a városba; egész Troia vigadozott. Ekkor Sinon felnyitotta a faló ajtaját, a görög hősök ellepték a várost, kinyitották a város kapuit, a melyeken görögök, kik egy tűzjelre visszajöttek, betódultak. Iszonyú vérfürdő következett. Elvérzettek a troiaiak majdnem mind. Csak Aineias (1.) menekült meg fiával, Askaniosszal és atyjával, Anchisessel. — Menelaus visszakapta Helénát; az életben maradt troiai nők zsákmány gyanánt görög hősök kezébe kerültek. A görög hadsereg Troia kincseivel hazafelé iparkodott. De sokan épen nem látták viszont hazájukat, mások csak hosszú bolyongás után érkeztek haza (1. Odysseus); Agamemnon ugyan szerencsésen hazaért, de otthon hűtlen neje megölte.

Troilos, Priamos egyik fia, kit Acbilleus egy csatában megölt.

Troll-ok (ész.) hegyi óriások; más néven: Jótok, Thursok, Thussok.

Trophonios. Agamedes (1.) testvére.

Tr08, a troiaiak őse, kitől nevüket nyerték.

Tsandra (ind.) a „hidesugaru” hold istene, ki nőül vette a Brahma hüvelykújjából származott Daksa isten 27 leányát (a hold constellatiót).

Tsandragupta (ind.). Jama (1.) Írnoka. — Tsernebog (szí.) 1. Czernebog. — Tuiscon (ész.) 1. Thuiskon.

Tuoni v. Mana (finn.) a halál istene, országának neve Tuonela.

Turnus (r.) a rutulok királya. L. Aineias.

Tündérek (m.) A tündérek nagyon hasonlítanak a görög nymphákhoz. „Tündér!¹¹ szépek, fehér ruha van rajtuk, lábig érő aranyhajuk, karcsú termetük, lihegő hókeblük, dalolásra és kaczagásra kész ajkuk és kék szemük van. Örökké fiatalok, szeretik a táncot, gondtalanéi élnek. Különösen sokszor emlitik Tündér Ilonát.

Tüzlsten (m.) a nap volt; a földi tűz, a napanya fia. A tűz istene a viz, szél és föld istenségeivel együtt a jótékony istenek közé tartozik.

Tyche. a r. Fortuna, Zeus leánya, a szerencse, a véletlen sors istennője, aki kedve és szeszélye szerint megváltoztatja az emberek sorsát, egyszer szerencséssé, gazdagárá, máskor szerencsétlenné, szegénnyé teszi. Egyik kezében a bőség szarujával, fején a polos-szal, a bőség és gazdagság jelképével, másik kezében pedig kormányrúddal ábrázolták an-

nak jeléül, hogy az élet hajóját jó irányba tereli; lába alatt gyakran láthatni kereket v. gömböt állhatatlansága jeléül; némelykor szárnyasnak is ábrázolták, mert gyorsan változtatja az emberek sorsát. — Már a legrégebb lyrikus költők is említik ugyan, de általánosabb tiszteletben csak akkor részesült, mikor a nagy istenek hatalmában való hit elgyengült. Különösen Rómában tiszttelték és sok templomot és szobrot emeltek tiszteletére. Ugyanott mint Fortuna publicát május 25-én ünnepelték.

Tydeus, Oineus kalvdoni király fia, Meleager mostoha testvére. Minthogy nagybátyjának, Melasnak fiait, kik atyja életére törtek, orozva megölte, el kellett hagynia hazáját. Argosba menekült, hol nőül kapta Deiphilet, Adrast'S argosi király egyik leányát; másik leányát, Argeiát, Polyneikes, Ödipus fia, vette nőül. L. Oidipus

Tyndareus v. Tyndareos, spártai király, Léda férje, Helena (1.) atyja.

Tyndaridák = Dioskurok (1.)

Typhon, Typhoeus, egy Tartarostól és Gaiatól származó rettentetés szörny, melynek száz sárkányfeje volt, a melyek folyton tüzet hánytak. Nejével Echidnával (1.) számos szörnyet nemzett. Zeus, a kivel harczot kezdett, villámával az alvilágba vette. — Talán a tűzhányóból kitóduló gőz megszemélyesítése.

Tyr, Ziu v. Saxnot (ész,), Odin és Frigga fia, a bölcseség és harczi erő istene. Jelképe a kard. Ő volt az egyedüli, aki az izsonyú Fenris farkast táplálni, aztán láncra verni merte; ekkor vesztette el félkezét, melyet a szörny leharapott. Az istenalkonykor Garmr pokolkutyával küzd majd s végre kölcsonösen megölik egymást. — Szent napja a kedd: Ziestag (Dienstag).

Tyro, Salmoneus (1.) és Alkidike szép leánya.

Ukko, Ukkony (finn) = agg (= ük), a föisten, aki a fellegek felett, nem messze a naptól trónol. Áz eső, hó, zivatarok és viharok ura.

Ulysses (r.) 1. Odysseus

Unxia (r.) = kenő: Juno (Héra) mellékneve, mert az új házaspár előtt az ajtót keni.

Urania (= égi)l) a csillagászat múzsája. Balkezében a világgömböt tartja, a melyen jobbjával valami tárgyat mutat. Némelykor körzövel, feje körül csillagokkal is ábrázolják. 2) Aphrodité (1.) egyik jelzője.

Uranos, a r. Coelus (= a menny), a világ első uralkodója. L. Gaia, Kronos. Legifabb fia, Kronos, az anyjától kapott érczsarlóval megcsönkította és letaszította trónjáról, melyet maga foglalt el. Az Uranoson ejtett seb véréből támadtak: az Erinysek, (i)gasok és az erdei nymphák.

Ushas (ind.), a bájnál istennője.

Utgardaloki (ész.), egy a föld szélén (Utgard) lakó óriás, kit Thor isten Skrymir (1.) után meglátogatott. A vele költött Löki az evésben, Thjalfi a futásban, maga Thor az ivásban jeleskedett. Thor egy ivószaruból ivott, de, bármennyit ivott, az ital alig fogyott. Thor restelte a dolgot, abba hagyta az ivást és most erejét kívánta bemutatni. Ép akkor egy hatámas macska közeledett feléjük. A házigazda azt mondta, hogy próbálja felemelni az állatot. Az isten azonban csak egyik lábat bírta felemelni. Mikor láttá, hogy hiábavaló minden erőlködése, azt mondta, hogy birkózni szeretne, küldjék neki a legügyesebb birkót. Utgardaloki azonban csak egy vén asszonyt, az ő dajkáját, Ellit, ajánlotta neki. Azonban Thor a birkózásban is vesztett, mire haragosan elhagyta az Utgardot. Ekkor Utgardaloki elmondta neki, hogy csak meg akarta tréfálni: ő maga nem más, mint Skrymir; az ivószarú vége a tengerben van, azért nem fogyott az ital. De a tengerparton látni lehet, hogy apály állt be; a macska a Midgardkígyó volt, mely az egész földet öleli át; a vénasszony a vénség volt. Még senki sem élt, kit vénkora el nem gyengített volna. — Thor agyon akarta ütni az óriást, de az hirtelen eltűnt.

Vaju v. Marut (ind.) L. Marut.

Varuna (ind.) eredetileg az ég, később a viz, a tenger istene, a Makara nevű szörnyön járja be a tengert. Neje Yarunani, palotája a Váz (= viz).

Vasorrói bábák (m.), kutakban lakó veszedelmes lények; magukhoz csalják a gyermeket.

Veda (ind.) az indok szent könyve. — Venus (r.) 1. Aphrodité. — Vergiliae (r.) 1. Pleiadak. — Veritas (r.) 1. Aletheia.

Veríumnus (r.) — a változás. — Majd az évszakok majd a kereskedés és vándorlás istenének mondják. A kereskedők boltjai a római fórumon álló szobra körül voltak. Az ősz istenének is mondják; ünnepét, a Vertumnaliát, augusztus 27-én ünnepeáltak. Neje Pomona, a kerti gyümölcs istennője.

Pomona eredetileg szép kertészleány volt, kinek keze után hiába vágyódtak a satyrok, faunok és más erdei istenek. Vertumnus is megszerette és különböző alakokban közeledett feléje: mint szántó-vető, szőlőmíves, de eredmény nélkül. Végre matróna alakjában jött hozzá és arra kérte Pomonát, hogy ne ellenkezzék továbbra legbugzgóbb kérőjével. Evvel megnyerte, hirtelen igazi alakját öltötte magára és nejévé tette Pomonát.

Vesta (r.) 1. Hestia. — Victor (r.) = győző, Jupiter melléneve. — Victoria (r.) 1. Nike.

Világteremtés. A világ teremtéséről a görögök-nél négyféle monda terjedt el: 1) a legrégibb, hogy az Okeanosból, a földet körülfolró tengerből, azaz a vízből lett. Hogy hogyan, arról nem szólnak. Thales bölcsész ugyanezt tanította. 2) Az Éjból (Nyx) és a Sötétségből eredt a minden-ség. 3) Hesiodos szerint a Chaosból, azaz rendezetlen, alaktalan tömegből, a melyből először Gaia (a föld) és Erős, a legszebb isten, alakult. A föld magától hozta létre az érczes Uranost (az eget), a hegyeket és a tengert. Uranos és Gaia Erős utján nemzették a titánokat, kykllopsokat és a hekatoncheirokat. 4) A világtojásból való eredetet már az ind. mythologia, de különösen az orphikus theogonia tanította. E szerint kezdetben csak chaos és sötétség volt. Az Éjból alakúit azután a világtojás, melyből azután Erős keletkezett; a tojás két feléből pedig az ég és föld. — A többi népeknek a világ teremtésére vonatkozó mythosait 1. Brahm, Brahma, Ymir, Kalevala.

Virbius (r.) egy erdei szellem, kit Aricia mellett az albai hegységen tisztelek. — Virtus (r.) 1. Honos.

Visnu (ind.) = a szerető; a Trimurti (1.) tagja: a Brahma által alapított világ isteni fentartója és oltalmazója. Emberi alakkal, fején tiarával és fekvő helyzetben ábrázolták; vánkosát egy óriási kígyó képezi, melynek 5 feje felette mintegy baldachint képez. Testét rózsák fedik, ujjain drágakövek vannak; köldökéből a Brahmát vivő lotos-ág fakad; neje, Laksmi, guggolva ül lábai előtt. — Útjain egy Garuda v. Garutmat nevű sasformájú óriási madár hátán repül. — Visnu nemcsak fentartja, hanem boldogítani és minden rossztól megszabadítani is akarja a világot. — Azért elhatározta, hogy tíz megtestesülésen, avatará-n megy keresztül. Kilenczet már végrehajtott: 1) Először mint hal ötezer éves

küzdelem után elvette a gonosz szellemektől a szent könyveket, melyeket azok elloptak és a vizbe rejttek. 2) Mint teknősbéka megmentette az istenek számára az amritát (isteni italt.) 3) Mint vadkan a pokolból ragadta ki a földet, a hová Hiranjaksa óriási szellem elrejtette. 4) Mint oroszlán megölte Hiranjakasiput, aki nem akart hinni Visnu mindenhatóságában. 5) Mint törpe brahman megjelent Báli királynál, aki már Indra istennek képzelté magát, hirtelen égig érő óriássá lett és a királyt az alvilágba tasztította. 6) Mint egy brahmannak Rama nevű fia hosszú háborúban legyőzte a harczosok kasztját. 7) Mint Rama nevű királyfi mostohája ármányai által elveszti a trónhoz való jogát, mire feleségével, Szitá-val, a föld leányával, remete életet él. Mint remete megtisztítja az erdőt, az óriásoktól. Ravana, az óriások királya, haragjában elrabolja nejét; de Rama két majomfejedelem, Hanuman és Szigriva segítségével megöli Ravanát; Szita megszabadul, Rámával együtt egy ideig királyi trónon ül, majd mindenketten az égbe térd vissza. — E megtestesülésről szól a Ramajana ez. ind epos. 8) Visnu leghíresebb átváltozása a nyolezadik, mikor mint minden szép, jó és nemes megtestesülése Krisna név alatt Vasadeva király és neje Devakni fiaként lépett fel. Kezdetben pásztor volt; később csodás hős tetteivel bebizonyította isteni származását. Nagybátyját, Kansa királyt, India egyik leggonoszabb zsarnokát, ki életére is tört, megölte; legyőzött egy óriási daemont és megszabadította a nála fogszágban ülő 16 ezer fejedelmi leányt; feleségűi vette őket, mindegyiknek Vizvakarma isteni építész által egy pillanat alatt, pompás palotát építettet az ó székhelyén. Bevártában. minden nejétől 10 fia született; Ezen 16 ezer nőn kívül már előbb is még nyolez neje volt; az első Radha, a szépség istennőjének Laksminak, megtestesülése már pásztor korában lett nejévé. 125 éves korában halt meg. — Ez avatarát tárgyalja a Mahabarata ez. ind. epos. a melynek magva Kuru és Pandu (1.) fiainak harcza. — 9) Mint Buddha (1.) testesült meg. 10) Tizedik megtestesülését, mikor az isten majd mint Kalighi lép fel, hogy megjutalmazza a jókat és megbüntesse a gonoszakat, még várják.

Vízözön 1. Ogyes, Deukalion.

Vei (ész.) Balder (1.) egyik neve.

Volutina (r.) azon istennő, ki a gabonaszemek tokjait teremti.

Vrita (ind.) 1. Sushna.

Vulcanal (r.) Vulcanus űsrégi cultushelye a római comitium mellett levő szabad téren, Romulus és Tatus rendes találkozó helye.

Vulcanus (r.) 1. Hephaistos.

Wafthrudnir (ész.) egy bölcs óriás, kit Gagnradr név alatt Odin is meglátogatott. Az óriás versenyezni akart vele bölcseségével. de csakhamar belátta, hogy Odinnal nem bír mérkőzni.

Wala, Wola (ész.) egy jósnő. kit halála után Odin varázsszavakkal felkeltett, hogy megmondja neki, hol van Baldr.

Walhal v. Walhalla (ész.) = a csatamező csarnoka, az Asgard azon arany palotája, melyben a csatákban elesett hősök gyülekeznek. A csatamezőkről a szűzies Walkyrják viszik fel őket. Számtalan kapu vezet a Walhalla belsejébe, hol a hősöket Freya istennő fogadja, a Walkyrják pedig habzó méhserrel kedveskednek nekik, melyet Heidrun kecskének tőgye szolgáltat; ugyancsak a Walkyrják ölelő karjai között pihenek is éjjel. — A Walháfiaban levő hősök neve: Einheriar (= borzalom hősei); hivatásuk. hogy az istenalkony beálltával Odin oldalán küzdjenek. E küzdelemre készülnek folytonos fegyvergyakorlataikon.

Wali (ész.): 1) Odin és Rinda (= a föld-kéreg) fia, a lavasz megszemélyesítése; megöli Hődért, a sötét évszak istenét és így megboszulja Baldr (a nyár) halálát. Ezért az Ások hálából a Walaskialf nevű palotát építették számára. 2) Löki (1.) és Sigyn fia.

Walkyrjak v. Walkürok (ész.) elmulhatatlan szépséggel és ifjúsággal megáldott isteni leányok. L. Walhalla. — A legelőkelőbb Walkür Hilde (= vitéz), ki minden éjjel megjelenik a csatamezőn, hogy az elesett hősökötcsökjaival új életreébreszsze. — Soknak volt szerelmi viszonya halandókkal. Így Brynhildnek is. L. Nibelungen-monda.

Wanaheim (ész.) 1. Asgard.

Wanok (ész.) majd a varázslathoz értő népnek, majd isteneknek mondják. Hosszas küzdelmet folytattak az Ásókkal és már az Asgardon is megtámadták, a mikor végre kibékültek. Ekkor az Ások és Wanok összeálltak és nyáluk összefolyásából a bölcs Quasirt teremtették, ki viszályukat véglegesen kiegyen-

lítette: a Wanok Hönirt és Mimert, az Ások pedig Njordrt és gyermeket, Freyrt és Freyat kapták kezesül. A Wanaheimban laktak.

Wara (ész.) az eskü istennője, ki megbünteti az esküszegőket.

Weleda v. Veileda (ész.) bires jónő. ki a Kr. u. első században élt és Tacitus szerint Westfalenben egy magas toronyról hirdette jóslatait, melyekben mindenfelé bíztak. Vespasianus császár idejében római fogásba került.

Widar (ész.) Odin erős és hallgatag fia, ki a Vidr-ben (az erdőben) lakik. Csak az istenalkonykor kezdődik az ő szerepe. Boszút áll Odinért. Vascsizmás lábával a Fenris-farkas torkára lép, állkapcsánál fogja és szétszakítja. Widar azután Odin trónjának örököse lesz.

Windswaler (ész.) = szélhűsítő; a tél, hó és fagy ura. Uralma váltakozik a szelíd Swasuderéval, a kinek sarjadéka a nyár.

Wodan, Wuotan (ész.) 1. Odin.

Xanthos: X) egy Troia melletti folyó neve. 2) Achilleus egyik lovának neve, melynek emberi hangja és jósló tehetsége volt; urának is megjósolta közelí halálát.

Xenios Zeus mellékneve, mint a vendégbárátság védőjéé.

Xuthos 1. Ion.

Ygdrasil, Yggdrasell, (ész.) a világfa, egykőrisfa, melynek ágai nemcsak az egész földet árnyéklik be, hanem elnyúlnak mind a kilencz világra, az Asgardnak (1.) legmagasabb csúcsa fölé is terjednek; három gyökeré közül az egyik a Midgard azon helyén van, ahol az Urdarborn fényes hullámai folynak, a mely mellett egy díszes teremben a Nornák (1.) laknak, a kik arról gondoskodnak, hogy a fa el ne száradjon. Ezt már azért is kell tenniük, mert a fa ágaiban fészkelő szarvasok folyton rágják leveleit; második gyökerét pedig, mely a ködös Niilheimben a Hwergelmer forrásnál van, folyton aláássák a Nidhoggr kígyó és rót gyermekei, hogy áfát ledöntsék. Á világfa harmadik gyökeré Jotunheimban van Mimer (a bölcseség) kútja mellett, melyből birtokosa minden nap iszik. — A fa tetején egy tudós sas trónol; szemei között pedig Wedurföllner keselyű ül; egy Ratatöskur nevű mókus pedig folyton fel s alá mászik a törzsön, hogy a

kígyó és sas között viszályt támaszszon, úgy hogy mindegyiknek elmondja, hogy mit beszélt egyik a másikról. — Az Asgard istenei minden nap az Yggdrasell árnyékában gyűlnek össze, ott van bírói székük is. — A fa, bármennyire is bántják ellenségei, a Nornák gondozása folytán örökké zöld és az egyik monda szerint még az istenalkony sem árthat neki, a viharhoz hasonlóan csak megrázza; mások szerint elpusztul akkor Yggdrasell is.

Ymir (ész.) egy óriás, ki akkor élt, mikor még sem ég, sem föld nem volt, hanem csak valami chaotikus nedvesség forrongott, az ugynevezett Ginnungagap. Ez az erjedő ősanyag magában foglalt minden ősanyagot. Belőle fejlődött északon a hideg és sötét Niflheim (= Nebelheim), délen pedig a forró és világos Muspelheim. Niflheimben volta Hvergelmir-forrás, egy zugó medencze, melyből az Eiliwagar tizenkét ága ömlött az ürbe. A féktelenül háborgó vizek a hideg Niflheimben hóvá és jéggé fagyottak, lassanként betöltötték az ürt és mindenki abból délfelé hatoltak. Muspelheim forrósága a jeget felolvastotta és a lecsurgó vizcseppek ből származott Ymir óriás. Férfi és női lény egyesült benne s mikor egyszer álomba merült, több óriásnak adott életet. Ezek a Hrimthursok, az érelő és fagyasztó óriások. (Jelentése: az északi sarkon óriási jéghegyek alakulnak, délfelé hatolnak, a nyári nap heve felolvastja s lehetővé teszi az állatok és növények életét). — Ymirrel egyidőben keletkezett a jégcseppek ből egy dúsítjú tehén: Audhumbla is: tőgyéből négy tejforrás fakadt s belőlük táplálkozott Ymir. A tehén a sós jéghegyeket nyalta s erre az első napon emberhaj, a másodikon emberfej, a harmadiknál az egész ember, a szép és erős testalkatú Buri keletkezett. Fia, Bőr, (a szülött) nőül vette Bestiát (a körülövezőt), az óriásleányt, kinek három fia született: Odin, Wili és We. Bőr ezen fiai megölték Ymirt, kinek sebeiből annyi vér fakadt, hogy a Hrimthursok egész nemzedéke belefulladt; csak Bergelmir menekült meg családjával együtt egy csónakon. Tőle származtak az ifjabb óriások, a kik szintén ellenségeivé lettek Odinnak és testvéreinek. A meggyilkolt Ymir holttestéből teremtették az istenek az egész világot. Véréből eredt a viz, a tenger, húsából a föld, hajából a fák, csontjaiból a hegyek, fogaiaból és állkapcsából a sziklák és

szirtek, szemöldökeiből a Midgard, koponyájából az ég, mely négy végével a földdel érintkezik. E négy vég őreivé az istenek négy törpét tettek: keleten Austrit, nyugaton Westrit, északon Nordrit és délen Sudrit. — Az óriás agy velejéből a levegő és a felhők keletkeztek. Végre meglett az ember is: 1. Odin.

Zagreus, az alvilági Bakchos. Az orphikus theologia tanítása szerint Zeus és Persephone fia, kit a titánok a féltékeny Héra parancsára szétszakítottak; szívét azonban a mythos egy változata szerint Pallas elragadta tölök és Zeusnek vitte, aki belőle szerelemi italt főzött, a melyet Semelének adott, ki ennek következtében Bakchost szülte. A mythos értelme,

hogy a

természet

termé-

kenysége

őszszel

megszű-

nik, de

tavaszszál

újra életre

kel.

Zara-

thustra

(persa) 1.

Perzsa

mytho-

logia.

Zelos, Pallas titán és Styx fia, a hév, a buzgalom megszemélyesítése.

Zemargla (szl.) az oroszknál a tél istennője, ki hóból való köpenyt és jégesőből való fénykoronát viselt. Dért lehelt a mezőkre; erősebb leheletére beállott a fagy is.

Zephyros. a r. Favonius, Astraios és Eos fia, a nyugati szél istene, aki fuvallatával tavaszi, általában kellemes, meleg időjárást hozott. Az athéni zéltornyon könnyű lepellet volt ábrázolva, a melyen virágokat vitt. - NejeChloris, (1.), a r. Flóra e szerette Hyakinthost (1.) is. — A ménilakot felvett Zephyros és Podarge harpyia sarják voltak Achilleus halhatatlan lovai.

Zetes, Boreas és Orithyia fia, Kalais (1.) testvére.

Zephyros.

Zethos, Amphion (1.) ikertestvére.

Zeus. a r. Jupiter, eredetileg az ég és különösen a zivatar istene volt, később a világ ura, az istenek és emberek királya és atyja, a családi és állami életben nyilvánuló rend, a jog és eskü isteue lett. — Zeus Kronos és Rhea legifjabb fia; innen Kronion v. Kronides neve. Krétában született; Amaltheia (1.) kecske táplálta. — Testvérei segítségével már ifjúkorában letaszította trónjáról atyját, Kronost (= az őszi zivatar felváltotta a száraz, érlelő nyarat), leteperte és börtönre vetette a Titánokat és Gigásokat

(a vészes zivatarfelhőket), végre fitestvéreivel sorsvetés útján felosztotta a világuralmat: maga Zeus az ég, általában a felvilág, Poseidon a tenger és Hades az alvilág ura lett: a föld a három testvér közös birtoka volt, de Zeus fensőbbségét két testvére itt is elismerte. — Első neje Metis (okosság) volt, de mivel egy jóslat szerint ettől szüle tendő gyermeké megfosztotta volna trónjától, elnyelte s gyermekét, Athénét, saját fejéből önmaga

hozta a világra. L. Athéné. — Második neje Themis, az igazságosság istennője volt, ki a Hórákat és Mohákat szülte. — Harmadik neje, kivel aztán állandó, bár féltékenységtől gyötört frigyben élt, Héra (1.) volt. — De számos monda szól Zeus szerelmi viszonyairól más istennőkkel és szép halandó nőkkel is. L. Leto, Io, Maia, Semele. Néha más alakban közeledett ezekhez. L. Léda, Danaé, Európa, Alkmene. E mondák szerint érzéki, kicsapongó istenek látszik, de eredetileg nem tartották annak, mert minden vidék, minden törzs csak egy nejét ismerte; csak akkor keletkezett az érzékitsegéről köztünk is

Zens.

elterjedt hit, mikor a különböző vidékek és törzsek mondáit egyesítették.— Működése, mint legfőbb istené kiterjed az egész természetre és az emberi élet minden viszonyára. Akarata szerint váltakozik a nap és az éj, neki engedelmeskednek' a szelek, ő gyűjtí és oszlatja el a felhőket s öntözi termékeny esővel a föld vetésait; ő a zivatar ura is. — Ő védi az állami rendet, a jogot és törvényt; tőle nyerik a királyok hatalmukat. Általában védi az emberek között a becsületességet, a hőséget, a kegyességet, a hontalan koldust, az idegent és bünteti a jogtalanságot, hütlenséget és kegyetlenséget, különösen a vendégbarátság megsértőit. L. Ph démon és Baucis, Lykaon. — Mint a zivatarban győzelmes istenség a földön dúló háborúk vezetőjévé is lett, a ki a győzelmet (Nike-t) tartja kezében. Fia Ares, kizárálag a háború istenévé lett. — Ismeri a jelent és a jövőt, az epeirosi Dodonában lévő szent tölgyfájának szogása közvetítette az ő szavait az emberekkel. — Görögországban mindenütt a legnagyobb buzgalommal imádták; de legszebb temploma az elisi Olimpiában volt, benne Zeusnak Pheidiastól faragott szobra. Zeus tiszteletére tartották Olympia mellett minden negyedik évben az olympiai játékokat is, hol a görögök testi erejükkel versenyeztek egymással, Nemeaban pedig minden harmadik évben voltak az ő tiszteletére játékok. A rómaiaknál is a Zeusnek megfelelő Jupiter volt a legfőbb isten. Minthogy a villám volt fegyvere, Fulgurnak is nevezték. A villámok által adott jeleiből és a madarak repüléséből magyarázták az augurok az ő akaratát. Minthogy esőt ád, J. Pluiusnak mondták, nagy szárazság idején Elicius (kicsaló) néven kérték esőért. Mivel az eső által a termékenység és bőség adományozója volt, Libernek (szabadon adakozónak) mondták. Az emberre nézve vészes zivatart okozó istent elkülönítették tőle és Veiovisnak v. Vediovisnak (= gonosz Jupiter) hívták. Summanusuak a sub manó reggel felé keletkező zivatkor mondták. Lucetius (fénylező) neve az égi ényre vagy a villámlásra vonatkozik. Minthogy a csatában megállítja a menekülőket és győzelmet ad.

Statornak hívták. J. Feretriusnak hozza áldozatul a hadvezér az általa elejtett ellenséges vezér fegyvereit. Az ő szolgálatában álltak a fetiales levő papok, kik sérelmekért elégtételt kívántak,

háborút üzentek és szerződéseket kötöttek. Mint a hűségnak, az eskü szentségének istenét Dius Fidiusnak hívták, kit Jupiter geniusának is tartottak. Fides név alatt a hűség később önállóvá lett istennőjének szentélye Jupiter capitoliumi temploma mellett volt. Terminusnak, a határ és birtok őltalmazójának jelképe a szent határkő, magában Jupiter fényes templomában volt. Mint J. Capitolinus v. optimus maximus uralkodott égen és földön. — Tiszteletére alapították a ludi magnikat, melyekből később a ludi Romani és Plebeii fejlődtek. Első papja a fiámnál Dialis volt, aki minden iduson (a holttölte napján), a melyek Jupiternek voltak szentelve, és általában az isten minden ünnepén áldozatot hozott neki. — Az állatok közül neki volt szentelve a sas, mely úgy csap le a magasból, mint a villám, a növények közül a tölgyfa, melybe magasságánál fogva legtöbbször üt a villám. Az istent trónon ülve ábrázolták erős és szakállas ember alakjában, magas homlokkal, sörényalakú hajfürökkel, kezében az aegisszel (kecskebőr, a zivatarfelhőnek a villám kígyótól keresztül czikázott képe); mellette látható gyakran a sas is. — Leghíresebb ránk maradt szobra a vatikáni Zeus.

Zeuxippe, Pandion (1.) neje, Prokne és Philomele anyja.

Ziu (ész.) 1. Tyr. Zoroaster (p.) 1. Perzsa mythologia.

Helyreigazításul: Brinsingamen után 1. Freya helyett 1. Frigga. — Bubastis után 1. Sechet helyett 1. Ammon. — Einheriek ez. a. L. Walballa után törlendő: Odin. — Garmr cz.a.a végén törlendő: L.Hel.

Pétlásiíl: Erysielithon thessaliai fejedelmem kivágta egy Demeternek szentelt liget fáit. Ezért az istennő csillapíthatatlan éhséggel büntette. Mikor már egész vagyonát elköltötte, végre saját húsából evett és így halt meg kínos halállal. Hasonló okból hasonló módon bűnhődött már atyja, Triopas is, aki Helios vagy Poseidon fia volt. — Holzy. Illosy (szí.), a Dioskurokhoz hasonló két bálvány. Tacitus Alzesnek nevezi. — Iolissa nympha a méz élvezetére tanította az embereket. — Melissák 1) méhekké átváltozott nymphák. 2) Demeter papnői. A méz és a méh a Demeter által nyújtott táplálék jelképei.